

С. І. ЛЕБЕДОВИЧ

ПОЛЕВІ ДУХОВНИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

О. ІВАН ЛЕБЕДОВИЧ

ПОЛОНЕВІ
ДУХОВНИКИ
УТРА

ПОЛЕВІ ДУХОВНИКИ
Української Галицької Армії

ПОЛЕВІ ДУХОВНИКИ Української Галицької Армії

У 45-РІЧЧЯ УЧАСТИ У ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАННЯХ

(МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ)

ST. VLADIMIR INSTITUTE LIBRARY
620 SPADINA AVENUE
TORONTO, ONT. M5S 2H4

ВИДАВ О. ІВАН ЛЕБЕДОВИЧ

Вінніпер

1963

Канада

ПОЛІВІ ДУХОВНИКІ
Української Галицької Армії

Ніщо не противиться виданню.

Філадельфія, Па., 1 червня 1962.

Впр. о. Роман Лободич,
Архiepархіальний Цензор

Ч. 1091/62. Св.

Дозволяєтьсяечатати.

Філадельфія, Па., 2 червня 1962.

† Амврозій,
Митрополит

Дозвіл: "Ніщо не противиться" і "Дозволяєтьсяечатати" є тільки урядовою заявою, що книжка або брошура є свобідна від догматичних і моральних блудів. Одначе, дозвіл даний на печатання не включає згоди на зміст, погляд і твердження."

CHAPLAINS of Army of Western Ukraine

In Commemoration of the Forty-fifth Anniversary of the Creation
of the Army and its Struggle for the Liberation of Ukraine
(1918 - 1920)

(SOURCE MATERIAL)

PUBLISHED BY THE REV. JOHN LEBEDOWYCZ

Winnipeg

1963

Canada

Обгортка мистця Петра Андрусіва

Всі права застережені

All rights are reserved
Copyright 1963

Відбито 1000 примірників

Printed by THE NEW PATHWAY PUBLISHERS LTD., 184 Alexander Ave., Winnipeg, Man.

PRINTED IN CANADA

СТРАШНО ВПАСТИ У КАЙДАНИ
УМИРАТЬ В НЕВОЛІ,
А ЩЕ ГІРШЕ — СПАТИ, СПАТИ
І СПАТИ НА ВОЛІ,
І ЗАСНУТИ НА ВІК ВІКИ,
І СЛІДУ НЕ КИНУТЬ
НІЯКОГО! ОДНАКОВО
ЧИ ЖИВ, ЧИ ЗАГИНУВ...

Тарас Шевченко (1845).

ПОЛЕВИМ ДУХОВНИКАМ СЛАВНОЇ І ЛИЦАРСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ І ТИМ СВЯЩЕНИКАМ, ЩО СТАНУЛИ В РЯДАХ
БОРЦІВ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ, ПРИСВЯЧУЮ ЦІ СКРОМНІ
СПОМИНИ.

ВСТУП

По 45-ох роках приходиться мені видати книжку "ПОЛЕВІ ДУХОВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ" — збірку споминів про працю священиків, які підготували Листопадовий Зрив в 1918 році і участь духовенства в рядах Української Галицької Армії. Спомини ті мали б стати джерелом для майбутніх історичних дослідів.

В тій цілі я хочу найперше представити довголітню працю українського католицького духовенства на національній ниві. Є це лише маленька краплинка тих зусиль, що їх воно вклало для рятування від загибелі та піднесення культурно - освітнього рівня свого народу. Праця та не пішла на марно. Народ здвигнувся, розуміючи, що він "не неволі син". В пригожий момент устами відпоручників Української Національної Ради, дня 19 жовтня 1918 року проголосив свою історичну постанову: "Стоячи на становищі самоцизначення народів, Українська Національна Рада постановляє: Ціла українська етнографічна область в Австро - Угорщині, зокрема Східня Галичина, з граничною лінією Сяну і з включенням Лемківщини, північно - західньої Буковини з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно - східньої Угорщини творять одноцілу українську територію. Ця українська національна територія уконституується отсим як українська держава..."

Для оборони цієї самостійности, український народ створив понад стотисячну Українську Галицьку Армію і в її ряди включилися українські священики та ділили її долю і недолю. Чим був український польовий духовник для своїх товаришів зброї і як сповняв він своє завдання в рядах УГА, старався я висвітлити в життєписах капелянів, де рівночасно згадана їх служба в інших арміях, як і продовження цієї жертвенної праці після закінчення війни.

Окреме місце в збірнику займає "Щоденник" о. Теодора Чайківського. Є він доказом, що український священик ставав до праці для свого народу всюди, де він перебуває і де цього було треба.

Споминів про це в нашій літературі й мемуаристиці багато немає та й ті в еміграційних умовах нелегко доступні. Немає також архівів і збірок історичних документів. Зрештою обставини, в яких найшовся наш нарід на рідних землях, а зокрема українське католицьке духовенство, не дозволяють ще й тепер на повне висвітлення його діяльности.

Головним джерелом цієї книжки були в першу чергу спомини самих учасників подій Першого Листопада 1918 року, як також найближчі родини й знайомі священиків - суспільних діячів і польових духовни-

ків з терену Східньої Галичини. Крім священників запросив я до співпраці у висвітленні ролі українського католицького духовенства ВП. Панів Степана Шаха, кол. директора української державної гімназії в Перемишлі, автора відомих мемуарів, і Василя Мудрого, колишнього віце - маршалка польського сойму і політичного діяча, щоб вони висловили свою думку.

В цей спосіб я хотів подати силуетку українського католицького священника — громадянина і полевого духовника, та рятувати від забуття світлу пам'ять тих, що зі всіх станів, процентово, склали найбільше жертв в рядах Української Галицької Армії

о. Іван Лебедович
полевий духовник УГА

Степан Шах

Директор Української Державної
Гімназії в Перемишлі

ВСТУПНЕ СЛОВО

"Кожний чоловік переживає сам якийсь кусень історії, зміє про це оповісти й передає це доростаючому поколінню далі, а історична наука використовує (ці оповідання) опісля джерельно, очевидно з обережністю, але все таки видатно."

Николай Гартманн

Поручник УГА Степан Шах

В 1340 р. заломчлась під ненадійним і підступним ударом польського короля Казимира, так зв. Великого, самостійність Галицько-Волинського Королівства, а в 1349 р. зникла ця Західньо-Українська Держава з політичної карти Європи. І від того часу входила перемисько-галицько-волинська область, спадщина Ротиславичів і Романовичів, як "воєводство руське" в склад польської держави П'ястів, а опісля шляхетської Речі Посполитої з виборним королем. Українські землі не мали в історичній Польщі жадної, хочби адміністративного характеру, самоуправи й віддані були, як зброєю добуті провінції, до економічної експлуатації, а згодом і до духової та національної асиміляції, тобто призначені були до польонізації.

Відібрано українським боярам земельну власність, міщанських ремісників не допускали до самоуправних, на німецьким магдебурзьким праві зорганізованих цехів, а селянські маси, колиєсь вільних кметів, закріпощено як роботящу силу — по думці: "пан" обороняє край зброєю, а "хлоп" має на рільлі працювати, щоб його й край живити. Лише Церкві залишилася початкові деяка самоуправа, але й вона щораз більше маліла. Наперед конфісковано церковні добра й віддано їх насаджуванню польським монастирям і надісланим "місіонерам" та новокреованим римо-католицьким єпископствам. А яких засобів при тім уживано — від самих королів, тобто найвищої правної установи справедливості в державі почавши, — хай послужать ось такі документарні приклади:

В 1412 р. приїхав польський король Володислав Ягайло до Перемишля і, перебуваючи в гостині у поміщика Павликовського (до речі златиншеного (аже боярського роду Павликів!) у Медиці під Перемишлем, відобрав "для збався свей души" храмову, в 1119 р. в замку, з тесаного каменя побудовану, владичу церкву св. Івана Хрестителя і віддав її спровадженому до Перемишля польському єпископові. А "щоб не було чути" в тім новопересвяченім "косцьолі" "одорем ругенікум" тобто "руського смороду", велів він "викинути з розбитих склепінь глініні останки похованих там Русинів", а в тім числі й попелища перемиських єпископів і князів з династії Ростиславичів. (Записав це докладно польський літописець Ян Длугош.) Гляди: Іоанніс Длугозій: "Гісторіє Польоніє", лібри XII, вид. Краків 1873, в кн. I, стор. 148-149; докладніше про цю записку гляди книжку Ст. Шаха: "Між Сяном і Дунайцем", Мюнхен 1960, ч. I, стор. 128-131).

Подібно поступили поляки, з величавою, в романському стилі побудованою церквою св. Пантелеймона з XIII віку під Галичем, віддавши її з церковним майном спровадженім зі заходу оо. Францисканам, що опісля вели латинізаторську, тобто польонізаційну "хрестоносну" працю над Дністром. (Гляди про це джерельну працю львівського історика о. крил. Ан. Петрушевича: "Историческое известіє о церкви св. Пантелеймона близь города Галича, тепер костел св. Станислава оо. Францисканов, Львів, 1881.)

І цей польський наступ на українську Церкву ніколи не меншав; навпаки він все прибирає на силі й переносився на світські особи, навіть на жіноцтво, які робили натис на українську Церкву "правем і лсвем". А такий характеристичний документ польської гакати над Сяном задержався з року 1593, тобто вже з часів заключення Церковної Унії в Берестю в 1569 р. А саме в архіві перемиської польської, римо-католицької капітули заховався документ з дати 23 січня 1593 р. такого тексту: "Я Катажина Ваповска з тей звсжхносці итуров нам над подданимі Пан Буг даць рочил, те церкве руске на косцьоли жимскей ври шшемсям, ве всях наших дзедзичних: в Іздебках, в Лубней, в Глодним, в Вахужу, в Важе і по шпедмсецю Динювскім — Каплан од нас пшизначони ма нашуд наврацаць Русь до косцьола св. Жимского, дзєці руске хшціць і пільноваць аби у попув не билі хшчоне!" (Проф. Львівського Університету д-р Ісидор Шапаневич: "Жут ока на бенефіція косцьола руского за часув Жечпошпелітей Польскей", Львів 1875 і "Шематизм греко-католицького духовенства Апостол. Адміністрації Лемківщини" за рік 1936, на стор. 46, виданого за о. д-ра Василя Мацоха, під редакцією о. Степана Ядловського, пароха в Полянах Суровичних, повіт Сянік).

Чи потребує цей документ якого небудь пояснення? Він говорить проречисто сам за себе — протягом століть!

Ще й у 18 сторіччі, вже перед упадком Польщі, мусіли українці-католики в Перемишлі платити староству "копиткове", якщо хотіли з процесією вийти на Йордан над ріку Сян, щоб відбутти водохрепцу, а рахунок за таке йорданське "зужиття" дороги над Сян залишився

в архіві української єпископської консисторії в Перемишлі, за підписом тодішнього перемиського старости, пізнішого й останнього короля Польщі Станислава Понятовського. (Про йорданські водосвяття з військовою асистою і почесною сальною вистрілів — гляди Ст. Шах: "Йорданські Водосвяття в Перемишлі" поміщене у збірнику: "Перемишль — західний бастион України" Нью Йорк — Філадельфія 1961, стор. 376-382.)

Зміна на краще наступила аж по розборі Польщі в 1772 р., коли то Галичина дісталася під австрійське панування за цесаревої Марії Тереси (1740-1780), як коронний край "Галицієн унд Льодомерієн", тобто під її історичною назвою "Галичина і Володимирія". А в яким матеріальнім і духовім стані находився тоді український нарід в Галичині, читаємо про це в історії професора Львівського Університету Михайла Грушевського: "Під Австрією опинилися темні, панцизняним ярмом приборкані панцизняні маси селянства з таким же малоосвіченим і заляканим духовенством, майже без міщанства, без своєї шляхти і без інтелігентного проводу. Неволя селянських мас досягла верхка свого насилення; здавалось, що вже кінець українському життю."

Але у своїй тугості незвичайно на удари відпорний український нарід не дався ніяк знищити. А в чім заключалася ця вітальна, життєдатна сила українського народу? На це можна знайти свого роду відповідь у книжці польського історика м. Львова — Владислава Лозінського, який так "львівську Русь" характеризує: "Дивна річ, львівські міщани (в оригіналі "руске мещанство"), ще від 16 стол. вже здебільша по-польськи говорили й писали, одягалися по-польськи, навіть у головній фортеці своєї окремішности — в "Ставропігії" — радили і списували протоколи по-польськи, на портретах і вотак, на домовинах і гробницях у підземеллях Успенської (Волоської) церкви ставилч польські або латинські написи, ця назверх ополячена Русь не переставала ані на хвилю бути собою і почувала себе неначе держава в державі." Це ствердження є незвичайно цікаве, але рівночасно викликає воно й друге питання: а що було джерелом цієї відрубности, цього почуття племінної окремішности? Джерелом почуття своєї національно-суспільної окремішности була східня українська Церква з її візантійським обрядом, з її богослужебними в старослов'янській мові написаними книгами, з її кириличним письмом та з її своєму обрядові вірними священиками, що ділили долю і долю свого поневоленого і закріпощеного народу протягом століть, "од рода в род"!

І ці саме галицькі греко-католицькі священики започаткували на переломі 18 і 19 століть так зв. "Галицьке Відродження", якого осередками стали на сході монастир оо. Василіян у Почаєві, а на заході владичий престіл у Перемишлі. В Почаєві виступає о. Юліян Добриловський (1766-1825), що перший почав писати "простим" стилем і в 1794 р. видав у почаївській друкарні "Науки Парохіяльні", що розходилися в Галичині, головню в північно-східній частині краю, між горішнім Бугом і горішнім Стиром та Серетом, звідкіль вийшли відтак

о. Маркіян Шашкевич та його товариш з "Руської Трійці", о. Яків Голованський. В Перемишлі відіграв тоді рішальну роль б. колмсько-белзький єпископ Максим Рило, ЧСВВ, що був на єпископському престолі в Перемишлі від 1781 до 1793 р. Він під впливом двох перемиських професорів духовної семінарії (священників лемків) о. Якова Лапчинського й о. Ігнатія Вільшинського у "Кольоквіом" відбутому дня 1 липня 1783 року з цісарем Йосифом II. (1780-1800) в Перемишлі досягнув рівноуправлення греко-католицької Церкви з римо-католицькою в Галичині і від цього часу зачався зворот у духовому житті українського населення у Австрії. (Гляди про це працю о. шамбеляна д-ра Івана Хомн: "Максимилианус Рило, єпископус Хельмензіс ет Перемислензіс" в "Наукових Записках Ч. С. В. В." Рим 1953 і Ст. Шах: "Між Сяном і Дунайцем", Мюнхен 1960, ч. I, глава 14, стор. 158-174). І там, у Перемишлі, витворився згодом духовий осередок, що з початком 19 століття став для галицької волости "Надсянськими Атенами", де головну роль відіграли єпископ Іван Снігурський, що був на владичому престолі від 1818 до 1847 р. і крилошанин о. Іван Рицар Могильницький, (ур. 1777 в Улючі на Лемківщині, помер 1831 в Перемишлі), що створив в 1818 р. в Перемишлі "Дяко-учительський Інститут", який в тодішній мові звався "Пизческо-учительское Заведеніє". Заложив теж перше в Галичині видавниче т-во в 1816 р., уложив і видав перший в Галичині "Букварець" в 1815 р., писав перші популярні книжочки, а теж перший катехизм для народних шкіл.

У Львові натомість довершилось галицьке літературне відродження, що є зв'язане з особою о. Маркіяна Шашкевича (1811-1843) та ним зредагованою і в 1837 р. виданою книжкою п. н. "Русалка Дністрова".

Цей молодий ісерей Маркіян не лише перший перекладає на живу українську мову св. Письмо ("св. Євангелія от Маттея й Йоанна") і перший виголошує в 1836 р. в народній мові проповідь в архикатедральному храмі св. Юрія у Львові. Він перший учить тодішніх своїх земляків патріотизму, вчить пошани до української мови і пригадує тодішньому молодому поколінню, що "Ти — не неволі син!" А в слід за тим кличе він вхопити за зброю і стати до боротьби за власну історичну державну незалежність:

"Гей, хто Русин, за ратище,
В кріпкі руки меч ясний,
Шпарка стріла най засвище,
Гордий Ляше, день не твій!

Не оден ти город красний
Лютим мечем розметав,
Руки не оден нещасний
По родині заломав.

Нині пезла пуста слава,
Скверний розвіявсь вінець"...

І закликає наш Маркіян до цього рішального бою всіх своїх земляків "од Бескида аж до Моря" і додає їм відваги, бо за галичанами стоїть однокровна велика Україна над Дніпром, яка допоможе їм у цій боротьбі, як колись в 1139 р. допомгла, коли київський князь Ярополк зі своїми полками прийшов галичанам з допомогою і польського короля Болеслава Кривоустого під Галичем так розбив, що цей "напасник самовитий на чужім кони втікав". А галичани заспівали тоді радісно побідоносну пісню:

"Радість, радість, Галичане,
Не загостить більше враг,
Греми, Дністре, шуми Сяне,
Не прискаче вовком Лях!"

(Болеслав Кривоустий під Галичем в літі 1139. "Руська Письменність" том III, стор. 12, Львів 1906, видавництво Т-ва "Просвіта".)

Був це новий, від 500 років нечуваний клич! Він збудив нарід до нового життя. А коли прийшов звісний революційний рік "весни народів" австрійської держави в 1848 р., то наші греко-католицькі священники — зі своїми владиками на чолі станули, за недостакою світської інтелігенції, у політичному проводі нації, де найбільше заслуг положив перемиський єпископ Григорій барон Яхимович (1847-1858), що став опісля львівським митрополитом (1858-1863). Тоді станули наші галицькі священники справжніми духовними провідниками нації на всіх ділянках пробудженого національного життя — вносячи всюди чистоту Христових євангельських правд. А коли згодом в Австрії впроваджено загальну військову службу і молоді річники громадян виконували при різних полках у гарнізонних містах 3-річну військову повинність, то церковний провід постарався про своїх сталих українських католицьких військових капелянів, що мали обслуговувати греко-католицьких вояків під релігійним оглядом так в часі мира, як і в часі війни.

При австрійській ціс. і кор. армії було точно усталене число активних і резервових українсько-католицьких капелянів. Звались вони фельдкуратами, носили військову уніформу з хрестом на грудях, без старшинських відзнак, хоч були в почесній ранзі капітанів, або майорів, якщо стали деканами.

Провід серед фельдкуратів вів їх декан, що мав, як сказано, рангу штабового старшини. Австрійська армія мала теж свого окремого римо-католицького військового полевого єпископа і він був службово спільним опікуном усіх католицьких фельдкуратів у монархії, тобто римо-греко-вірменсько-католицьких. Але в обрядових справах зверхниками греко-католицьких фельдкуратів були їх єпископи-ординарії тих дісцезій, до яких вони в краю належали і від них отримували відпустку до військової духовної служби.

Перший, що зайнявся організацією греко-католицьких полевих духовників в австрійській армії, був перемиський крилошанин і посол до австрійського парламенту і галицького сойму о. Григорій Шаш-

невич (1809-1888), що був у роках 1848-65 постійним радником міністерства освіти і віровизнань у Відні, а при тім і ректором духовної семінарії "Барбареум" при церкві св. Варвари у Відні. Але вже й перед тим прийшлося українським католицьким священикам зайнятись душпастирською працею серед провізоричних українських військових формацій, а саме серед тих, що їх "Головна Руська Рада" в 1848 р., так у Львові, як і в краю, за ініціативою сп. Григорія Яхимовича створила. "Головна Рада" організувала як відомо в 1848 р. відділи "руських стрільців-добровольців" — в роді "горожанської гвардії національної", а духовний провід над цими відділами українських стрільців у Львові і в околиці, як пр. в Жовкві і Куликові, обняв проф. університету о. д-р Янів Гаровський, селянський син з Яжева, пов. Яворів, (ур. 1794, пом. 1860), а по його смерті мав ці обов'язки другий проф. Львівського Університету о. д-р Онуфрій Криницький (ур. 1791 в Кривій, пов. Горлиці, пом. 1867 р. в Жортанцях коло Куликова, пов. Жовква.) (Ближче про цих двох професорів львівського університету гляди студію проф. Львівського Університету д-ра Кирила Студинського: "Львівська духовна семінарія в часах М. Пашкевича (1829-1843)", Львів, 1916, Збірник філ. секції Н. Т. Ш., том 17-18 і працю Ст. Шаха: "Маркіян Пашкевич і Галицьке Відродження", Париж 1962, накладом централі Українського Христ. Руху). Були вони обидва першими "військовими капелянами" при тодішніх Українських Стрільцях. Місто-голова "Головної Руської Ради" у Львові, крилошанин о. Мих. Куземський (останній греко-католический єпископ у Холмі 1868-1871) заходився дістати дозвіл австрійської влади у Відні зорганізувати цілий "руський корпус" з 10,000 стрільців - добровольців, але тодішній намісник Агєнор граф Голуховський не допустив до цього, бо такий корпус був би вже "збройною репрезентацією народу". Відень перестрашився.

А знаємо з життєпису о. Василя Подолинського (1815-76), пароха Ветлини, пов. Лісько, автора відомої політичної брошури "Глос пшестрогі" (що друкована була в Сяноці 1848 р.), що він так заопікувався відділами "руських стрільців-добровольців" з самбірської, сянської і перемиської округи, що помандрував з ними в 1848 р. через Карпати на Словаччину до Кошиць (на зрєвольтовану тоді повстанням Лайоша Кошута Угорщину) і вернувся шойно під Різдво в 1849 р. до краю. Дня 3 січня 1850 р. прибув цей легіон до Перемишля, щоб розв'язатися. Єпископ Григорій Яхимович мав до стрільців промову.

Якоїсь "Історії" організації галицьких греко-католицьких полєвих капелянів та огляду їх діяльності не довелось мені колинебудь читати і не знаю, чи така взагалі є. А був би це чималий і цікавий причинок до вкладу праці галицького духовенства також і в цій ділянці їх душпастирської праці, бо між цими фельдкуратами були визначні одиниці. А як приклад належить навести постать військового фельдкурата-декана о. Касіяна гербу Бонча Куницького, відомого патріота-мецената, що давав гроші на видавничі цілі, а зокрема на видавничу діяльність "Просвіти" у Львові. Виступив він також як автор на літературнім полі під псевдонімом Михайла Надзбручанина (в Ме-

дині над Збручем, пов. Збараж, був його батько о. Михайло парохом); залишив він свої живо та цікаво писані спомини п. н., "Спомини з побуту в Боснії в рр. 1879-82", в "Зорі" з 1882 р. ч. 12-24.

Мені особисто, як колишньому австрійському резервовому старшині знайомі були деякі активні українські капеляни при галицьких полках австрійської армії. Пригадую собі о. майора Кузьму, о. майора Климентина Куницького, о. Станислава Федоровича. А з-поміж активних фельдкуратів, що в часі I-шої світової війни виконували полеву, душпастирську працю поза фронтом, я знав о. Панасевича, бувшого пароха в Трускавці, о. Гаврицака (перед війною капелян Митр. А. Шептицького, по війні парох у Борщовичах під Львовом). А при 35 стрілецькім полку (золочівськім), в якому я служив, був таким нашим полєвим фельдкуратом о. Юрик, парох у Дроговижу коло Миколаєва над Дністром, який опісля був також полєвим духовником при УГА. Пізнав я ще також в часі війни двох резервових фельдкуратів: о. пароха Стетковича, що по війні також і при польській армії греко-католицьким капеляном у ранзі майора у Львові служив, і о. Лєра Гаркавого (в Перемишлі в 1905 р. здав матуру), що по війні також був капеляном при польській армії.

Ближче знався я з о. капеляном Вп. Дометом Садовським, що по війні був парохом Преображенської церкви у Львові, з о. Йосифом Кишакевичем, родом з Лежайська, що по війні був парохом крайового шпиталю у Львові (знаний композитор церковних кантат, як пр., в честь св. Йосафата) і о. д-ром Василем Лабою, по війні був катехитом в Академічній Гімназії у Львові, а тепер є мітратом у Канаді. (Ближче про цих трьох львовян гляди книжку Ст. Шаха: "Львів — місто моєї молодости" ч. I., Мюнхен 1955, стор. 95, 99, 100, і ч. II., стор. 165, 198. А про о. Й. Кишакевича, як композитора кантати в честь св. Йосафата, гляди Ст. Шах: "Пам'яті перемиського Владика Кир Йосафата Коциловського", Мюнхен 1956, стор. 13, та того ж автора спомини: "Між Сяном і Дунайцем" ч. I, стор. 318-319.)

Коли з вибухом першої світової війни в 1914 р. українська парламентарна репрезентація у Відні створила при XI. львівськім корпусі австрійської армії окремий український легіон "Українських Січових Стрільців" під командою австрійського резервового поручника проф. Мих. Галуцинського, покликано тоді на полєвого капеляна о. декана Андрія Пшепорського (ур. 10. 12. 1874 р. в Яворові, вихованка української перемиської гімназії, рік матури 1897), по війні пароха в Старяві коло Перемишля. Цей о. А. Пшепорський записався похвальними нестертими буквами в історії Українського Січового Стрільцтва, про що говорять однозгідно всі мемуаристи, Знимку о. А. Пшепорського помістив автор цієї статті, як директор української перемиської гімназії у "Звідомленні дирекції української державної гімназії в Перемишлі" за 1935-36 рік, стор. 22, з нагоди 40-ліття першої матури в перемиській гімназії.

А коли Листопадовим Збройним Чиним 1918 р. у Львові створено З. У. Н. Республіку в Галичині, то першим, що зголосився до душа-

стирської праці серед українських стрільців був старенький вже, бувший катехит народної школи ім. М. Шапкевича і радний міста Львова — о. Олександр Стефанович. А коли підтак організовано Українську Галицьку Армію, покликано до душпастирської праці при цій армії, українських католицьких священників на кепелянів. І знову судилось нашій У. Г. А. стати від перших днів державної незалежності З. У. Н. Р. у Львові до затишної боротьби з тим самим істотичним ворогом, що в 1340 р. Галицько-Волинську Державу завалив і землі її для себе загарбав. Розгорілась тяжка і затяжна польсько-українська війна. Українські полеві душпастирі ділили долю У. Г. А. аж до її трагічного кінця — у большевицькій полоні, у польських концентраційних таборах полонених — за кільчастими дротами та на еміграції. Голосились до душпастирської праці для військових частин наші священники, або самі, або на просьбу старшин, як командантів фронтних куренів, чи відтинків.

І так на фронті під Львовом в 1919 р. на відтинку між Яновом-Городком і Яворовом, де я, як поручник У. Г. А. (в групі куликівсько-янівській), виконував військову службу, пізнав я таких трьох українських парохів, що добровільно виконували душпастирську працю між нашими бійцями. А були ними: парох міста Янова о. Михайло Кушкевич, що в 1959 р. на еміграції як душпастир в Авсбургу (Баварія) помер, другий, парох Великополя, повіт Городок, о. Володимир Демчук, що брав участь у відвороті У. Г. А. за Збруч у 1919 р. та о. декан Еміліян Радзикович, старший брат проф. Академічної Гімназії у Львові Володимира Радзиковича, парох у Вишенці Великій, повіт Городок, у якого я навіть передвеликодню сповідь відбув. Всі вони заслуговують на окремий для себе спомин, коли йде згадка про наш курінь, що, не від речі хай вільно буде сказати, здобув Волю Добростанську з львівськими водопроводами в березні 1919 р. і під командою сотника Михайла Климкевича форсував з півночі прорив залізничної лінії між Городком і Родатичами, щоб перервати залізничний зв'язок між Львовом і Перемишлем, що був у польських руках. А в Жовкві, по шпиталях, куди ми ранених і хворих бійців з фронту відсиляли, виконував службу полевого духовника місцевий міський парох, о. ігумен Северинян Бараник, ЧСВВ, за що опісля, по програній війні, підпокутував у польському таборі інтернованих, з початку в "Бригідках" у Львові, а потім на Домбю. Між тяжко раненими, що ми їх відставили з фронту поза Яновом до Жовкви, був молоденький підхорунжий Терешкун; був він ранений в чоло під час наступу (дістав "штрайфшус" в кість черепа). Зайнявся ним о. Бараник, а по арештуванні о. Ігумена, василіянський братчик. Цей підхорунжий видужав, по війні пішов на теологію до ставніславської духовної семінарії, а по висвяченні став о. Терешкун кетехитом народних шкіл, та згодом учителем релігії в державній польській гімназії в Товмачі над Дністром. (До другої світової війни я з ним переписувався. Яка його дальша доля, мені невідомо.)

Перед великодніми святами, з початком квітня 1919 р., перекину-

ла наша корпусна команда в Камінці Струмилівій (І. Корпус У. Г. А.) наш босвий курінь з під Городка і Родатич, нагло до Сокаля над Бугом, з завданням здавити зародки "бунту" за фронтом Сокальської Бригади, яка держала фронт прсти поляків від Белза аж у сторову Володимира Волинського, в якого околиці губилася наша фронтова лінія, а далше "оперував" там "отаман" Оскілко, що тоді казав арештувати навіть отамана Симона Петлюру.

Прибув наш курінь поспішним маршем під командою Мик. Климкевича до Сокаля і вмить розлетілася бунтарська група "отамана" Шурияка, бувшого австрійського фельдфебля кавалерії (родом зі Собкова коло Сокаля), що здохався був із Оскілком. А у Велику Суботу запросив місцевий парох о. д-р Василь Левицький наш курінь до участі у Воскресній Утрені в парохіяльній церкві св. Петра і Павла.

Виделегував соти. Михайло Климкович з нашого куреня дві сотні у повнім виряді і в "бляшаних" шоломах — французького виробу, здобутих нами на поляках в січні 1919 р. під куликівською горою. Ми влаштували перед церквою, при гарній погоді, військову парадну під час обходу. При першому співі о. пароха "Христос Воскрес" віддали обі сотні трикратну почесну сальву вистрілів, а з тисячної груди сокальських парафіян і наших бійців понеслась могутнім голосом радісна воскресна пісня "Христос воскрес із мертвих". І була це найсвітліша хвиля з нашої служби при У. Г. А., коли ми бодай раз у житті могли заспівати пісню "Христос Воскрес" на волі, у своїй незалежній Галицькій Державі, як колись наші предки ще перед 570 роками співали.

По богослуженні запросив о. д-р Василь Левицький нас, старшин, до себе на "свячене". Обидвом сотням поставив по дві бочки пива до вжитку, а міщани принесли їм паски і свячені яйця. Цей старший вже о. д-р В. Левицький виконував з посвятою обов'язки полевого духовника для стрільців сокальської військової станиці; в нього також і наші "хлопці", користаючи з нагоди, сповідались і на третій день свят у церкві причащались. Цього о. д-ра В. Левицького іменував опісля перемиський Владика Йосафат Коциловський, ЧСВВ, крилошанином перемиської Капітули і покликав його до Перемишля, (Спомин про цей Великдень в 1919 році в Сокалі помістив я, уже як секретар Гол. Виділу Т-ва "Просвіта" — з двома фотознімками — у календарі Т-ва "Просвіта" у Львові на 1923 р., що вийшов під моєю редакцією, під наголовком: "Бляхарі на Великдень в Сокалі в 1919 р.")

Наш перемиський Владика-страдалець за католицьку віру, бл. п. Йосафат Коциловський (уроджений 3. березня 1876 р. в Пакошівці на Лемківщині, помер у большевицькій тюрмі 17. листопада 1947 р. в Києві), що сам був активним поручником австрійської артилерії, мав б. військових капелянів у пошані, бо він їх розумів. Про життєвий шлях Єп. Йосафата Коциловського гляди спомин Ст. Шаха: "Пам'яті перемиського Владика Кир Йосафата Коциловського" Видавництво "Християнський Голос", Мюнхен, 1956, накладом о. Івана Кота, душпастиря Шарлеруа, Бельгія, з 5 фотознімками і праця о. д-ра Іринея

Назарка, ЧСВВ: "Иосафат Коциловський, єпископ Перемишльський", Аналіста О. С. Б. М., Рома 1953, вол. I/VII. Також радо приймав перемишльський Владика у своїй діцезії б. військових до духовної семінарії — як кандидатів на священників, з яких вичислити може трьох моїх знайомих ровесників, а то о. д-ра прав Миколу Панаса, родом з Вільок Мазовецьких коло Рави Руської, що 1910 р. матурував в Перемишлі, а згодом був суддею, а опісля парохом в Сокалі, о. д-ра прав Сенету Дениса Арсепіта, лемка, зі священничої родини, що в перемишльській гімназії в 1920 році зложив іспит зрілості, а згодом був парохом в останнім селі на заході Лемківщини, Шляхтова над Дунайцем, повіт Нобль Торг (коло Закопаного) і Матюка Мирона, сина композитора о. Віктора Матюка, що також у Перемишлі в 1911 р. матурував, а опісля став парохом у Волі Кобилянській. Всі три вони покінчили наперед правничі студії, вислужили під час війни в австрійській армії, були учасниками визвольних змагань УГА, а вкінці вступили до духовної семінарії і стали ієреями по чину Мелхиседека в перемишльській діцезії — на славу Богу і користь своїх парафіян. (Про о. пароха д-ра Дениса Сенету гляди спомини Ст. Шаха: "Між Сяном і Дунайцем", ч. I, стор. 312, де є згадка про Шляхтову, останнє на заході лемківське село.)

Можна тут згадати ще багато інших священників, що за часів української державности виконували службу військових польових капеланів по повітових містах у краю, або організували навіть босві фронті, як прим. о. Пантелеймон Шпилька парох Вислока Великого, пов. Сянік, матурист перемишльської гімназії з 1904 р. (ур. 20 жовтня 1883 р. в Дмитровичах коло Перемишля), що в листопаді 1918 р. зорганізував Повітовий Комісаріят З. У. Н. Р. у лемківських Карпатах, а опісля втік перед поляками на Закарпаття. По другій світовій війні переїхав о. Шпилька до Німеччини, був в таборі "депістів" у Регенсбурзі, де зорганізував народню школу ім. Митр. Андрея Шептицького від 1945-1947. О. Пантелеймон Шпилька помер в 1950 році в Канаді на серце, вкортці по приїзді за океан. (Про так звану "Команецьку Республіку" — на шляху залізничної лінії Загірє-Лупків і про провідну ролю о. П. Шпильки гляди історично-побутову монографію мгр. Володимира Бучацького п. н. "Лемківщина і Лемки", Торонто, 1961, стор. 35-36.)

І згідно з витвореною вже так в часі I-шої світової війни, як і під час польсько-української війни традицією, оточили галицькі українсько-католицькі священники духовною опікою також українське воїнство — 14-ої СС та Дивізії "Галичина", яка була створена в часі другої світової війни в 1943 р., як теж Української Повстанчої Армії, яка під проводом провідника українського визвольного руху, Романа Шухевича діяла на західньо-українських землях до 1950 року. Знані мені є імена трьох таких священників, але це вже не належить до порушеної автором книжки теми.

Автор цієї книжки о. Іван Лебедович, ур. 2. вересня 1890 р. в Гораїці, повіт Чесанів, вихованець перемишльської гімназії — рік матури 1910, передвосний заслужений парох м. Бірча над Сяном і рухли-

вий бірчанський декан, поставив собі, як колишній польовий духовник УГА, не легке завдання зібрати на еміграції матеріали про працю і долю польових капеланів при УГА і щоб зі своїм особистим спомином передати про них згадку майбутнім поколінням. Таким чином утривалося він на сторінках аналізів української визвольної боротьби джерельно історичну місію галицького українсько-католицького духовенства несення Христової євангельської науки і любови ближнього серед українських воїнів у тяжких часах, бо в часі боротьби за самостійність України — під кличем: "Христос це наша сила"!

Не легка це праця написати на еміграції таку книжку без доступу до наших архівів. Тому тим більше належиться Високопреподобному Авторові признання від нас, бувших комбатантів УГА, а тим щиріша хай буде подяка від молодших поколінь галичан.

І під кінець хай вільно мені буде висловитись про цю книжку о. Івана Лебедовича, що мене за "вступне слово" до неї попросив, коротко словами старогрецького поета Гомера: Книжка о. Івана Лебедовича: "Польові Духовники УГА" — "це малий, але зате пожадано милий дарунок." (Одисея, кн. VI, вірш 208.)

Мюнхен, січень, 1962.

Василь Мудрий
Віцемаршалок Союму

РОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У ВІДРОДЖЕННІ ГАЛИЧИНИ

I

Василь Мудрий

Початок українському національному відродженню історичної Галичини дали молоді ідеалісти, що були кандидатами духовного стану і питомцями Духовної Семінарії у Львові.

Славетна "Руська Трійця" в особах студентів теології Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького й Івана Вагилевича сформувався у 1831 році. Нема сумніву, що поза тією "трійцею" мусіло бути більше питомців, що їй сприяли і підтримували ті ідеали, які видвинула "трійця" з Маркіяном Шашкевичем на чолі. Це була праця для добра свого народу і праця для відродження українського письменства у живій мові того народу.

У тій цілі ті молоді ідеалісти і патріоти підготували перший свій літературний альманах "Зоря" в 1834 р., але не могли його видати, бо тодішня духовна цензура таке видання заборонила.

Цей альманах під назвою "Русалка Дністрова" появився друком на Угорщині в місті Буда (Будима), себто в нинішньому Будапешті у 1837 р. Коли книжка дійшла до Львова, то та сама духовна цензура наклала на неї конфіскацію. Немає сумніву, що деяке число примірників розійшлося на приватні адреси ще з Будапешту. Але поважне її число пролежало в цензурі аж до 1848 р., коли конфіскацію знято і "Русалка" тоді розійшлася між наших людей.

II

Переломний 1848-ий рік в Австрії застав українців уже підготованих до сприйняття всіх тодішніх можливостей для добра свого народу. Цю підготовку треба приписати праці і творчості Маркіяна Шашкевича і товаришів.

Цей 1848 р. приніс перш за все знесення панщини. А далі заснування "Головної Руської Ради" з її славетним маніфестом до народу, з маніфестом, що в ньому була піднесена єдність "руського" народу в Галичині з українським народом за Збручем із його столицею Киє-

вом. Учасниками і основниками "Головної Руської Ради" були у 90 відсотках священники. Головою "Головної Руської Ради" був єпископ Григорій Яхимович, першим його заступником о. Михайло Куземський, крилошанин митрополичої Капітули, а першим секретарем о. Михайло Малиновський, катедральний проповідник.

Людиною великого політичного формату у "Головній Руській Раді" був о. Михайло Куземський. Він був співавтором і редактором маніфесту "Головної Руської Ради", він писав всі меморіяли до уряду, він знаменито мотивував потребу поділу Галичини на чисто українську історичну Галичину і на польську з тим, що до українського галицького автономного краю мали бути прилучені ще північна Буковина й Українське Закарпаття. Словом, це була найбільша індивідуальність між тодішніми українськими діячами з великою освітою і знанням.

1848 рік дав галицьким українцям також з'їзд тодішніх учених, що теж у 90 відсотках складався із священників. На ньому визначились о. Микола Устиянович, письменник, о. Яків Головацький і згаданий о. Михайло Куземський, що проводив з'їздом.

Про цей з'їзд багато написав його очевидець, молодий тоді о. Стефан Качала, у своїй статті "Політика Полякув взгледем Русі" (Львів, 1879, стор. 286 і 289). Про нього буде мова пізніше.

У 1848 р. був покликаний до життя перший австрійський парламент. До нього галицькі українці вибрали 35 послів, а в тому 23 селян, 8 священників і 4 світських інтелігентів. На тодішні часи це було не зле, але, на жаль, було там замало священників і взагалі інтелігентів. Між вибраними був і о. Григорій Шашкевич, парох Угринова, біля Станиславова. Серед тодішньої посольської репрезентації о. Григорій Шашкевич виявив себе не лише добрим промовцем, але й повним політичної інвенції діячем. Він звернув на себе загальну увагу і тому не дивно, що уряд заангажував його на відповідальне становище в міністерстві освіти у Відні, а саме на становище шефа департаменту для народнього і середнього шкільництва в Галичині. До нього належала і справа контролю та цензури всіх шкільних підручників для галицьких середніх і початкових шкіл. На тому становищі він побув від 1849 до 1860 року. Попри те о. Григорій Шашкевич був також мужем довір'я українців при династії.

1848 році появився був теж політичний ідеолог новочасного українства, о. Василь Подолінський, що написав книжку під назвою "Слово Перестороги". Про о. Василя Подолінського писав у 1914 році на сторінках щоденника "Діло" проф. д-р Василь Щурат. О. Василь Подолінський вже у 1848 р. перший заговорив, що українці в Галичині і в решті України, мають прямувати до вільної, незалежної держави власними силами або через "слов'янство".

У тому ж 1848 році о. Лев Трещаківський дав ініціативу до будови "Народного Дому" у Львові.

У грудні 1848 р. о. Яків Головацький дістав номінацію на професора української мови і письменства на Львівському університеті. На жаль, цей новий професор на першій в історії катедрі української мови згодом перейшов на русофільські позиції і почав їх зацеплювати своїм студентам. В січні 1867 року австрійське міністерство освіти звільнило о. Якова Головацького з цієї катедри за поширювання москвофільства. О. Яків Головацький виїхав до Вільна, перейшовши на православ'я.

29 листопада 1870 р. номінацію на професора української мови і письменства на Львівському університеті дістав о. д-р Омелян Огоновський. Це був великий український патріот. Незалежно від того він був правдивим ученим мовознавцем і дослідником українського письменства. Огоновський був теж першим істориком українського письменства. Він написав велику чотиритомову "Історію Української Літератури", не лише старої, але й нової та тодішньої найновішої. В 1877 році його вибрали четвертим із черги головою Товариства "Просвіта", яке він зразково вів до своєї смерті у 1894 р. За його урядування "Просвіта" не лише поставила на високий рівень видавничу справу, але й виросла під організаційним оглядом, бо відкрила своєю сіткою читалень і філій весь край.

О. д-р Омелян Огоновський був незвичайно працьовитий. Просто феноменальною була його працьовитість. Коли 1873 р. засновано "Товариство ім. Шевченка" у Львові о. д-р Омелян Огоновський був його співосновником.

О. Степан Качала був свого часу найвидатнішим політичним і громадським діячем. Він був послом до галицького сейму і до віденського парламенту. Був письменником, талановитим промовцем, добрим публіцистом і меценатом. В його політичній кар'єрі був такий момент, що опісля ніколи не повторився, а саме: В 1873 р., коли львівська "Рада Руська" не висунула його кандидатури на посла до парламенту (ця Рада була москвофільська), о. Степан Качала здобув посольський мандат до парламенту на заході, в виборчій окрузі Бохня-Тарнів.

О. Степан Качала крім вище названої праці написав ще в 1873 році "Безпосередні вибори до Ради Державної і Русини" та "Політика Русинів" під псевдонімом Никола Загірний. Для "Просвіти" написав кілька популярних книжочок. Він був одним із більших фундаторів "Просвіти", заснованої в 1868 році, Товариства ім. Тараса Шевченка, заснованого у 1873 р., "Діла", що було засноване 1. січня 1880 р. До "Діла" він написав під повним своїм іменем багато статей, щоб його підтримати своїм великим авторитетом. Крім того о. Степан Качала уфундував у Тернополі велику бурсу для середньошкільної молоді. Ця бурса мала назву "Руська Бурса ім. о. Степана Качали". Через неї перейшли сотні найталановитіших середньошкільників. За польських часів у будинку цієї бурси містилась українська

приватна гімназія, по розв'язанні української державної гімназії в тому місті.

Львівські українці шанували о. Степана Качалу, як політичного і громадського діяча, окремим святочним бенкетом у Львові в вересні 1881 року. Між тодішньою молоддю, що складала о. Калачі привіти, були провідниками Євген Олесницький і Кость Левицький.

IV

Не малу роллю відігравали у справі поглиблення та поширення галицько-українського національного відродження теж галицькі єпископи й архієпископи. До таких належали крім єпископа Григорія Яхимовича, ще такі владика: Єп. Іван Снігурський, Єп. Спіридон Литвинович, Митр. Йосип Сембратович, Єп. д-р Юліян Пелеш, Єп. Константин Чехович. До найкращих наших церковних достойників з високою національною виробленістю та церковною і громадською активністю належать усі ті, що впали жертвою большевицького терору, а саме: Владика Йосафат Коциловський, Григорій Хомишин, Никита Будка, Григорій Лакота, Микола Чарнецький, Іван Лятишевський й Апостольський Візитатор в Німеччині о. д-р Петро Вергун. А крім цього сотні українських католицьких священників і тисячі вірних. Митрополит д-р Йосиф Сліпий після трьох засудів коротав свій вік, 18 років на заслання в холоднім Сибірі.

Але вертаймось знову до тих наших священників, що залишили по собі слід в історії нашого відродження. Були між ними і такі, що ввійшли до історії українського письменства. До них належить: о. Микола Устиянович, о. Антін Могильницький, о. Тимотей Бордуляк, о. М. Лепкий, о. Александер Малицький (літерат. псевдонім Лев Медобірський), о. Гавриїл Костельник, о. Василь Ільницький, о. Данило Тячківчич і вище згадані о. д-р Омелян Огоновський, о. Степан Качала й о. Йосиф Ганкевич, що писав багато в "Нирі". Позатим належить згадати о. Михайла Чайковського, що заохотив Володислава Федоровича до всіх добрих його потягнень для нашого народу.

Непересічної міри парламентарними і громадськими діячами були: о. Іван Озаркевич, о. Йосиф Заячківський, о. Григорій Гинилевич, о. Кирилс Гаморак, о. Тома Полянський, о. Омелян Коссак, о. Йосиф Лозинський. З новіших часів до діячів тієї категорії належали: о. Степан Онишкевич, о. Йосип Фоліс, о. Северин Метелля, о. Омелян Погорецький, о. пралат Леонтій Куницький, о. крилошанин Роман Лободич й о. Михайло Ганушевський.

В господарському житті відродженої Галичини відігравали видатну роллю: о. Тит Войнаровський, як економіст, досвідчений знавець парцеляції дідичівських земель й основник українського парцеляційного товариства "Земля" у Львові в 1908 р., о. Дем'ян Лопатинський, як досвідчений довголітній директор Видавничої Спільки "Діло", о. Євген Дуткевич, як перший голова Надзірної Ради "Народної Торгівлі" в 1883 році, о. Василь Ільницький, як перший голова Комітету будови українського театру у Львові в 1892 р. Заснування 23. березня

1899 р. товариства "Сільський Господар" в Олесюк доконали о. Тома Дуткевич, о. Теофіль Гутковський, о. Юліян Дуткевич, о. Григорій Купчинський і кілька господарів з того району. Згодом це товариство лягло в основу Красного Товариства "Сільський Господар", що під проводом д-ра Євгена Олесницького скоро вирросло в могутню господарську організацію.

Між галицьким духовенством були визначні музики і диригенти. Пробосвиком у тому напрямі був парох Денисова в Тернопільщині, о. Єосип Вітошинський, що zorganizував першу в Галичині селянську духову оркестру, яку довів до такої перфекції, що відбував з нею мистецьке турне по галицьких містах. Це була тоді своєрідна мистецька ревіляція. Талановитим диригентом і композитором був о. Остап Нижанківський. До композиторів, колись модних, належали о. І. Матюк, о. Євген Купчинський та о. П. Бажанський. Між духовенством було доволі талановитих диригентів, що організували хори, а в новіших часах і оркестри по своїх парафіях.

До діячів громадського і політичного порядку належали: о. Олександр Стефанович, о. Теодор Савойка, на західних окраїнах Галичини, о. Іван Чапельський, о. Іван Ваньо, о. Корнело Мандичевський (соймовий посол 1891 р.), о. Омелян Константинович, парох Сянока, о. Евстахій Цурковський, о. Володимир Громницький, о. Володимир Винарський, о. Іван Іванчук, о. В. Матковський, о. В. Русин та багато-багато інших.

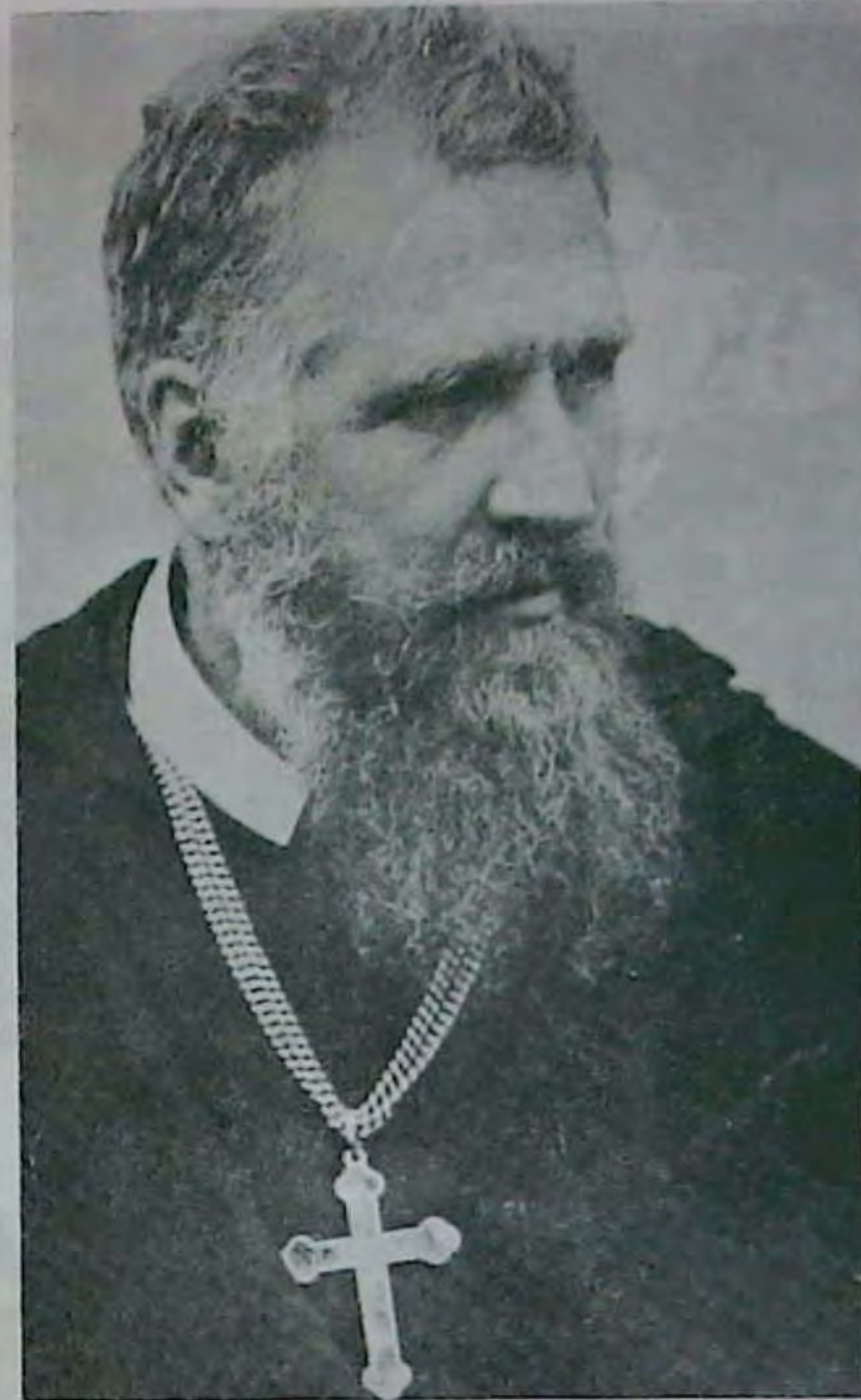
До особливої категорії діячів між нашим духовенством належали о. Теодозій Лежогубський, о. Юліян Дзерович, о. Домян Лопатинський і о. Леонід Лужницький, що діяли у Львові. До тієї категорії належав і о. Мих. Світенький, парох Ладичина (Тернопільщина), що був промовцем з Божої ласки.

До людей "спеціальної категорії" треба зарахувати о. Івана Волянського, пароха Острівця, недалеко Теребовлі, а опісля Дичкова, недалеко Тернополя. Це був місіонер-піонер священик, що лишив по собі незатерті сліди в Америці. Він був тут першим священиком, що не лише заспокоював душевні потреби наших перших поселенців у Пенсильвенії, але й організував парафії, будував церкви, а навіть видавав для них перший часопис "Америка", при чому сам був редактором і складачем і машиністом і відливачем черенок.

До найновіших діячів священиків належав о. Степан Мохнацький, великий діяч, заслужений у веденні просвітного життя в Тевебовельщині, почесний член тов. "Просвіта", другий — о. Евзеій Бачинський, парох Бережан, незвичайно рухливий громадський діяч і провідник.

До старших діячів треба врахувати о. Глібовницького, пароха Бережан, товариша о. Маркіяна Шапкевича, діда Богдана Лепкого і с. Лепкого, пароха Жукова, батька Богдана Лепкого, в Бережанщині.

На закінчення бажаю підкреслити, що останньо на галицькому митрополичому престолі діяв великого духового формату ієрарх Великий Митрополит Андрій Шептицький. Йому я присвятив вже дві

Високопреосвященний Митрополит у Львові — Андрій Граф Шептицький — Доктор св. Богословія, Прав і Філософії, уроджений 29 липня 1865 р. в Прилбичах, повіту Яворів, помер 1-го листопада 1944 р. у Львові.

праці опубліковані в щоденнику "Свобода". Тут зазначу коротко, що Покійний був не лише високим церковним достойником, але й українським громадянином, що стояв на сторожі прав українського народу, як за Австрії, так і за Польщі. Він був і меценатом мистецтва, фундатором "Національного Музею" свого імені у Львові, фундатором великого майна для забезпечення українських сиріт і творцем Богословської Академії у Львові та окремого "Інституту" для досліду уніоністичних змагань різних церков для злуки з Римом.

Проломанський Єпископ — Румунія

Проломанський Єпископ в Стамбулі — Румунія

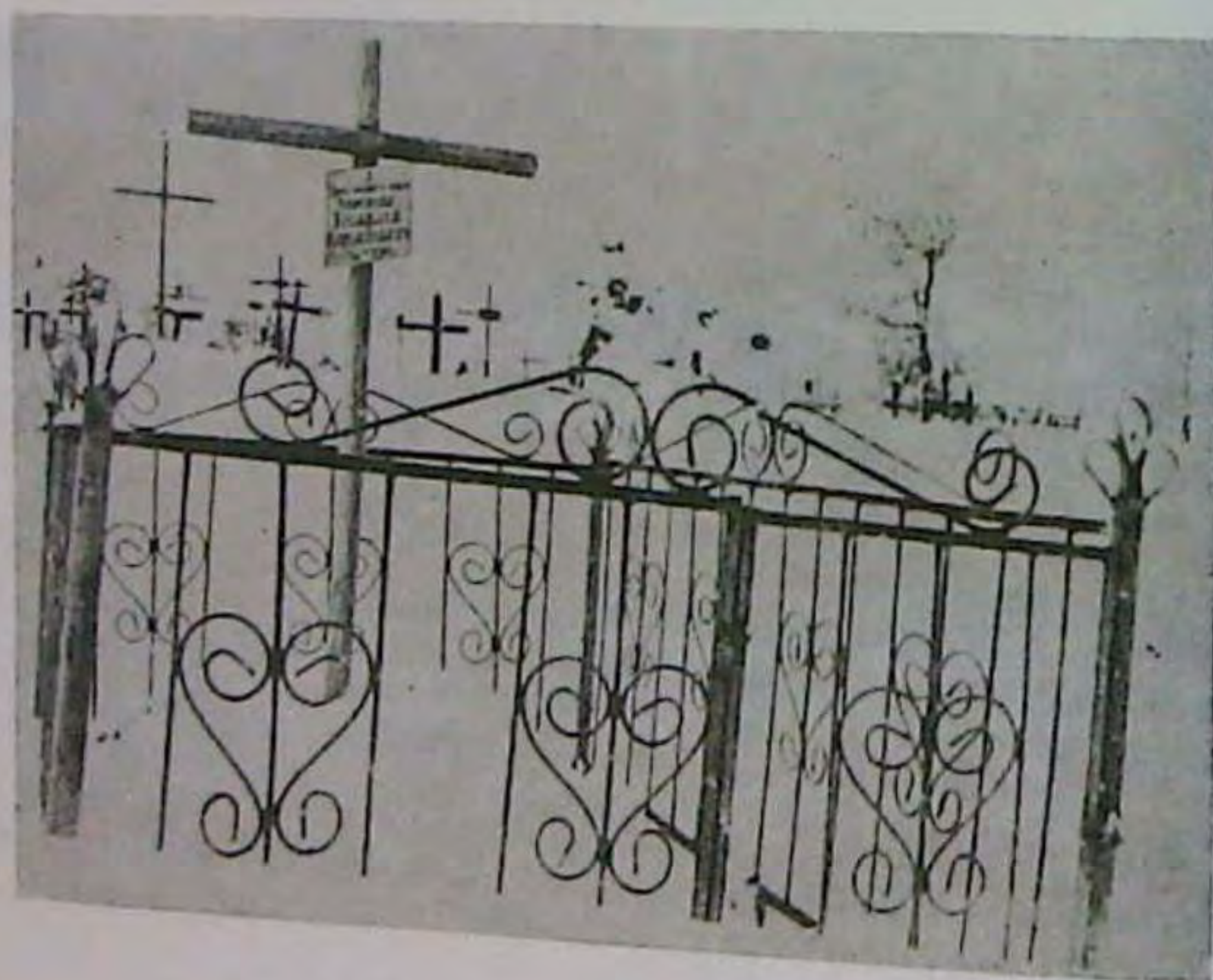
...
...
...
...
...
...

НАПЕРЕДОДНІ ЗРИВУ 1918 р.

Преосвященний Єпископ Кир Йосафат Коциловський в останніх днях життя, як в'язень ССРСР. Внизу знімка гробу Преосвященного Єпископа Йосафата

о. Іван Лебедович

Українське Католицьке Духовенство у Відбудові Держави і його участь у Листопадовому Зриві 1918 р.

Українське католицьке духовенство в Галичині стояло найближче маси свого народу. Воно вийшло переважно з його гущі, стрічалося з народом кожного дня в його буденному житті, тому розуміло і відчувало найкраще його злидні-болі. Хоч за австрійських часів виросла вже невелика верства світської української інтелігенції, що розміщувалась по містах і містечках, то й світські інтелігенти, коли хотіли ввійти в народні маси, мусіли переступити пороги священничого дому і разом зі священником іти на збори читальні "Просвіти", чи "Сільського Господаря", або в кооперативу, чи до якогось іншого товариства, бо на живчику організованого життя спочивала рука священника. Знаючи недомагання свого народу, його понижування на історичному шляху, священник найкраще розумів слова нашого найбільшого Генія Тараса Шевченка, що в "своїй хаті своя правда і сила і воля". Тому як настав догідний час, по першій світовій війні, 1918 року, українське католицьке духовенство в Галичині стануло щиро в ряди будівничих "свої хати", Української Держави. Перші наради, перші кур'єри до сіл, перша підготовка до перебрання влади на місцях проходила в безліч випадках у священничих домах. За їх порадю намічувано нових начальників громад і нових службовців рідної влади. З їх хат виходили інструкції в село і в них відбувалися наради з активом селянства.

В організації Української Держави стануло духовенство в Галичині зі своїми єпископами у провіді. Членами Української Конституанти, яка 19 жовтня 1918 року проголосила Західню Українську Республіку, були: Митрополит Андрей Шептицький зі Львова, Єпископ Григорій Хомишин зі Станиславова. Єпископ Йосафат Коциловський з Перемишля і священники о. Степан Онишкевич, о. Омелян Погорецький, катехит в Ярославлі, о. Северин Метелля, парох і декан в Люблинці Новім, чесанівського деканату, о. Іван Яворський, о. Капустинський і о. Олександр Стефанович, катехит учительської семінарії зі Львова.

Членами Української Національної Ради в Станиславові були: Митрополит Андрій Шептицький, Єпископ Григорій Хомишин, що завжди брав участь в засіданнях Національної Ради, Єпископ Йосафат Коциловський і священники о. Степан Онишкевич, о. Омелян Погорецький, о. Северин Метелля, о. Олександр Стефанович, о. Юліан Дзерович, о. д-р Спірідіон Кархут, о. Іван Капустинський, о. Степан Височанський, о. Платон Карпінський, о. Евс-

тахій Качмарський, о. Северин Матковський, о. Платонід Філас, о. Степан Петрушевич, о. Іван Федевич, катехит з Турки, о. Миццило Цегельський, з Камінки Струмислової, о. Теодор Чайківський, катехит з Яворова, о. д-р Степан Юрик, парох зі Золочева, о. Іван Яворський і о. Андрій Бандера.

Не тільки наші високі достойники Церкви і визначні священники взяли участь в будові своєї рідної держави, але також загал українського католицького духовенства стамув до праці. Щоб дати докази на це, треба би писати історію Листопадових днів прямо з кожної громади і парафії. На чужині це однак неможливе. Тому постараюся вибрати тільки деякі факти і приклади з різних околиць і місцевостей, які були типічні для цих часів.

ЛЕМКІВЩИНА

Вже в перших днях листопада 1918 року, коли лемки довідалися про криваві бої з поляками за Львів, у горах залунав гримкий клич: "Єдьте геть з нашої кривавиці, жеби ся не захабила ані една польська лаба. Тут ніт Польскі, тут наша земля, ми вишмаримо поляків за наші грані". Лемківська молодь добула зі сховків зброю і самостійно створила кілька босвих відділів, щоб не допустити поляків.

21 листопада 1918 р., Комітет під проводом о. Пантелеймона Шпильки, пароха у Вислоку, скликав делегатів зі сіл і порішив організувати "Сяницький Комісаріят Західньо-Української Республіки" з осідком в Команчі, так звану "Команецьку Республіку". Головою вибрано о. Пантелеймона Шпильку, а його членами стали визначні інтелігенти і селяни, між якими були священники: о. Гробельський, парох і декан зі Щавного, о. Вареха з Волі Мигової, о. Венгрінович, з Команчі і о. Пристай з Явірника.

Так звана "Команецька Республіка" створилась і східній Лемківщині. Вона обіймала майже половину населення Лемківщини. Західня Лемківщина мала мало свідомої української інтелігенції і була обсаджена переважно москвофілами. В початках листопада 1918 р. поширилась серед лемків вістка, що на поміч їм прийде українська армія. Коли ж вона не надійшла, то в західній Лемківщині москвофіли організували "Руску Раду" і створили "Лемківську Республіку". Провідниками були: о. Каламунецький, о. Юрчакевич, адвокат Гнатішак і селянин з Криниць Громав'як. "Руска Рада" мала за ціль прилучити Лемківщину до Чехословаччини і в тій цілі вислали делегацію до Праги під проводом посла москвофіла Володимира Куриловича. З цієї акції нічого не вийшло.

Коли ж поляки захопили владу на Лемківщині і там усадовились, зліквідували цей москвофільський, проти-польський рух, а провідників "Рускої Ради" поставили перед суд присягних в Новому Санчі, за зраду. Оскаржених боронили адвокати українці Лев Ганкевич зі Львова і д-р Володимир Загайкевич з Перемишля. Суд звільнив їх від вини і кари.

Та назагал москвофіли, чи так звані "старорусини" поставились лояльно до української влади, а молоді станули в ряди Української Галицької Армії.

Один маркантний примір подає Володимир Могильницький. "Як приклад лояльності: Отець Гумецький, не москофіл, а руский, який навіть проповіді виголошує по російськи. У перших днях листопада приводять до мене отця Гумецького і якогось світського молодця, арештованих нашою жандармерією. Молодий пан голоситься як д-р Гумецький, капітан запасу австрійського летунства, до війни суддя на Лемківщині. На моє питання відповідає отець Гумецький: "До закінчення—дай Боже лобідного закінчення війни з поляками—я заявляю себе вірним-лояльним горожанином української держави і буду шукати нагоди, щоб причинитися до очищення Галичини від чужинців. По війні виїду до Росії. Чи маю зложити присягу вірності?" (молодий) "Я зголошуюся до чинної фронтової служби в летунстві і зложу присягу на вірність Українській Державі. По війні виїду до Росії. Вилетів з летовища у селі Красному-Буськ й згинув в бою з польськими летунами."

"Не складав присяги вірності-лояльності отець Гумецький, але зложив тисячі доказів пожертвування для нашої справи. Його заходам завдячує ЗУНР приязну допомогу загалу галицьких москвофілів, а його хата, комора і кишеня стояли отвором для наших утікачів від перших днів листопада аж до відвороту нашої армії. Доньку свого рідного брата, директора "Ставропігії", Надію, привіз як "медсестру" на підфронтовий "медпункт". Вона виїхала разом зі мною до Кам'янця на Поділля і залишилася там у військовому лазареті". Це був би один приклад наставлення нашого духовенства, сотки інших прикладів нехай подадуть молодші. Цивільні комісаріяти були в більшості в руках священників."

ДИНІВЩИНА

Майже в половині дороги, що веде з Перемишля до Сянока, над рікою Сяном, лежить містечко Динів. Колись славилось воно українськими церквами. В останніх часах була там одна церковця, де на Богослуження доїздив греко-католицький парох з Бахора. В околиці з одного і другого боку Сяну були українські села та греко-католицькі парафії, що творили Динівський Деканат. Культурно-освітня праця була в руках священників і їх родин. В Павлокомі ту працю провадив Микола Левицький, місцевий управитель школи. Провід культурно-освітньої праці Динівщини спочивав в руках о. Теодора Савойки.

о. Теодор Савойка народився 21 лютого 1866 року в селі Любича-Князі. Народну школу закінчив в рідному селі, а гімназію, з відзначенням, у Львові. У вчасній його молодості померли йому батьки. В часі літніх ферій перебував у графів Чарториських, які хотіли спольщити здібного і вродливого молодця. Та молодий студент не піддався спокусі. Часто повторяв: "теплий кожух, та не на мене шитий". У цілому своєму житті ставив вище загально-народні справи понад осо-

бисті. Посвятився всецільо своєму народові й вибрав звання священника. Теологічні студії закінчив в університеті у Львові, а четвертий рік в Перемишлі і був там висвячений. Ввійшов у вир праці релігійної і культурно-освітньої. Це було причиною, що довгий час не міг одержати згоди (презенти) на сталу парафію і мусів час-то змінити місце осідку. В часі лікування в Закопанім познайомився там з графом Стаженським, що не був опанований шовінізмом. Від нього одержав в 1910 році презенту на парафію Селиська над Сяном, в повіті Березів. Намісництво у Львові і в тім випадку робило труднощі, однак граф Стаженський не дозволив злегковажити свого підпису.

о. Теодор Савойка

Парафія Селиська і цілий кут в Березівському повіті був під національним оглядом занедбаний. О. Теодор Савойка взявся цілою силою до праці. Побудував нову муровану церкву в селі Володжі, над самим Сяном, відновив церкву в Селиських, бо на будову нової не дістав дозволу. Збудував Народний Дім в Володжі і Селиських, а 1908 року репрезентативне помешкання для священника. В 1930 році збудував дім під молочарню в Володжі. Про труднощі його праці нехай послужить такий факт: Коли в Володжі були вже заложені основи під будову молочарні, разом з пивницями, тодішній начальник громади, власник більшої посілости, заборонив дальшу будову, мотивуючи свою заборону тим, що дім буде за близько дороги. Отець Теодор Савойка, по нараді з парохіянами, пересунули на протязі одної ночі дорогу на два метри від фундаментів і дім молочарні побудовано. Побудовані були також Народні Доми в громадах: Поруби, Гута і Воля Володзька (давніше звалась Воля Козацька), що належали до парафії Селиська. В громадах парафії оснував о. Теодор Савойка читальні тов. "Просвіта", кооперативи (в Володжі з рільничими машинами), молочарні з філіяльними станицями, ощадностеві каси Райфайзена, а також "Союз Українок". В парафії Селиська живо пульсувало релігійне й суспільно-громадське життя. Отець Т. Савойка зауповував релігійні книжки до читання і журнали "Місіонар", "Наш Приятель", як також народні книжки і часописи та поширював їх поміж парафіянами. Сам написав і видав друком в 1905 році обширні і на той час найкращі "Науки на Неділі", "Науки на Свята", а пізніше "Гомілійні Науки" на підставі тексту недільних апостолів. Він був автором різних виховно-політичних розвідок, як "Наша Молодь", "Туча Иде" і ін. Проповідями, що написав о. Теодор Савойка користувались не лише священники в Галичині, але вони розходилися і поза границі Австрії, передусім на Холмщину.

Отець Теодор Савойка не обмежився працею лише у своїй парафії,

але був рушійною силою у цілому Березівському повіті, в якому основано читальні Т-ва "Просвіта", Т-ва "Сокол", кооперативи, каси Райфайзена і молочарні "Маслосоюз". Його впливи сягали й у сусідню Сяніччину і Бірчанщину.

Ціле життя був простолінійний і безкомпромісовий. З польськими властями говорив і писав тільки українською мовою. Був членом української демократичної партії, та коли Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО) стало хилитись до угоди з поляками, виступив з нього і приєднався до "Фронту Національної Єдності".

Поляки, що заздрісним оком дивились на зріст української свідомости серед населення Динівщини, використали початок першої світової війни і невдачу австрійської армії на фронті, ув'язнили поголовно всіх українських католицьких священників. Те саме сталося і в сусідній Бірчанщині. На волі в Динівщині залишився тільки один священник о. Орест Калужняцький, парох в Іздебках, на лівому боці Сяну, а на правому боці о. Миколай Сікора, парох в Добрій Шляхоцькій, що належала до округи Сянока. Решта о. Іван Жарський, парох і декан в Глудні, о. Орест Копистянський, парох в Лубній, о. Пережило, парох в Кінськім (помер в Талергофі), о. Теодор Чайковський, парох в Павлокомі, о. Орест Солтикевич, парох в Улючі — були арештовані і заслані в тюрму в Березові, де з ними обходилися як із звичайними злочинцями. В Селиських арештовано цілу родину о. Савойки, навіть малолітніх дітей. Приходство урядово опечатано, а поліція перевела дуже докладну ревізію, шукаючи по пивницях за "телефонами до царя".

Тому, що східній фронт посувався в Карпати, всіх ув'язнених, переважно священників, заковано по двох ланцюгами і скованих по чотирьох, відставлено з поспіхом до табору в Талергоф. На станції Струже польські "стшельци" обкидали вагон, в якому їхали ув'язнені, камінням. Заковані священники почали приготувлятися на смерть, сповідаючись один в одного. Народ залишився без священників і без Богослужень. Польські священники старались використати ситуацію і латинізувати українців, але народ держався на причуд добре. Інколи приїжджав український священник з Доброї-Шляхоцької о. Миколай Сікора, або о. Орест Калужняцький з Іздебок, і хрестили по кільканадцять дітей нараз.

Дня 12 листопада 1914 року, на інтервенцію української парламентарної репрезентації у Відні, передусім посла М. Василька, звільнено велику частину українців з концентраційного табору в Талергофі. Отець Теодор Савойка переїхав у Відень і там обслуговував хворих і ранених вояків у шпиталях. В липні 1916 року покликано його як полевого духовника до австрійської армії. Повнив службу при фронтових частинах, на італійському фронті.

Коли в 1918 році підписано Берестейський мир, Динівщина відзначила подію створення української держави величавим торжеством. Кінний відділ у козацьких одягах, за ним "Соколи" і "Соколки" в одностроях перемаршували зі Селиськ до Динова, де злучились з відділами інших громад і в Павлокомі відбули саму урочистість.

Не проминув безслідно і день 1 листопада 1918 року. Молодь в Володжі перейняла фінансовий уряд, під проводом Павла Бревки, і

"ТАЛЕРГОФ" — ГРАЦ, 12 ЛИСТОПАДА 1914.

Сидять на землі: 4-ий зліва Паращук, артист-різьбар (в кашкеті). 2-ий ряд — сидять в кріслах: 3-тя зліва Чудівана, урядничка пошти, Динівщина; 4-ий о. Савойна Теодор, парох в Селиськах, біля Динова; 8-ий о. Пасічинський Кирило; 12-ий о. Солтківнич Орест, парох в Улючі, над Сяном. 3-ий ряд: (стоять) 2-ий зліва о. Вань Лев, катехит, пізніший пол. Духовник УГА; 11-ий (за о. Солтківничом) Савойна Любомир, учень 7-ої гімназ. класи. 4-ий ряд: 1-ий зліва о. Пасічинський Ярослав, син о. Кирила. 5-ий ряд: 5-ий Стеця, дяк з Глудна; 6-ий д-р Кашубинський; 7-ий Зубрицький Володимир, гімназійний професор; 8-ий д-р Савойна Роман, пізніший адвокат в Дрогобичі; 9-ий о. Жарський Іван, парох і декан в Глудні, коло Динова. 7-ий ряд: (на самій горі) 3-ій зліва о. Теодор Горасцький, пізніший катехит в Добромилі; 6-ий о. Антін Савчин, парох Улазова, Чесанівщина.

роззброїла жандармерію в Селиськах. Те саме відбулось і по інших громадах. Скликано велике віче в Селиськах і установлено тимчасовий адміністраційний уряд, що його очолив студент Юрій Солтківнич, син пароха в Улючі.

В селі Улюч, над Сяном, що своїми початками сягає староукраїнських княжих часів, прийшов на світ в 1815 р. у старій священичій родині о. Михайло Вербицький, довголітній парох села Млини, в Яворівщині. Він відомий ще з року "весни народів". У 1848 р. став не лише промотором розвитку музикального життя, але і причинився до росту національної свідомості "русинів" того часу. Отець Михайло Вербицький це композитор, що перший в Галичині уложив мелодію до "Заповіту" Тараса Шевченка та скомпонував музику до слів Павла Чубинського "Ще не вмерла Україна", що відтак стало національним гимном. Він зв'язав своєю композицією Лемківщину зі степовою, гомінко співучою Україною над широким Дніпром. Похоронено його, як довголітнього пароха в селі Млини, біля дерев'яної

церкви. Чи збереглася могила о. Михайла Вербицького, не знаємо, бо село Млини сьогодні стоять дикою пусткою.

ЛІСКО

З повіту Ліско подає о. Йосиф Ганяк: "На поклик Повітового Комітету Української Народної Ради, я у своїх трьох селах — Лопінка, Бук і Гисова — перевів вибір місцевих Комітетів на місце громадської ради. Ті місцеві Комітети організували місцеві міліції. Скоро поляки зайняли Балигород і звідтіль робили виправи на села. В часі виправ на Лопінку я мав приготовану криівку в передпокої в стіні з отвором до комина. Москаль вояк, що був у мене на роботі, мав наказ цей отвір, в разі потреби, засунути шафою. Серед ночі, коли дався чути крик: "отвераць", я заховався в криівку, а москаль зробив свою роботу. Моя дружина, зі свічкою в руці отворила двері. Поляки влетіли з криком: "Гдзе ест ксьондз, бо мами го арештоваць?" Дружина відповіла, що нема. Зачали шукати по хаті і на стриху, а я шептав "Богородице Діво". Взяли коня і вернулись у Балигород, бо наша міліція почала стріляти."

ЯРОСЛАВ

Дня 1. листопада 1918 р. в Ярославі створено Комітет перебрання влади в українські руки. До Комітету входили: о. кан. Кипріян Хотинецький, парох, о. Омелян Погорецький гімназійний катехит і посол до австрійського парламенту, о. Григорій Канда, сотрудник, Юрій Шумський, управитель школи в Павлосьові, Ковальський, гімн. професор і Кімакевич, суддя. Хоч у Ярославі були кадри 77 і 34 полків, в яких було багато українських вояків, не було кому обняти команди, щоб обсадити місто і залізничий міст на ріці Сян. Найвищий рангою був один сотник, який на нарадах, разом з військовиками, виступав із закидами ламання військової присяги і карності. Через це наради розбилися.

ЛЮБАЧІВ

В підготуванні творення української держави і перебрання влади 1. листопада 1918 р. українцями, брала участь майже вся українська інтелігенція, як д-р Іван Полохайло, лікар, Микола Козоріс, економіст, Александер Крупа, адв. кандидат, Григорій Гонтарський, нот. кандидат, Дмитро Мудрецький, адв. кандидат і кілька студентів. Зі священиків головним працівником і організатором був о. Юрій Черкавський, парох Дахнова і о. Александер Коритко, парох Щуткова. Вони брали чинну участь в перебиранні влади і творенні української армії. ними співпрацював Василь Клоє, укінчений богослов. Повітовим комісарем став Григорій Гонтарський.

ЧЕСАНІВ

Чесанівщина це окраїна галицьких земель, що з півдня сусідує з Лежайщиною, на заході з Холмищиною і добігає на півночі до містечка Белзень і Наріль. Від найдавніших часів Чесанівщина була об'єктом польської винищувальної політики, що на Посянні мала свої успіхи. Колись українське місто Переворськ залишилося перед першою світовою війною далеко на польській етнографічній території. Хоч місто Ярослав мало величаву українську церкву, то український елемент того міста стопився до незначного числа людей, що держалися своєї віри і національності.

На лінії Лежайськ — Мощаниця — Улазів — Люблинець — Плазів польський наступ винародовлення заломився. У Чесанівщині виявилася така подивугідна відпорність українського населення, що її не мали сили зламати ворожі підходи. Великою силою у формуванні українського духа населення було свідоме українське греко-католицьке духовенство Чесанівщини.

На весні 1896 року перемиський Єпископ Константин Чехович відвідуючи чесанівські парафії, був сильно вражений низьким поземом життєвої стопи, а подекуди й нужди українського населення. Спольоновані в Чесанові українські мішани, перетягання на латинський обряд, а тим самим польонізування польськими священиками, п'ятдесят вісім корчем в окрузі — говорили самі за себе. Місяць після відвідин Єп. Константин Чехович переслав в Чесанівщину нових парохів. До парафії Люблинець-Новий і Старий прийшов молодий, дуже енергійний священник о. Северин Метелля. З його приходом почалося відродження Чесанівщини. Довкола о. С Метеллі творився, як це злосли-во називали польські адміністраційні чинники, "оперативний штаб Метеллі". До нього належали о. Микола Колтунюк, а опісля його син Мирон Колтунюк, парох Жукова, що згинув з рук польського підпілля, о. Іван Костек, парох Нового Села, тихий муравлинний робітник, о. Юрій Черкавський, парох Дахнова, добрий співак, знаменитий проповідник і організатор, завжди з погідним гумором, о. Антін Савчин, парох Лівчі, а опісля Улазова. Крім названих у Чесанівщині працювали такі ревні священики як о. Теофіль Скобельський, о. В. Бачинський, о. Кость Миколаєвич, о. П. Гойдич, о. Флонт, о. Михаліха, о. Степан Гарабач і інші. До цього "штабу" долучились також і народні учителі як Іван Тоган з Нового села, Григорій Лебедович з Німстова, в якому то селі, на половину майже польському, збудував гарну церкву (його убили поляки, а його одинокий син Адріян згинув у рядах УПА), Адольф Турко, Крупа, Михайло Горошко з Люблинця Старого, С. Мазурак з Горайця, Гриць Ткач і може ще дехто. Жертвенна праця українського духовенства не пішла намарне. По селах зорганізувалися читальні Т-ва "Просвіта", кружки "Сільського Господаря", кооперативи, а в Чесанові філія Т-ва "Просвіта", філія Т-ва "Сільський Господар", Каса Райфайзена, згодом Союз Кооператив і ін. Збудовано поверховий Народний Дім, в якому примістились всі українські товариства. Як урядовець філії "Просвіта" і Каси працював спокійний, все зрівноважений Іван Пашко.

Зі сіл Чесанівщини йшли хлопці, а навіть дівчата, до середніх шкіл, переважно до Перемишля і багато їх стало опісля священиками. Той вплив до школи започаткувала родина Лебедовичів з Горайця, що всіх трьох синів вислала на студії вже у вісімдесятих роках, а з них двох — Іван і Олексій — стали священиками, третій Григорій учителем. На праці ревних священиків, світської інтелігенції і свідомого селянства виростала в Чесанівщині велика громадська сила, яка в 1918 році дала борців за волю України і стала пізнішим тереном дій УПА. До жертв з 1918 року належав і мій рідний брат Михайло, гімн. ученик, якого поляки запроторили на Домбе, де захворів на сухоти і помер. До визначніших священиків з Чесанівщини належать — о. Котович ЧСВВ, автор багатьох релігійних творів, о. Дмитро Панасевич, польний духовник отаман в УГА, родом з Горайця, о. Роман Крупа, знаний в Канаді і ЗДА, що побудував багато церков, його брат о. Сильвестер Крупа, о. Семен і о. Андрій Круцько, о. Степан Семчук, поет, о. Іван і о. Дмитро Грабець, о. Михайло Симко, о. Матвій Хомань, о. Мирослав Костек, о. Дмитро Борівець.

Сьогодні Чесанівщина представляє образ руїни. Понесла вона багато жертв. Українське населення вирвано на силу зі своїх прадідних земель. Сплиндровані і замкнені стоять ще деякі церкви. Не відправляються у них українські католицькі Богослуження, а на зарослих кладовищах сплять блаженним сном жертви новітньої жорстокої Голготи.

ЯВОРІВЩИНА

До свідомих повітів, які взяли визначну участь в творенні української держави на західних областях українських земель та в УГ-Армії належить Яворівщина.

В Яворові була основана перша українська учительська Семінарія, яку вели фахові інтелігентні учительки СС. Василянки. В 1908 році засновано в Яворові приватну українську гімназію головно за ініціативою тодішнього сотрудника і катехита 9-класової школи СС. Василянок, о. Юрія Кміта, який крім своїх обов'язків душпастиря, присвятив багато часу суспільній і політичній праці. Під його проводом міщанство бореться за належні права у міській раді і досягає повного успіху. В часі соймових виборів о. Юрій Кміт, хоч вже був перенесений з Яворова, на прохання виборчого комітету, прийняв туди і перевів успішну виборчу акцію, в наслідок якої вибрано послом українця, судового радника Кохановського. З ініціативи о. Юрія Кміта створено в Яворові будівельний комітет для будови Народного Дому, який побудовано і віддано до ужитку в 1908 році.

Парохом Яворова був іменованний всіми о. Лев Левицький, якого всі чотири сини служили в рядах УГАрмії, а сам він був в'язнем концентраційного табору в Домбю, коло Кракова. Наслідником о. Л. Левицького, був о. Матвій Мокривський, якого большевики заслали на Сибір. По повероті зі Сибіру він помер.

В Яворові діяв також о. Теодор Чайківський, сотрудник і катехит в Семінарії СС. Василянок. Був це один з найбільш люблених міща-

нами священник за його прегарні відправи Богослужень і проповіді. В 1915 році москалі вивезли його, як закладника, в глибину Росії. Час революції в 1917 році перебував він на Україні, з яких то часів залишив списаний докладний щоденник. В кінці 1917 року вернувся до Яворова і перебрав свої давні обов'язки. З днем 14 січня 1919 року став полемним духовником при частинах УГАРМІ, які творили так звану групу Клея, опісля був при 6-ій Бригаді, аж до своєї трагічної смерті в квітні 1920 року. Важко ранений, попав він у большевицький полон. В шпиталі в Жмеринці відтяли йому ногу і тамже його докатували.

О. Омеля Крайчик, парох церкви в Яворові — Мале Передмістя — катехит української гімназії. Визначний виховник молоді, організатор т-ва "Сільський Господар", з рамени якого зорганізував закуп і збут худоби, чим причинився до економічного піднесення селянства. Після визвольних змагань виїхав на Чехословаччину. Довгий час польська влада не давала йому дозволу на поворот. Вкінці дозволила, але не до Яворова.

Він також заснував українську гімназію в Яворові. Свідоме патріотичне міщанство посиляло передтим своїх дітей до гімназії в Перемишлі і у Львові. Яворів видав поважне число інтелігенції. Там діяли всі важніші українські товариства як: філія Т-ва "Прогрес", "Сільський Господар", "Спілка для збуту худоби", "Рідна Школа" і ін.

О. Венгрінович, парох села Наконечне, суспільний і політичний діяч, неструджений борець за належні народні права. Дбав за культурний і господарський розвій парафії.

О. Кручковський, парох Нагачова, свідомий українець, суспільний і політичний діяч, віце-маршалок Повітової Ради. Користувався великим авторитетом, як у своїх так і у чужих, відомий на той час, оборонець селянських прав.

О. Літинський, парох Мужилів, суспільний і політичний діяч, добрий організатор, високо підніс національну свідомість парафії.

О. Михайло Телеп, парох і декан в Рогізні, син о. Андрія Телепа, пароха в Вікомлі, член управи повітових товариств, провадив в Рогізні касу Райфайзена. В селі, крім культурно-освітніх товариств, була кооператива і дві молочарні "Маслосоюз". З рамени Єпископської Консисторії в Перемишлі був о. Михайло Телеп консультантом манастиря СС. Василянок в Яворові. За свою трудолюбивість згинув, закатований большевицькою передною сторожею 27 вересня 1939 року.

О. Михайло Скубиш, парох Селиськ, дбав передусім про економічний розвій товариств так у парахії як і в окрузі. Він тісно співпрацював з о. Телепом і заохочував батьків посиляти здібніших дітей села до гімназії.

О. Горницький, парох села Шкло, дбав за виховання своїх парафіян. Як знавець музики вивчав молодих хлопців гри на скрипці і інших інструментах, та в короткому часі зорганізував оркестру, яка брала участь у святочних і розвагових імпрезах. Був теж учителем музики в семінарії СС. Василянок.

О. С. Чичолович, парох села Кобильниця Руська, дбав про культурний і господарський розвій свого села і був сталим учасником усієї важливішої праці в повіті.

О. Волосянський, парох Краківця, працював активно у всіх місцевих і повітових установах.

О. Наклович, парох Тростянець, активний в культурно-освітній праці своєї парафії, як також у повітових народніх установах.

О. Лев, парох в селі Яжів Старий був дуже добрим виховником своїх парафіян.

В листопаді 1918 року, в час творення української держави, на західних українських землях — священники Яворівщини брали активну участь в побудові нового ладу.

В Яворівському повіті лежить село Прилбичі, місцевість народження Митрополита Андрея Шептицького. В селі була Захоронка СС. Службениць і українська парафія, якої парохом в тому часі був молодий священник о. Михайло Чайківський. Як у кожному повіті, так і в Яворівщині, по відвороті УГАРМІ польське військо і жандармерія переслідували українське населення. Так звана "літаюча жандармерія" ув'язнювала невинних людей, засилала до концентраційних таборів, де багато гинуло, зганяла на толоку або на поле, знущалась над населенням, біла по п'ятах. В обороні невинно катованих людей інтервенював у військовій команді в Перемишлі, граф Лев Шептицький, брат Митрополита Андрея, власник посілости в Прилбичах.

САМБІР

По більших містах Східньої Галичини провід організованого українського життя перенимали поволі вже цивільні люди, переважно адвокати. До таких у Самборі належали д-р Стахура і д-р Андрій Чайковський, письменник. Та все таки, як пише о. Володимир Рабій, родом зі Самбора, бувший парох Юрівець біля Сянска: "Наше патріотичне духовенство було "душею" в структурі державництва в Західній Україні. Поставали місцеві визвольні комітети. Цілий актив нашого визвольного життя очолювали наші отці духовні, місцеві і позамісцеві. В Самборі о. Франц Рабій, парох і декан, о. Володимир Петрик, парох Бабини, о. Андрій Мельник, парох Березів". Дуже активним в культурно-освітній і політичній ланці був о. Боберський, парох Ваньович, як також о. Юліян Татомир, катехит в Самборі, який від 1 листопада 1918 р. був шкільним інспектором.

1-го листопада 1918 року Степан Сілецький, студент медицини, родом зі Самбора, якого з родиною поляки закатували, привіз опівночі зі Львова перші зарядження в справі перебрання влади в українські руки. Тоді Станіслав Дашо, укіччений богослов і Голішин, швець, старший чоловік, дуже свідомо людина, розвозили протягом 2 днів накази Повітового Комітету в Самборі, по селах, до священників, скликували віча і проголошували людям створення української держави. Першим селом, де привезли цю відомість, було

село Бабина, де парохом був найбільш рухливий о. Володимир Петрик. Він був душею організаційного життя Самбірщини. Повітовим комісарем був Андрій Чайковський, адвокат, знаний письменник, а його заступником адвокатський консілієнт Ріпецький.

СТАРОСАМБІРЩИНА

В Старосамбірщині довгий час приготував ґрунт національної свідомості о. Данило Лепкий, парох у Старому Самборі. Коли я там перебував як гімназійний учень, під час ферій в 1909 р., я бачив вже зорганізоване українське життя і побудований Народний Дім, в якому розмішувались українські товариства. В Старому Самборі працював знаний патріот о. О. Гадзевич, катехит, якого молодь дуже любила. В Самборі знову виховували молодь в свідомому українському дусі катехити о. Савицький, батько відомого піаніста бл. пам. Романа Савицького, який помер у Філадельфії і о. Білинський, родом з Білини, дуже добрий педагог і гарний проповідник. По смерті о. Д. Лепкого парохом в Старому Самборі став о. Бенцін, який очолив Національний Комітет і якого потім ув'язнили поляки.

Біля Старого Самбора була парафія Стрільбиці, де парохом був о. Іван Яворський, член Української Конституанти у Львові і Української Національної Ради в Станіславові, посол до галицького союму, що в часі перед виборами об'їхав цілу Бойківщину. В часі передвиборчої агітації Іван Франко остеріг радикалів, коли вони почали воювати з релігією, а до о. Івана Яворського сказав: "А що ж вони дадуть народові, як відберуть йому релігію?!" Той самий Іван Франко бував часто на Бойківщині під час ферій, у пароха села Дидьова, приходив у неділю на Службу Божу і навіть читав Апостола. По о. Яворським парохом Стрільбиць був декан о. Шпиталь, якого всі шестеро дітей пішли на службу Україні і деякі згинули. За їхній патріотизм поляки довго в'язнили тих священників.

РУДЕЦЬЩИНА

Замітною постаттю в Рудецькому повіті був о. Симеон Кульчицький, парох села Вошанці з дочерними Шептичі, Кальнофайти, і Угерці-Винявські. Був він одружений в родині Ортинських, свояків Єпископа Ортинського. Його дружина була власницею земельної посілости Уличне, коло Дрогобича. О. Симеон Кульчицький був дуже активним громадянином в товариствах "Просвіта", „Сільський Господар", "Рідна Школа". Разом з о. Стефаном Онишкевичем, парохом Купнович, очолював акцію купна землі від поміщиків для малоземельних селян під час парцеляції панських маєтків. Селяни діставали грошеву позичку на купно землі в Гіпотечнім Банку у Львові, а ручителем, як власник маєтку в Уличнім, був о. Симеон Кульчицький. В часі української державности в 1918 - 19 роках був комісарем Рудецькому повіті. Старостою був д-р Олександр Марітчак, адвокат.

О. Симеон Кульчицький любив лови і був дуже гладкий в поведінню. Жив у дружніх сусідських відносинах з Михайлом Малецьким,

власником більшої земельної посілости в Угерцях-Винявських. Під впливом о. Симеона записав Михайло Малецький, який помер в 1909 році, свій маєток в Угерцях-Винявських, вартости двіста тисяч корон, на Матірне Товариство "Просвіта" у Львові. Окрім цього зробив земельний легат на оснування Діточої Захоронки під зарядом СС. Службениць.

За ініціативою о. Симеона Кульчицького основано в Угерцях-Винявських господарську школу для дівчат, першу в Галичині.

В літньому часі влаштувано там вакаційну оселю для бідних ремісничих дітей зі Львова, яку провадили СС. Службениці.

О. Степан Онишкевич, парох і декан в Купновичах Старих, посол до віденського парламенту, політичний провідник повіту Рудки, заняв 2. листопада 1918 року зі своїми вісімдесятьма парафіянами з Купнович повітове місто Рудки, залізничий двірець і обсадив всі уряди в місті. В часі великого віча на ринку в Рудках, по гарячій промові, о. Кліш відібрав від зібраних українців присягу на вірність українській владі. В Повітовому Комісаріяті працював, як референт лісових справ і співредактор "Громадської Думки", якої появилось 14 чисел, Петро Голинський, укінчений богослов.

ТУРКА НАД СТРИЄМ

Рушієм культурно-освітнього життя в турчанському повіті був о. Іван Федевич, місцевий гімназійний катехит. Він був довголітнім головою філії Т-ва "Просвіта", оснував касу, товариство "Сільський Господар", подбав про будову Народного Дому, Повітової Централі Кооператив, заложення "Народної Торгівлі", бурси для гімназійних учнів і майже своїм коштом утримував повітового інструктора.

В день 1-го листопада 1918 року о. Іван Федевич разом із о. Григорієм Морозом, парохом з Борині, перебрав в Турці владу від австрійських урядників. О. Іван Федевич був суспільним референтом при Комісаріяті і "невидимим старостою". Крім них взяли участь в перебранні влади в українські руки по розвалі Австрії: о. Яремкевич, парох Вовчого, о. Калинич, парох Жукотина, о. Яків Мухнацький з Хашцова, о. Йосиф Балан з Завадки, о. Іван Тимчук, парох з Беньови. Всі вони настановляли начальниками громад свідомих українців і вислали молодих людей в ряди Української Галицької Армії. Селяни зі села Лип'є під проводом свого пароха о. Юліана Присташа, зібралися в Хашцові і під проводом четаря Василькова та о. Присташа, розбрійли станицю жандармерії в Лімній. З приходом поляків о. І. Федевич і о. Г. Мороз були ув'язнені і вивезені до Домбя.

ДРОГОБИЧЩИНА

З Дрогобиччини подає відомості о. Микола Баранецький. Підвачини національної свідомости населення будували в першу чергу священники. Вони були головами читалень Т-ва "Просвіта" і приготували кадри свідомих людей. В Дрогобичі о. Іван Ясеницький, ОО. Василіяни, о. Антін Калужняцький в Мод-

ричі, о. Іван Ліщинський в Бориславі, о. Бачинський в Ріпчицях. Пригадую собі, як будучи учнем четвертої гімназійної класи я був під час ферій у домі о. Бачинського. В Ріпчицях був гарно зорганізований "Союз". Душею цього товариства був його основник о. Бачинський. В неділю, по Богослуженні, оточений "Соколами" з українським прапором, сів на віз і поїхав на окружний з'їзд-фестин у Мелничках.

Щирше подас о. Микола Баранецький про свого попередника пароха в Якубовій Волі о. Никифора Лещишака. Село темне. Він оснував читальню Т-ва "Просвіта". В 1907 році заложив церковну крамницю, учив плекати ярину, управляти ріллям. Сам провадив крамницю, бо не було нікого, хто міг би це робити. Селяни уважали, що це є заняття жида. Заложив позичкову касу Райфайзена і також сам її провадив. Відтак заложив товариство "Сільський Господар" і молочарню. Поволі приготував людей, що опісля перебирали ті товариства у свої руки. Отже не диво, що 1. листопада 1918 року, на заклик повітового комісара, д-ра Антона Горбачевського, зголосились 25 хлопців в ряди УГАрмії. "А я — пише о. Микола Баранецький — запряг коні, поїхав у Дрогобич до "Депо", набрав повний віз грівів, привіз у село, запрягнув у церкві хлопців зголошених до української армії і вони, під проводом Йосипа Танчука, вирушили на хривський фронт. За їх прикладом пішли інші. Перший в бою впав Михайло Галанчук. Повітовим комісарем в Дрогобичі став о. Рудницький. ("Літопис Червоної Калини" за 1930 рік, Звіти і Документи.)

ЩИРЕЦЬ

При Комісаріаті була зорганізована Прибічна Рада під проводом о. Білинського з села Гуменця.

СТРИЙЩИНА

Одним з найкраще зорганізованих і свідомих українських повітів в Галичині був Стрий. В Стрийському повіті діяв визначний наш політик, добрий організатор і промовець д-р Євген Олесницький. Однак неможливі були б його успіхи, якщо б в окрузі не було визначних та ідейних священників. Майже у всіх селах Стрийщини були читальні Т-ва "Просвіта", кооперативи та інші організації. На терені Стрийщини постала перша українська молочарня, в селі Завадові, коло Стрия, яку оснував о. Остап Нижанківський в 1904 році та яка була зародком союзу молочарень "Маслосоюз".

О. Остап Нижанківський, композитор, званий "соловейком стрийської землі", диригент стрийського хору "Боян", маршалок Повітової Ради, член Виділу Філії Т-ва "Просвіта", найбільш авторитетний муж Стрийщини, з якого думкою числились за українських часів навіть військові чинники. Був всіма люблений і шанований. В листопадних днях 1918 року, під час перебирання влади в українські руки, ставав в обороні поляків, щоб не діялась їм кривда. Його три сини пішли в ряди УГАрмії. Поляки, по зайнятті Стрия 22 травня

1919 р. о. Остапа Нижанківського ув'язнили, вивели з дому і таки на полях Заплата, присілка Стрия, з криком "Мудль еси попе" розстріляли, а тіло залишили на полі.

О. Северин Борачок, парох в Ілавча коло Теревовлі, економічний організатор, дав ініціативу до заснування "Спілки для збуту худоби".

О. Н. Пеленський, парох Лисятич, кооперативний діяч, голова Надзірної Ради Повітового Союзу Кооператив і член інших повітових установ. Два його сини зголосились у ряди УГА. У великому селі Лисятичі, з присілками, дуже добре зорганізованому, було кілька читальень, кооперативних крамниць і величавий Народний Дім. По приході поляків о. Пеленський був ув'язнений.

О. Петро Шанковський, парох Дуліб, стрийський декан. Син його Лев був при УГА. По приході поляків був конфінований.

О. Михайло Татомир, парох в Кавську, Мединицький декан, ур. 1874 р, помер 1927 р., брав участь в перебиранні влади в українські руки 1 листопада 1918 року в Стрию. Син його Володимир, (відданий діяч серед молоді на терені Філадельфії), як учень 3-ої гімн. класи, вступив добровольцем до УГА. По приході поляків о. Михайло Татомир був ув'язнений у відомій тюрмі "Бригідки" у Львові. Випущений в квітні 1920 р. був зобов'язаний кожного тижня, майже через цілий рік, голоситись на поліції в Голобутові.

О. Володимир Галайчук, парох села Угорське, польовий духовник УГА помер за Збручем на тиф.

До того роду священників - працівників у Стрийщині належали ще о. Каратницький, парох у Добрянках (син Роман був при УГА), о. Гошовський, парох Стрілкова, о. Ямінський, парох села Моршин (син був при УГА), о. Константин Петрушевич, катехит в Стрию, опісля парох в Конюхах, голова Надзірної Ради Красного Союзу "Маслосоюз", а в часах української державности був директором Міської Каси Ощадности в Стрию, а його син Роман боровся при УГА, о. Матківський, катехит в Стрию і о. Бобикевич.

Який ідейний дух і любов до рідного народу панував у священних домах і серед молоді, доказує те, що в ряди УГАрмії вступають 16-літні хлопці, гімназисти і творять "Стрийську Юнацьку Пластову Сотню при III. Корпусі УГА", а в ній сини священників.

ДОЛІНА

2-го Листопада 1918 року під проводом пор. Щирби, чет. Гладія, чет. Стисловича і полевого духовника о. Пригуляка народна міліція зайняла іменем Української Національної Ради всі державні установи в місті.

ЖИДАЧІВ

Членом Повітового Народного Комітету був о. Іван Головкевич, парох Тейсарова, тодішній декан і маршалок Повітової Ради. Крім нього з великою посвятою працювали від першої хвилі існування Української Західньої Республіки о. Осип Макаревич з Покрівців і о. Щербанюк з Жидачева.

КАЛУЩИНА

Розвиток національної свідомости в Калушині, що привів до перебрання влади в українські руки в дні 1-го листопада 1918 року, мав, як і в кожній окрузі західних земель, свій довгий шлях, яким провадило українське католицьке духовенство своїх вірних до своєї державности. На тому шляху зустрічалося в 19-му столітті такі особистості, як о. Антін Могильницький, поет і посол до парламенту, о. Петрушевнич, о. Губчак, о. Глодзінський, о. Теодор Богачевський, парох Голина, визначний посол до галицького сейму, що твердо стояв на українських позиціях, о. Громницький, парох в Красній, батько с. Ізидора, пароха і каноніка в Тернополі, директора академічної гімназії у Львові, загально знаного під назвою "Цератка" і каноніка о. Євгена Громницького, о. Дудикевич Корнило, парох Кропивника, о. Скородинський, парох в Підмихайлю, який помер у Талергофі, о. Іван Крижановський, парох у Берлогах, о. Соїка, парох у Ціневій, що був деякий час маршалком повіту. На схилі 19-го і в початках 20-го сторіччя о. Володимир Петрушевнич, довголітній парох Калуша, о. Паліїв, парох в Лімсі, Войнилівський декан, батько визначного військовика, публіциста і посла Дмитра Палієва, о. Мулик Ігнатій, парох в Залукві, бувший Войнилівський декан, о. Наконечний, парох в Різдваїм, о. Лучаковський Антін, парох в Зборі, що працював в Калушині понад сорок років, співпрацівник д-ра Івана Курівця, лікаря в Калуші, посла до галицького сейму та члена Кабінету Державних Секретарів ЗУНР, о. Роман Березовський, парох в Протесах, якого мадяри, в 1918 році повісили, о. Барановський, парох в Темерівці, о. Юда Левицький, парох в Струтині, о. Макаревич, парох в Небилові, коло Перегінська, о. Іван-Володимир Павлусевич, сотруди́к у Верхній, згодом завіда́тель у Підмихайлі, а опісля парох у Довгій Войнилівській, о. Наконечний, парох в Завадці, о. Гарасимович, деякий час завіда́тель парафії Калуш, о. Володимир Тисовський, парох Калуша, добрий промовець і організатор, о. Андрій Бандера, парох в Бережниці Шляхотській, батько провідника українських націоналістів (ОУН), посол з Калушини до Української Національної Ради в Станиславові за часів ЗУНРеспубліки.

По відході д-ра І. Курівця до Львова головними організаторами в Калушині був о. Микола Янович, парох Хотіня, директор Української Каси та член Надзірної Ради Повітового Союзу Кооператив у Калуші і о. Михайло Кравчук, уроджений в Довгій Войнилівській, який в часі першої світової війни був учителем в українській гімназії в Долині, а опісля полемим духовником УГА.

23-го жовтня 1918 року отримав о. Павло Джулинський, сотруди́к і катехит в Калуші, доручення перебрати в день 1-го листопада влади в українські руки в калузькому повіті. Довіреними дорадниками о. П. Джулинського були о. Микола Янович, о. В. Тисовський, о. Паліїв, о. А. Бандера, о. І. В. Павлусевич і о. А. Лучаковський. Всі названі були членами Повітової Національної Ради. Вночі з 1-го на 2-го листопада 1918 р., доручення перебрати владу в українські руки було виконане. В Калуші при допомозі двох підстаршин ук-

раїнців, роззброєно залогу міста, перебрано владу в урядах, а по селах ту працю виконано переважно при допомозі священиків. Повітовим Комісарем став адвокат д-р Микола Желіховський, а опісля радник суду Юліян Білинський. За справне виконання праці, по відступі УГА за Збруч, поляки "нагородили" о. Павла Джулинського ув'язненням в тюрмах у Стрию, Львові, Перемишлі та висланням до концентраційного табору в Стшалкові на Познанщині.

ПОКУТТЯ

На Покутті брали активну участь в національно - громадському, культурному і освітньому житті, причиняючись до підготовки 1-го листопада 1918 року такі священики: загально відомий діяч о. Александер Русин, парох і декан в Коломиї, о. Василь Залуцький, парох в Белелуї, повіт Снятин, о. Іван Ісаїв, парох в Лісках, повіт Коломия, о. Олександр Кадайський, парох в Грушці, повіт Товмач, о. Микола Луцький, парох в Обертині, повіт Городенка, о. Василь Мидловський, парох в Росохачі, повіт Коломия, с. Василь Навроцький, шкільний інспектор в Долині, Бережанах і Станиславові, о. Микола Руденський, парох в Старому Гвіздці, повіт Коломия, о. Константин Цісик, парох і декан в Винограді, повіт Коломия, о. Стебельський, парох в Кутах, повіт Косів, о. Микола Терлецький, парох в Підгайцях, повіт Коломия, і о. Миколай Гоянюк, парох Залуча — повіт Коломия.

ГУЦУЛЬЩИНА

До найбільш активних священиків на Гуцульщині, в часі наших визвольних змагань, безперечно належить о. Михайло Ганушевський.

Народився в 1880 році, в селі Суховоля, коло Львова. Як учень І. Академічної гімназії у Львові, брав активну участь у гуртках гімназійної молоді і відзначався як диригент та соліст хору. Кожні вакації присвячував праці на селах, які об'їздив із доповідями та організував у них культурно-освітнє життя. Студюючи св. Богословію, студіював одночасно філософію і право у львівському університеті. Належав тоді до провідної групи українських студентів і як соліст хору "Боян", мав нагоду пізнати Галичину, бо той хор у різних місцевостях давав концерти, які прокладали шлях для української народної пісні й мови, що в тих часах мало вплив на формування майбутньої української духовости.

о. М. Ганушевський

ностей давав концерти, які прокладали шлях для української народної пісні й мови, що в тих часах мало вплив на формування майбутньої української духовости.

Беручи живу участь у змаганнях українського студентства за український університет, після студентської сецесії в 1901 році, залишив Львів і продовжував свої студії у Відні, у відомому Барбареум, та закінчив їх у 1905 році у Львові. Оженився з Іриною, донькою відомої патріотичної родини о. декана Теофіля Горникевича з Гошова і Наталії, з роду Долинської.

Висвятив його на священника Митрополит Андрей Шептицький у катедральній церкві св. Юрія у Львові.

Отець М. Ганушевський став капеляном Митрополита Андрея. Одначе рік пізніше, на власне прохання, щоб "піти в народ", отримав сотрудицтво в селі Вербилівці, коло Рогатина, опісля в Лецівці, коло Перегінська, а згодом у Волоському Селі, коло Болехова. Вже в перших роках його священства був піонером кооперації. Його заходами засновано кооперативи "Сила", "Єдність" і "Любов", а в Болехові "Надія", та читальні "Просвіта" і братства тверезости при церквах.

У 1911 р. перенісся на Гуцульщину, де отримав парохію Микулчин із Ямною, а в 1913 році до Дори й Яремча, де перебував до 1927 р., як надвірнянський декан в останніх 8-ох роках перед 1927 роком.

У Дорі коршми зникали одна по одній, бо новозаложене церковне "Братство Тверезости", кооператива "Гаразд" із власною пекарнею і молочною, кредитівка та читальня "Просвіти" сповняли своє завдання.

Перед I світовою війною, зглядно з її початком, був уже в дорозі до о. М. Ганушевського золотий хрест заслуги за хоробрість з короною від цесаря Франца Йосифа, найвище невійськове відзначення, яке міг отримати невійськовий за патріотичну громадську та культурно-освітню діяльність.

Села, де працював о. М. Ганушевський, змінювалися не до пізнання. Через кооперацію підносилися добробут і зубожіле гуцульське населення зачало розуміти клич "свій до свого" та цінити людей, що навчили його покращувати своє матеріальне положення.

Перша світова війна принесла безробіття, недоживу і недуги для сіл, але кооперація рятувала тисячі родин, бо крім харчів населення отримувало за старанням о. М. Ганушевського допомогу від військових лікарів та від уряду, у формі різних пенсій, що їх треба було "виходжувати".

Великі бої у Карпатах у 1916 р. примусили о. М. Ганушевського і його родину та частину села критися в лісах. Опісля через насильну евакуацію всі опинилися в Долинщині. Отець М. Ганушевський став учителем гімназії в Долині, а опісля завідателем парохії Раків, до часу повороту до Дори.

1918 рік застав його знов у своїй парохії при праці, а передовсім при відбудові організаційного життя. У час будови західньої української держави в листопаді 1918 р. їхали на Угорщину поїзди з малярським військом та військовим майном. О. М. Ганушевський zorganizував "Гуцульську Сотню", і як командант, із допомогою колиш-

нього австрійського фельдфебля Яківчука, поставив військо на залізничній лінії Делятин—Ворохта. Добра застава з барикадами в Делятині та гостра постава о. М. Ганушевського і його сотні дали добрі висліді. Мадяри віддавали зброю і військово майно, яке зараз відставлено до диспозиції уряду ЗУНР в Станиславові.

Організаційний хист о. М. Ганушевського виявився вповні. Маючи до диспозиції "власний поїзд", зложений з льокомотиви і кількох вагонів, їздив о. М. Ганушевський з залогою по селах, розвозив харчі, переводив побір до війська та вислав транспорти палива й інших потрібних матеріалів для молодої української держави. Часто виїздив до Станиславова, де брав участь у важливих засіданнях.

В 1919 р. Дору зайняли румунські війська.

Коли заняли ті землі поляки, ув'язнили вони о. М. Ганушевського за його українську патріотичну діяльність. Також у 1921 р. був він в'язнем польської тюрми, з якої виїшов на волю після доброї оборони українських адвокатів. В часі польської займанщини і важких днів для українського народу, о. М. Ганушевський організував нові кооперативи, читальні "Просвіти" й інші товариства та кредитівки. Влаштував курси для працівників кооперації, вчив книговодства та ришколював майбутніх кооператорів. Для урегулювання цін на працю в лісах при вирубі дерева, заклав спілку "Бутин", що закуповувала ліси та швидко мала вплив на ціни у деревному промислі, а це давало змогу дати більші платні для тисяч робітників.

Місцеве населення будувало просторі доми для винайму літникам, що радо приїздили до впорядкованих сіл.

Великою допоміжницею в організуванні сіл була дружина о. М. Ганушевського, що організувала жінок і дітей, хоч у тому часі їх родина складалася вже з 11 осіб.

Це було причиною, що о. М. Ганушевський перенісся на парафію в Угорниках коло Станиславова, щоб дати змогу дітям ходити до шкіл.

Від 1927 р. о. М. Ганушевський включився в працю в Станиславові. Став головою Надзірної Ради Окружного Союзу Кооператив, головою Надзірної Ради Відділу Маслосоюзу, головою Окружного Товариства "Відродження", членом дирекції Кооперативного Банку, головним контрольором Повітової Ради від українських установ, опікуном Пласту та інших молодечих організацій. Виконував не тільки душпастирську працю, але й обов'язки радника Єпископської Консисторії, а саме Правно-Дисциплінарного Відділу.

Як священник о. М. Ганушевський відзначився ревністю у сповнюванні своїх обов'язків. У церкві, де він був душпастирем, завжди було багато вірних, а зокрема молоді й дітей, що мали в ньому правдивого духового опікуна. Проповіді о. М. Ганушевського мали глибокий релігійний і патріотичний зміст.

Як катехит умів пов'язати з наукою релігії інші виховні й українські національні моменти, що не раз викликало протест польського вчителства. Отець М. Ганушевський виховав 9-еро своїх дітей, від яких вимагав взірцевої поведінки, яка була б прикладом для парафіян.

У 1928 р. став послом від Укр. Нац. Дем. Об'єднання до Варшавського Союму. За час кількालітньої каденції його праця пішла в де-що іншому напрямі. Очолюючи комісію для допомоги воєнним інвалідам, вдовам і сиротам, виборював у польському уряді належні платні, інтервенціював у багатьох різних справах, чи то шкільних чи інших, — кооперативних і громадських, та завжди добивався успіху.

При нагоді поїздок до Варшави відвідував різні українські центри на Заході, а передусім Студентські Громади, в Данцігу, Кракові й Познані.

Коли скінчився його посольський мандат, працював далі у своїй парафії і в Станиславові.

У час важких днів початків другої світової війни, був о. М. Ганушевський на Лемківщині, де при кінці 1939 р. перевів, разом з іншими кооперативними діячами реорганізацію Лемківського Союзу Кооператив, у якому став членом дирекції. Союз розвинувся під фаховим провідом у багату установу і приносив численні користі та допомогу всім, що пішли на першу "малу еміграцію", а також докільшньому населенню. Отець М. Ганушевський допомагав місцевим душпастирям у душпастирській праці, і також працював у різних діяльностях культурно-освітнього життя. Був завжди учинний і скромний.

За ревну працю для свого народу Апостольський Адміністратор для Лемківщини наділив о. М. Ганушевського крилошанськими відзнаками. На донос невідповідальної одиниці ув'язнила його німецька тасма поліція ("гештапо") та, обвинувачуючи в допомозі українському підпіллю, вивезла його до тюрми в Кракові, звідки звільнено його після кількох місяців.

Незабаром вернувся він з родиною до своєї парафії в Угорниках. Відкриваючи сторінку родинного життя, бачимо о. М. Ганушевського як доброго мужа і батька, завжди веселого й жартівливого. Дім цієї знаної родини відвідували визначні українці з найвищих церковних кіл, учені письменники, музики та мистці.

У час літніх ферій дім о. Ганушевського, де відбувалися прекрасні домашні концерти та живі дискусії на різні теми, був українським священичим домом, що гостив радо всіх, а зокрема молодь.

Перед закінченням другої світової війни о. М. Ганушевський не скористав із згоди свого Владика Прессв. Григорія Хомишина, виїхати за кордон і залишився у своїй парафії.

Йшли роки і несли з собою багато переживань і гірких терпінь, що не зломил старенького священика, а навпаки, гартували його залізну волю. Отець М. Ганушевський залишився вірний українській католицькій Церкві до кінця.

Большевицька влада ув'язнила його і вивезла на Сибір. Його молитви, щоб Всевишній Господь дозволив видержати і зложити кості в рідній землі, були вислухані.

В 1957 р. вернувся зі знищеним здоров'ям на Рідні Землі та проживав ще 5 років під опікою своєї доброї дружини і з допомогою своїх дітей.

В 1960 році ціла родина і знайомі гарно відзначили його 55-літній Ювілей Священства і 80-ліття його життя.

Однак прийшла важка недуга. Прощаючись з дружиною і доньками, заповів свою смерть два дні наперед і просив поховати його на цвинтарі його колишньої парафії. В п'ятницю, 9 лютого 1962 р. престалось бити його благородне серце, а в неділю, 11 лютого, в ясний зимовий день, коли сонце золотило промінням його останню дорогу, рідні та сотні колишніх парафіян і знайомих у смутку несли домовину на руках на рідне кладовище на вічний спочинок.

В той час, далеко за океаном, у кількох місцевостях священники відслужили заупокійні св. Божественні Літургії і Панахиди, а саме син Покійного о. Богдан, швагер о. Олександр Лонкевич і інші священники, приятелі і знайомі Покійного, що немов проводили похоронами священика-ісповідника в заступстві тих, що на Рідних Землях не могли того офіційно вчинити.

Дивним збігом обставин у час похоронів — у Глен Ков, у монастирі Отців Василіян, складав чернечі обіти 17-літній внук Покійного о. М. Ганушевського, Роман, у присутності своїх батьків, братів і хресних батьків, посвячуючи себе для Служби Богові і Батьківщині, продовжуючи традиції давнього священичого роду.

В далекій Україні і на еміграції в західному світі попрощали на вічний спочинок ревного священика-ісповідника, духового провідника й вірного сина української землі, патріота і діяча та чоловіка дуже доброго серця, що вчинив дуже багато добра.

РОГАТИНИЦІНА

Перед першою світовою війною провід культурно-освітньої праці Рогатинщини був в руках о. шамбеляна Степана Городецького, пароха Вербиловець, повіту Рогатин, як також священників о. Ваня, пароха в Заланові, о. Павла Кудрика, пароха Рогатина і о. Данила Теліщука, пароха Потока. О. Ваньо влаштував у своїй парафії гімназійні курси для шкільної молоді, що згодом стали завязком української гімназії в Рогатині. В тому часі діяли вже майже по всіх селах читальні Т-ва "Просвіта", а їх провід спочивав у руках місцевих священників. Тут і там були каси Райфайзена, а в Рогатині основано "Руську Касу", що її провадив о. Л. Залужний. Засновано також у Рогатині "Кружок Рід. Школи", який переняв опіку над приватною українською гімназією. Головою Кружка був о. шамб. Степан Городецький, що не лише очолював товариство, але й піддержував гімназію власними грішми і вибудував для неї два доми. О. шамб. Степан Городецький дбав теж про розвиток економічного життя в Рогатинщині, підсилював матеріально Український Кооперативний Союз і причинився в великій мірі до вибудування для нього гарного дому.

В день 1-го листопада 1918 року владу переняли сотник Михайло Юрків, Миронович, український землевласник, о. шамб. Степан Городецький і о. Павло Кудрик, парох Рогатина, якого опісля поляки ув'язнили. По кількох днях катування у тюрмі він помер. Також ув'яз-

нено о. Лева Залужного, пароха Потока, якому польська влада відмовила платню за "несодповідне заховане сси под зглендем обивательскім".

Рогатинщина, перед першою світовою війною, була опанована радикалами. Під впливом соціалістичних гасел на заході, що їх принесли до Галичини переважно студенти, які студіювали на заграничних університетах, розвинувся своєрідний радикальний рух. Українське населення Галичини було майже виключно рільниче. Соціалні гасла не мали там ґрунту, бо не було індустрії, не було робітництва. Селянин був глибоко релігійний, тому атеїстичні течії не мали до нього доступу. Радикальний рух використовував недомагання поодиноких священників, а його орган "Громадський Голос", що появлявся у Львові, мав на своїх сторінках постійно сторінку "Кропило", на якій критиковано помилки священників. До сіл Рогатинщини, опанованих радикалами, належало велике село Пуків, недалеко самого Рогатина. В тому селі діяв повітовий організатор радикалів, студент прав. Протиставитись цьому рухові не мав вже сили старенький священник о. Баранецький і з парохії зрезигнував. На його місце вислав Митрополит Андрей Шептицький молоденького, 22-літнього (ур. 28 вересня 1890 р.), священника, зараз по висвяченню 1913 р., о. Василя Соловія. На залізничній зупинці в Пукові зустрів о. Соловій старшого чоловіка. Коли цей дізнався, що це новий священник призначений адміністратором парохії в Пукові, сказав такі слова: "Отче молоденький! Я теж з Пукова, називаюся Гринько Онуфрик. Пуків погане село. Тут самі радикали - соціалісти. Не міг витримати старенький священник, що був тут парохом через 22 роки і покинув нашу парохію. Раджу вам Отче, зі щирого серця, купуйте собі білет і вертайтеся додому, бо тут пропадете".

Не дався збити з дороги "молоденький" священник. Пішов у село, а було це увечері. По дорозі зайшов до читальні, де були зібрані люди. По хвилині розмови відчинились двері, а на порозі кімнати став молодий чоловік, провідник радикального руху в селі і повіті, з червоною стяжкою на грудях і надписом "СІЧ у ПУКОВІ". На вид священника пристанув і здивований запитав: "Васильку! А Ти тут що робиш?". "Я, Михайле, від нині тут священником." Товариші з гімназійних часів розцілувались. "Завтра, а була це субота, я служу в церкві Службу Божу, а Ти будеш читати Апостола і Вірую".

О. Василь Соловій, обдарований з природи гарними талантами, серед яких на першому місці належить поставити прегарний голос і дар красномовности, голошених в церкві і при різних нагодах, наук. Під їх впливом село Пуків радикально змінилося. До співпраці зі священниками стали не тільки старші громадяни села, як Теодор Соломка, Онуфрики і ін., але і молодіж. При читальні тов. "Просвіта" заснував о. В. Соловій аматорський кружок і хор, які належали до найкращих в повіті, збудовано одноповерховий Народний Дім, розparcelьовано два двори з двома млинами, які залишилися в громаді. Діяли також тов. "Сільський Господар" і кружок "Рідна Школа" та молочарня.

Зі села Пуків, в часі першої світової війни, зголосилося багато хлопців до Українських Січових Стрільців, між ними пізніший свя-

щеник о. Володимир Соломка, син Теодора, які потім боролись у рядах Української Галицької Армії. о. В. Соломка заїхав малими конятами з Галичини на возі з будою, серед пригод, у Париж. В Франції душпастирював до 1949 р. В 1951 р. з Німеччини переїхав у Бразилію і там у Куритібі дня 25 весня 1963 р. помер.

О. Василь Соловій провадив парохію тридцять і два роки. Тепер живе, як парох, при церкві св. Апст. Петра і Павла в Куртіс Бей — Балтіморе, Мд. у ЗДА.

ПОМОРЯНЩИНА

У Поморянщині, повіт Бережани, освітний рух очолював о. Омелян Гавриш, поморянський декан, що помер у 1932 році. В усіх селах були читальні Т-ва "Просвіта" й кооперативи. Наслідником о. О. Гавриша став о. Степан Городецький.

Щоб пізнати і як слід оцінити вартість українського католицького священника в Галичині, дозволю собі подати силуетку життя о. Степана Городецького, що виростав під впливом свого стрія о. шамб. С. Городецького. Перша світова війна застала його учнем сьомої гімназійної класи в Рогатині. Як учень голоситься в ряди Українських Стрільців, бо як пише сам "для мене ціль була ясна, а то здобуття волі українському народові, в українській самостійній державі". Весь час перебував він на фронті. В 1916 році під Потуторами, в Галичині, попав у російський полон.

В 1918 році втік зі Симбірська і прибув до Кисва, за часів гетьмана Павла Скоропадського. Опісля зголосився до Команди ССтрільців та одержав тримісячну відпустку для зложення іспиту зрілости, що відбувся перед державною комісією у Відні. З Відня виїхав до Коша УСС-ів, а в половині листопада 1918 відійшов на протипольський фронт до Сокильник, біля Львова. Як хорунжий УГАрмії брав участь у боях за Городок Ягайлонський і сусідні села. В 1919 році був іменованій чотарем. Під час чортківської офензиви ранений в ногу перейшов з УГАрмією за Збруч. Восени 1919 року захворів на тиф у Китайгороді. По видужанні вернув в Чиднові до Бригади УСС-ів. За часів злуки УГА з більшовиками грозило йому ув'язнення, тому втік до повстанчого загону Волинця, а згодом перейшов до армії генерала Павленка і тут остався аж до її розвалу.

В липні 1920 року вернув у своє рідне село Болшівці. З рідного села був змушений відійти, бо знову нависла небезпека ув'язнення. Виїхав до свого стрія, о. шамб. Степана Городецького і прохав прийняти його до Духовної Семінарії у Львові. В 1921 році восени, Степана Городецького, вже як студента теології заслали поляки в тюрму в Рогатині, опісля в Бережанах. По виході з тюрми вернувся до Львова, де докінчив свої студії і був висвячений на священника. Як парох в Ірмані (повіту Бережани) був вивезений німцями у Німеччину, де в 1944 р. працював в фабриці паперу у Форшгаймі, в Баварії. В 1950 році приїхав в Америку. Спочатку працював у фабриці, а опісля коли Митрополит Константин Богачевський прийняв його до душпастирської праці, зорганізував для 18 родня поселених у Флінті, Мінн. парафію, збудував для них і випосажив церковцю. Від 1953 року працює, як другий сотрудник, в парафії Рочестер, Н. Й.

БЕРЕЖАНЩИНА

В Бережанщині, так як в кожному повіті в Східній Галичині, 1-ий листопад 1918 року попередила довга підготовча праця. В праці тій визначну участь взяло греко-католицьке, українське духовенство. В часі "Весни Народів" 1848 року діяла в Бережанах "Окружна Руська Рада", а в її склад входило десять священників. Пароком Бережан був тоді о. Теодор Павликів, який, мабуть, очолював "Окружну Руську Раду". З кінцем 1850-их років пароком в Бережанах був о. Микола Котлярчук. Обидва вони були учениками бережанської гімназії, а відтак тамешніми учителями. Був це час боротьби за українську мову, за навчання релігії в рідній мові, а теж за відправу Богослужень для учеників в своїй церкві. В тому часі науку релігії учили польські римо-католицькі священники, а всі діти мали брати участь в Богослуженнях в римо-католицькому костелі.

До більш замітних працівників на народнім полі в Бережанському повіті належали священники: в 70-их роках о. Михайло Глібовицький, дід професора Богдана Лепкого, о. Віктор Білинський, парох Шибалин, о. Грушка, парох Потутор, о. Сильвестер Лепкий, письменник з псевдонімом Марко Мурава, парох Жукова, о. Михайло Мосора, парох в Поручині, о. Лев Джулнський, парох в Лапшині, о. Іван Дидик, парох в містечку Нарасні, пізніший полевий духовник при Головній Команді УГА за Збручем.

В часі від 1863 до 1907 р., знаний в цілій Галичині як опікун української молоді, був катехит о. Шамбелян Михайло Соневицький.

До молодшої генерації парохів, патріотів належали: О. Василь Кушнір, парох в Вербові, о. Омелян Гавриш, парох Урманя, о. Омелян Король зі Саранчук, о. Григорій Гарматій, парох зі Стриганець і о. Юліян Левинський, парох в Потуторах.

В тому часі була в Бережанах українська гімназія. Був там, як у повітовому місті, суд і староство. В подіях 1-го листопада брала участь вся українська громада. Кур'єром до Бережан був висланий зі Львова Ізидор Сохоцький, студент теології. Душею і організатором перевороту та переняття влади в українські руки був емеритований австрійський військовий лікар отаман д-р Осип Ковшевич, який мешкав у Бережанах. Український уряд, за заслуги при перейняттю і організації української влади, підніс його до ступеня полковника.

Катехитом в гімназії був о. Василь Дубицький, а в народних школах катехитами були о. Іван Кордуба і о. Михайло Осадца. В часах української державности о. Василь Дубицький і о. Михайло Осадца були керівниками складів матеріалів "Уряду для Відбудови". Директором Повітової Каси Опадности в Бережанах став о. Омелян Гавриш, парох Урманя. О. Канонік Теодор Кордуба, парох Бережан, віце-маршалок Повітової Ради за Австрії, став маршалком повіту.

Головою Повітової Національної Ради, до якої в більшості належали священники з повіту, був комісар, радник Володимир Масляк. Тягар праці над відбудовою власної державности спочивав переважно на плечах духовенства. Праця та не була легка. Бережанщина була

знищена воєнними діями. Населення жило в землянках, бо села над ріками Золотою Липою і Ценівкою прямо зникли з поверхні землі. Нарід змучений чотиролітною війною, тужив за спокоєм, відбудовою господарств і нормальним життям. Серед таких обставин притягнути здібних до військової служби знову під зброю, до боротьби, не було легкою справою. Не дивно проте, що приходилось зводити боротьбу з дезерцією.

О. Василь Дубицький спричинив купно однопверхового дому, так званого "стара пошта" від власника каварні Г. Осліба, на потреби т-ва "Рідна Школа". В цій кам'яниці примістилась за польських часів, шостиклясова народна школа "Рідної Школи" іменем Митр. Андрея Шептицького. Була це одна з найкраще вивінованих наших шкіл.

По відході УГАрмії за Збруч, польська влада ув'язнила майже всіх українських священників в повіті і заслала їх до тюрми у Львові, "Бригідок".

В літі 1919 року згинув мученичою смертю з рук польської солдатески, о. Осип Заторський, адміністратор парохії Лапшин. Вона невинного священника побивала і обливала кип'ячою водою. Було це так: В Лапшині був селянин, бідняк, що звався Дмитро Ріпецький. Був він досить добрим агітатором посла Тимотея Старуха і не злим "хлопським бесідником". В селі звали його загально "попом". При відвороті УГА він виїхав на схід. Коли у село Лапшин увійшла польська військова поліція і питала хто в селі був провідником, то селяни під страхом і побоями сказали: "та хто — та піп". Тоді жандарми забрали "попа" о. Осипа Заторського і закатували його.

ВИННИКИ

Повітовим комісарем для судового повіту став о. Володимир Семків, парох Миклашева.

ЗОЛОЧІВЩИНА

Не бракувало ідейних і ревних працівників на українській народній ниві серед священників у Золочівщині. Тут діяв через п'ятдесят літ відомий діяч Золочівщини о. Антін Янович, парох Струтина, який дбав про розвиток читалень т-ва "Просвіта" і кружків "Сільський Господар" по селах і о. Данило Танячкєвич, парох Закомар'я, який вже за часів теологічних студій був співосновником і душею товариства "Громада" у Львові, яке мало за ціль боротьбу з москвофільством і польонізацією серед студіюючої молоді. Для цієї "Громади", яка творила кружки серед гімназійної молоді по всіх гімназіях в Галичині, написав о. Д. Танячкєвич обширну розвідку "Письмо до Громади" під псевдонімом Гриць Будеволя. "Громада" мала великий вплив на вироблення національної свідомости серед молоді.

О. Данило Танячкєвич був дуже милосерною і щедрою людиною. Був він пароком дуже убогої парохії Закомар. Представляв себе: "о. Танячкєвич, посол до парламенту, у вільних хвилях парох Закомар, де найбільше у світі болото". Відданий цілковито праці над покращан-

Степан Качала, посол і меценат Товариства "Просвіта" і Товариства ім. Т. Шевченка, автор першої історії України в українській мові. Він уфундував бурсу для шкільної молоді, що звалась "Руська Бурса ім. Ст. Качали". В праці над перебранням влади і її закріпленням, по розвалі Австрії, тісно і успішно співпрацювали українські священники: о. каноник Володимир Громницький, парох Тернополя, о. Зарихта зі Шляхтинець, о. Бачинський з Байковець, о. Іван Гургаль з Бірок Великих, о. Лев Юрчинський з Добромірки, о. Пр. Сембай, о. Микола Вишницький, о. Коллинівський з Білої і ін. Дуже відповідальне і тяжке до виконання в тому часі завдання, по чотирьох роках, на знищеному війною терені, де кілька разів перекочувався фронт австрійських і російських військ, перейняв о. д-р Микола Конрад, катехит гімназії в Тернополі, що був начальником харчового відділу Повітового Комісаріату. На його плечі звалився обов'язок прохарчувати не лише населення міста і війська в ньому, але і тисячі російських полонених, що верталися з Австрії додому через місто Тернопіль. Студент теології Теодор Кутний провадив гарнізонну старшинську кухню.

За українських часів появився в Тернополі часопис "Український Голос". В тому часі прибув з Камінця Подільського Хведір Булат, представник партії соціалістів-самостійників і привіз зі собою друкарню, щоб видавати часопис для армії. Випадково він заізнався з Євгеном Мацелюхом, уміченим богословом, що працював у Тернополі як урядовець Т-ва "Сільський Господар" і просив його зредагувати часопис "Українські Вісті". Перше число появилось срібним друком. Спершу редагував часопис сам Євген Мацелюх. Відтак "Українські Вісті" злучились з "Українським Голосом", а до співробітників належав Євген Мацелюх. Він у листопадових днях 1918 року брав активну участь в перейманні влади, працював як помічник секретаря Окружної Національної Ради та їздив по селах і освідомлював селян, щоб вступали до рідної УГАрмії.

За написані в "Українських Вістях" статті був опісля ув'язнений поляками у Бірках Великих і лиш завдяки швидкому походові українських військ під час "Чортківської офензиви", був з тюрми звільнений. При відступі УГА подався Євген Мацелюх з армією за Збруч, де працював при отаманові Петлюрі, як комісар преси і пропаганди в місті Летичеві за Проскуровом, на Подільщині. По повороті зі Східної України прийняв в 1920 році єрейські свячення з рук Митрополита Кир Андрея Шептицького у Львові.

Переїздя влади в Тернополі і роззброєння військ, що вертались зі східного фронту, відбулось, назагал, досить спокійно. Тільки біля Микулинця окопались були поляки і не хотіли зложити зброї. Наступ наших військових частин зломив їх опір і вони були змушені піддатись.

ТЕРЕГОВЕЛЬЩИНА

Про українське патріотичне духовенство Тереговельщини лише одиникий живий ще з часів першої світової війни, о. Савин Дурбак, б. катехит виділових шкіл у Тереговлі, наступне: "З великою приємністю і сатисфакцією згадую священників Тереговельщини. Всі вони,

до одного, були зразковими священниками і громадянами. Деканом був о. Єронім Кмицикевич, парох Могильниці. Був це зразок декана з пощоб аткий існував. По його смерті, в 1920 році парохом Могильни мовець. В його домі скупчувалося життя могильницької інтелігенції, якої в тому часі було теж немало. Деканом став о. Степан Мохнацький. В десятому році свого священства, 1910 року став він парохом Тереговлі, одної з найкращих наших парафій, за яку старалось багато кандидатів, кільканадцять старших, заслужених священників, кількох деканів і один капітульний крилошанин. Але Рада міста Тереговлі підписала презенту парафії наймолодшому з усіх кандидатів, що в консисторській пропозиції стояв на останньому місці, о. Степанові Мохнацькому. Та обсада парафії Тереговлі викликала була в свому часі велике враження. Тереговля на тому зискала, бо дістала зразкового священника, ревного і доброго душпастиря, що свій уряд виконував з повним замилюванням та при тім був обдарований гарним голосом і доброю вимовою. Він був чистого характеру, без скази, доброго і лагідного серця, скромний і згідливий, товариський та дуже гостинний. В усіх товариствах освітніх, економічних і політичних, місцевих і повітових був, як не головою, те напевно членом Виділу. В часі перед першою світовою війною Тереговля і повіт переживали свою золоту добу, бо в кожному селі і присілку була читальня Т-ва "Просвіта", кружок "Сільського Господаря", кооператива і т-во "Соціал". У самій Тереговлі була каса "Поміч". Бурса для молоді, читальня Т-ва "Просвіта" і захоронка, мали свої домівки. Під проводом о. Євгена Турули був зорганізований хор, а читальня Т-ва "Просвіта" мала оркестру дутих інструментів, що її провадив Іван Козак. В Тереговлі були засновані "Господарсько-Тереговельна Спілка" і "Спілка збуту худоби", що добре розвивались. Існування тих усіх товариств і їх діяльність, були в великій мірі заслугою о. Степана Мохнацького. Що правда, в тому часі дібралися в Тереговлі і в повіті ідейні і добрі працівники на народній ниві, які під проводом о. С. Мохнацького і разом з ним довели Тереговельщину до золотої ери. В 1944 році емігрував о. Мохнацький у Німеччину, де до 1950 року був парохом для українців-католиків в Мюнхені. В 1950 році виїхав з дружиною в Америку до Честер, Па., куди вже передтим приїхала його донька з чоловіком. У Честер відсвяткував о. Степан Мохнацький свій 50-літній ювілей священства. Від 1953 року був призначений помічником душпастиря в Елизабет, Н. Дж. Тут 20. січня 1955 року помер на удар серця, в сповідальниці, в церкві. Відійшла у вічність людина розумна, праведна і дуже працююча на церковній і народній ниві, зразковий священник.

О. Андрій Тимус, парох Гумніськ, якого звали "Вуйком", насправді був нашим вуйком. Щасливі ті, що на свята або ферії мали де і до кого поїхати. Ми, з Тереговлі, що своїх батьків вже не мали, в день від зайнять, йшли до "вуйка". Через гору, кладкою через Серет і вже в Гумніськах, а там почувалися як у батьківському домі. Належав о. Андрій Тимус до Шкільної Повітової Ради, до Виділу Повітової Ра-

ди, був директором Повітової Каси і членом та віділовим усіх українських товариств. Ніякого віча, зборів або засідання не опустив. Трапилася в зимі заверюха або серед літа пильна робота в полі, міг бути несприятливий хтось з молодших, але пароха з Гумніськ ніколи не бракувало. Помер 1927 року на 77-ім році життя.

О. Іван Волянський, замешкалий в Острівчику, народжений в 1857 р. у священничій родині в Яблоніві коло Копиченець. Це той самий, що перший з наших священників був висланий Митрополитом Сильвестром Сембратовичем в Америку в 1884 році і замешкав у Шенандоа, Па. Тут у четвер, 19 грудня 1884 р., на празник св. Миколая відправив він першу нашу Службу Божу на американській землі. В 1885 році організував в Шенандоа першу українську католицьку парафію і збудував першу в Америці українську церкву св. Михайла. Заложив також першу українську газету церковного, релігійного змісту "Америка", яку спочатку сам редагував. В 1887 році спровадив студента Володимира Сіменовича і йому доручив редагування часопису. Вона перестала виходити в 1892 році, коли о. І. Волянський вернувся до Галичини. Разом зі своєю дружиною і В. Сіменовичем заклали першу драматичну групу і заклали народні кооперативи-торгівлі. До помочі в праці спровадив з Галичини священників: о. Володимира Яновича, о. Копровського і о. Виелоцького. Латинське духовенство, особливо польське, відносилося до нього дуже ворожо, тому що виступав всюди як українець і тому що був жонатий. Під напором латинського єпископа Митрополит відіслав о. Волянського в 1892 р. до Галичини. В 1896 році, разом з дружиною, виїхав о. Волянський вдруге до Північної і Південної Америки на кошт Красового Віділу у Львові, який вислав туди комісію з професором університету Семірадзким у провіді для прослідження фавни, флори і життя переселенців. О. Волянському запропонували участь у комісії як такому, що будучи вісім літ в Америці, був вже обзнайомлений з місцевими відносинами. В Бразилії, куди виїхав він з комісією, померла його дружина на жовту пропасницю. По повероті додому став парохом Острівчика зі своїм кривим о. Плятоном Карпинським. Щоб йому допомогти, замінявся за його малу парафію Дичнів коло Тернополя. Пізніше залишив в Дичкові сотрудника, а сам замешкав в Острівчику при Карпинських. У вересні 1919 р. поляки, по нашій програній, вивезли його, як українського патріота, активного на народній ниві, до концентраційного табору в Модліні, коло Варшави. За ті самі "провини" і в тому самому часі були інтерновані в Модліні ще два наші священники — о. Плятон Карпинський і о. Савин Дурбак, та шістьдесят осіб, найсвідоміших інтелігентів і селян з Теробовельщини. Всі вони відсиділи пів року і в січні та в лютому 1920 р. їх усіх звільнили. О. І. Волянський помер в 1926 р.

О. Плятон Карпинський, парох Острівчика, вже в Духовній Семінарії у Львові був головою Літературного Кружка. Дуже очитаний, мав велику бібліотеку. Кореспондував з книгарнями, видавництвами і письменниками. Чеські проповіді перекладав на українську мову.

О. Теодор Цегельський, парох Струсова. Знаменитий теолог і доб-

рий фінансист. Був директором позичкової щадничої каси в Струсові. Виховав гарні діти: о. Євгена, д-ра Льва, професора, о. Миколу, Романа кооператора, Володимира, що згинув у війні на італійському фронті і дві доньки, віддані за о. Декайла і о. Ратича.

О. Євген Турула, катехит віділової жіночої школи в Теробовлі, знаменитий диригент, високо музикальний, повний енергії. Зорганізував при читальні мішаний хор, який виступав на концертах, народних урочистостях та фестинах. Кожний виступ його хору був подією на яку ждали свої і чужі та на який не вистачало квитків. О. Турула виїхав у Америку, а згодом у Канаду і тут непомітний помер.

О. Михайло Світенський, парох Ладичина, був катехитом у Львові. Коли поздовів, був військовим капеляном у Перемишлі, а вкінці парохом Ладичина. Хоч належав до Микулинецького деканату, мав більше спільного з Теробовлею і до неї тяготів. Був незвичайним промовцем. Його особливістю були принагідні проповіді, що їх виголошував під першим враженням і на які не мав багато часу приготуватися. Голосна була свого часу сильна і відважна його проповідь на похороні Марка Каганця з Коропця, повіту Чортків, замордованого жандармом під час "Баденівських" виборів в 1907 році. Також велике враження викликала його проповідь на похороні студента Адама Коцка, якого поляки застрілили в 1910 році під час студентського віча на університеті у Львові. Помер у 1936 році.

О. Савин Дурбак, катехит чоловічої віділової школи в Теробовлі. Народжений 1874 р. був висвячений на священника в 1898 р. Разом з іншими українцями Теробовлі був діяльний при перебиранні влади в українські руки в день 1-го листопада 1918 р., за що був засланий поляками до концентраційного табору в Модліні. За часів української держави, від самого початку, був головою харчової управи, аж поки не захворів на тиф.

О. Савин Дурбак був секретарем філії "Сільського Господаря", директором каси "Поміч", одним з основників і директорів Господарсько-Торговельної Спільки, що займалася в початках торгівлею машин і господарських знарядь, штучними погноями, насінням і вугіллям, а згодом перейшла на торгівлю споживчими товарами. Був він також основником і директором Спільки збуту худоби, що висилала вагонами безроги на продаж до Відня і Праги, по корисних для селян цінах.

В Теробовельщині були ще такі священники: о. Юліян Борачок з Ілавча, батько відомого маляра Сев. Борачка, о. Ревакович з Хмельківки, о. Лаврівський з Янова, а по його смерті о. Євген Цегельський, о. Петро Єзерський з Глещави, о. Онуферко з Довгого, о. Володимир Балько з Залав'я, о. Валеріян Ганкевич з Деренівки, а по його смерті о. Петро Гликський, о. Ярослав Мандичевський в Налужу, о. Барановський в Дарахові. Це не були "сірі" люди, а кожний з них був діяльний не тільки на церковній, але також на народній і суспільній ниві.

В останніх днях жовтня 1918 року виїшов на залізничу станцію в Теробовлі, д-р Антін Заплітний, до поїзду, який мав надїхати з Тернополя, щоб довідатись дещо про воєнні події від осіб, які мали над-

іхати, бо різні поголоски кружляли. Як поїзд зупинився, одним із перших пасажирів, що висіли з нього, був студент теолог Тютюнник. Він приступив до д-ра Антона Заплітного і незаметно всунув у руку якийсь папірець, та нічого не говорячи, відійшов. На цьому папірці, писаному олівцем, без підпису, було написано: "Найдалі до 1-го листопада перейняти владу в українські руки". З тим папірцем удався д-р А. Заплітний до о. Степана Мохнацького, пароха і декана в Тереховлі, що довгі роки був фактичним провідником організованого життя в повіті. Наступного дня скликано на приходстві довірочну нараду, на якій вибрано Діловий Комітет з трьох осіб — двох військових старшин і д-ра Антона Заплітного. Головою Національної Ради був вибраний о. Степан Мохнацький. До неї зі священників входив також о. Савин Дурбак. Важку справу, повідомити команду австрійської дивізії, яка містилась в селі Плебанівка, про зміну влади, доручено д-рові А. Заплітному, разом зі студентом теології Євгеном Лопатинським, які ту місію дуже гарно виконали. Перебрання влади в українські руки відбулося в Тереховлі та в окрузі, пляново і спокійно на велику радість українського населення.

ГУСЯТИН

В повіті Гусятин була так звана "Трійця" до якої належали о. декан Анатоль Малиновський, парох Чабарівки, о. Северин Матковський, парох Босир і о. Іван Брикович, парох у Кривенькім. Без їх участі не відбувалась ніяка культурно-освітня праця в повіті. Всі вони були активні в творенні української держави і Української Галицької Армії. О. Іван Брикович подався з відступаючою армією за Збруч і став полемим духовником 9-ої Бригади.

СКАЛАТЩИНА

Своє національне освідомлення завдячує Скалатщина тільки українському католицькому духовенству. До часів першої світової війни культурно-освітню, економічну й політичну працю вели тільки священники. До 1892 року в цілому повіті був тільки один священник "народовець" о. Чайковський, парох в Товстім. Інші були "Старорусини", "Тверді Русини" або "Холмщак". В 1892 році прибув у парафію Іванівка свідомий і дуже рухливий українець о. Володимир Винярьський. Народився він 1867 року у Львові. Академічну гімназію і теологічні студії покінчив у Львові. Висвячений Митрополитом Сембратовичем в 1891 році в жонатому стані з Людвикою Глинською, вчасно, бо вже 1896 р., повдовів. Першою його душпастирською працею було сотрудицтво в Станиславчику, коло Бродів, де парохом був о. П. Дольницький. Від грудня 1892 року, був він помічником пароха о. Івана Паславського, а по його смерті через вісім років адміністратором, а вкінці парохом в Іванівці, Скалатського повіту.

О. Володимир Винярьський був чоловіком, що любив подорожувати. Три рази їздив з прощеною, з Митрополитом Андреем Шептицьким, до Риму, а один раз до Святої Землі. Був один рік, з 1906 на

1907, в Зєдинених Державах Америки. Були це часи нещасної релігійної боротьби, коли Церквами заряджували церковні комітети, а російські платні агенти ширили заколот і агітували за приступлення до нез'єдиненої церкви. Панував також роздор між закарпатськими священників і спиняло розвиток нашої Церкви. Не міг ніяк з таким станом погодитися о. Володимир Винярьський, що привик до дисципліни і порядку і вернувся додому. Вдруге, на доручення Митрополита, виїхав в 1912 р. на вісім місяців у Канаду, де був парохом в Судбурах, а цю відпустка йому кінчилась, вернувся додому, у Галичину.

Ситуація в Скалатському повіті зовсім змінюється, коли і в інші парафії прийшли молоді священники, свідомі українці, а митрополитий престіл у Львові зайняв Митрополит Граф Андрей Шептицький. До праці на національній ниві стають крім о. Чайковського і о. В. Винярьського в Скалатщині о. Антін Онуферко і о. Григорій Плакида, в Грималівці о. Іван Іванчук і о. Роман Зарицький, а в Підволочищині о. Сильвестер Вояковський. До праці долучуються і старші священники. По селах освоюють вони читальні Т-ва "Просвіта", а при них аматорські гуртки і крамниці.

Парляментарним послом більшости при загальному голосуванні з округи Скалат-Гусятин був вибраний Михайло Петрицький, а його заступником в першій каденції о. Іван Іванчук, парох в Товстім, а в другій каденції знова М. Петрицький, а його заступником о. Володимир Винярьський.

В Скалаті було основане, єдине на цілу Східну Галичину, політичне товариство "Хлопська Рада". о. В. Винярьський робив старання, щоб у самому місті Скалаті мати священника, свідомого українця. Парохом у місті Скалаті, по опорожненню парохії, став о. Антін Онуферко, парох в Кривім, біля Скалата, який являвся на всіх зібраннях, був директором Українського Банку і співпрацював з о. В. Винярьським. о. Антін Онуфренко помер у ЗДАмерики, в Філадельфії, 28 липня 1953 р.

В часі першої світової війни Скалатський повіт цілий час був зайнятий російськими військами. Щойно по заключенні Берестейського миру села Скалатщини були звільнені з під московської окупації.

В день 1-го листопада 1918 року, на доручення Української Національної Ради, о. Володимир Винярьський в товаристві скалатського міщанина Давидчука переняв урядування староства в Скалаті від старости Шидловського і передав його судді Білинському. Заступником старости був назначений Василь Пришляк, укінчений богослов, з Вікна.

Оба сини о. Винярьського, студент права Євген і Олександр-Юрій, студент 1-го року теології вступили в ряди УГАрмії і були за Збручем в "чотирокутнику смерті". Молодший Олександр-Юрій захворів на тиф, а по виздоровленні подовся до Харкова, де був учителем в школі ім. Івана Франка. В 1937 році його ув'язняло большевицьке НКВД і він загинув підчас "Єжовщини", в якому то часі в Харкові зліквідовано всіх українців-галичан.

По відвороті Галицької Армії за Збруч поляки ув'язнили о. Во-

Лодимира Винарського і вивезли у тюрму у Львові на "Бригідках". По звільненню з тюрми конфінували через пів року у Львові. Помешкання в Іванівці зайняли поляки і знищили все господарство.

Крім цього о. Винарський був, за часів Польщі, два рази ув'язнений, під час виборів до польського сейму і сенату, а востаннє 1939 року з початком другої світової війни. Вночі, о годині першій, ввійшло до хати двох польських поліцаїв, яких припровадив до хати місцевий латинник. Ув'язненого везли в напрямі Підволочиськ. В дорозі, в селі Качаніяці, коло поліційної станиці, скинули з воза зі словами: "еще ты стари пос здекис нам по дрозде" і залишили командові поліції. Цей порадив о. Винарському не вертатись в тому часі у свою парафію. Тому останніх два тижні панування Польщі перебув о. Володимир Винарський у нашого священника, о. Івана Лубенецького.

Останні дні свого життя перебув о. Винарський за часів большевицької влади, яка накладала на священників непомірні податки. Половину мешкання зайняли воїни на сільраду. Все те переносити було понад сили для старшого священника і він помер 14 березня 1941 року.

БРОДИ

Відомості подав о. Степан Клепарчук, народжений 8 грудня 1890 року в містечку Лешнів, повіту Бради, який в 1918 році був студентом четвертого року теології. Броди — це один з найбільш розлогих повітів у Галичині. Положений на пограниччі колишньої австрійської держави, був доменною москвофільства. Недалеко від границі лежить Почаїв зі своїм монастирем і відпустовим місцем, що був розсадником московського православ'я. Звідтіля засипувало населення повіту Броди книжками, письмами та листочками, що їх поширювали москвофіли. Вони робили прощі у Почаїв, а границя російська сторожа пускала їх без перепусток. В Почасві виховувались деякі галицькі молодці, що мали провадити звідтіля пропаганду за російським православ'ям. Москвофільство нищили поволі свідомі українські священники, як о. Николай Гарасимович з Лешнепа, о. Тома Дуткевич, о. Юліян Дуткевич, парох з Дуб'я і Цішок, о. Гутковський з Ясенева, о. Сілінський з Рожнева, о. Чировський з Коршева, о. Олексинин з Суховолі, о. Барик з Підкаменя, о. декан Анатолій Долинський, парох у Бродях. Та найбільший удар завдав москвофільству о. Софрон Глібовицький, гімназійний катехит у Бродях. За його старанням збудовано в Бродях гарну бурсу ім. Маркіяна Шашкевича для гімназійних учнів і куплено около двох моргів поля. В бурсі виховувалась молодь у релігійному і національному українському дусі.

О. Лев Сілінський, парох села Рожнів (1900-1919). Своєю працею, як теж працею своєї дружини Євгенії з Кобак, біля Коломиї, довів до того, що колишнє москвофільське село стало свідоме, українське. Восени 1917 року Австрія відзначила його медалею "Гольденес Фердинандскрайц міт дер Кроне авф Тапферкайтсбанде".

В листопаді 1918 року село, з вдячності, вибрало о. Сілінського війтом. На тому пості пильнував, щоб населення виповнило всі обо-

в'язки супроти Української Держави. О. Лев Сілінський помер у 1956 році.

31. жовтня 1918 року українське представництво в Бродях вислало Степана Клепарчука і Івана Прокопчука, і інших студентів теології, в їхні родинні сторони з важкими дорученнями. Того самого дня зійшлися визначні діячі у Бродях на нараду і постановили вночі перебрати владу в українські руки. При допомозі старшин, що саме тоді були на відпустці у Бродях і втасмичених стрільців з 30-ого полку, які перебували в Бродях вони роззброїли старшин і стрільців інших національностей. Старшини і підстаршини українці вийшли з касарень і обсадили важливі військові й адміністративні об'єкти. На знак переняття влади вивішено українські національні прапори. Вранці 1-го листопада 1918 р. перебрано урядування від староства та інших урядів. Повітовим комісарем став Северин Левицький, начальник пошти. Опісля те становище переняв суддя Іван Гарасимович. Начальником харчового відділу був о. Григорій Микитюк, парох Старих Бродів. Урядування в школах переняли Степан Клепарчук і Іван Прокопчук, студенти теології, що опісля працювали в Повітовому Комісаріяті. Шкільним інспектором був назначений о. Софрон Глібовицький, катехит. Це становище переняв пізніше гімназійний професор Мандичевський, а о. С. Глібовицький став директором гімназії. Він помер від вибуху крові в хвилині, як по відході УГАРМІ поляки прийшли його ув'язнити. Командантом військового гарнізону був сот. Подолок, а командантом міста поручник Ярослав Олексинин. Радість українського населення була велика. З поблизу сіл напливала молодь і масово голосилась у ряди Української Армії.

КАМІНКА СТРУМІЛОВА

Головним довголітнім організатором у Камінці Струміловій і головою багатьох товариств був о. шамбелян Михайло Цегельський, парох, один з основників матірнього Товариства "Просвіта" у Львові. Людина дуже інтелігентна, власник великої бібліотеки, з якої користав не раз о. д-р Йосиф Боцян, ректор Духовної Семінарії у Львові, пізніший єпископ Волині, але якого поляки до його єпархії не допустили. О. шамб. Михайло Цегельський переняв в день 1-го листопада 1918 р. в Камінці Струміловій владу в українські руки і був головою Української Національної Ради. Заступником повітового комісара був о. Петро Казанівський, а господарським референтом о. Сивенький, парох Дернева. По відході УГАРМІ з Камінки Струмілової поляки ув'язнили старенького о. шамб. М. Цегельського і звільнили аж на інтервенцію Папського Нунція у Варшаві.

РАДЕХІВ

Організатором Радехівщини до 1 листопада 1918 року був о. Степан Петрушевич, парох Холосва, уроджений 1855 року в Буську. За його старанням побудовано в Радехові гарний Народний Дім. Він оснував і був директором Повітової Каси Ощадности в Радехові. 1-го ли-

стопада 1918 р. як член Української Національної Ради в Станиславові, був на з'їзді мужів довіря Галичини і Буковини. Помер 14 січня 1920 року, як полевий духовник УГА на тиф у вагоні на залізничній станції Слобідка, за Збручем, біля Бірзулі. Владу в українські руки перебрав комітет під проводом о. Михайла Кордуби. Членами Повітової Ради були: інж. Олександр Росткович, комісар, о. д-р Володимир Пелліх, парох Радехова, заступник комісара, о. Михайло Кордуба, парох і декан в Сушні, о. І. Хавалка, о. І. Купчинський, о. Березинський і о. Петро Клебан. Командантом міста був сотник Іван Мартинюк. В Радехові містився військовий вишкіл І-шої УГАрмії якого командантом був сотник Возняк. По відступі української армії з Радехова о. д-р Вол. Пелліх був ув'язнений поляками і засланий до тюрми на "Бригідках" у Львові. По випусненні з неї був конфінований і цілий рік не міг виїздити зі Львова.

СОКАЛЬЩИНА

В Сокальщині перебував відділ австрійської полевой жандармерії, силою коло вісімдесят жандармів. Були це переважно поляки зі Шлеська під командою ротмістра, чеха з походження, що був одружений з полькою — дідичкою. Цей ротмістр почував себе поляком. У нього збирались вечорами на наради старшини поляки і польська молодь. Була дуже поважна загроза, що ця жандармерія не допустить до перебрання влади в українські руки. На засіданнях місцевої Національної Ради ніяк не можна було вирішити, як обеззброїти цей відділ жандармерії. Тоді о. Іван Волянський, парох і декан в Сокалі, як голова Національної Ради, заявив, що він сам ту справу поладдає. 60-літній "молодець", хворий на артрит сугавів, спираючись на палиці, пішов до будинку жандармерії роззброювати жандармів. Після одноденної розмови, ротмістр погодився передати українцям зброю під умовою, що Національна Рада забезпечить поодиноким жандармам спокійний виїзд із Сокаля. Зложену зброю перебрали українські добровольці.

У час Листопадового зриву в повітовому місті Сокалі були на відпустці лише декілька старшин і підстаршин українців. До служби в українському війську зголосились двадцять до тридцять учнів учительської семінарії і гімназії, які однак не мали ніякої зброї.

УГНІВЩИНА

Пише о. Марко Гіль: "Розпад Австрії застав мене співробітником і катехитом в Угнові, повіт Рава Руська. При угнівській станції, на Застав'ю, була австрійська інтендантура, яка містилася в кількох просторих бараках, що були переповнені всяким добром для воєнних цілей. Було це величезне майно. Кільканадцять кілометрів від Угнова на північ простягалось село Термошин, а на його полях стояло теж кільканадцять бараків, що були переповнені військовим майном.

Коли розпад Австрії виявився неминучий, явилися в нашій канцелярії "Сільського Господаря", якої я був головою, високі австрій-

ські старшини і заявили, що українці є зобов'язані перебрати майно в обох інтендатурах, разом із готівкою, яка була в їх касі. Рівночасно заявили, що як компетентні українці до двох днів майна не переберуть вони полишать все без опіки і від'їдуть до Австрії.

Тому що того дня не було в нас більше людей, нас трьох — Яків Скрипчук, Теодор Воронка і я (себто о. М. Гіль) — поїхали таки з військовими старшинами до інтендантури і перебрали те величезне майно. Одночасно попросили ми старшин, щоб два дні берегли те майно своїми вояками і впевнили їх, що дамо охорону до границь Польщі. Того дня перебрали ми також жандармерію. Були між жандармами українці і німці, що згодилися радо виконувати службу для України.

Після двох днів ми розїхались по селах набирати до українського війська. З усіх усюдів спішили наші хлопці до Угнова, який був осередком військового угруповання.

По двох днях службу по таборах переняли наші вояки, а австрійці, вдоволені з дуже чемної нашої поведінки з ними, відїхали спокійно додів."

Три місяці виконував о. Марко Гіль обов'язки полевого духовника в Угнові та околиці. Перетяжений обов'язками в парафії, він був змушений просити звільнення від обов'язків полевого духовника. На його місце призначено о. Михайла Твердохліба, співробітника з Вербиці, який відбув похід з УГАрмією за Збруч і там помер на тиф.

Коли Угнів зайняли поляки, ув'язнили о. Марка Гіля з деякими українцями, завезли наперед у Варшаву та запроторили у підземелля на Саській площі. Опісля перевели їх до Вадовиць, а звідтіля на Домб'є, звідкіля о. Марко Гіль утік. По важких труднощах дістався до Станиславова, де ним, по батьківськи, зайнявся Преосвящений Єпископ Григорій Хомишин.

Отак на екран праці українського католицького духовенства я кинув кількадесят образків. Є це маленька частина з дійсного образу, коли взяти до уваги, що в Галичині в усіх трьох греко-католицьких дієцезіях було около чотири тисячі священників. Пише Володимир Могильницький: "Я пам'ятаю дуже добре роки 1888, 1892, 1906-7-12-14, пам'ятаю чотири роки війни 1914-18, не забув трьох років визвольних змагань, не забуду польських ані німецьких "визволителів". Я бачив, а радше бачу, ще сьогодні, цих духовників, які самі закладали підвалини під будову Самостійної Соборної. Тоді наших адвокатів по одному на кожний палець обох рук, лікарів може й по двох, професорів навіть по трьох, було чотирьох нотарів, а державних урядовців і народних учителів годі зачислити "каменярами", бо ж кожний кивок пальцем, кожне слово в користь нашого народу був загрозою "стану посядання" для визнавців гасла "еще Польска не згінела", а рівночасно "про форо екстерно" для центрального правительства в Відні доказом нашої зради в користь царської Росії. Каменярами були духовники, а тоді приєднались професори, адвокати, нотарі, лікарі. 1894 року було вже

Д-р Евген Петрушевич — Президент Західньо-Української Республіки, уродженні 9 червня 1863 року в Буську, повіту Камінь-Струмилів, помер 29 серпня 1940 р. в Гермсдорфі, біля Берліна, в Німеччині.

20%, по баденівських виборах 1896 р. прибавилось нових 20%, а 1906-7 ставились до праці дальших 60% світських під прапори "сотка поляже — тисяч натомість стане до борби".

І справді каменярами відродження думки української державної самостійності були українські греко-католицькі священники. Навіть тоді, коли поволі виростала верства свідомої української інтелігенції, серед широких мас довгі часи самотнім її провідником був і залишився священник. Тому, коли згадуємо про постання, на західніх областях українських земель в Галичині, самостійної Української Держави і створення славної Української Галицької Армії, яка серед незвичайно тяжких обставин змагалась з ворогами, що її оточували, то мусимо признати, що в тім велика заслуга українського католицького духовенства. Може не все ми самі, як слід, оцінювали цю працю. Її оцінили найкраще наші противники, які знищили в корені організацію української Католицької Церкви і винищували фізично єпископів і священників.

УКРАЇНСЬКІ ПОЛІВІ ДУХОВНИКИ

О. д-р Василь Лаба

УКРАЇНСЬКІ ПОЛЕВІ ДУХОВНИКИ НАШИХ ПАМ'ЯТНИХ ДНІВ

До 1914 року рідко кому доводилося зустрічати українського духовника у військовій уніформі — полевого духовника австрійської цісарської армії. Їх було всього кількох, розкинутих по великих гарнізонах австрійської держави. Хто знав дещо про них, міг завидувати їм вигідного й елегантного життя. Службові обов'язки полевого духовника австрійської цісарської армії в мирних часах були невеликі. Він об'їжджав свій район з відправою Богослужб у неділі і свята, відправляв парадні Богослужби в рокові династичні дні, відбирав присягу від новобранців. Дещо більше праці було у нього у Великодньому часі зі слуханням св. Сповіді вояків. Сповідав їх, якщо це був район, в якому не можна було послужитися допомогою цивільних духовників. По своїй не тяжкій службі полевий духовник австрійської цісарської армії мав забезпечену чималу пенсію.

о. д-р Василь Лаба

Скільки разів упорожнювалося місце українського полевого духовника в австрійській цісарській армії, голосилося до конкурсу багато молодих або повдвілих духовників. Той з них, що був іменованій і одягався у військову уніформу, вважався щасливцем.

Такий стан з блаженних мирних часів цілковито перемінився з хвилиною, як спалахнула перша світова війна і на полевих військових духовників вже не голосилися самі, але були покликувані духовники, що належали до військової резерви. В часі мобілізації покликано на військових воєнних капелянів кілька десятків українських духовників і приділено їх до військових частин, в яких служили українські вояки. Дальших священиків покликувано опісля до обслуги ранених по лічницях, у доповнюючих кадрах, як теж вони приходили на місце тих полевих духовників, що виходили з гри — чи то попадали в полон, чи занепадали на здоров'ю. За час першої світової війни в австрійській цісарській армії були полевими духовниками около сотні українських священиків. Молодші українські православні духовники з Буковини були майже всі покликані на полевих духовників австрійської

цісарської армії для духовної обслуги вояків російської царської армії, які перебували у таборах полонених.

Українські владки радо відпускали своїх духовників на воєнну службу, щоб українські вояки не були позбавлені духовної обслуги, евентуально теж останньої послуги, коли їм було суджено впасти на полях боїв. Австрійська військова влада покликувала так багато українських полевих духовників на те, щоб вони впоювали в українських вояків духа вірності і готовності жертвувати життя і кров за цісаря і державу.

Життя воєнного українського полевого духовника було вже не те, що полевого духовника мирних часів. Крім воєнної поневірки, т. зв. штрапаців, та загрози для життя від ворожої кулі і пошести, болючим обов'язком воєнного полевого духовника було піддержувати босвого духа в вояків своєї частини. Особливо болючим стався той обов'язок під кінець війни, як вичерпувалися воєнні засоби і полевого духовникові приходилось говорити винужділому воякові про вірність, відвагу і видержання аж до остаточної перемоги. Полевого духовникові ламався голос у цього роду промовах до вояків.

Однак служба українського полевого духовника в австрійській цісарській армії мала теж свою світлу сторону. Український полевий духовник, звичайно найстарший рангою Українець при частині, знайомий з командантом і з вищими старшинами, в багатьох випадках заступався перед ними за українським вояком: передавав їм і підтримував скарги і прохання, з якими ці вояки зверталися до полевого духовника. Найчастіше були це прохання про відпустку або до кадри на відпочинок.

Полевий духовник в австрійській цісарській армії вів переписку з родинами поляглих або померлих жовнірів, переслав родині залишені при них памяткові речі, т. зв. ефекти, провадив метрикальні книги поляглих згл. померлих і ресстрацію воєнних гробів.

Деякі українські полеві духовники австрійської армії втішались великою пошаною та симпатією старшин і вояків своєї частини й заслужували признання і відзначення.

Українським полевым духовником у повному значенні слів є щойно полевий духовник УГА. Він є тим, що сам зголошується на воєнну службу. Полеві духовники УГА, це виключно добровольці, яких на службу Батьківщині кликав їхній народний обов'язок. Першими були ті полеві духовники австрійської цісарської армії, яких розвал монархії застав на своїх рідних землях. Ці полеві духовники з досвідом беруть у свої руки і переводять організацію духовників УГА.

На полевих духовників УГА зголошувалися не лише молоді духовники, які були свідомі того, що у визвольній боротьбі є для них місце у рядах ровесників, старшин і стрільців, але теж старші духовники, батьки старшин і стрільців. Духова обслуга військових частин і лічниць в УГА була швидко і справно налагоджена.

Полеві духовники УГА не тільки що виконували свою душпастирську службу, але теж впоювали босвого духа в стрілецьтво, яке було zagrożене зневірою по перших неуспіхах його зброї. Майже

всі полеві духовники переходили з УГА за Збруч, переносили з нею всі злидні чотирикутника смерти, та понад тридцять кілька їх не вернулось домів. Стовпець полевих духовників в Жалібній книзі поляглих УГА найкраще говорить, з якою посвятою вони служили святій справі здобуття волі і самостійности своїй Батьківщині. Ті з них, що їм було суджено вернутись домів, ішли разом зі своїми частинами у табори полонених і до кінця ділили долю і недолю зі старшинами і стрільцями. В історії визвольних змагань полеві духовники записалися незатертими золотими буквами.

Українському духовникові довелося ще два рази одягати військовий однострій полевого духовника: один раз однострій свого вчорашнього ворога, другий раз однострій свого прихованого ворога. В одному випадку було це глибоке упокорення, перенесене ради того, щоб український вояк польської армії не був позбавлений духовної обслуги. В другому випадку було гірке розчарування.

Треба теж згадати, що своїх полевих духовників мали підпільні частини УПА, а в другій світовій війні до обслуги українських вояків канадійської королівської армії були покликані три українські духовники.

В сірій мряці світових воєнних змагань гине слід по українських полевих духовниках, але не згинула надія, що над нашою Батьківщиною знову засяє золоте сонце волі і що його вітати буде з рідним народом український полевий духовник у найповнішому значенні слів — полевий духовник армії **ВЛЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**.

РОЗПОРЯДКИ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ.
15 ЛЮТОГО 1919. Ч. 6. ст. 6 і 7

УЛАД ДУХОВНИЦТВА. I. Наказ з дня 4 лютого 1919. Організація
Українського Війська.

З днем 1 січня 1919. р. заснував Державний Секретаріат Військо-
вих Справ, вищий духовний уряд при ДСВС під назвою Преподобниц-
тво. Скорочення назви в письмах: Прп. Рівночасно заснував ДСВС
такий самий уряд при Начальній Команді Українських Військ.

Всі справи бувшого Feldvikariat-у переходять в Українській Рес-
публіці до Зарядчого Преподобництва ДСВС, а справи Feldsuperiorat-у
при АОК до Полевого Преподобництва при Начальній Команді Ук-
раїнських Військ. Скорочення: ЗПрп, ППрп. Посередничі уряди мо-
жуть бути засновувані згодом, о скільки сього вимагатиме улад укра-
їнського війська.

Всі духовники Українського Війська підлягають Зарядчому Пре-
подобництву ДСВС, при боєвих формаціях посередно, в кошах і ок-
ружних лічницях безпосередно. Духовників військових покликують За-
рядче Преподобництво. Тих, які не були резервовими духовниками
австрійської армії, предкладає до іменування Державному Секрета-
ріатові Військових Справ.

В цей сам спосіб може наступити і звільнення від військової служ-
би, якщо Зарядче Преподобництво узнає особу духовника за невідпо-
відну. Звільнення по причині хвороби духовника уділює Зарядче Пре-
подобництво на підставі оречення висудної комісії.

Перенесення духовників з боєвих формацій до кошів чи лічниць,
якщо воно не слідує ізза хвороби або нездатности до полевої служби,
довершує Зарядче Преподобництво на внесення Полевого Преподоб-
ництва.

Відпустки до 14 днів може уділити духовникови його команда,
повисше 14 днів тільки за згодою його Преподобництва, з тим, що на
його місце мусить бути назначений на час неприсутности заступник.

II. Метрики смерті.

Всі духовники Українського Війська мусять якнайсовісніше вес-
ти метрики смерті упавших в бою вояків так галицьких, як і наддніп-
рянських, а також членів ворожої армії, зазначаючи при останьох
крім релігії їх приналежність в увазі "член армії." Метрики смерті
ведуть духовники покищо на друках бувшої австрійської армії, або
на звичайному папері чорнилом, або чорнильним олівцем. До важно-
сти протоколування конечні с слідуючі вимоги: в полі легітимація
або двох свідків смерті чи похоронення, евентуально ствердження лі-
карем відділу. Метрики смерті надсилають духовники по закінченню
кожного місяця Полевому Преподобництву. Полеве Преподобництво

пересилає всі надіслані йому метрики боєвих формацій Зарядчому
Преподобництву ДСВС найдалше до 20-го кожного місяця.

Духовники мають безпроволочно надіслати метрики смерті з ліч-
ниць і полевих формацій від 1. падолиста 1918 р. за кожний місяць зо-
сібна.

При протоколуванню жовнірів наддніпрянської України подава-
ти крім імени і прізвища також "по батькові".

В рубриці імя духовника зазначити, чи "протоколував", чи "похо-
ронив".

Оскільки вояки похоронені в полі, подавати маленьку карту по-
ложення їх могил. Духовники подбають, щоби на могилах уміщені
були хрести з поданим іменем погибшого і днем смерті.

Свідоцтва смерті видає тільки Преподобництво ДСВС. Останній
пересилає також погибших вояків наддніпрянської України Головій
Управі Військового Духовництва в Києві.

III. Вінчання жовнірів Українського Війська.

Супроти сього, що Українська Република переводить тільки пере-
гляд (Мустерунг), а не побір, всім неповнолітнім членам Української
Армії уділяє позволення на вінчання тільки політична власть, зараз
Державний Секретаріат Внутрішних Справ. Всім іншим команда від-
ділу.

Вінчання і звязані з ним вимоги передано світському духовенству
і його духовним властям. Отсе булиби в коротці подані найважніші вка-
зівки всьому полевому духовенству.

До Вас Всечесніші Панотці, які стоїте від початку борби рука в ру-
ку з українським стрільцем - козаком, з осібним зазивом звертатися не
треба. Якщо у Вас серця горіють правдивою любовію до України, до сьо-
го віками поневоленого українського народу, не Ви, а та любов горяча
говорити й ділатиме.

Праці же Вашій хай благословення зішле Предвічна Любов та Пре-
чиста Мати.

Станиславів, дня 4. лютого 1919.

Микола Їжак
Преподобник ДСВС.

Каплиці, церковні річи, грамоти.

II. Наказ з дня 11. лютого 1919.

Окружним і повітовим військовим командам.

Підчас державного перевороту при розоружуванні військових
транспортів бувшої австрійської армії, улягли конфіскації, а в части до-
бровільно віддані були на переховання священикам і приватним осо-
бам полеві каплиці, церковні річи, метрики смерті й протоколи.

Каплиці і церковні річи с зараз дуже потрібні полевому духовниц-
тву Українського Війська.

Метрики мають велике значіння для родин погибших нашої і ін-
ших національних держав.

Окружні і повітові команди всіми для них можливими способами

зарядять, щоби ті установи й приватні особи, в яких знаходяться згадані речі, відставили їх негайно військовим командам для передання Зарядчому Преподобництву ДСВС в Станиславові. Військові духовники Українського Війська при лічницях повідомлять, чи є в їх посіданню полеві каплиці і в якому стані.

Станиславів, 11 лютого 1919.

Микола Іжак
Преподобник ДСВС.

Присяга для військових суддів.

Присягаю торжественно Всемогучому Богу і прирікаю на мою честь бути вірним Українській Народній Республіці й повинуватися їй законам і розпорядкам. Присягаю сповняти припоручені мені обов'язки після могого найліпшого знання і совісти на кожному мені як військовому судді (судовому військовому урядникові) призначеному службовому місці — підчас війни і мира, при тім мати все на увазі найвище добро моєї Вітчизни, виконувати закони, розпорядки, поучення моїх зверхників і залишати всякого рода надужиття моєї власти. Так мені Боже допоможи. Амінь.

Слова цієї присяги для військових суддів затверджуються.

Президент Ради Державних Секретарів:

Др Сидір Голубович в.р.

Державний Секретар Військових Справ:

Вітовський, полковник в.р.

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

Станиславів, 15. марта 1919. Ч. 7. ст. 5.

Могилы українських героїв.

III. Наказ з дня 24 лютого 1919.

Духовникам і військовим командам.

"Не має більшої любові від цієї, як хто життя віддасть за други свої". Єв. Іван 10, 14.

Упавші в бою за вітчизну віддають не тільки її, але й кожному з нас та будучим поколінням найбільшу прислугу. Тож Вітчизна й ми мусимо сплатити свій довг - повинність супроти наших борців-героїв! Могил козацьких все більше і більше: то в чистому полі, то на сільських чи мійських кладовищах. А щоби ніодна з них не загинула для наших поколінь і українські артисти могли згодом прикрасити їх трітківими пам'ятниками, — духовники Українського Війська подбають, щоби:

1.— Убитих — оскільки відносини на фронті позвляють, хоронити на спеціальному Козацькому кладовищі, заложеному — чи то в полі, чи на сільських та мійських кладовищах, вибравши для цього найгарніше місце. Хоронити кожного убитого осібно. Могила мусить бути зазначена хрестом із таблицею, на котрій подане має бути ім'я і прізвище, місце, рік народження, і дата смерті.

До помочі духовникові призначать команди боєвих частин відпо-

відне число людей, до виготовлення хрестів і таблиць та сипання могил. Ні одна козацька могила не сміє бути без хреста і напису.

Якщо би убитих хоронено в одній загальній могилі, треба на ній поставити один більший, або два хрести з написами всіх, у ній спочиваючих козаків, починаючи від лівої руки до правої. Написи побажано було би для довшої тревалости випалювати.

2.— В містах, в яких знаходяться українські лічниця, команда міста в порозумінню з духовником лічниця подбають негайно про виготовлення відповідних хрестів на всі козацькі могили, які знаходяться на міських кладовищах з написом і числом могили, вибитим на блясі, як також виділять частину кладовища виключно на українські могили.

3.— Духовники боєвих формацій в метриках смерти в "увазі" подаватимуть карти положення могил, духовники лічниця положення "Козацького кладовища".

Щоби духовники могли сповнити свою задачу, мусять усі команди допомогти їм у всьому, памятаючи, що ми живучі зобов'язані сплатити наш довг супроти погибших товаришів наших, зв'язаних з нами нерозривною, непоборною силою - любовію до України.

Станиславів, 24 лютого 1919.

Товариш Держ. Секретаря Військових Справ П. Бубела.

Великодня сповідь і загальне розгрішення українських козаків
IV. Наказ із дня 24 лютого 1919.

Духовникам Українського Війська.

Духовники всіх формацій в порозумінню з командантами зарядять Великодню Сповідь всіх стрільців - козаків, починаючи від першої неділі посту і користуючись юрисдикцією, уділеною св. Отцем "omnibus sacerdotibus ad tempus belli" з дня 4 вересня 1914. Зазначується рівнож, резолюцією S. Poenitentiarum з дня 6 лютого 1915 р. дозволено всіх жовнірів, покликаних до бою, коли не має нагоди до вислухання сповіди кожного з осібно — "absolvere generali formula seu communi absolutione sine praecedente confessione", збудивши раніше в присутніх жаль за гріхи зі зобов'язанням приступити пізніше до св. Тайн. Під цим самим услівем можна уділити і св. Причастіє.

Духовники мусять одначе памятати, що услівя ці відносяться тільки до жовнірів, ідучих непосредно в бій, ніяк до покликаних або відходячих в поле з кошів. Generali absolutione не сміють однак духовники користуватися за часто. На підставі досвідів духовників боєвих частин радиться наділювати жовнірів загальним розгрішенням тихо, найлучше підчас Служби Божої, поучивши їх про це раніше в проповідях.

Щоби усунути непорозуміння зазначаю, що повновласти, дані св. Отцем для духовників усіх воюючих національностей — не держав, — існують аж до цілковитого закінчення війни.

Станиславів, 24 лютого 1919.

Микола Іжак
Преподобник ДСВС.

Богослови під приказами Зарядчого Преподобництва.

V. Наказ із дня 28 лютого 1919.

Доповнення розпорядку ДСВС з дня 28 лютого 1919 Ч. Пр. 1538.

Всі богослови, в першій мірі укінчені, узнані при переглядах здібними до військової служби без оружжя, підлягають Зарядчому Преподобництву ДСВС. Окружні Команди надішлють негайно спис відобраних до війська богословів в ціли приміту (евіденції) до ЗПреподобництва ДСВС Станиславів.

Укінчені богослови зголосяться дня 20 марта с.р. в ЗПреподобництві вул. Петра Дорошенка 20. (ріг вул. Пелеша), а тогож самого дня передані будуть Епископському Ординаріатові в ціли одержання духовних свячень. По висвяченню остають в звязи з полевим духовництвом Українського Війська.

Станиславів 28 лютого 1919.

Товариш Державного Секретаря Військових Справ П. Бубела в.р.

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

Ч. 8. ст. 9. Станиславів, 25 марта 1919.

Особисті іменування в Українськiм Війську, 1 марта 1919.

Розпорядок XXXIII. з дня 1 марта 1919.

Рада Державних Секретарів, як виконний орган Української Національної Ради іменувала на внесок Державного Секретаря Військових Справ з днем 1 марта 1919 р. старшин Українського Війська й Жандармерії, поданих в залучених списках.

За Раду Державних Секретарів: Др І. Голубович в.р.

Товариш Державного Секретаря Військових Справ: Петро Бубела, в.р. VIII. Духовництво. Заснова. Іменовані: Преподобником VII. ранги: Преподобник VIII ранги Озімкевич Іван.

Преподобником VIII ранги Духовник: Панасевич Дмитро.

Духовниками: Священики: Бала Осип, Галайчук Володимир, Галібей Альберт, Горникевич Теофіль, др. Ермі Карло, Косонога Іван, др. Мирон Костишин, Лазорів Василь, Мащак Іван, Опарівський Василь, Палажій Лука, Проскурницький Орест, Рубель Роман, Твердохліб Михайло, Чайківський Федір.

Дмитро Вітовський в.р. — Держ. Секретар Війс. Справ
Микола Їжак в.р. — Преподобник ДСВС

ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

Ч. 11. Станиславів, 30. квітня 1919. ст. 2.

Однострій. 46-ий Розпоряд із дня 22 квітня 1919.

Однострій для Українського Війська Західної Области Української Народної Республіки має виглядати після залученого опису. Вигляд описаного тут однострою обов'язує від дня 1. мая 1919.

По виношенню одностроїв дотеперішних кроїв вільно виготовляти й носити лише однострій, затверджений нинішнім розпорядком.

Станиславів, дня 22 квітня 1919.

Державний Секретаріат Військових Справ

Товариш Держ. Секретаря Військових Справ: П. Бубела, отаман в.р.

Духовний жупан.

Духовники носять духовний жупан по коліна, в часі війни зі сукна полевой краски, в часі миру з чорного сукна, шапка, штани і плащ так, як у старшин.

Відзнаки степеня, як у старшин з узглядненням сукна фіолетної краски.

Шапка: мазепинка. Відзнака, припнята на переді головача є металевий кружок, 2 і пів см. в промірі, золотистої краски для старшин.

Штани доколінні широкі, свободні для бедер і колін. Плащ має такі розміри, щоби під ним змістилася блюза, та щоби сягав до половини ноги, для кінноти о 10 см. довший.

Дмитро Вітовський — Держ. Секретар Війс. Справ
Микола Їжак — Преподобник ДСВС

Великодня Сповідь стрільців УГА
Сповідаеть начальний капелян УГА о. Микола Їжак

СПИС ПОЛЕВИХ ДУХОВНИКІВ УГА В 1918 - 1920 РР.

1. о. Амброзяк А. Капелян австрійської армії, потім полевий духовник УГА, а вкінці капелян при польській армії для вояків - українців.
2. о. Базилевич Анатоль. Народився 1887 р. Висвячений 1911 р. Був полевим духовником при Вишколі 1-шої бригади УСС, з якою перейшов Збруч. Помер 26 вересня 1940 р. в с. Вікторів, повіт Станиславів.
3. о. Бала Писиф ЧНІ. Нар. 1885 р. Висв. 1912 р. Полевий духовник при 1-ій Гірській бригаді, з якою перейшов Збруч. Літом 1920 р. з групою полковника Кравса перейшов через Капати на територію Чехії. Живе в Канаді.
4. о. Бандера Андрій. Нар. 1882 р. Висв. 1906 р. Батько провідника українських націоналістів Степана. Був за Збручем в "Чотирокутникови Смерти". Помер на заслання в Сибірі 1941 р.
5. о. Бачинський Евзевій. Нар. 1887 р. Висв. 1911 р. Був за Збручем. Помер 20 грудня 1943 р. в Бережанах.
6. о. Баранський - Марчак Омелян. Нар. 1884 р. Висв. 1908 р. Духовник в частинах I-го Галицького Корпусу. Був за Збручем. Помер 10 листопада 1929 р. як парох в селі Боянець, повіт Жовква.
7. о. Баричко Іван. Парох біля Львова. Духовник 7-ої Львівської бригади. Був за Збручем.
8. о. Боднар Порфірій, ЧСВВ. Нар. 26 серпня 1880 р. Висв. 1909 р. По відступі Галицької Армії з під Львова обслуговував полонених вояків УГА і в'язнів по польських концентраційних таборах по по всій Польщі. Помер 24 червня 1958 р. в Мондері, Алберта, Канада.
9. о. Бонн Франц. Нар. 1882 р. Висв. 1911 р. Духовник при Диктатурі в Кам'янці Подільській. Помер 21 листопада 1941 р. в ЗДА.
10. о. Брикович Іван. Нар. 1875 р. Висв. 1898 р. Духовник 9-ої Белзької бригади. Був за Збручем в "Чотирокутнику Смерти". Помер в с. Колодіївка, пов. Станиславів, 10 серпня 1951 р.
11. о. Ванчицький Володимир. Нар. 1875 р. Висв. 1900 р. Духовник 19-ої бригади. Був за Збручем і тут в "Чотирокутнику Смерти" помер дня 11 листопада 1919 р. у Вітаві, біля Вінниці на тиф.
12. о. Вань Лев. Нар. 1890 р. Висв. 1916 р. Духовник I-ої Гірської бригади, з якою перейшов весною 1919 р. на Чехи і був в таборі полонених в Позефові. Помер в Галичині.
13. о. Волинець Михайло. Нар. 1888 р. Висв. 1916 р. Духовник УГА. Був за Збручем.
14. о. Гаврилук Євген. Нар. 1888 р. Висв. 1913 р. Полевий духовник 2-ої Коломийської бригади. Був за Збручем. Розстріляний мадярами в Людвиківці в квітні 1944 р. Похоронений в Старому Мізуні.

15. о. Галайчук Володимир. Нар. 1882 р. Висв. 1907 р. Духовник 3-ої Бережанської бригади. Був за Збручем і там помер в 1919 р. в Немирові на тиф.
16. о. Галібей А., польовий духовник УГА при запасній частині.
17. о. Ганщський Володимир. Нар. 1859 р. Висв. 1886 р. Польовий духовник 7-ої Львівської бригади, з якою перейшов Збруч і помер на тиф 31 жовтня 1919 р. у Вінниці.
18. о. Гайдукевич Остап. Нар. 1883 р. Висв. 1911 р. Польовий духовник 11-ої Стрийської бригади. Був за Збручем. Автор споминів: "Було колись". Помер 18 квітня 1950 р. в Ульмі, Німеччина.
19. о. Горняткевич Іван. Нар. 1887 р. Висв. 1910 р. Польовий духовник при шпиталях в Станиславові, в якому залишився по відвороті УГА за Збруч. Замордований 1941 р. більшовиками в Харкові.
20. о. д-р Гординський Теофіл. Нар. 1887 р. Висв. 1911 р. Був польовим духовником при 7-ій Львівській бригаді, з якою перейшов Збруч і тут в "Чотирокутнику Смерти" помер на тиф 17 грудня 1919 в Немирові біля Вінниці.
21. о. Грабовенський Іван. Нар. 1887 р. Висв. 1916 р. Духовник УГА, з якою перейшов Збруч, а по ліквідації УГА повернувся в рідні сторони.
22. о. Гинилевич Володимир. Нар. 1863 р. Висв. 1888 р. Як духовник УГА обслуговував польові лічниці III-го Галицького Корпусу. Був за Збручем. В с. Глібова, біля Нової Ушиці, помер на тиф.
23. о. Горницький Теофіл. Нар. 1891 р. Висв. 1918 р. Духовник польових лічниць в Бережанах. По відступі УГА за Збруч залишився в Бережанах і даліше опікувався хворими і раненими стрільцями. Живе у Відні, Австрія.
24. о. Гришкевич Митрофан, ЧСВВ. Нар. 1887 р. Висв. 1915 р. Був за Збручем. Помер 28 серпня 1956 р. в Тернополі.
25. о. Гребешок Семен. Нар. 1885 р. Висв. 1912 р. Був польовим духовником для галицьких стрільців при корпусі Січових Стрільців полк. Коновальця. Був за Збручем.
26. о. Дидик Іван. Нар. 1875 р. Висв. 1900 р. Польовий духовник при Начальній Команді УГА. Був за Збручем. Помер як парох Нарасва біля Бережан 2 травня 1927 р.
27. о. Демчук Володимир. Нар. 1891 р. Висв. 1917 р. Польовий духовник при 10-ій Янівській бригаді, з якою перейшов Збруч. Засланий в 1945 р. на Сибір, помер біля Красноярська.
28. о. Збудовський Вячеслав. Нар. 1864 р. Висв. 1889 р. Був за Збручем.
29. о. Жан Посафат, ЧСВВ. Нар. 1885 р. Висв. 1910 р. Перекладач чужих мов при Диктатурі в Кам'янці Подільській і при військових місцях. Живе в Канаді.
30. о. д-р Ермі Карло. Нар. 1876 р. Висв. 1899 р. Іменованій польовим духовником УГА наказом Держ. Секретаріату Військ. Справ, ч. 8., з дня 25. березня 1919 р.
31. о. Іжак Микола. Нар. 1886 р. Висв. 1911 р. Польовий капелян при Легіоні УСС в 1917-1918 рр., а потім Начальний духовник УГА, з якою перейшов Збруч. Помер на тиф в грудні 1919 р. в Жмеринці.

32. о. д-р Ішак Андрій. Нар. 1887 р. Висв. 1914 р. По відступі українських військ зі Львова, як польовий духовник обслуговував ранених вояків по лічницях у Львові. Замордований більшовиками в 1941 р.
33. о. Калята Андрій. Нар. 1882 р. Висв. 1907 р. Перший Начальний духовник при Начальній Команді УГА в Ходорові.
34. о. Каровець Макарій, ЧСВВ. Нар. 1873 р. Висв. 1898 р. Польовий духовник 1-шої бригади УСС, з якою перейшов Збруч. Помер 21. квітня 1944 р. в Братиславі, Словаччина.
35. о. Кашуба Петро. Нар. 1890 р. Висв. 1917 р. Духовний референт при I-шій Галицькій Корпусі. Був за Збручем. Помер у Вінниці на тиф, дня 6 листопада 1919 р.
36. о. Калиш Атаназій, ЧСВВ. Нар. 1875 р. Висв. 1898 р. Був духовником при УГА, з якою перейшов Збруч. Помер 1930 р. в Галичині.
37. о. Ковч Григорій. Нар. 1861 р. Висв. 1885 р. Був польовим духовником II-го Галицького Корпусу. Був за Збручем. Помер 19 грудня 1919 р., в Староконстантинові на тиф.
38. о. Ковч Омелян (син). Нар. 1884 р. Висв. 1911 р. Обслуговував як польовий духовник хворих і ранених в польовій лічниці ч. 4. Був за Збручем. Замордований тайною німецькою поліцією в концентраційному таборі в Майданку, біля Любліна, в 1943 р., за сприяння жидам.
39. о. Колтонюк Іван. Нар. 1886 р. Висв. 1914 р. Був польовим духовником при військовій групі "Лютовиська" в 1918-1919 рр.
40. о. д-р Колтун Дмитро. Нар. 1889 р. Висв. 1914 р. Був за Збручем. Помер в 1919 р. на тиф.
41. о. Косович Іван. Нар. 1884 р. Висв. 1909 р. Був польовим духовником УГА, з якою перейшов Збруч. Помер в Гнівані, біля Вінниці, 20 грудня 1919 р. на тиф.
42. о. Косонога Іван. Нар. 1888 р. Висв. 1913 р. Був іменованій польовим духовником при 8-ій Самбірській бригаді наказом ДСВС, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р.
43. о. д-р Костишин Мирон. Нар. 1881 р. Висв. 1911 р. Наказом ДСВС з дня 25. березня 1919 р., ч. 8, був іменованій польовим духовником УГА. Був за Збручем.
44. о. Кипріяні Іван. Нар. 1856 р. Висв. 1883 р. Був польовим духовником в частинах I-го Галицького Корпусу, з якими перейшов Збруч. Помер на засланні в Сибірі в 1934 р.
45. о. Кравчук Михайло. Нар. 1890 р. Висв. 1918 р. Був польовим духовником при I-шій полку I-шої бригади УСС, з якою перейшов Збруч. Живе в ЗДА.
46. о. Кривуцький Мирон, ЧСВВ. Нар. 1884 р. Висв. 1905 р. Обслуговував польові лічниці УГА. Був за Збручем, а потім з групою полк. Кравса перейшов літом 1920 р. до Чех. Живе в Канаді.
47. о. Кузьма Василь. Нар. 1891 р. Висв. 1914 р. З початку польовий духовник при Окружній Військовій Команді в Тернополі, а потім для галицьких вояків при Дієвій Армії. Помер 1963 р. в Вінніпегу, Канада.

48. о. Кушкевич Михайло. Нар. 1884 р. Висв. 1914 р. Був полевим духовником при І-шій Гірській бригаді, з якою перейшов весною 1919 р. до Чех. Помер 17-го квітня 1957 р. в Авсбурзі, Німеччина.
49. о. Кушлик Євген. Нар. 1889 р. Висв. 1913 р. Як полевий духовник УГА перейшов з нею Збруч. Помер в автомобілевім зударі 12-го листопада 1918 р. в Ляндсгуті, Німеччина.
50. о. д-р Лаба Василь. Нар. 1887 р. Висв. 1912 р. По смерті о. Іжака був Зар'ядчим Преподобником при ДСВС за Збручем. Живе в Канаді.
51. о. Лазорів Василь. Нар. 1894 р. Висв. 1918 р. Наказом ДСВС, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р. іменованій полевим духовником УГА, з якою перейшов Збруч.
52. о. Лебедович Іван. Нар. 1890 р. Висв. 1915 р. Був полевим духовником при лічниці І-го Галицького Корпусу, з якою перейшов Збруч. Відтак був духовним референтом І-го Гал. Корпусу і духовником при 2-гій кінній галицькій полку. Живе в ЗДА.
53. о. Лобович Роман. Нар. 1893 р. Висв. 1917 р. Був полевим духовником Окружної Військової Команди Стрий. Живе в ЗДА.
54. о. Лучинський Іван, ЧСВВ. Нар. 1889 р. Висв. 1916 р. Був полевим духовником 4-ої Золочівської бригади. Був за Збручем в "Чотирокутнику Смерти" і в таборі полонених в Тухолі на Поморю. Убитий більшовиками 1945 р. в Галичині.
55. о. Лушинський Іларіон. Нар. 1884 р. Висв. 1910 р. Духовник полевих лічниць І-шої бригади УСС, з якою перейшов Збруч.
56. о. Мацак Іван. Нар. 1861 р. Висв. 1883 р. Наказом ДСВС, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р. був іменованій полевим духовником для УГА.
57. о. Манько Лев, ЧСВВ. Нар. 1876 р. Висв. 1906 р. Був полевим духовником для запільних частин УГА, з якими перейшов Збруч. По ліквідації УГА перебував ще кілька років на Наддніпрянщині. Помер в селі Букова, пов. Старий Самбір, 25 січня 1931.
58. о. Микитюк Григорій. Нар. 1889 р. Висв. 1918 р. Був за Збручем. В 1919 р. помер в Немирові, біля Вінниці, на тиф.
59. о. Ольшанський Іван. Нар. 1869 р. Висв. 1895 р. По відвороті УГА за Збруч як цивільний утікач, був приділений як полевий духовник з початку до 7-мої бригади, а потім до полевих лічниць. Помер 26 квітня 1945 р. в Баварії.
60. о. Опарівський Василь. Нар. 1890 р. Висв. 1912 р. Був полевим духовником при 11-тій Стрийській бригаді. Згинув через необережність з гранатою 22 червня 1919 р. в селі Слав'ятині біля Рогатина, в Галичині.
61. о. Орловський Іван. Нар. 1894 р. Висв. 1918 р. Повнив обов'язки полевого духовника при III-тій Галицькій Корпусі, з яким перейшов Збруч. Помер 18 серпня 1919 р. Кам'яниці Подільській на тиф.
62. о. Озімкевич Іван. Наказом Держ. Секретаріату Військ. Справ, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р. був іменованій полевим духовником. Помер 2 травня 1927 р. в Нарасві біля Бережан.
63. о. Палажій Лука. Нар. 1892 р. Висв. 1918 р. Був духовником при штабі Начальної Команди, з якою перейшов Збруч і тут в "Чотирокутнику Смерти" помер в Немирові на тиф.

64. о. Панасевич Дмитро. Нар. 1882 р. Висв. 1910 р. Був наказом ДСВС, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р. іменованій полевим духовником УГА, з якою перейшов Збруч.
65. о. Паславський Михайло. Був в часі І-шої світової війни капеляном в австрійській армії, а від листопада 1918 р. полевим духовником УГА. Після війни був парохом у містечку Лютовиська. Помер 15 листопада 1959 р. на 73 році життя, як виселенець, у містечку Зельона Гура, в західній Польщі.
66. о. Пелех Василь. Нар. 1887 р. Висв. 1913 р. Був полевим духовником при частинах III-го Галицького Корпусу, з якими перейшов Збруч. Помер 3. листопада 1921 р. в Буську, біля Золочева.
67. о. Петрушевич Степан. Нар. 1855 р. Висв. 1879 р. Був за Збручем. Помер 14 січня 1920 р. в залізничім вагоні на станції Слобідка, між Вапняркою і Бірзулею.
68. о. Повх Маркіян, ЧСВВ. Нар. 1868 р. Висв. 1894 р. Був духовником при частинах УГА з якими перейшов Збруч. Помер в 1949 р в Гошові, в Галичині.
69. о. Подолянчук. Був полевим духовником УГА, з якою перейшов Збруч. Був ранений. По війні був парохом в селі Чернилів Руський, повіт Тернопіль. Помер перед другою світовою війною.
70. о. Проскуринський Іван. Нар. 1887 р. Висв. 1911 р. Наказом ДСВС, ч. 8, з дня 25. березня 1919 р. був іменованій духовником УГА і повнив свої обов'язки в 14-тій бригаді.
71. о. Пісецький Іван. Нар. 1872 р. Висв. 1898 р. Був духовником при запасних частинах УГА, з якими перейшов Збруч. Помер в 1930 р. в селі Корневі, повіт Городенка.
72. о. Пшепорський Андрій. Нар. 1874 р. Висв. 1900 р. Від 1914 р. повнив обов'язки полевого духовника при Легіоні УСС. З УСС перебував на фронті аж до кінця І-шої світової війни. При УГА не був, бо в часі українсько - польської війни знаходився на заході під польською владою.
73. о. Рибак Микола. Був полевим духовником при 9-ій Белзькій бригаді, з якою перейшов Збруч. Помер в с. Букові, біля Немирова на тиф.
74. о. Рибчак Григорій. Нар. 1859 р. Висв. 1884 р. Був полевим духовником при І-шим Галицьким Корпусі, з яким перейшов Збруч. По ліквідації УГА повернувся в відні сторони і тут 21 січня 1921 р. помер в селі Домажирі, повіт Городок.
75. о. Ріпецький Мирослав. Нар. 1889 р. Висв. 1913 р. Повнив обов'язки полевого духовника при 10-тій Янівській бригаді, з якою перейшов Збруч. Живе як парох для українських переселенців в Польщі.
76. о. Романюк Микола. Нар. 1866 р. Висв. 1893 р. Повнив обов'язки полевого духовника при боєвих частинах 7-мої Львівської бригади, з якими перейшов Збруч. Помер в листопаді 1919 р. в Немирові на тиф.
77. о. Скоморовський Мирослав. Був парохом в околиці Чорткова. Був з УГА за Збручем.

78. о. Твердохліб Михайло. Нар. 1888 р. Висв. 1912 р. Був полевим духовником при "Групі Угнів", а потім при 9-тій Белзькій бригаді, з якою перейшов Збруч і тут в "Чотирокутнику Смерти" помер в листопаді 1919 р. в Немирові на тиф.
79. о. Фацієвич Юліян. Нар. 1876 р. в Пійлі, пов. Калуш. В 1916 р. зголосився добровільно повнити обов'язки полевого духовника при Легіоні УСС, з якими перебув до закінчення 1-шої світової війни. Помер у Стрільських Нових в червні 1928 р.
80. о. Фединський Іван. Нар. 1886 р. Висв. 1909 р. Був полевим духовником при 6-тій Равській бригаді, з якою перейшов Збруч. По ліквідації УГА повернувся в рідні сторони і тут помер в Любіні Великій біля Львова 20 грудня 1936 р.
81. о. Фещак Яким, ЧСВВ. Нар. 1881 р. Висв. 1907 р. Повнив обов'язки полевого духовника при 9-тій Белзькій бригаді, з якою перейшов Збруч, а відтак був духовним референтом при І-ім Галицьким Корпусі. Помер 12 лютого 1920 року в Чечельнику, на Поділю, на тиф.
82. о. Хмільовський Микола. Нар. 1880 р. Висв. 1907 р. Був полевим духовником при 4-тій Золочівській бригаді, з якою перейшов Збруч. Засланий більшовиками на Сибір в 1945 р.
83. о. Чайківський Теодор. Нар. 1888 р. Висв. 1911 р. Був полевим духовником при 6-тій бригаді, з якою перейшов Збруч. Помер від ран, отриманих (на стежі) в бою з більшовицькою кіннотою в квітні 1920 р. в с. Дубовій, біля Жмеринки.
84. о. Чайковський Теофіль. Нар. 1883 р. Висв. 1907 р. З частинами УГА був за Збручем. Помер на заслання в Сибірі 1947 р.
85. о. Чарнецький Василь. Нар. 1867. Висв. 1891. Повнив обов'язки полевого духовника при 7-ій Львівській бригаді, з якою перейшов Збруч. Помер в 1919 р. в Деражні, біля Проскурова на тиф.
86. о. Юзвяк Михайло. Нар. 1873 р. Висв. 1900 р. Був духовником при 8-ій Самбірській бригаді, з якою перейшов, разом зі своїм синоном-богословом, Збруч. Помер 12. січня 1938 року в с. Брониця, повіт Самбір.
87. о. Юрик, парох у Довговижу коло Миколасва над Дністром, полевий духовник при 35-ім австрійським стрілецьким полку — Золочівським — і при УГА.
88. о. Якубів Михайло. Нар. 1885 р. Висв. 1913 р. З частинами УГА, як її полевий духовник, перейшов Збруч і тут, в "Чотирокутнику Смерти", помер 26. жовтня 1919 р. в містечку Барі на тиф.
89. о. Яросевич Микола. Нар. 1873 р. Висв. 1897 р. Полевий духовник при Окружній Військовій Команді в Коломиї в 1918-1919 роках.
90. о. Яворський Іван. Нар. 1882 р. Висв. 1907 р. Був як полевий духовник з частинами УГА за Збручем і тут, в "Чотирокутнику Смерти", помер на тиф.
91. о. Ярош. З частинами УГА був за Збручем. Про нього згадує як про капеляна УГА полевий духовник о. Остап Гайдукевич у своїх споминах "Було колись".

ДУХОВНИКИ УГА

ДУХОВНИКИ УГА

По довгій підготовчій праці над національним освідомленням населення на західних землях України — в Галичині — в якій українське католицьке духовенство взяло дуже активну участь, прийшов, по розвалі Австрії, догідний момент до творення своєї державности.

По чотиролітній світовій війні прийшлося творити Українську Галицьку Армію для захорони рідної держави.

В рядах українського воляцтва стануло і його рідне духовенство, яке львину частину праці вложило також і в підготову тих памятных днів. Його вагу і партість найкраще оцінив ворог самостійности українського народу, ліквідуючи Українську Католицьку Церкву і запротруюючи її Єрархію, сотні священників і маси вірних в тюрми і концетраційні табори.

Чим був український полевий духовник в рядах УГАрмії і як сповняв він свої обов'язки — нехай говорять про це учасники.

Бувша медсестра при шпиталі І. Галицького Корпусу, Марійка Янів, тепер у Боффало пише:

“З великою радістю прочитала я Ваш заклик в часописі “Америка” з датою 6 жовтня 1955 р.

Нераз насувались мені думки, чому ніхто ніколи ані словом не згадає про наших священників-героїв, котрі, від боїв у Львові аж до чотирокутника смерти, ділили долю і недолю наших армій у змаганнях за волю України.

Тому честь Вам, Дорогий Отче, що взяли на себе це шляхотне завдання увести в історію цю занедбану сторінку з діяльности наших священників в УГА.

Щоб причинитись до того великого діла, подаю деякі моменти з життя наших Полевих Духовників о. Демчука і о. Лебедовича, з котрими мала щастя стрічатись в УГА.”

1) **О. Володимир Демчук**, парох села Вигнанки біля Брюхович, котрий так гарно розумів справу священника в армії. Як лише прийшли відділи УГА до Вигнанки зайняти позиції до наступу на Львів, отець Демчук зараз же зголосився в команданта частини, щоб сповняти обов'язки Духовника при частині. Від тоді я все бачила о. Душпастиря серед війська на найбільше висунених позиціях проти ворога. Наша частина мала перших убитих при наступі на двіресь в Брюховичах. Ще до нині чую слова о. Демчука на похороні, котрий відбувся під градом ворожих куль: “ми не дамо прадідної землі, бо вона зрошена кровю наших синів.” Після того ще довго бачила я о. Духовного з хрестом в руках, все між стрільцями на фронті. Під натиском ворога фронт заломився, частини перегрупувались і про дальшу долю о. Демчука мені невідомо.”

2) "Над кручею ріки Буга, під тівною дерев акації скривався шпиталь для умово хворих. У тому шпиталі дістав приміщення шпиталь УГА. В одній половині шпиталю містились хворі з місцевого населення, котрі з тих чи інших причин були божевільні, а в другій частині саме ті сини Галицької Области, котрі інля голіруч, босі, обдерті й голодні на ворога України, ворога людства і всеї кулі земської. Вони були б побідили, але може це була перша спроба бактеріологічної війни (тоді не було Об'єднаних Націй і світ тим не цікавився) і вони опинились у шпиталю."

Там я уперше стрінула нашого Вельми Шановного полевого духовника о. Івана Лебедовича. Тяжко мені вповні передати всі турботи, які присвячував Отець шпиталелі, хворим та їх працівникам. Згадаю, що Отець був для нас усім, ніколи не уживав тону приказуючого, а ми так радо його слухали, ніколи не накидував свого авторитету, бо й так усі числились з його думкою, ніколи не уживав батьківського тону, а всі відносились як до батька й приятеля.

Пригадується мені один момент, як то одного разу в більшому товаристві один чільний старшина сказав: "Отче, якщо я був би мав такого о. катехита в гімназії, я не був би нині атеїстом." На це була проста відповідь Отця: "Життя ще перед вами, це все можна налагодити." Думаю, що ці слова глибоко запали в душу даного старшини, бо по літах я його зустрічала як гарну людину, помирену з Богом.

Сам виснажений тифом, не знав відпочинку, все зрівноважений, з легкою усмішкою на устах, спішив від хворого до хворого, ліків не було, одна надія хворих на молитву Отця і його духовну потіху, котра неодного спасала від смерті. Вже переповнені всі кімнати, коридори і передсілки, багато хворих лежить прямо на підлозі, крім стогону вмираючих нічого не чути, нема куди пройти, а Отець усе знайде можливість, щоб добитись і до останнього, може вже конзючого, і нести духовну потіху. Найбільшою провинною було не сповістити на час, що хтось умирає. Я сама дістала таку нагану, але я тоді думала, що ми всі приречені на смерть — значить нині чи завтра ми всі підемо в її обійми.

Крім місцевого шпиталю Отець спішив ще і до сусідних шпиталів, де священика не було, там теж ті самі обставини, та сама праця, там теж очі вмираючих були звернені на двері, котрими ввійде Отець, їх потішить, їх остання дошка рятунку, аби приготувитись на вічність."

Так говорить про полевих духовників колишня медсестра при лічниці Першого Корпусу УГА. Український католицький священик в однострою УГА був для своїх товаришів зброю всім, їх духовною розвагою, приятелем і щоденним працівником, що свій обов'язок сповняв з повною посвятою. Тому не дивно, що такі і подібні признання під адресою полевих духовників висказували всі, кому приходилось з ними співпрацювати, чи лиш зустрічатись. Хай отже подані далі життєписи будуть доказом вище сказаного.

О. І. Баричко, парох зі Щирця, коло Львова, з дочерними селами Острів і Піски. Подас П. Дуфранець: "О. Баричко був добрим па-

рохом і щирим українським патріотом, якого поляки часто переслідували. На початку війни з поляками вступив, як капелян, до 7-ої Стрийської Бригади, яку відтак перезвали на 7-ма Львівська Бригада. Пригадує собі як у Великий Четвер 1919 року прийшов до мене і просив, щоб зі "Сотні Сторожа і Поготивля" вибрати чету до обходу з плащаницею і на Великдень. Я заявив, що стрільці не мають парадного убрання. "В чім мають — нехай ідуть", каже Отець, "а якби мали сталеві гелми, то було б ще краще". Я вибрав хлопців і пішов з ними у Велику Пятницю і на Великдень на обхід довкола церкви і Богослуження. Дівчата виводили на Великдень під церквою гагілок, а ми приглядались. В тому часі надіхав польський літак і почав обстрілювати нас зі скорострелів. Ми розбіглись. Другого дня почали стріляти на місто Щирець з артелсрії, а третього дня ми змушені були відступати над Збруч, а відтак на східно-українські землі, а з нами і о. Баричко. Десь коло Камінця Подільського служив Службу Богу. Дальша його доля мені не відома".

Отець Анатоль Базилевич

Отець Анатоль Базилевич

О. Анатоль Базилевич, ур. 1887 р., висвячений 1911 р., був у І-шій Бригаді УСС.

Пише о. Євген Бахталовський, швагер о. Анатолія Базилевича:

О Анатоль Базилевич був військовим капеляном в австрійській армії при уланах. В 1918 році, коли творилася Українська Галицька Армія, він вступив до неї, був одним з учасників "Листопадового Зриву" і брав активну участь у всіх визвольних змаганнях.

Він гарячий патріот використовував свої знайомства з визначними особами ще з австрійського війська в користь української справи. Був у приятельних відносинах з "Василем Вишиваним". Брав участь у боях у Львові і перейшов з українським військом за Збруч. Був у "Чотирокутнику смерті" і брав участь у боях аж до кінця визвольних змагань. Вернувшись у Галичину, був парохом у Живачові. Назавісові, в Поточиськах коло Городенки та у Вікторіві і там нагло 26. XI. 1940, з невияснених причин, помер. До кінця свого життя мав він звязки з українським підпіллям. На його могилу зложено вінок з написом: "Від тих, що Тебе розуміли".

Отець Ом. Марчак-Баранський

о. Ом. Марчак-Баранський

До симпатичних постатей українського католицького духовенства на західних землях — в Галичині — належав о. Омелян Марчак-Баранський. Уроджений в священничій родині 10 травня 1884 року в Головецьку Горішнім, повіт Старий Самбір, з родичів о. Дмитра Марчак-Баранського і Марії. Гімназію закінчив у Перемишлі, а теологічні студії у Львові. В 1908-му році висвятив його Митрополит Кир Андрей Шептицький на священника. Першою душпастирською станцією його праці був Городок б. Львова.

У 1909 році, за намовою першого Єпископа для Українців-католиків в Америці бл. п. Сотера Ортинського, виїхав до Америки. Тут переняв від незсдинених українську католицьку парохію в Бервік, Па. Зорганізував парохію в Алентавн, Па., був парохом в Алден Стейшен, Па. і Нортгемптон, Па., де побудував гарний парохіяльний дім. Один із перших довів, що церкву і церковне майно у Нортгемптон, Па. записано на Єпископа.

В 1914-му році, саме перед першою світовою війною, вернувся у Галичину. Тут дістав адміністрацію парохії в Любіні Великій, опісля в Кунині, а відтак у Боянці, де згодом став парохом. Обдарений з природи гарним голосом, зсднував собі всюди симпатії парохіян.

Рік 1918-ий застав о. Омеляна Марчак-Баранського в Боянці. У травні 1919 року включився в ряди УГАрмії і з нею перейшов за Збруч. Коли я виснажений хворобою тифу, не міг навіть устоятись на ногах, а не то що виконувати обов'язки полевого духовника, о. Омелян Марчак-Баранський перейняв на час мосі реконвалесценції заступство полевого духовника при шпиталі І-го Гал. Корпусу. По його виздоровленню, відійшов о. Омелян, мабуть, до 5-ої Сокальської Бригади. Про цей час пише також о. Вол. Пашковський, член УГА, так: "Пригадую собі ту світлу постать Отця Баранського, котрий ділив гірку долю нашої УГАрмії. Він, добряга, з правдивою посвятою помагав стрільцям, де лиш міг. Від них заразився плямистим тифом і довгий час боровся зі смертю у місті Хмільнику, на Поділлі". З УГА перебув о. Омелян Марчак-Баранський аж до кінця і в травні 1920 року вернувся у свою парохію Боянець. З трудом довів до Галичини полеву каплицю, яку віддав до Українського Нац. Музею у Львові.

По повероті з УГА о. Омелян не зневірився, а розгорнув широку громадську діяльність, передусім на економічному полі. Його заходами повстав в Боянці хор, який здобув собі славу найкращого хору

в цілій околиці, зорганізував захоронку для дітей під проводом СС. Йосифіток, яких спровадив до парохії. Оснував кооперативу з численними відділами: молочарським, м'ясарським, шевським, виробу цегол і ін. Вироби свої доставляла кооператива не тільки на внутрішній ринок, але також і поза границі Польщі. В парохії перевів меліорацію піль. Так як кожний в тих часах активний священник, мав о. Омелян Марчак-Баранський великі перепони у своїй праці від польських властей.

Духовна влада вміла оцінити працю, тому відзначила о. Омеляна крилошанськими відзнаками і настановила його Велико-мостівським деканом.

Важкі переживання при УГА та виснажуюча праця в парафії спричинили ненадійну смерть о. Марчак-Баранського. Він помер на розрив серця в дні 10 листопада 1929 року. Похоронений на кладовищі своєї парохії в Боянці.

Отець Порфірій Боднар ЧСВВ

О. Порфірій Боднар уродився 1880 року в Торгові, повіт Золочів. Родичі Теодор Боднар і Анна з роду Наливайко. Народні школи закінчив в Торгові, а до гімназії ходив у Золочеві. У 1899 році, в січні, поїхав до Добромиля і просив прийняти його до монастиря ОО. Василіян. Філософічні студії закінчив у монастирі в Лаврові. В 1907 році вислали його Настоятелі ОО. Василіян на теологічні студії в університет в Інсбруці, де студіювали в тому часі покійний Митрополит ЗДА Константин Богачевський, о. д-р Мирон Горникевич, довголітній парох у Відні, Гнат Цегельський, з ОО. Василіян о. Яким Фецак, о. Мирон Кривуцький і інші. В часі студій в Інсбруці одержав св. Тайну Священства в 1909 році. В 1910-му році, в часі ферій звидів майже цілу Італію, був на авдієнції у Папи Пія Х. Тому що студіював мистецтво одержав від італійського міністерства дозволення на вільний вступ до всіх державних музеїв. З Італії вернувся до Інсбруку. В 1911 році захворів на нерви і спеціаліст лікар порадив йому виїхати до Фіюме (Ріски) на лікування. Та о. Боднар випросив у своїх настоятелів дозволення виїхати в Галичину і був висланий до Бучача. Тут взявся інтензивно до праці. В часі Великоднього Посту висповідав понад чотири тисячі вірних. Крім цього на доручення Пр. Єп. Хомишина був катехитом у двох школах.

З Бучача перенесено о. Боднара до Крехова. Там учив він молодих монахів латинської мови та всесвітної й української історії. В 1913 році перейшов знову до Бучача. Тут працював в "Місійнім Інституті", в церкві, а окрім того давав реколекції для народу, по монастирських домах і для СС Службениць у Станиславові, в яких брали участь понад 70 монахинь. В серпні 1914 року була проголошена мобілізація і почалась перша світова війна. В Галичину вступила московська армія. Під московською інвазією перебув о. Боднар 13 місяців. Російські військові відносились до монахів з пошаною. В Місійній Школі находилось багато ранених і хворих. Монахи священники обслуговували не тільки хворих полонених, але і російські військові просили про сповідь. Вечорами приходили офіцери і просили їх висповідати, хоч були в них православні священники.

На запит, чому таке роблять, відповідали: "Жити можна у кожній вірі. А я хочу вмерти як добрий християнин". У 1916 році перенесено о. Боднара до Краснопуці для відпочинку. Тимчасом зближився фронт до Конюхів, так що Краснопуца знайшлася між фронтовими лініями. У квітні 1916 року Митрополичий Ординаріят приділив о. Боднареві адміністрацію парохії Дунаїв. В часі від 1914 до 1920 року о. Боднар висповідав після своїх записок, около 74 тисячі військових і цивільних. В часі обслуги хворих, каже о. Боднар, поробив спостереження, що 74 процент хворих умирає заскоро тому що запізно або зовсім не дістає св. Тайн і Єлеопомазання. Він старався заосмотрити хворих якнайскорше і смертність зменшилася. В цій справі пише о. Боднар так: "Я старався впливати на хворого, щоб привести його до спокою, рівноваги і цілковитого віддання себе на волю Богу. Нераз треба було сидіти коло хворого годину і довше, щоб його успокоїти. І це мені вдавалося. Одного разу посидів я коло хворого понад пів години, гімнастикував його душевно на всі боки. По-му сказали лікарі, що немає рятунку, бо є комплікація закаження крови і найдалше до двох тижнів він умре. По моїй "гімнастиці" він каже: "Отче, як Бог хоче, я радо і зараз готов умирати". На це я: "Сину, я маю надію, що ти виздоровієш". Чи повірите? Перед двома тижнями він став здоровий. Іншим разом прохання про сповідь я на зверх ніби злегковажив і сказав: "Ще тя не хапає", а було це якраз перед самою кризою тифу, та почав оповідати йому різні пристойні жарти. Три рази я відмовлявся від слухання сповіди. Мені йшло про те, щоб вбити переконання, що нема жадної небезпеки смерті, хоч лікар сказав, що нема рятунку, бо "серце заслабе". Вкінці якби від нехотя, я висповідав та оповідав далше веселі історійки, аж хворий, успокосний, зачав дрімати. Я спокійно вийшов по двох годинах гутірки в годині пів до десятої, а в годині десятій почалась криза. Успокосний спав блаженним сном, а серце тикало поволі, не стануло. Через три тижні опісля ще мусів лежати в ліжку, бо був дуже ослаблений, а повинен був умерти. Подібних випадків було і більше. А мав я випадки, де позитивно приготував до смерті. В одній лічниці у Львові лежав хворий на тиф наш підстаршина, якого поляки засудили на смерть на шибениці. Він міг вийти, але я казав, що його поляки не повісять, бо він перше належить до Бога. Бог врятує його від ганьблячої смерті. І справді, добре приготований, вкортці відійшов до Бога без помочі поляків. Трохи подібний випадок я мав з полковником Ганом, що був віцеміністром освіти в уряді Петлори. Поляки мали договоритися з большевиками, щоб вигубити петлорівців. Мабуть під весну 1920 року один польський "генерал" мав підвести петлорівців за Тернопіль і пустити їх та віддати на поталу. Бачив я щодня, як потяги з Підзамча везли петлорівців до Підволочиськ. Я просив Бога о ласкаву інтервенцію. Нагло вибух тиф у вагонах і цілий транспорт завернено до Львова. Багато петлорівців опинилось у лічницях. Я їх відвідував. Одного разу звернулась до мене медсестра, показуючи на полковника Гана: "Цей дуже тяжко хворий, немає надії", — а мав він уже мабуть понад 60 років. Я приступив до

нього зі словами: "Пане полковнику, з вами дуже зле, чи я не міг би вас висповідати"? — "Дуже радо". — Але я католицький священник". — "О, це мені дуже мило". — "Але я Василіянин". — "Отче, це мене дуже тішить". По конечних запитаннях я висповідав полковника, дав святий Єлей і св. Причастя. Це було десь о год. 10-ій перед полуднем. На обіді сказав я о. Філясові, що я приготував до смерті полковника Гана. На це о. Філяс, наш протоігумен, і посол до парламенту в Станиславові, що знав особисто полковника Гана, сказав: "Отче, ви зробили велике діло". Під вечір того самого дня полк. Ган попрощав нас на віки. Похорон мав прегарний. Було понад 40 священників, правив о. пралат Куницький. Я на похороні не був, бо важніше було для мене ходити поміж хворих і підносити їх на душі."

В 1922 р. приїхав о. Боднар у Канаду. З початку душпастирував по фармах з Мондери, а коли почали вступати до монастиря ОО. Василіян молоді хлопці, то о. Боднар учив їх латинську мову й історію та інші предмети. Давав також реколекції і місії, а у вільних хвиликах, як каже сам, "працював шуфлею, кельнею, молотком і т. п.

Спомини † о. Порфірія Боднара, ЧСВВ

Нижче подаю власний спомин о. П. Боднара:

"Перша війна заскочила мене в Бучачі. Битва перед Бучачем була вже в неділю, 22 серпня 1914 року. Вечором того дня я сповідав наших ранених, а навіть москалів. Около год. 10-ої прибув до нас з Чорткова Іван Косак з молодими хлопцями (УСС-ами). Ми їх угостили і вони зараз пішли далше. В понеділок рано були вже в Бучачі москалі. Я ходив по лічницях сповідати військових, а відтак хворих на холеру. До приходу австрійців було багато праці у лічницях.

У 1916 році перенесли мене до Краснопуці, зборівського повіту, і тут було немало праці, особливо, коли поширилась "еспанка". Фронт був недалеко в Конюхах. У вересні 1918 р. перенесли мене до Львова. Там був я недовго. Перед св. Михаїлом я вибрався з о. Дяковичем до Жовкви пішки, щоб принести до нашого монастиря дещо харчів. Але до Львова я не міг уже вернутись, бо місто зайняли поляки. Тому я остав у Жовкві. Фронт був недалеко — з початку в Жиравці, а відтак у Скваряві, віддаленій понад кілометр від Жовкви. Роботи було багато. З фронту, переважно ночами, привозили ранених. Я ходив день за днем по лічницях і сповідав наших хлопців. Капеляном я не був, бо назначений був о. Яким Фецак, а його заступник о. С. Дякович.

Внедовзі о. Я. Фецак відїхав на стало до Камінки Струмиллової, а о. Дякович захворів на тиф і по кризі відійшов до Крехова. Залишився я сам у Жовкві. Головним лікарем і управителем лічниці в Жовкві був д-р Гіршинг, військовий лікар за часів Австрії, бувший цивільний лікар у Рогатині. Людина дуже чесна і працююча. Щодня привозили багато ранених з фронту, а до того "тифозників" з фронту і цивільних. Заповнена була не тільки лічниця, але і деякі приватні

доми. Одного разу казав мені д-р Гіршінг, відпровадити легше ранених до Камінки Струмислової, бо в Жовкві було все переповнене і запропонував мені перейняти керму лічниці. На те я відповів: "Пане докторе, дуже радо у всім вам поможу, але завідувати лічницею не беруся". — Я відпровадив понад 50 ранених до Камінки Струмислової, привіз для доктора багато ліків (яких десять разів більше як він мені написав на картці), а для мене особисто дали в Команді два міхи "фельдбандів" (перевязок). Я передав їх фронтовій медсестрі, учительці, що прямо падала на фронті під навалом праці. Мені сказала одна особа, що бачила в Камінці Подільським, в Головній Квартирі мою номінацію на полевого духовника й управителя лічниці, але урядового повідомлення я не дістав. Видно, що д-р Гіршінг запропонував мене на ці становища, але того мені не сказав. Раз сказав до мене д-р Гіршінг: Отче! Я мушу заразитися на тиф, тоді буду безпечніший в обслузі". І захворів; але не виздоровів. Добре приготований на смерть, умер на моїх руках, мабуть на перший або другий день Великодних Свят. Похорон мав прегарний. Крім около 15-20 священників, була "інплсно" Команда з Камінки Струмислової з генералом Омелянович-Павленком і маси народу. Були прикри переживання, а інколи переживали ми й милі хвилини. Д-р Мушкет, мазур, що довгі літа працював у Жовкві, відступив для наших хворих вояків свою віллю на лічницю, а сам замешкав у найнятій хаті. Він також, коли Галлер дав приказ нас арештувати, вставлявся за нами. На те Галлер до нього: "Єще едно слово, доктоже, а кажен це арештоваць".

Перехід польського війська, що йшло через Раву Руську на Львів, ми перебули досить спокійно. В боях перед Жовквою був тяжко ранений командант міста Іван Коссак. Його висповідав, коло церкви, на возі, о. Євгеній Ниций. Його відвезено до Камінки Струмислової і там він, по вдалий операції, виздоровів.

Вечором прибув на підмогу отаман Долуд зі своєю сотнею. Ми угостили офіцерів і Долуд відійшов на фронт до Магєрова, але наші мусіли відступити і до Жовкви ввійшли поляки. Затрималися около три дні. Першого дня під вечір прийшов до нас польський офіцер, познаньчик, на ревізію, що її перевів дуже делікатно. По ревізії скинув шапку і сказав: "А тераз, ойцовє, ис уржендовне. Як тутай ест? Чи сом тутай большевіци? По ілс куштуйом я?" і т. д. А коли ми сказали йому, що у нас большевиків нема на лік, що всього — харчів і т. д. масмо доволі і ціни не є високі, тоді він: "Нас окламалі. Повєдзєлі, же тутай самі большевіци, людностьє глodus" і т. д.

Коли до Жовкви вступив Галлер (по сімох мабуть ревізіях) прийшов до нас польський військовий капелян і сказав таке: "Тєраз настала хвіля заплати за ваше здєрства беднего людю" і такі інші різні небелиці. Не знав мабуть, що до Жовкви брали з довколишніх сіл опущених хлопців, підучували їх і по літах випускали в світ. З Жовкви вийшла більше як сотка кваліфікованих друкарів, переплетників і т. п.

Весь час, аж до приходу Галлера, я не переставав ходити до лічниці і по хатах, де лежали наші хворі вояки. Вже по відступі наших, але ще перед приходом галлерівців, около семої години рано, я

висповідав кільканадцять наших вояків-тифозників. Під вечір прийшли галлерівці. Галлер видав перший свій приказ нас арештувати. Мимо інтервенції д-ра Мушкета нас усіх арештовано у Жовкві понад тридцять осіб, священників і братів як "сєродовіско українскей культури" і всіх у Крехові, разом з новиками, а навіть кандидатами.

Вечором у тюрмі в мене була вже гарячка, а в понеділок (нас арештовано в неділю) лікар Мушкет сказав, що це тиф. З того був я дуже радий, що не буду дивитись на людські муки, бо мушу вмерти. Наших отців і братів, арештованих у Жовкві і Крехові, вивезли мабуть в четвер на захід, а мене оставили в тюрмі. О. М. Пелех заосмотрив мене на дорогу вічності і я, втішений, спокійно чекав смерті. В суботу, шостого дня мого тифу, була вже для мене зроблена домовина. Про це сказав мені військовий лікар, мазур з Кракова, що мене відвідував. Він став відтак моїм приятелем, оповідав мені всі новинки, навіть нарікав на Поляків за їх хапчивість і сказав: "Кєдись Пан Буг упомне сєм у полякуф за том несправедливосць".

Я з тифу вийшов ціло, так що в коротці по кризі, мабуть сімнадцятого дня, зачав ходити до хворих, підтримуваний під руку моїм приятелем, капітаном, лікарем, бо він боявся, щоб я не впав. По лічниці ходив я тільки декілька днів, бо зі Львова приїхав польський жандарм, москвофіл Свистун і, мимо спротиву лікаря, забрав мене нічю під свою опіку. Мене привезли з другими арештованими спершу до личаківських касарень. Там пересидів я в пивниці одну добу, а на другий день запровадили до Бригідок. Товариство було дібране: около 42 священників, між ними о. Цегельський з Камінки Струмислової, около 70 інтелігентів (лікарі, адвокати і т. д.), кільканадцять пань, а вїтїв, господарів і т. п. понад сотні і тисячі наших вояків. Словом — тоді у Бригідках мало бути понад десять тисяч нашої "сметанки" на польським удержанні. Обслуговував нас о. д-р Іщак, але не довго. Мабуть щось вчинив "пшеців польскосці" і вїхав за кордон, не чекаючи на полевий суд. Польський лікар Вонторек (вїхрист), що обслуговував хворих у Бригідках, бо там був шпиталь, приступив до о. Цегельського і каже: "Може кє. канонік займе сєм хоримі, бо исма кє. Іщака". Я, бачучи, що це завелика була б жертва, приступив до д-ра Вонторека і кажу: "Панє доктоже, може для мене лепей, я туж по тифусє, а тутай правє самі тифусові". По кількох словах д-ра Вонторека, дєсь в половині червня почав я обслуговувати хворих у Бригідках, за згодою полковника Мічєля (жида), команданта Бригідок. Фелон, служебник і все потрібне до Служби Божєй приніє я собі з нашого львівєського монастиря.

Це тривало кілька тижнів. Мала прибути якась комісія Червоного Хрєста. Інтелігенцію повивозили ночами до Домбє під Краковом, а також багато цивільних осіб і вояків, а нас священників вигнали в день на вулицю, з обовязком два рази в тиждєнь голосятись на поліції.

Бригідки залишились без обєлуги. Було там ще багато наших людей і приводжено нових. Я на приказ о. Філяса пішов до польського каноніка Панаєя, щоб передати комусь обєлугу. На це він: "Я не могєм, кє. Іщак нарєбїл клопоту, омаль, же не ставалєм пшез него

пшед польови сонд". Тоді я: "То прошем мнє позволіць". Відповів: "Хентне, тільки нех ксьондз не мєша сєм до політики". На це я: "Ойче каноніку, я уважам політикем за ніжей мей капляньскей годнощі" (о. Панась панциркою здобував Перемишль — і я розумів таку політику).

Так став я "капеляном помічником" властиво на цілий Львів. До мосі "парафії" належав табор полонених — була там і лічниця — на Личакові, Бригідки, польовий суд на Замарстинові і касарні у домі Інвалідів та мабуть 6 чи 8 бараків. Майже всі були хворі на тиф, всіх около сімсот людей, майже самі українці. Пізніше зачали прибувати і поляки, але українці творили все більшість. Десь у половині серпня 1919 року казав мені кс. кан. Панась поїхати до таборів в Радимні і Ніску. На те я йому відповів, що це неможливе, бо я конфінований і маю два рази в тижні мельдуватися на поліції, що поза Львів мені не вільно їздити. Це розгнівало о. Панася, він післав до військової поліції повідомлення і негайно я був звільнений. Небавом я відвідав табор, зглядно лічницю в Радимні і Ніску, а опісля кілька разів табор в Ланцуті. В Радимні і Ніску було досить роботи, а в Ланцуті багато більше. Воші з наших полонених можна було згортати мітлою. Було там більше придніпрянців, як галичан, багато хворих на тиф, а ще більше на червінку. Я навіть не йшов шукати квартири, а зачав сповідати і сповідав десь до одинадцятої години вночі і положився спати таки в кімнаті лікаря, що обслуговував хворих на червінку. Були випадки, що дехто за кілька хвилин по сповіді вмирав, неначе ждав на св. Причастя, щоб весело стати перед Богом.

У Львові працював я по лічницях звичайно від години 7-ої рано до 9-ої вечором. Спочинок мав тільки в часі обіду. Перед Різдом 1919 року я був такий перемучений, що не чувся на силах дальше працювати, бо, крім ходження по таборах і лічницях, я мав зайняття у польовім суді на Замарстинові. Вязнів сповідав кожної суботи вечором, а Службу Божу правив щонеділі в год. 8-ій рано. За згодою полковника Магуса, прокуратора і команданта вязниці я часто відвідував тих, що очікували засуду і брав від них інформації, які передавав відтак адвокатам і родині. Листів від нікого не вільно було брати, але мимо того кожної неділі я знаходив листи в моїх кипченнях, що їх люди впишали попід стихар, коли вбирали мене до Служби Божої. Так переніс я з Замарстинова около сім соток листів. З тими листами я мусів вганяти по Львові до адвокатів і на їх основі писати листи до інших місцевостей. Це мене вичерпувало нервово, щоби не переводили в мене особистої ревізії. Тому я ніколи не спішився, щоби не викликувати підозріння. Одного разу, коли опинився на вулиці, мало не впав з вичерпаня. Листів я ніколи не давав до рук, хіба адвокатам, а використані палив у себе в печі.

Вичерпаний зі сил пішов я до Українського Горожанського Комітету, з яким я був завжди в контакті, і просив, щоби вони намітили когось другого на мос місце на капеляна, бо мене вже покидають сили — дальше провадити це діло. На це адв. Целевич, секретар Комітету, сказав: "Отче, якраз кілька днів тому ми мали засідання під

проводом д-ра Федака, на якому запало рішення, щоб ви безумовно вступили до польської армії. За несповна пів року було трьох капелянів і з ними було багато клопотів, а з вами, за шість місяців, нема найменшого непорозуміння". Маючи хвилину часу, поїхав я зараз до Митрополита Андрея Шептицького й оповів про свій клопіт. На це Митрополит сказав: "Від тижня я є тої самої думки що Горожанський Комітет. Ви мусите для добра наших людей посвятитися і цофатися з поляками, навіть якби вони цофалися не тільки до Перемишля, Кракова, але і Познаня, бо все будете мати людей, що їх треба буде потішити і підносити на душі". По такій розмові вернувся я до монастиря і оповів там про рішення Горожанського Комітету і заяву Ексц. Митрополита. На те сказав о. Філяс: "Отче, я від тижня рішений вам приказати це, але ще стримувався". Стан вичікування не тривав довго. Мабуть за нецілий тиждень прийшов від полевого єпископа Галя лист з Варшави до о. Філяса з запитом, чи я маю дальше працювати як помічний капелян, чи може радше вступити до армії. О. Філяс відписав, що маю вступити до армії, але, на мою просьбу, додав, щоб осередок моєї праці був тільки Львів, бо я хотів бути все під оком настоятелів, з чого о. Філяс був дуже вдоволений. Праця йшла у повнім розгарі і з початком січня 1920 р. я дістав з Варшави номінацію на капеляна в ранзі капітана. Мундир я переробив собі з о. Жана. Казав тільки доробити шапку з чотирма рогами, але того мундиру ніколи на собі не мав, хіба як примірував мені наш брат, кравець, і потім ще раз у Варшаві. Було воно так: У першій тижні Великого Посту приходить до мене з Варшави телеграма з "начельного довудства": Кс. Боднар до Варшави і на фронт. Я біжу до декана Панася і кажу: "Отче декан, не розумію цієї телеграми, бо в номінації подано застереження, щоб мене не рухати зі Львова". На це він: "Отче, ви маєте погне право. Думаю однак, що ви не відмовите. Іде про те, щоб висповідати ваших людей по таборах, але ніхто не хоче піднятися того, хоч маємо кількох капелянів, кожний викручується". Я згодився. О. Філяс також. На другий день я виїхав до Варшави, заосмотрений самим д-ром Федаком в велику кількість білля для роздачі нашим воякам і в додаток понад три тисячі корон. З того не мав я нікому здавати звіту, навіть самому д-рові Федакові. В Варшаві я зайшов відразу до канцелярії єпископа Галя. Його не було в канцелярії. Мене прийняв священник, познаньчик, мабуть у ранзі майора, дуже ввічливо, дав мені маршруту — Рівне, Берестя, Ковель, Радивилів, пінські ліси і болота та ще щось. Беручи цю маршруту, я сказав йому: "Отче, я є для полонених українців. Якщо я возьму на себе мундир, то вони не будуть мати до мене довіря і моя місія буде змарнована". На те він сказав: "Зовсім слушно. Отець не потребують брати на себе мундира. Зрештою може єпископ Галь ходити в капелюсі, тимбільше можете ви, маючи таку місію. Тільки як йдете до етапу замельдуватися, то візьміть принайменше шапку, бо там самі батяри, щоб вас не викинули за двері, бо до цього вони спосібні". В Варшаві я побачився з о. Жаном, пішов до етапу замельдуватися та дістати для о. Жана позволення займатися нашими полоненими, які находилися

в Варшаві. Там стрінувся я з д-ром Ст. Витвицьким. В Варшаві висповідав я 50 полонених на цитаделі, відправив для них Службу Богу, а решту передав під опіку о. Жана.

Візджаючи зі Львова, я взяв собі посвідку Горожанського Комітету: "О. Боднар П. ЧСВВ вступив до польської армії на домагання Гор. Комітету для обслуги українців". Печатка-підпис д-р Федак, д-р Целевич. Цю картку я зашив у рясу, щоби виказатись, якщо б дістався в полон, особливо перед нашими. Другу посвідку я одержав від списк. секретара в Варшаві: "На подставе розпожондзена міністерства для справ релігійних кс. Боднар ма право ходіць в цивільним убраню, не уживайонц мундуру". Це мені багато помогло здобути довіря наших полонених, а також і поляки. військові і цивільні, шанували мене в мойй рясі.

З Варшави я вибрався в Богу путь, насамперед до Рівного, де був два рази, а потім до Радивилова. Всюди мав роботи подостатком. Думаю, що не поминув жодної станиці, де були наші полонені. У Рівному в часі другого побуту я відправив на самий Великдень Службу Богу, на сцені в театрі, під голим небом, а по проповіді посвятив паски не тільки полоненим, але й мешканцям Рівного, яких було біля тисячі. Там затримався я більше трьох днів, подібно і в Бересті і в інших місцевостях, бо за два дні ніде не міг закінчити праці. Всіх наших полонених я висповідав понад тисячу, а ціла подорож тривала понад місяць. До Варшави вернувся я 3-го травня, коли поляки робили парад. Я однак пішов спати, бо був перемучений. По повороті до Львова почалась знову звичайна праця по лічницях і таборах. Згодом праці було щораз менше. В січні 1920 мене звільнили, мої настоятелі перенесли до Перемишля, а в 1922 р. післали в Канаду. О. Порфірій Боднар помер 24 червня 1958 р. Мондері, Алберта.

Отець Іван Брикович

О. Іван Брикович народився 1875 року в місті Тернополі, в сім'ї тамошнього міщанина Матвія Бриковича і Катерини з роду Решетука. Народню школу й гімназію закінчив в Тернополі, а теологічні студії в університеті у Львові. Одружений з Оленою Кисілевською, дочкою о. Ісидора Кисілевського, пароха в Крогульці біля Копичинець, був висвячений у 1898 році. По висвяченні був призначений сотрудником в парафії в Голубічку Великій коло Тернополя, а відтак у Магдалівці, в парафії Прошова. Пізніше перейшов до Станіславівської Епархії, в якій дістав посаду в Кривенькім біля Гусятини, як помічник о. Йосифа Левицького, діда своєї дружини. В роках 1905-1908 перенесений

о. Іван Брикович

на завідателя парафії в Пилявії біля Бучача, вернувся знову у Кривеньке, опікувався стареньким парохом, своїм дідусем, який помер на 92-му році життя. По смерті о. Йосифа Левицького став завідателем, а відтак парохом парафії Кривеньке, в якій душпастирював повних сорок літ.

О. Іван Брикович був у поведінці з своїми парафіянами дуже привітний, жартівливий, тому тішився великою симпатією і пошаною у своїх вірних. Будучи сорок літ в одній місцевості знав він докладно своїх парафіян наче свою рідню. Мрією о. Івана Бриковича було і по смерті спочити "у вишеньках", бо кладовище в Кривенькім було засаджене вишнями — разом з своїми парафіянами. Та не так склалося, як собі бажав. По другому приході большевиків у Галичину вигнаний з своєї парафії, помер в Колодіївці біля Станіславава, дня 11 серпня 1951 року і був похоронений на кладовищі в Станіславові.

Будучи сорок літ душпастирем на одному місці, о. Брикович мав нагоду розгорнути релігійну і громадську працю серед своїх парафіян. Своїми гарними проповідями поучував людей. В літній час, наші вірні під час Богослужби любили сісти під деревами біля церкви. В часі проповіді ставали і зближались до церкви, щоб почути "казання". Проповідував о. Брикович під час Служби Божої і на Вечірні. Науки були поважні, нав'язні любов'ю, навіть тоді, коли треба було сказати гірку правду. В початках душпастирської праці звернув він увагу на викорінення пиянства. Нераз в святячні дні, брав в руки грубу палицю ішов у коршму і розганяв п'яних газдів, а відтак у церкві напаминав лагідно, щоб свому парохом не приносили стида перед сусідніми парафіянами. Тактика увінчалась повним успіхом. В парафії засновано братство тверезости, а на місце корчми збудовано по першій світовій війні гарний читальняний будинок, в якому примістились товариства: читальня т-ва "Просвіта", "Сільський Господар", "Союз Українок", т-во "Луг" та кооператива. В парафії переведено плебісцит за знесення корчми. В початках проводив о. Брикович в усіх товариствах сам. З часом виховав сільський актив, передавав в їх руки провід товариств, а сам був їхнім дорадником. Мав він також вплив на управу громади. Тому не дивно, що парафіяни в усіх справах зверталися за порадою до свого Отця Духовного. Мав свій, вироблений досвідом, погляд на добір людей до проводу. Коли одного разу начальником громади хотіли вибрати дуже побожного й чесного, але незаможного парафіянина, о. Брикович не радив, бо, мовляв, він "запорядний" і може легко заломитись. Треба вибирати на віята людину матеріально незалежну, яку чужі гроші не будуть притягати, та енергійного і самопевного господаря.

Щоб праця священика могла мати добрий вплив на парафіян уважав о. Брикович, щоб його власна родина була зразковим приміром релігійного життя. Сам і його дружина, непересічні господарі, були гарним прикладом для селян. В церкві і на подвір'ю приходства панувала чистота, біля хати квітники, так само і в парафіян. В неділі і свята вся рідня пароха була в церкві. Діти пароха вечором заходили до читальні. Там також гуртувалась і сільська молодь та брала участь у театральному гуртку. Доні священика вбиралися в гарні вишивані строї, з села зникла дешева фабрична тандита, а дівчата прибиралися у ви-

шивки. В селі не чути було вже розгуканих крикливих пісень, а вечорами неслась мільодійна українська пісня.

О. Брикович у своїй душпастирській праці звертав увагу на виховання молоді, тому ніколи не опускав науки релігії в школі, як також катехізації молоді по Вечірні.

Село Кривеньке було чисто українське. Молоді не дружились з чужими, коли заходила деколи небезпека мішаних подруж, то о. Брикович попровадив так справу, що вкінці до мішаного подружжя не дійшло. В одному випадку, коли дівчина мала намір вийти заміж за польського поліцай, населення села зареагувало, проголосило бойкот дівчині і до подружжя не дійшло.

Щоб збільшити кадри інтелігентних людей, вибирав о. Брикович спосібних хлопців з села, намовляв батьків, щоби послали їх до гімназії і сам матеріально їм допомагав. За його старанням, в часі другої світової війни, вийшло з села Кривеньке понад 60 людей з середньою, а то й вищою освітою. Деякі з них, здобувши середню освіту, залишилися в селі і то був провідний сільський актив.

О. Іван Брикович повів релігійну і культурно-освітню працю не тільки у своїй парафії, але також належав до найбільше активних працівників на тому підтинку і в повіті. Належав він до т. зв. "трійці", без якої не відбувалась ніяка важніша справа, а до якої належали ще о. Северин Матковський, парох Босир, о. декан Анатоль Малиновський, парох Чабарівки. А що о. Брикович належав до дуже добрих бесідників, тому не було в повіті Копичинці і сусідних повітах ніяких релігійних чи національних торжеств, на яких маси народу не слухали б його гарних промов з великою увагою. Слухали їх дуже уважно також і тайні польські поліцисти, які відтак робили донесення і о. Бриковичеві приходилося стрінутись з засудами на три роки тюрми за промову, виголошену при посвяченню могили-пам'ятника борцям за волю України в місті Чорткові, не згадуючи різних адміністративних кар з боку староства, за письма в українській мові. З польськими властями говорив о. Брикович завжди рідною українською мовою. Славну "паціфікацію" перебув в тюрмі, що, як сам говорив, вийшло йому лиш на добро, бо на волі був би їй відчув далеко дошкульніше.

У 1918 році, по розвалі Австрії, о. Брикович брав дуже живу участь у творенні Української Держави і вірив у перемогу правди. Тому, коли УГАрмія відступила за Збруч, подався з нею та робив відворот разом з 9-ою Белзькою Бригадою і при ній сповняв для війська, хоч не формально, усі чинности полевого духовника. По здобуттю Бердичева, коли 9-та Бригада стояла там залогою нецілих два тижні на відпочинку, в найближчу неділю, на подвірю одної школи, відбулось Богослуження для війська. На Службу Божу приїхав командант I-го Гал. Корпусу, Отаман Микитка. О. Брикович виголосив принагідну бою науку. Вона зробила на от. Микитку помітне враження, так що він забажав стрінутись з о. Бриковичом і в часі тої стрічі іменував його формально полемим духовником 9-ої Бригади, по смерті о. Мих. Твердохліба, який як капелян тої бригади помер на тиф 29. XI. 1919

Це іменування було подане до відома найближчим приказом Команди I-го Корпусу УГА. Місцевий часопис в Бердичеві подав звіт про те з того богослуження і найбільше уваги присвятив проповіді о. Бриковича, називаючи його золотоустим.

З Бердичева вирушила 9-та Бригада під Калинівку, а даліше Васильків і зближалась в побідному поході до столиці України, золотоверхого Києва. О. Брикович виконував свої обовязки полевого духовника дуже совісно і в найтяжчих хвиликах УГА, коли тиф збирав свої жнива, ніс стрільцям поміч і розраду. Старшини дуже шанували свого "панотця", його цінили і любили.

Траплялися веселі і приємні епізоди. Було це в селі Попова Гребля, а може в Телеленьках. О. Брикович рішився відслужити Службу Божу в місцевій церкві. Зайшов у суботу до місцевого батюшки, щоб цей дозволив йому відправити в церкві. Застав батюшку "за пляшничкою", який запросив о. Бриковича випити з ним самогонки. Коли ж о. Брикович відмовлявся, той дуже здивувався і каже: "Може погодитись, що галицький батюшка бритий, не має ні бороди ні коси, але ніяк не можу зрозуміти, щоб батюшка не пив водки". По довшій розмові дав згоду на відправу Служби Божої в церкві, з тим, що на ній будуть і його прихожани, а сам він відправляти вже не буде. Неділя. — Церкву заловнили стрільці та місцеве населення. Службу Божу відправив о. Брикович. Йому відповідав хор, зложений зі старшин і стрільців. По Євангелії проповідь. Місцеве населення вислухало її з запертим віддихом. По Службі Божій люди окружили о. Бриковича, висловлювали задоволення, що такого гарного Богослуження вони ще не чули, особливо проповіді в рідній українській мові. Зацікавилися галиччанами, католицькою Церквою у східному обряді і духовно з'єднувались з нашими старшинами й стрільцями.

Наступного дня прийшла до Команди Бригади місцева делегація, зложена з п'яти поважних господарів. Командант Бригади, сотник Фешур, занепокоївся, бо думав, що хлопці щось наброїли і буде неприємність. Та небавом заспокоївся, коли почув, що вони прийшли з просьбою проміняти їх батюшку — мовляв — "наш батюшка кацап, а ваш хороший українець". Зрозуміло, що даром вони цієї заміни не хотіли. "Ми знаємо, що ви нуждаєтесь "фуражем", тому пропонуємо вам за цю заміну сорок пудів вівса для ваших коней".

Яке враження зробив о. Брикович на цих людей, свідчить факт, що вже по війні, коли границя на ріці Збруч не була так строго бережена, в Кривенькім, на приходстві, явилось трьох молодих мужчин. Прийшли вони з того самого села за Збручем, де хотіли колісь "проміняти" батюшку. Тепер прийшли вони просити о. Бриковича, щоби переїхав до них, бо їх батюшка вже помер і нема кому в них служити. Ця подія, як багато подібних, вказує, яку роль сповняло українське свідоме й патріотичне духовенство на східних теренах України, що було в рядах УГАрмії.

Про часи побуту о. Бриковича на східних землях України в рядах УГАрмії пише один з учасників, М. Демчук, так: "З рядів нашого галицького духовенства вийшло багато заслужених і високоїдейних гро-

мадян: письменників, композиторів, педагогів, а перш усього широкі працівників, що закріплювали національну свідомість серед українського селянства. Їх імена перейшли вже до історії нашого відродження. Одним з таких громадських діячів був о. Брикович, що всі свої сили посвятив на службу Богові й Україні”.

“Рік 1919. Галицька Армія переходила широкими шляхами через забручанське Поділля, нищена ворогом і тифом. Знаходила бодай ту радість, що місцеве українське населення зустрічало її незвичайно прихильно. В одному селі біля Балти ціла людність вийшла на зустріч нашій армії та прийняла їх незвичайно гостинно — як рідних — галицьких братів. Та випадки смерті наслідком тифу траплялися вже чимраз частіше. Після постою наступив дальший марш на схід. Та встоятись уже не було сили. Ще кілька важких тижнів і довелось вертатись відомою дорогою, через те саме село недалеко Балти. І тим разом населення вийшло їм назустріч, але було його вже куди менше”.

Зустрічав їх знов, як попереднім разом, начальник громади та сказав: “Ми прийняли вас щирим серцем, але ви заплатили нам тяжко за те — принесли нам пошесть, багато моїх односельчан від неї померло. То хоч би і друга частина нашого села мала вимерти, ми не завагасмося вас знову прийняти щиро, бо знаємо всі, за що ви воюєте й за кого гинете, — за Україну!” О. Брикович, відедуючи одної днини в лікарні хворих, несподівано побачив між ними свого рідного брата.

Антін Слободян, бувший стрілець 4-го піхотинного полку, пише так:

Була весна 1920 року. В містечко Чечельник і його околицю збиралися рештки 9-ї Бригади, державної жандармерії, кінної полевой жандармерії, та мабуть 6-та Бригада й інші. З цих решток повстав 4-ий піхотинний полк Червоної Української Галицької Армії.

“По сотнях, курнях і в полку призначено політруків і їх завданням було “перевиховувати стрілецьтво”. Відбувалися часті мітинги. Большевики старалися прищепити ненависть до старшин і полевих духовників, але не мали успіху”. У нас буржуїв нема, а зі своїми старшинами ми вийшли і вернемось до Галичини” — говорили стрільці.

“Гарний то був полк: Люди, що вийшли живими з чотирикутника смерті, не мали місця у своїх серцях для нової ідеї комунізму. Большевики, знаючи настрої стрільців, не важлились силою усунути нашого полевого духовника”.

Велика чечельницька церква повна людей і стрільців. Наш полевий духовник починає Службу Божу. Співають стрільці, помагають люди і за хвилину ціла церква співає. А яку проповідь виголосив о. Брикович! Говорив про Голгофту України і майбутнє Воскресіння. Часті хлипання людей порушували тишу в церкві”.

“Або Великодня сповідь стрільців. На подвір'ю чечельницького винокурного заводу в чотирикутнику полк. В середині на підвищенні скаженіс комісар, бо стрільці кидають час до часу камінням у великі збірники від горівки і гудіння заглушують його промову”.

“Стрільці з камінним обличчям слухають і по одному висмикуються до сповіди. На другім поверсі фабричних будинків, в кімнаті клячуть стрільці і біються в груди, чекають на чергу, а в куті сповідає їх священник, — хто знає, не одного може вже в-останнє. — Помимо протирелігійних акцій ми дальше виконували християнські обовязки та старались зустріти Великдень з чистим і радісним серцем”.

“Село Потони біля Жмеринки, среда перед Великоднем. Стрільці як діти тішаться, бо кожний дістав новісінський кріс і повно набоїв, — а це найбільша втіха стрільця. В тім селі плянували святкувати та вечором повідомлено нас, щоб ми рано відійшли приспішеним маршем на фронт. — У Великодній Четвер наш курінь у похіднім порядку вийшов зі села. За селом під звалищами якихсь будинків, в парку маємо вислухати Службу Божу. В гуртку стрільців і старшин щось викрикує курінний політрук, але вкінці годиться, щоб задержатись на Службу Божу. Заходять сотні лавами перед полевиї престіл, на переді стають старшини, а між ними сотенні і курінні політруки, але в шапках. — Сходить сонце. В його променях блистять на крісах багнети. Десь далеко на заході гупають гармати. Сонце освічує лави стрільців неначе хотіло б заглянути у їхні серця, неначе б питало: “Стрільчики кохані, чи ви ті самі, що минулого літа йшли здобувати Золотоверхий? Чи горять ваші серця, як і колись, завзяттям і любовю до України?” А мовчазні лави стрільців неначе відповідають: “А хіба ж не бачиш ясне сонечко, як народ нас обступив. Та хіба не бачиш, що ми молимо Бога про поміч у тяжкий для нас час?! Ті самі! Гейби засоромлені промені сонця освітили престіл, звалища і парк. Співають стрільці, співає присутний нарід. О. Брикович голосить проповідь. Малює тернистий шлях армії, її жертви, могили без хрестів, говорить про кров проляту за волю. “Засумуй трембіто та по всьому світу, що пропало галичанам сорок тисяч цвіту”. — Ніщо марно не гине, навіть маленьке зеренце, здається, зогнило, пропало, а прийде весна, а воно кильчиться — і дає плід — так і ваші труди, ваша кров, зродить волю Україні!” Вперед стрільці до Галичини, там ждуть вас катовані ваші рідні”, закінчив проповідь. Плачуть люди, котяться сльози по обличчях стрільців, обтирають сльози й політруки і — диво — познимали шапки”.

Прийшла катастрофа. В останніх днях квітня поляки роззброїли біля Микулинець за Збручем рештки УГАрмії. О. Бриковичеві, тому що мав власну підводу, вдалось непомітно з кількома парохіянами з 9-тої Бригади переїхати ріку Збруч та повернутися до своєї парохії Кривеньке

Побут при УГА так сильно врізався в душу о. Бриковича, що найприємнішою темою його розмов були спомини з часів побуту при рідній армії. Бажанням о. Бриковича було, щоб похоронили його у священничих ризах, в яких він відправляв Богослуження для рідного українського війська. Чи сповнено це його бажання — не знаємо.

За ревну душпастирську працю Станіславівський Владика Григорій Хомишин надав відзначення о. Бриковичеві та їх він, у своїй скромності, ніколи не носив. Зате з хрестиком, відзнакою бувших учасників УГАрмії, ніколи не розставався.

Отець Володимир Ванчицький

Нар. 1878 р. в Краснім, повіт Скалат. До гімназії ходив в Тернополі і Львові. Богословські і філософські студії закінчив з відзначенням в 1900 р. у Львові. В часах гімназійних, а відтак на університеті брав живу участь в студентських організаціях, як теж і в громадському життю. В Тернополі (в гімназії) належав до тайного гуртка народівців, тому був видалений з тернопільської гімназії і перейшов до Львова. В часах теологічних студій був головою читальні в Духовній Семінарії у Львові і брав активну участь у сецесії за український університет у Львові. В 1901 р. висвятив його у Львові наш Великий Митрополит Андрей Шептицький.

Першою парохією було село Гнилички, знане в тих часах з радикалізму і вступів проти української католицької Церкви. Те село, по дволітній праці о. Вол. Ванчицького, змінилося до непізнання і стало одним з краще zorganizованих місцевостей округи.

Опісля став о. Ванчицький до душпастирської помочі о. крилошанинови Цегеському в Струсові, а відтак о. деканові Городецькому в Вербилівцях, біля Рогатина. До вибуху першої світової війни був парохом в Зарубинцях, повіт Зборів. Тут розвинув широку і живу та корисну діяльність в кожній ділянці суспільного життя. Був головою Демократичної партії, головою "Сільського Господаря" і Філії читальні Т-ва "Просвіта" в збаражському повіті.

В 1918 р., в часі творення української держави, став у проводі Збаражчини і як відпоручник Української Національної Ради перейняв владу в українські руки. За цю свою політичну працю і діяльність відступив разом з УГА 16 липня 1919 р. за річку Збруч і став полемим духовником 14-тої бригади, з якою ділив всі злидні в страшнім "Чотирокутнику Смерті". Помер 15-го листопада 1919 р. у Вітаві, біля Вінниці, на тиф.

Отець Євген Гаврилюк

О. Євген Гаврилюк, уроджений 1888, був висвячений у Львові 1913 року. Теологію студіював у Львові. В Семінарії був церемонієром, тобто мав обов'язок дбати про порядок в захристії і приготувати все потрібне до Богослужень, та допильнувати, щоб була визначена асистентомців при Богослуженнях, а їх спис предкладав о. Ректорові, д-р Йосифові Боцянові. О. Гаврилюк належав до добрих і присмних товаришів, брав участь у житті читальні, а опісля був ідейним і добрим священиком. Тому не дивно, що був він в рядах УГАрмії.

В початках був духовником 2-гої Коломийської Бригади, а відтак за Збручем, у Вінниці призначений до Самбірської Полевої Лікарні Ш. Корпусу. Про цю хвилину згадує о. Степан Гайдукевич у своїх споминах "Було колись" на стор. 41 і 42 так:

"Встав від молитви. До мене підходить о. Євген Гаврилюк і просить сповіди. Його, тоді духовника при команді міста, приділили до лікарні Ш. Корпусу, куди він завтра рано вибирається.

Хоча до всяких умовин ми тоді вже привикли, проте ця несподівана вістка прибила мене зовсім. Лікарня Ш. Корпусу мала між нами марку "гробу духовників". Якось так склалось, що в останньому часі не видержував там ніхто з духовників більше двох-трьох тижнів — усі вмирили від страшного тифу. Щойно помер о. Іван Косович, а тепер призначений на його місце о. Гаврилюк. Жалко стало молодій та діяльній людині. Ще довго та видайно міг би послужити справі Христа й народу, коли б, як думали ми тоді, — не мусів відходити до тієї лікарні Ш. Корпусу. А смерть і так не щадила наших полемих духовників. Ще пів року тому — після переходу Збруча, було нас шістдесят п'ять, нині залишилось ледви тридцять п'ять у живих. Хто з нас тепер на черзі? Чи вратується бодай кількох?..."

Число полемих духовників було значно більше. В тому часі не мали ми точної евіденції всіх духовників. Не знали навіть, хто був начальним духовником при Начальній Команді УГА. В тих часах і серед тих обставин, в яких найшлася УГА, було дуже тяжко докладно налагодити адміністрацію. Тому лише полемі духовники при Команді Корпусу налагоджували справу духовництва підлеглих частин. Однак і те обчислення о. Гайдукевича вказує на процентово великі жертви життя, які зложили полемі духовники в рядах УГА.

Про відносини в лічниці Ш. Корпусу в Гнівані, що серед них прийшлося виконувати обов'язки полевого духовника о. Євгенові Гаврилюкові і перебути там щасливо сипний тиф, подає лікар д-р Микола Терлецький в "Лікарському Віснику" за січень 1960 року.

"В половині місяця листопада (1919 року) я захорував знову на поворотний тиф, але по перебутті двох приступів хвороби, хоч досить ще ослаблений реконвалесцент, мусів перейняти команду Полевої Лічниці Ш. Гал. Корпусу в Гнівані коло Жмеринки по передчасній смерті мого гімназійного й університетського товариша д-ра Юліяна Шипайла. Його похоронив о. Михайло Юзьвяк, тодішній там полемий духовник.

"Лічниця в Гнівані була дуже слабо забезпечена лічним матеріалом, бо втратила все в часі евакуації з Самбора. Власних ліжок, розміщених по канцеляріях цукроварні, мала Лічниця лише 40. Крім цього займала 20 ліжок в місцевому шпиталіку при цукроварні. Решта хворих лежала в бараках для сезонних робітників цукроварні, які працювали в часі так званої цукроварної кампанії. Бараки ці, без сталого ogrівання, були опалювані приставленими тимчасово залізними печами, які не давали нормального тепла для хворих. Хворі лежали на трьохповерхових причах на соломі, без простирал і коців, переважно в своїх одягах, прикриті чим хто мав: шинелями, мішками чи всім тим, під чим можна було трохи загрітися. Я застав у Лічниці понад 400 хворих. Число їх зростало і дійшло до 650.

До медичного персоналу, крім автора цих рядків (тобто д-ра Терлецького) належав ще хворий в тому часі на висипний, а пізніше на поворотний тиф буковинець д-р Гідий та два студенти медицини: С. Кац і Віненшток. Ліків при Лічниці, крім малої кількості антипіретиків, мізерного запасу камфори та кофеїни, не було ніяких. В по-

ловині грудня з армії ген. Денікіна були приділені до Лічниці два ніби лікарі: Ширишевський, який зараз захворував на тиф, і Столяр, який по кількох днях кудись безслідно зник і вернувся до Лічниці вже за большевиків, щоб забрати свої речі та перейти на якусь іншу роботу. Час-до-часу помагав нам місцевий лікар із цукроварні головно у випадках хірургічних операцій.

Яке могло бути лікування хворих, коли не було ліків, коли до хворих, що лежали одягнені на соломі та трьохповерхових причах, не було жадного доступу, щоб їх оглянути і перевірити стан хвороби, коли не було санітарної прислуги, бо всі ті, що були на праці, поголовно занедужували, а виздоровців, яких можна б було ужити до праці зовсім бракувало через хворобову нездатність до якоїнебудь роботи? Сестер було три і вони з повною самопосвятою віддавали себе допомозі хворим. Прохарчування було зовсім незадовільне, але головною проблемою було те, що навіть той незадовільний харч не було кому розділити й подати хворим.

З кінцем місяця грудня наші бригади під натиском червоної армії відступили на південь в напрямі Одеси, передавши всіх своїх хворих під нашу опіку. Число хворих усе зростало, а доставка харчів і можливості їх роздобування усе зменшувались. Доводилося то просьбами, то іншими способами роздобувати дешево з таких харчів, як цукор, мукка, товщі, а навіть жива худоба, яку нам вдавалося часом одержувати від провіантур тих бригад, що відходили на південь через Гнівань, напр. від 14-тої бригади, яка нам залишила декілька штук худоби. Не було нічого дивного, що в таких відносинах число смертних випадків серед хворих було страхотливе: загально вмирало 30% хворих, причому денно відходило у вічність 10-15 людей.

Тяжкою проблемою був похорон мерців. Не було рук на викопування погребових ям та не було кому хоронити померлих. Стоси замерзлих трупів заповнювали всі маґазини. На наше прохання управа міста Гніваня дала нарешті людей, які помогли нам закопати в землю мерців. Мене огортала розпука, що я не був в стані дати собі ради з усіма тими труднощами.

У перших днях січня 1920 року, коли всі армейські частини перейшли на полудне, настав час повного безвладдя. Одного ранку, здається 3 січня 1920 р., місто Гнівань зайняли повстанці з військової групи Шепеля, але вже наступного дня покинули місто. В ночі з 4 на 5 січня напали на шпиталь озброєні банди, які називали себе червоними повстанцями. Під претекстом обеззброєння хворих, вони намагалися нас пограбувати. Збуджений серед ночі метушнею і криками, я взув чоботи, накинув на себе ковдру й побіг до павільйону, де лежали хворі. Мені вдалося оборонити їх від грабування. Бандити залишили їх у спокою, але тим часом пограбували мене, забравши з мого кімнати все, що там було. Я залишився в самій білизні та чоботах — без мундиру, без плаща, без інших потрібних річей, як напр. годинник, бритва і т. п. Ранком я змушений був одягнутися в убрання, що залишилося по померлих, та роздобути найкращі речі, щоб могли стати до роботи. По втечі цих банлитів перейшов ще один день без-

владдя. Нарешті в переддень Різдва, 6-го січня по полудні, прийшли перші частини червоної армії. Була то частина кватирмайстра якогось большевицького полку. Командантом тої частини був батальйоновий командир, студент московського університету, загорілий, ідейний комуніст. Він заявив нам, що ми є воєнополонені, наказав нам скласти всю зброю і заявив, що між галицькою і червоною арміями ведуться переговори та що наше становище, треба думати, в недалекому майбутньому зовсім зміниться. Наш вартовий відділ з кількома рушницями залишився в канцелярії Лічниці. Коли командир відходив, я запитав його, кого він призначає завідувати Лічницею. Командир відповів, що хай поки-що буде так, як воно було досі, і що зброя нашого вартвого відділу хай залишиться при нас. Тоді я запросив його до нас прийти на Святу Вечерю. Командир радо прийняв запрошення, але зауважив, що прийде лише тоді, коли будуть запрошені полковий комісар та полковий командир, і коли вони це запрошення приймуть.

Командир із своєю частиною відійшов. Але не минуло й пів години, як перестрашена сестра вбігла до канцелярії з криком: "Большевики грабують хворих!" Я і рахунковий четар Крамарчук кинулися до відділу хворих. Справді ми побачили як десятки червоноармійців стягали з тяжко хворих на висипний тиф, що лежали на причах, усе, що їм подобалося: ковдри, плащі, чоботи і т. д. Мої заклики до їхнього розуму, що вони, забираючи речі від хворих на тиф, можуть самі захорувати, нічого не помагали. Тоді я післяв чет. Крамарчука до міста, щоб він відшукав там батальйонового командира і просив його зробити порядок з грабіжниками, а сам залишився, щоб як найдовше затримати бандитів на місці. Тимчасом мене повідомили, що інші червоноармійці вдерлися до канцелярії і грабують там усе, що бачать. Я подався туди і застав сцену, як один з грабіжників намагався видерти нашу касу з грішми з кишени пор. Захарієва, який ту касу туди сховав. Я і Захарійв скрутили напасникові руки назад і випхали його за двері. Тимчасом четареві Крамарчукові пощастило віднайти дуже скоро батальйонового командира і він негайно наспів нам на допомогу. За посередництвом нагайки та нагана він повідбирав грабіжникам, яких застав у Лічниці, присвоєні речі й повиганяв їх геть на вулицю. В той саме час прибула до Гніваня полкова команда. Я негайно пішов до полкового командира, щоб запросити його на Святу Вечір. Цим командиром був недавній царський капітан, балтійський німець, що був змобілізований до служби в червоній армії. Командир, який зробив на мене враження культурної людини, приобіцяв прийти на вечерю і привести зі собою полкового комісара, якого мав запросити сам.

Коли почало вечоріти, посходилися на вечерю шпитальні працівники і дехто з виздоровців. Столи були заставлені дуже скромно: вареники, борщ та кутя. Ці святочні страви, правда, доповнювало ще кілька пляшок горілки, так зв. "миколаївки". Прийшли й запрошені гості з полковим комісарем у проводі. Цей комісар, петербурзький робітник, одягнений був у шкряну куртку і мав на голові шкіряний

кашкет, а при поясі наган. З ними прибули на вечерю полковий командир та декілька ротних і зводних командирів".

Долю самбірської полевой Лічниці Ш. Корпусу ділив цілий час від початку аж до кінця, якого спомини будуть особно подані, о. Станислав Дашо враз із ще одним уміченим богословом, якого прізвиська, на жаль, нам подати не можна. Він то каже: "Коли я звернувся перед вечерою до комісара з келішком горівки — він казав мені пити першому. Певно боявся, щоб я його не отруїв. Позасідали за столом, але розмова не клеїлася, не було теми і настрою, бо ми в "полоні". Наша кутя та борш їм смакували.

О. Євген Гаврилюк був саме реконвалесцентом по щойно щасливо перебутому висипному тифі. З трьох медсестер, що з великою посвятою працювали біля хворих, дві були родом з Самбора: Сестра Інгурукова і Цукерберг — жидівка. Вони обі вернулись щасливо й живі до Самбора.

"Коли вечеря скінчилася надійшли колядники із шпитальної обслуги і заспівали "Бог Предвічний". Комісар встав з місця, а за ним зробили те саме й інші гості. Наші люди, що були при вечері, підхопили коляду.

Коли коляда скінчилася, виступив із "віншуванням" кухар, молодий хлопець із Самбірщини. Подякувавши панам докторам і нашим старшинам, що так щиро і зі самопосвятою опікувалися і опікуються братом", він звернувся також до присутніх представників червоної армії з заввагою приблизно такого змісту: Ми, мовляв, сподівалися, що, коли прийдуть сюди "товариші", як вони себе називають, то справді по-товариськи віднесуться до нас та допоможуть нам у нашій тяжкій біді. Тимчасом вони наглядно показали, якими "товаришами" є в відношенні до нас. Так то прийшли грабіжники без серця в грудах, які з нашого тяжко хворого брата, що конав в страшних умовах, здирали останню свитину. Хай живуть наші панове доктори й старшини, що працюють для нашого брата. Многая літа!

По відспіванні багатолітствія настало збентеження, коли не назвати його правдивою констернацією. Я хотів відпорісти на цей спонтанний і рішучий виступ нашого ряловика, але мене випередив комісар. Він сказав приблизно таке: Товариш, який тільки-що говорив, сказав правду. Була грабіж і вона заподіяла вам кривду. Але не беріть цього так трагічно. Переживасмо час революції, коли тяжко опанувати розгойдані маси. Ми бачили яка дисциплінована була германська армія, але й вона грабувала. Комуністична партія рішуче проти таких експесів. Ми напевно справимося з всякими аномаліями й заведемо дисципліну. Обіцяю вам, що винуваті будуть покарані.

Напринці слово забрав я. В своїй промові подякував колядникам за їхнє підтримання нашої обрядової традиції та комісареві за прихильне відношення до нашої Лічниці. Прощаючись з ним, я попросив, щоб він наказав повернути заграбовану кимось бекешу нашого священнослужителя о. Євгена Гаврилюка, бо він не зможе завтра вийти

з хати без неї і відправити Службу Божу, на яку чекають так нетерпляче всі наші хворі та шпитальна служба. Комісар обіцяв це зробити.

Справді, ранком другого дня, тобто в день Різдва, один із ротних командирів, який зрабував у нашого священника бекешу, приніс її назад, але вперто вимагав від нас, щоби ми ту бекешу повернули йому, підписавшись на присланій комісарем розписці, що ми її одержали. Хоч він мав військову шинелю, а зверху її мав кавказьку бурку, проте дуже хотів би мати ще й бекешу, яка йому дуже подобалася. Коли я рішуче відмовився це зробити, він із злістю кинув бекешу, після чого я ствердив повернення її на розписці.

В день Різдва полк пополудні відійшов із Гнівана. Прийшла червона міліція... Почалися крадіжки, щезла пара наших коней, кілька мішків цукру, наша корова... ситуація ставала щораз більше загрозливою... Приставлені ніби для охорони нашого майна міліціонери в дійсності прикривали злодійства".

Коли вся армія подалась на полудне, хворих щораз меншало. Лічниця Ш. Корпусу була виїнці зліквідована. Персонал Лічниці під командою д-ра Гнідого із медичним майном був перевезений в район Одеси, куди відїхав також і о. Євген Гаврилюк. Перебув він щасливо час повстання проти большевиків і вернувся додому.

О. Євген Гаврилюк, як адміністратор Левандівки і Богданівки передмість Львова, в роках 1922-1932, побудував там нову церкву, читальню Т-ва "Просвіта" і в цей спосіб скріпив національну свідомість мешканців цих передмість, дуже загрожених польонізацією. В часі від 1932 року аж до своєї смерті 1944 року був парохом Старого Мізуня, в повіті Долина. О. Євген Гаврилюк був дуже добрим бесідником, організатором і суспільним діячем.

Під кінець війни, в березні 1944 року, дістав о. Гаврилюк від своїх друзів потрібні папери на виїзд до Праги, а звідтам далше на захід, мабуть до Швайцарії. Одначе відмовився залишити своїх папосіян, виправдуючи свою відмову тим, що тільки Церковна Влада могла б дозволити йому залишити своїх вірних.

В перших днях квітня (мабуть 3-го) 1944 року в Старому Мізуні частини Української Повстанчої Армії розоружили відділ румунсько-мадярського війська. Слідуючого дня прибули до Старого Мізуня німецько-мадярські війська, спалили багато забудовань та убили понад 120 людей. Мимо заборони виходити з дому, о. Євген Гаврилюк пішов уділити св. Тайни умираючим парафіянам. За це був заарештований і на підставі полевого суду, який закидував йому потайне похоронення бійців Повстанчої Армії і нагробні промови, в яких мав загірвати бійців до збройного спротиву окупантам, два дні пізніше в Людвиківці розстріляний.

Парохіяни Старого Мізуня, що осталися живими, перевезли тіло священника-героя о. Євгена Гаврилюка і похоронили на кладовищі, разом з іншими жертвами того трагічного дня.

Отець Іван Горняткевич

О. Іван Горняткевич народжений в 1887 році в повітовому містечку Лісько, округу Сянік. Народну школу покінчив в Ліську, а гімназію в Перемишлі, де зложив іспит зрілості у 1906 році. Теологічні студії відбув в роках 1906 до 1909 на університеті у Львові, а четвертий рік — 1909-10 — в Духовній Семінарії в Перемишлі. У 1910-му році прийняв єрейські свячення з рук тодішнього перемиського Єпископа Константина Чеховича. Службу полевого духовника повнив у рядах УГАрмії при шпиталях в Станіславові. При відвороті УГА за ріку Збруч мусів залишитися в Станіславові.

У 1941-му році більшовики вивезли о. Івана Горняткевича зі Станіслава до Харкова і там, на переселенчому пункті, його страчено.

Отець Володимир Ганицький

О. Володимир Ганицький, польовий духовник при 7-ій Бригаді УГА, народився в селі Шанталь, повіту Городок, коло Львова в 1869 році. Вищячений 1886 року, парох села Рудно біля Львова, всесторонній народний працівник, особистий приятель і співробітник о. посла Посифа Фоліса основоположника і фундатора "Сезоново Заробіткового Еміграційного Товариства ім. св. Рафаїла". Товариство це займалося справами сезонної заробіткової еміграції до західних країн Європи та Північної Америки. Занимався о. Ганицький долею наших робітників, які виїздили на заробітки, особливо до Німеччини. З рамени Т-ва ім. св. Рафаїла відбув кількомісячну поїздку до Америки і Канади. В роках від 1906 до 1914 був капеляном робітників у Німеччині.

О. Володимир Ганицький був дуже добрим бесідником. Знав він добре психіку народу та вмів до нього промовити. Жартівливим способом представляв людям користи з виїзду на сезонні роботи в Німеччину, чи до інших країв. Наші лемки, які започаткували цю заробкову еміграцію і впродовж десятих років виїздили вже в березні, а поверталися в листопаді кожного року, привозили тисячу двіста до тисячу триста корон в золотих німецьких марках, бо згідно з договором нашої еміграційної установи з німецьким, бельгійським, чи голландським урядами праці діставали робітники паперовими грішми лише ці дрібні гроші, які їм потрібні були на дрібні тижневі витрати, а на решту діставали перекази на державні банки до виплати в золоті. Багато більше можна було заробити у великих фабриках, а ще більше в копальнях вугілля, бо і платня вища і ро-

бота безпереривна як літом так і зимою. Кожний робітник забезпечений в Касі Хворих, на випадок занедужання діставав повну лікарську опіку і половину заробітку, а на випадок частинної або і цілковитої неспосібності до праці досмертну ренту. При тому побачив навалок чужого світа і способи вигіднішої та видатнішої праці і навчився трохи чужої мови.

Сезоново Заробіткове Еміграційне Т-во ім. св. Рафаїла постало з konieczности аж тоді, коли виявилися недомагання з браку організованости еміграційного руху і браку проводу і опіки на місцях праці. Ця установа не була обчисленою на матеріальні користи, — на визиск праці емігрантів, а навпаки була дозволена державною владою як допомогова-християнсько-харитативна інституція, що мала право одержувати по 18 доларів за кожну корабельну карту і один процент від кожної квоти, яку заробив наш робітник у країнах Європи. Головна управа була в руках Духовенства, яке працювало безкорисно. Також урядники у всіх відділах не мали сталої місячної платні, а одержували маленьку винагороду аж у грудні кожного року. Місцева й закордонна кореспонденція коштувала річно більше як десять тисяч корон. Утримання чотирьох відділів товариства в Німеччині й по одному в Бельгії, Голляндії, Франції, Канаді й ЗДА та службові поїздки вимагали великих фондів і в цьому допомагали Т-во "Просвіта", "Сільський Господар", "Народня Торовля", "Дністер", Щадниця в Перемишлі, кооперативи, приватні жертводавці, а вже найбільше Великий Князь Церкви Митрополит Кир Андрей. Еміграційне Т-во св. Рафаїла стояло на засаді допомоги робітникам. Провірювало стан здоров'я, працедатність і моральну вартість кожного кандидата.

"А наслідки цього?" — каже п. Володимир Могильницький. — "Не стану узагальнювати, але на одному прикладі хочу представити картину діяльности о. Володимира Ганицького":

Велике село на Поділлі, дуже свідомий загаль селянства. Молодь згуртована в двох товариствах — Синьо-жовта "Січ" і Червона "Січ", які дружньо зі собою жили й ривалізували в змаганнях до кращого. Після зборів, на яких доповідав о. Володимир Ганицький підійшли до нього провідники товариства і сказали: "Ми відбули спільні загальні збори обох наших Січових Товариств. Ми вирішили однозгідно повинуватися Вашому, Достойний Отче, кличеві і прохасмо, щоб Ви вписали нас на листу зголошень всіх, без виїмку членів і членок обох наших Січових Товариств. Ось тут оба реєстри і прохасмо провирити, що ми всі членки-члени явилися на зборах. Ідемо на чужину з нашими прапорами. Ми червоні лиш тому "червоні", бо з запотока, ці синьо-жовті тому синьо-жовті, бо вони по цей бік річки. Нам байдуже де і яку працю ми дістанемо, а важне, щоб нас не розкинули по широкому світі, щоб ми і там могли продовжувати "ворогування", якцоб і там який "синьо-жовтий" вир'яжав сватів по нашу "червону" січовичку або навпаки. Згода і злука можлива лише тоді, коли голова за голову — два шлюби в один день. Повернемося щасливо на нашу рідну землю, то скинемося на музичні інструменти, зложимо спільну оркестру і виїдемо спільною бандерією по Вас, Достойний Отче, бо ж ми Вас запрошуємо вже сьогодні, щоб Ви ущасливили першу подвійну пару синьо-червоно-жовтих новоженців.

Німецький державний уряд праці примістив оба "ворожі" табори з прапорами на одній великій посілості над річкою Райном. Літом праця на ниві або в лісі, на зиму у величезній цукроварні. Чотири рази їздив о. Володимир вінчати подвійні пари молодят. До дому повернувся по п'ятих роках, бо пахло війною. Німецький державний банк у Франкфурті над Майном виплатив увесь заробіток золотими десятьма марковими монетами, привезли сорок вісім членну, прекрасно вишкочену оркестру, привезли два прапори навхрест сковані, привезли знамениті три хори: мішаний, жіночий і мужеський, але привезли одинадцятьох дітей, шістьох синьо-жовтих "Соколів" і п'ять силно-жовтих "Соколок".

О. Володимир Ганицький і Голова "Сокола Батька" Сень Горук прибули з великим почотом на посвячення третього прапора — Прапора Сокола.

Тиждень пізніше пішли Соколи до Українських Січових Стрільців.

О. Володимир Ганицький став, в часі першої світової війни, полем духовником при 10-тім австрійським Корпусі, а в листопаді 1918 року капеляном Української Галицької Армії. Придлений до 7-мої Бригади, перейшов з нею за Збруч і переніс всі злидні цієї героїчної армії. Там захворів на тиф. Привезений до Полевої Лічниці I-го Корпусу у Вінниці, помер дня 31-го жовтня 1919 року. Похоронений на католицькому кладовищі у Вінниці, де частину кладовища виділено для хоронення старшин і стрільців УГАрмії. То був перший похорон старшини-священника після нашого приходу у Вінницю. Похоронив його о. Іван Лебедович разом з о. Якимом Фещаком і стаціонарними тоді в Вінниці полемими духовниками УГА, при великій участі старшин і стрільців.

Отець Остап Гайдукевич

О. Остап Гайдукевич, духовник XI. Бригади УГА, уроджений 11 вересня 1883 р. в селі Волошина, повіт Підгайці, в Галичині, в родині селян, Николая Гайдукевича і Параскевії з роду Леськів. Народну школу закінчив в літах 1891-1896 в селі Волошина, а гімназію в 1896-1906 рр. в Бережанах. Іспит зрілості склав 19 червня 1906 р. в Бережанах. По матурі прийнятий до Духовної Семинарії вписався на богословський факультет університету у Львові. Студії в університеті закінчив у роках 1906-1910. Як студент св. богослов'я брав чинну участь в культурно-освітній праці в Духовній Семинарії у Львові. Був головою читальні ім. Маркіяна Шапкевича, а в неділі ходив до львівських підміських читалень з рефератами. Під час ферій працював в сільських читальнях своєї округи та їздив з хором богословів по Галицькій провінції.

Одружений з Софією Літинською, донькою о. Петра Літинського, пароха в Телячім. 24 липня 1910 р., прийняв срейські свячення дня 9 січня 1911 року з рук Митрополита Андрея Шептицького у Львові.

Першою душпастирською працею було сотрудицтво в Підгайцях, а дня 12 грудня 1913 перейшов, як приватний сотрудиц, до свого тестя в парафії Теляче, відтак 26 березня 1918 р. був завідателем,

а від 2 гурня 1920 парохом парафії Носів. Він був ревним священником й активним членом української суспільности та брав участь у праці в усіх культурних й економічних товариствах. Відновив церкву і збудував школу в Носові, збудував нову церкву і школу в дочерній громаді Лиса, як також читальняні доми в кожній громаді своєї душпастирської праці.

В парафії Носів застав його розвал Австрії і проголошення української держави на західних областях.

У 1918 році о. Остап Гайдукевич вступив у ряди УГАрмії і з нею перейшов ріку Збруч. Роля полевого духовника в кожній армії, на фронті, не була легка і безпечна, а зокрема наражена на дуже великі небезпеки була вона в рядах УГАрмії. Не дивно тому, що процентово в УГА згинуло найбільше полемих духовників, бо аж 32.

О. Остап Гайдукевич, одинокий з полемих духовників УГА, написав ще в Галичині спогади в книжці "Було колись" (Із записника полевого духовника УГА). В ній описав він перехід за Збруч і небезпеки так: "Ось уже останнє село перед Збручем, Нірва. На яких два кілометри перед нами розстрільна. Штаб Бригади в селі на приходстві... Дві доби я не спав. Встоятися вже не можу, ноги неначе повіднимало. А сяду, то зараз засипляю. Шукаю місця, де б бодай на хвилю заснути. Вкінці найшов під шопою соломю. Тут, думаю, буде найкраще. Та ба! Не вспів голови приклонити, як дають знати, що на західному кінці села, там до останньої хати, принесли важко раненого. Немає ради! Спішу туди. Але вже не вертаюсь до штабу, таки в stodолі того самого господаря лягаю на клаптику соломю. Не знаю, як довго я спав. Збудив мене гострий нагальний тріскіт. Прислухуюся: клекотить! Чути команду. Зриваюся на рівні ноги. На краю садку, вриваними серіями, цокотить скоростріл. Поміж деревами залягла наша розстрільна. Старшина слідкує далековидом. Треба забиратись, поки час! Шукаю за раненим. Його вже нема, санітарі забрали. Криючись поза будинки, прибігаю до штабу. Окрім команданта, от. Шльосера і його адютанта, пор. Кульчицького, не застав вже нікого. Штаб виїхав. Усміхаючись, от Шльосер з адютантом обсервують здалека мій сильно прискішений хід і коли я наблизився, питають, чи гарячо. Досить — кажу і пускаює наздогін штабові. Вкінці Збруч. Висідаю з візка. Візникові кажу їхати вбрід. Ще довгий час стою і дивлюсь, як немилосердно глузує з нас доля... Нагадуються чомусь похорони. Мовчки переїздять вояки. Переїде, стане на другому боці і вдивляється в далекі простори на сході. Потім обернеться на захід і глядить так, аж зайдуть очі сльозою: там залишилось усе найдорожче — хата, рідня, діти, дружина. Позаду жаль і туга, зпереду невідоме. Чи прийдеться вдруге переходити ще цю річку?... Переходить сам цвіт. Молоденькі хлопці, що ледви кілька місяців тому взяли кріси до рук, старі вояки зі світової війни; що нераз з насмішкою заглядали смерті в очі. Нині сумні вони й пригноблені...

"...Вибираюся переходити. Силкуюся. Та ноги неначе вкопані в землю, не хочуть ступати. Відрухово поглядаю ще раз на захід. Тисне під серцем. Жалко за тими, що кладуть молоде життя, криючи

до останку відворот армії і за тими, що там далеко залишилися. На кого, — і яка їхня доля? Чи побачимось ще коли?...

"Під кінець вечері вістовий підходить до мене. Подас інформації одної стежі, що в селі між позиціями лежить у хаті селянина хворий на тиф старшина і дуже просить про сповідь. Питаю, в якому це селі. Пояснює. Беру мапу й орієнтуюся в положенні та напрямі. За якої чверть години приїздять коні. Кажу візникові, куди їхати до наших застав, — а там уже спрямують. Ніч темна, мрячить дрібний дощ. Думки ще темніші від ночі. Навіть мій усе балакучий візник вперто мовчить... Мабуть не до вподоби йому їзда в таку глуху ніч та ще в "дикі поля", кудою вештається, хто лиш захоче. Щасливо доїздимо до наших застав. Командант скорострільної сотні просить до хати. Відказуюсь, бо спішно. Пояснюю ціль моєї нічної мандрівки. Радить підождати до ранку, бо в ночі незручно і небезпечно: не знати, хто там тепер в селі. Та побачивши, що його аргументи мене не переконують, каже запрягти свої випочаті коні від скорострільів, сідас сам біля візника, бере в руки віжки, кріс поміж коліна, другий дає візникові і рушаємо. Яких два кілометри женуть шпаркі коники, а дальше четар звільняє... Ось перед нами вже село. Стасмо і надслужуємо. По хатах темно. Лише в кількох місцях, ніби блудні вогники, миготить світло. В одній із тих хат треба нам шукати хворого. При перших воротах висідас четар та з крісом на поготові підсувається під вікно. Ні, не тут. При другій хаті те саме. Четар непомітно підходить до вікна і за хвилину вертається. Мабуть у цій хаті! Відважніше підходимо вже оба і заглядаємо крізь шибу. На стільці біля ліжка старшинський однострій, а на ліжку хворий... Входимо до хати. Перестрашеним зором привитали нас господарі, помітно врадувався старшина. Вид жертви цього прокляття УГА на Великій Україні, тифу, та ще серед таких обставин, полишеної своїми тільки на ласку добрих людей, до решти розхитус наші нерви. Силкуємось не виявити свого зворушення перед хворим... Добре що приїхали — ледве шепоче спаленими устами старшина. Силкується усміхатись до нас і розганяє наші невідрадні думки. Як почувасте себе? — питаю. Махнув безсило рукою. От вмирати треба, з Богом поєднатись хочу. Після сповіди прошу домагнітих в хату... Дякую ще раз, прощасмоє і виїздимо. Вже геть позапівніч. Здалека чути крісові постріли. Четар підганяє коні. Постріли щораз голосніші, наближаються... Страх, щоб не зазнати долі хворого старшини давить душу".

З боїв під Крижополем: "Входить командант відділу кінноти, четар Тарнавський: Ворожий панцирник перервав нашу лінію і посувається до села. Зправа ватага партизана Криворучки обходить лісом село, щоб відтяти нам відворот... Вибігасмо й ми з хати. Моторошно стас. Спертий до угла хати стою і дивлюсь, що далі буде. З усіх боків пекольна стрілянина. Боронити нема кому, втікати нема куди. Надія тільки на Бога... Нерви не реагують. Дивна апатія. Нараз вулицею хмара куряви. Кіннота!... Блиснули шаблі до сонця... То наші — придніпрявці.

Бої з большевиками, які хотіли прорвати наш фронт і здобути вуз-

лову станцію Вапнярку та вивезти завантажене в поїздах майно. Їм не вдалось. Майно навантажили на підводи, обійшли Крижопіль і подались на схід. Переслідувані нашими частинами, на Уманщині, злучились вони зі своїми загонами і з великими обозами, прорвались через Білу Церкву та щезли на півночі".

З'являться третій ворог, біля Уманя, денікінці. Тимчасом ряди стрільців топніють, бо косить їх найстрашніший ворог УГА — тиф. XI. Бригада відходить з фронту з-під Христинівки у Вінницю, на відпочинок. На фронті лишається I. Бригада УССів. По двох тижнях дістає приказ зайняти лінію проти денікінців, на правому березі ріки Буг, коло місцевости Сокілець. У Вінниці лишається бригадний шпиталь з хворими. Тимчасом надходять вісті, що в шпиталі дуже погано. От. Шльосер дає приказ о. Гайдукевичеві перевірити справу на місці, про що він пише так: "Не можу сказати, щоб я цей наказ прийняв ротом, серед тодішніх умовин, не дуже усміхались: ану ж денебудь з приємністю. Шістдесят верстов возом туди, других стільки з повопо дорозі захочуть поговорити зі мною якісь товариші з загону Криворучка, батька Махна, або якісь ще інші "герої ворошилівської республіки". Часом і звичайному бандитові можуть подобатись мої чоботи... А ми з візником безборонні. Він, щоправда, возить на візку якийсь японський кріс і так приміщує його, щоби здалека було видно, але це тільки на пострах. Не знаю чи має він які набої, лише певно знаю, що ані я, ані мій візник не вміємо з тим "японцем" обходитись. Та що діяти: наказ наказом! Раненько підбадьорює мій настрій "збройна" сила в особі полевого жандарма, який з'являється в повному виряді та голосить, що має наказ їхати зі мною. І дійсно стало якось відрадніше".

"Щасливо, без пригод ми приїхали у Вінницю. Відразу спішу до нашої лікарні, що примістилася в якійсь поверховій школі, в південно-східній стороні міста. Вже на коридорі стрічаю викуділих видорозців, що ледве волочать ноги за собою. Питаю де командант? Прибігає у цій хвилині невеличкий ростом вістун і голосить, що в лікарні тільки він та трьох санітарів, які перебули вже тиф, решта всі хворі, командант також.

Санітарний поручник, мабуть Розенцвайг, тодішній командант і головний лікар нашої лікарні, лежить в гарячці і не пізнає мене. Зривається з постелі і шукає за револьвером, викрикуючи, що всіх у штабі перестріляє. Забираю револьвер, успокоюю його і відходжу до фельдчера, придніпрявця, заступника команданта, другого й останнього лікаря нашої лікарні. Але і він також лежить без пам'яті. На мої питання не дає відповіді.

Питаю про медсестер. Вістун пояснює, що одна вже чотири дні, як поклалася, друга сидить при ній. Входимо до маленької кімнати. На ліжку хвора, друга, молодша, на якій вже помітні позначки тифу, сидить у її ногах та плаче. Обі рідні сестри, доньки правого славного священика з околиць Вапнярки.

"Сходимо вниз. В правому крилі будинку, на долівці коридора, два трупи, нічим не вкриті. Виволікли їх отак із залі і покищо зали-

шли, щоб опісля, як буде більше, завести разом на цвинтар. Кажу мерців занести до порожньої кімнати. Відправляю Панахиду та йду даліше".

"Входжу до обширної залі, де по одному і другому боці лежать на стергій, голій соломі тифозники. Та коби то ще на соломі, — а це вже чиста січка і ще до того її мало. Хворі, як оселедці, один поруч одного й приступити годі. Білля їхнє чорне як земляця, однострій порваний. Криваво блистять очі, затиснені, счорнілі уста. Одними товчелихорадка, інші лежать бездушно із запалими долами під очима. Тільки деякі вкриті покривалом або плащем. Жах збирає, дивлячись на те. В куті, біля печі, безтямно хворий б'є в лице щойно померлого сусіда, викрикуючи якісь незрозумілі слова. Інший нещасний диким голосом командус. Деякі важко постогнують. Молоденький стрілець-хлопчина сидить на барлозі і задивлений в стелю, голосно молиться. Не старший від нього сусід ридає гірко: "Мамо, мамо, де ти?" Куди не кинеш оком, страшна язва насікомих, які купами жирують на тих живих ще трупах. Те саме і в другій залі. А лікарів нема, нема і ліків, ліжок, білля, одежі, покривал. Навіть трупів спрятати годі. Доборолось!.."

"Знесилений подорожжю і жахливим вражінням, не можу на ногах держатись... Спішу з поворотом до Бригади, щоб здати звіт з розпучливого положення в лікарні."

Та як у природі, коли вночі небо закриють густі хмари, то час до часу таки прорветься ясне світло небесних зірок, так і в життю людини, нераз серед дуже невідрадних обставин, приходять хвилини, які приносять підйом та розраду. Переживав такі хвили майже кожний з полевих духовників УГА на Великій Україні. Переживав їх і о. Остап Гайдукевич.

У Віншці: "Вступаю до крамниці з приладдям до писання і прощу олівця й паперу. Купус щось також православний священник, так літ понад сорок п'ять. Симпатичний з виду. В довгій, чистенькій рясі, з грецькими, широкими рукавами, з чепурно підстриженою бородою. Глянув на мене, підійшов та питає, чи я галицький священник. Так — кажу — священник, полевий духовник УГА. "А я настоятель тутешнього собору". Просить зайти сьогодні до нього на обід. Виходимо разом. Подорозі розпитую, де саме він живе. Каже, що в забудуваннях консисторії на правому крилі. Обіцяю зайти, тільки не на обід, а дещо пізніше, на чайок.

Коли вже ваш Преосв. Андрей візьме нас у свою опіку?

В четвертій годині спішу додержати обітниці. Заходжу до консисторських забудовань, віднаходжу помешкання о. С. і стукаю. Двері відчиняє сам господар, щиро-радісно питає. За хвилину входить його дружина і просить в столову обідати. Запевняю, що я вже давно по обіді і що мені прикро, що вони з моєї вини так довго не обідали й дожидали. "Коли ж бачите, отче, моя дружина вперлась конче гостити галицького земляка правдивим українським борщиком і ніякі толки

не помагають. Сідайте, будь ласка, просимо". За обідом іде розмова. І жінка і діти говорять гарною українською мовою. А виходить вона у них так природно чисто, що напевно твердити можна, що постійно вони її уживають, та що цілком певно, не із-за моєї присутности, гомонить вона нині в їхніх кімнатах. Говоримо на всякі теми. Господар дуже культурна людина і хоч живе серед російського осередка тамошньої консисторії, свідомий українець. Серед тієї балачки несподівано з його уст паде: "Коли вже ваш Преосвященний Андрій візьме нас у свою опіку?" Здивований таким питанням православного священника, вирічив я очі: Якто? Та господар переконуючо впевняє мене, що православна Церква, у тих обставинах, які назрівають, не вдержиться, бо нема у ній проводу. Одиноке спасення це злука обох українських Церков, православної та уніятської. Пора вже нам покінчити цей роздор та зеднатись не тільки національно, але й релігійно. Запевняю господаря, що коли між православним духовенством буде більше одиниць з такими переконаннями, то в недалекій майбутності прийде час, коли зєдинений національно і релігійно нарід, під проводом Великого нашого Владика, зуміє зайняти належне собі місце в світі".

Різдво 1920 року в містечку Горячівка на Поділлі. Штаб XI-ої Бригади заквартирував на приходстві. Тамошнього священника, як казали люди, убили "бандіти". Виволікли вночі з хати на подвір'я і там на подвір'ю убили. Таки на самій середині нього подвір'я похоронила його рідня.

По Богослуженнях входить дижурний до кімнати і заявляє, що "до Отця прийшло кількох тутешніх селян за ділом". Кажу просити їх до середини. Ввійшло сімох господарів. Церковний староста здоровить з празником і каже: "А ми до вас, батюшка, з проханням. У нас, як знаєте, бандити вбили батюшку і тепер нікому служити. Без батюшки якось годі так бути. От ми вас прохаємо, щоб ви в нас остали на парохії. Хорошо служите, по нашому, значить, по-українськи. От тому ми прийшли просити, щоб Ви таки в нас залишились. А матушка у вас є? — питає о. Гайдукевича провідник делегації. Так є. А діти, будь ласка, скажіть — є? І діти є, дістає відповідь. Значить, все, як Бог приказав. Ви оставайте в нас, нехай приїде матушка і діти. Ми вам все влаштуємо, дамо пару коней, дві корови, обсіємо нашим зерном поле, — чого будете волочитись і страждати. Хіба, думаєте, не знаємо, яка у вас біда?"

І саме тому, що біда, каже о. Гайдукевич, не можу покинути своїх. Страждати з ними буду і нести потіху. Це мій обов'язок християнина і священника. Не помагали аргументи, що уніят і ніяково йому оставати на православному приходстві, що військовий та війська залишити не може. Щойно останній аргумент їм промовив до серця. Попрощалися дуже чемно і відійшли.

З подібними пропозиціями стрічалось більше наших полевих духовників на східно-українських землях. Стрінувся і я в селі Багринівці, на Поділлі.

В чому ж причина, що навод на Великій Україні так горнувся до наших полевих духовників УГА? Ми ж не провадили ніякої агіта-

ції. На те ми не мали ні часу, ні наміру. Російська, згідно московська православна Єпархія остерігала своє духовенство і вірних перед уніятськими "ксьондзами", забороняла пускати нас до церков. Та на те народ не зважав. Сила наша лежала у нашій поведінці, науках, які на тлі Христових засад ми голосили для нашого війська, що ними сіяли ми зерно любови і посвяти для свого рідного українського народу. Народ дуже уважно прислухувався нашим проповідям і як каже Шевченко: "оте незряче око загляне в душу глибоко-глибоко."

Події чергувалися нестримною ходою. Під напором большевиків армія подалася на полудне і змушена була прийняти новий шильд "ЧУГА", щоб рятувати людей перед фізичним винищенням. Большевики арештували генералів Микитку і Ціріца. Шукали за ген. Кравсом. Він мусів негайно покинути Україну і податись через Румунію і Чехословаччину на захід. Отаман Шльосер дав о. Остапові Гаврилюкові "Явний Приказ" з дорученням товаришати ген. Кравсові. В дорозі долучився до них о. Михайло Юзв'як, польовий духовник з 3-го Корпусу разом зі своїм сином. В чвірку приїхали до містечка Григоріопіль над самим Дністром. Тут зв'язковий старшина зголосив, що румуни нікого на свій бік не пускають. Всежтаки вони через лід дісталися на другу сторону. Румунська гранична сторожа завершила всіх чотирьох з поворотом на другу сторону і сказала ждати на рішення генерала Поповича в Кишеневі. Ждати не було як. Зв'язалися телефонічно з от. Шльосером, який наказав вертатися негайно до Бригади.

О. Остап Гайдукевич залишився в XI-ій Бригаді аж до самого кінця. Не мав більших труднощів і сповняв свої обов'язки, як священник. Політичним комісарем Бригади був бувший гімназійний професор, людина чесна, галичанин. Штати духовників були знесені, тому працював як канцелярійна сила. Перед Великоднем приготував старшин і стрільців до ср. сповіди, а в селі Лучинчик, могилівського повіту святкував Великдень. В одному з поближких сіл, де були закваторовані частини Бригади, відправив Воскресну Утреню і співану Службу Божу, а в самім Лучинчику читану Службу Божу. Відправам прилядалося місцеве населення враз зі священником, і зі сльозами в очах ловило кожне слово проповіді. Тут дуже сердечно прийняли його в домі священника.

По Великодніх Св'ятах 1920-го року наступив розрив УГА з большевиками, тим останнім нашим "союзником", а відтак 26-го квітня 1920 розоруження УГА поляками і кінець одисей нашої страдальної Армії.

По повороті з війни о. Остап Гайдукевич з днем 17 червня 1920 р. став парохом парафії Підгайці. Тут знов розвинув свою діяльність і став активним членом усіх культурних та економічних товариств в Підгайцях: Пов. Союз Кооператив, філії "Просвіта", Рідна Школа, "Українбанк".

В 1944 р. з другим приходом большевиків до Галичини, подався на захід. Задержався деякий час в Пряшівській єпархії і був помічником пароха Соліваре. Тимчасом зайнятий в латинській Дієцезії словацького Єпископа Павла Янтавша, переїхав відтак у Німеччину. В Німеччині був назначений парохом і деканом в Регенсбургу 1946-1949,

а відтак в 1949 р. парохом в Ульмі. В Ульмі помер в дні 18 квітня 1950 року на рака легенів. Похоронений дня 20 квітня 1950 на кладовищі міста в Старім Ульмі.

За ревну й ідейну працю Духовна Влада наділила його різними відзначеннями: Митр. А. Шептицький дав крилошанські відзнаки в 1924 р. і назначив містодеканом в 1934 р. Підгаєцького Деканату, а в 1939 році Шкільним Ординаріятським Комісарем.

Апостольський Візитатор Преосв. Кир Іван Бучко: дав йому фіолетний колпак та пояс, іменував Членом Консисторії Апостольського Візитатора, Референтом і Радником Апост. Віз. і оборонцем супружой звязи та членом Церковного Суду.

Авгсбурзький декан о. Володимир Пилипець так характеризує о. Остапа Гайдукевича: Впр. о. канонік Остап Гайдукевич, це дуже рідкісний тип зразкового священника джентельмена, душпастиря, патріота та громадського діяча. Незвичайно тактовний, все до всіх приязний та усміхнений, все в доброму гуморі, світлий розум — знаток канонічного права, знаток банковости та кооперації, прегарний промовець та проповідник, здібний референт Консисторії, з досконало передуманими та опрацьованими рефератами. Люблений гаряче молоддю та старшим громадянством, душа й осередок товариських бесід та гутірок по засіданнях Консисторії, дуже люблений всіми співтоваришами. Не думав виїжджати до Америки, а хотів як "стара гвардія" лишитися в Європі з тими, які не можуть виїхати до Америки.

Полковник Бізанц висказувався з великими похвалами про полевого духовника о. Остапа Гайдукевича як відважного старшини-духовника.

Отець Володимир Гинилевич

При шляху, який провадить з Перемишля до Сянока, по правім боці ріки Сяну, на половині дороги між Перемишлем і Бірчею, в віддаленні двох кілометрів від гостинця є село Тисова. У 1900 році до цієї громади приїхав, як парох, о. Володимир Гинилевич. Уроджений 27 липня 1863 року в селі Завадові, повіт Яворів, син священника. Академічну гімназію і теологічні студії закінчив у Львові та був висвячений 1888 року.

Зразу був в селі Волковія, між Балигородом-Ліском і Устриками, а ці сторони належали до найтемніших закутти в Галичині. Молодий, ревний, енергійний і добрий проповідник-священник взявся до праці і зводив боротьбу з пиянством та неграмотністю.

Отець Володимир Гинилевич

ривав наших бойків з рук економічних визискувачів — жидів. На приходстві влаштував приватну школу, в якій сам, його дружина і старші сини вчили дітвору читати й писати.

У 1900 р. переїхав до парафії Тисова. Тут оснував і побудував школу, читальню Т-ва "Просвіта", Пожарничо-руханкове Т-во "Січ" для молоді, кредитове товариство, кооперативу й ін. Тисова й околиця зростала у нац. свідомості. Сама Тисова вела перед в організованому національному житті. В село приходило 123 примірників українських писем і часописів, а з села зникли коршми. Жиди, що передтим за горілку забирали кервавицю нашого селянина і його варстат праці, батьківщину — поля — змушені були, в наслідок зросту свідомости й тверезости, покидати село. На місце коршем станули народні інституції: Народний Дім, Читальня і гарна мурована церква.

В 1914 р. з Тисови зголосилося добровільно в ряди Українського Січового Стрілецтва десятьох хлопців.

Наші духовні власті в Перемишлі, що вміли оцінювати працю своїх добрих і ревних священиків, віддали провід Нижанківського деканату в руки о. Володимира Гинилевича, доручили йому візитацію навчання релігії в школах в тому ж деканаті та іменували його почесним крилошанином.

О. Володимир Гинилевич не обмежувався тільки до праці у своїй парафії. Він брав активну участь у всіх окружних товариствах у Перемишлі. Був членом Комітету у Львові, очолював, як голова, Філію Т-ва "Сільський Господар" і був членом усіх важніших товариств у Перемишлі. Часто бував у товаристві адвоката д-ра Теофіля Кормоша, д-ра Володимира Загайкевича, директора гімназії Григорія Цеглинського та інших чільних громадян Перемишля на зібраннях українських установ та на імпрезах в Народнім Домі і при його будові.

В 1918 році український нарід проголосив свою вільну українську державу на західних областях і почав організувати для її оборони Українську Галицьку Армію. В її ряди зголосився 55-літній священик-патріот о. Володимир Гинилевич, wraz із своїми чотирьма синами. На заувагу, що війна приносить багато невгод і небезпек, які в тому віці не так легко переносити — він заявив: "Там, де мій нарід і мої чотири сини, там і я" і не дався відмовити від своєї постанови.

В Станиславові, на пропозицію бл. пам. єпископа Григорія Хомишина, щоб остався в його єпархії, відмовився. Як полевий духовник П. Запасної Стрийської Личниці, командантом якої був д-р І. Левицький, перейшов з армією ріку Збруч. Там заразився тифом з д-ром Левицьким, бо обидва разом жили. Д-р Левицький видужав, а о. Володимир Гинилевич помер 1 грудня 1919 року в селі Глібові, повіт Нова Ушиця, коло Кам'янця Подільського. Похоронив його 2 грудня 1919 о. Семен Гребенюк, полевий духовник ССів, парох Білівців у Галичині.

Відійшов у вічність священик-воєк, що цілий час свого життя стояв як фронтовик на стійці оборони свого рідного народу і на ній залишився аж до смерті.

***

Разом з батьком в УГАрмії були і чотири його сини: 1) Іван, 2) Ярослав, 3) Константин, 4) Стефан.

Два перші, Іван і Ярослав, це мої товариші з тої самої класи аж до матури у 1910 році в Перемишлі.

1) Старший Іван, живого темпераменту, був веселою і погідною вдачею. По матурі студював право. В першій світовій війні, в австрійській армії, був поручником при важкій кріпостній артилерії в Перемишлі. По здачі Перемишля попав у російський полон. При УГАрмії був призначений до Начальної Команди для артилерійської референтури. З армією перейшов за Збруч. При перевороті УГА проти большевиків, був переловлений, як віз важкі прикази від Начальної Команди до Бригади. Був засуджений на смерть. Урятувався так, що якраз тоді большевицький конвой коло Фридрихівки попав до рук 7-го львівського полку і тоді його брата Ярослава — і його самого врятували. Там дістався у польський полон на Ялівці у Львові, з якого втік. Виснажений воєнними переживаннями, помер у Львові в 1926 році.

2) Д-р Ярослав Гинилевич, лікар, був у гімназії більше спокійною вдачею і "книжковець". Студював медицину. При австрійському війську служив як санітарний поручник при 41-ім (Черновеньким) полку. Відтак був призначений до буковинських добровольців — гуцулів — і там перебував аж до їх розбиття.

1-го листопада 1918 р. розбросав залогу Корпусної Команди у Львові на Бернардинській площі. Дня 4 листопада був ранений при наступі поляків на головну почту у Львові. По вилікуванні брав участь у Чортківській офензиві з 7-ою львівською бригадою, командантом якої був полковник Візанц. З УГА перейшов Збруч. Був хворий на тиф і лежав в селі Пугакові, коло Немирова. Як санітарний поручник, тягнув з собою два дезинфектори й урядження полевого бригадного шпиталю аж до Фридрихівки. Тут дістався у польський полон і просидів більш року в Тухолі.

3) Константин Гинилевич, технік. При австрійській армії служив при машинних крісах. При розвалі Австрії знаходився з 10-им полком (Перемиським) на італійському фронті, над Піавою. Попав в італійський полон, з якого втік і через роздільню у Відні дістався на Україну. Призначений до Начальної Команди УГА в Кам'янці Подільським як референт телеграфістів. До Галичини вернувся в 1921 році з Петлюрівськими частинами.

4) Степан Гинилевич. Як 16-літній хлопець зголосився до УСС-ів, однак його не прийняли. Відтак в австрійському війську служив на італійському фронті і там був ранений. Його відставили до шпиталю в Перемишлі. Тут застав його розвал Австрії. Зараз у перших днях листопада 1918 року зорганізував у родинному селі Тисовій і околиці, військові відділи. Обсадив залізничний міст у Перемишлі і домагався його висадження. На те почув зневажливу відповідь одного сотника: "Смаркачі не мають тут нічого до говорення".

Невисадження того моста заважило відтак на долі УГА а може і Галичини. Він з УГАрмією перейшов Збруч, брав участь у великих боях 7-ої львівської бригади під Турчинкою проти большевиків, які вдерлися через Мозир і оточили нашу Армію. Тут захворів на тиф і був відставлений у заплілля. По выздоровленні дістався в Галичину

в організаційних цілях. Переслідуваний поляками, перейшов на Чехи, де студіював лісову техніку. Часто продіставався до Галичини. В Перемишлі редагував "Український Голос". Брав відтак участь у боях на Закарпатській Україні проти мадярів і поляків і там згинув у 1939 році. Похоронений у Воловім на Закарпаттю.

Відомості подав д-р Ярослав Гинилевич, лікар у Мюнхені, Німеччина.

Отець д-р Теофіль Гординський

Від о. Дидика, духовника при Начальній Команді, довідався я, що дня 17-го грудня 1919 р. помер о. д-р Теофіль Гординський, як чотирнадцята в тому часі жертва з-поміж полевих духовників. Під час австрійсько-російської війни о. Теофіль Гординський був полевим духовником при 33-тій полку стрільців австрійської армії і став для них справжнім батьком. Завдяки своїй дбайливості і посвяті, о. Гординський зєднав собі признання Військової Команди. Лицарський хрест Франц Йосифа й інші військові відзнаки прикрасили груди о. Теофіля Антоновича Гординського. Після повороту до Галичини о. Ріпецький стрінувся в Перемишлі з батьком о. Теофіля, деканом і парохом в Кульчицях Шляхотських, коло Самбера, о. Дмитром Гординським, якому чура о. Гординського, пол. духовника, оповів про його трагічну смерть. О. Теофіль Гординський, як виздоровець по тифі, вертався з лічниці в Немирові, в Вінницькій області, до 3-го Гал. Корпусу. Виснажений тяжкою недугою тифу, випав з воза на камінний гостинець і забився. Так трагічно закінчив своє жертвенне життя.

Отець Теофіль Горникевич

о. Теофіль Горникевич

Отець Теофіль Горникевич уроджений 1891 року, закінчив гімназію і теологічні студії у львівському університеті. Єрейські свячення одержав у Львові при кінці 1918 року. Про свою службу у лічницях УГАрмії подає він наступне:

"Полевим духовником при Окружній Команді в Бережанах був о. Еміліян Ковч, що був опісля аж до 1944 парохом в Перемишлянах. Я був від часу проголошення Української Народної Республіки в Західній Україні аж до часу відступу УГА за Збруч духовником Військових Лічниць у Бережанах. Це була перша, із багатьох оглядів і нелегка станція моєї душпастирської праці. Перш

за все — як неопресвітер — не мав я ще жадного досвіду в веденні душпастирської праці, а при тому мав я обслуговувати п'ять військових лічниць при денному стані 700-800 хворих. Дві із тих лічниць мали відділи: хірургічний і внутрішних недуг. То були розмірно малі лічниці із 100-120 ліжками. Натомість три інші були великі на 700-800 ліжок і мали тільки відділи інфекційних недуг, майже виключно відділи сипного тифу, що вже тоді почав лютувати в рядах УГА.

Моя праця у тих трьох лічницях була не тільки дуже важка по причині великого числа хворих на тиф, яких заосмотрення св. Тайнами Сповіді, Причастя і Єлеопомазаня при їх високій 39-40 ступенів температури справляло мені великі труднощі, але та праця була теж і дуже небезпечна з уваги на воші. Знана річ, що сипний тиф переносять воші. До лічниці привожено хворих на тиф стрільців у завушивленому стані. Це пишу свідомий того, що цим не роблю ганьби ні стрільцям ні їхньому військовому командуванню. Фронтіві частини всіх армій на світі без виїмку мали воші аж до часу епохального винаходу ДДТ.

Щоб стрільця, що приходив прямо з фронту до нас, відвушвити, треба було його не тільки обстригти і дуже докладно викупати, але теж і опісля, як він уже лежав на залі хворих, ще з п'ять разів змінити білля. А ми не мали в тому часі в магазинах лічниць ні одної резервової пари білля. Стрілець клався в ліжко у тому біллі, в якому приходив з фронту. Можемо собі легко представити, який це мало наслідок, і яке завушивлення було в тих лічницях. Скажу тільки, що в часі моєї цілоденної праці у тих лічницях, в часі якої я заосмотрював хворих св. Тайнами, я проходив в зігнутій поставі поміж низькими, дуже густо біля себе усталеними ліжками хворих. Тоді бачив таку безліч вошей, що коли я опісля ввечері, крайно втомлений, поклався в моїй квартирі і примкнув очі, я бачив воші, воші... цілі хмарини вошей.

Очевидно, що при такому стані і я був стало завушивлений і небагато тут помагали всі спроби самовідвушвлення. Кожна вошь носила в собі смертоносний бакциль, а її вкушення рівнялося майже вироковій смерті.

Всі лікарі, між ними теж і активний австрійський військовий лікар полковник д-р Ковшевич, який і помер на тиф, всі санітарі і медсестри цих тифозних лічниць були без виїмку заражені тифом, тільки я одинкий остав до самого кінця моєї служби у рядах УГА захоронений від цієї небезпечної недуги. Старалися ми це собі пояснити, але відповіді не найшли.

Усі старання Бережанської Окружної Команди в Секретаріаті Військових Справ у Станиславові про приділення ще другого духовника для військових лічниць у Бережанах, осталися без успіху з причини браку полевих духовників. Я сам один мусів і на дальше нести духову потіху нашим хворим стрільцям у найтяжчій хвилині їхнього життя, а враз із їх щирою вдякою за те, одержував я від них як "надцаток" їхні воші.

Та це не був ще найтяжчий час моєї праці як духовника УГА.

Він прийшов щойно тоді, коли босві ді так наблизилися до Бережан, і до лічниць привозили із близького фронту тяжко ранених стрільців, бо транспорт до дальше, в запілля, положених лічниць, був неможливий. Ось так стали наші лічниці в дослівному значенні полевими лічницями.

Вони були вже й до того часу надмірно переповнені. Кожного дня привозили сотні тяжко ранених стрільців. Справа їхнього приміщення і заосмотрення стала прямо не до розв'язання. Їх клали в густих рядах прямо на долівку не тільки в залах хворих, але теж по всіх переходах. Щоб могли заосмотрити їх св. Тайнами, мусів я навколішки пересуватися від одного стрільця до другого. Найчастіше лежали вони так густо біля себе, що я по заосмотренню одного, мусів пересувати його трохи на бік щоби ось-так могли продістатися до наступного.

Моя праця серед таких умовин була все тяжча. Це ж були виключно ранені стрільці, що їх треба було негайно заосмотрити св. Тайнами. Їх число зросло в короткому часі до понад півтори тисячі, розкинутих по 8-ох лічницях. В тому часі Окружна Команда звільнила ще додатково три шкільні будинки на тимчасові лічниці, а я був сам один. Нічого не помагало те, що я працював майже день і ніч обслуговуючи хворих у військових лічницях, щоб заосмотрити бодай вмираючих. Почали множитись випадки смерті тяжко ранених, без заосмотрення їх св. Тайнами. Поміч двох наших місцевих священиків виявилася, мимо їх доброї волі, неvistарчальною. Телеграма Окружної Команди в Бережанах до Секретаріату Військових Справ про приділення ще одного духовника залишилась вже без відповіді. Мабуть не осягнула вона вже місця свого призначення. Відносини були такі жахливі, що коли я в ряди-годи забіг у мою квартиру, щоб бодай на часок відпочити від втоми, яка мене прямо з ніг валила, я попадав у спазматичний плач, немов яка істерична жінка. Скільки людських трагедій я в тому жахливому часі пережив і бачив. Скільки благаючих про р'ятунок, часто вже в погасаючих очах тих до краю виснажених, від страшних болів викривлених обличчях молодих стрільців, — поглядів, від яких я прямо із почуттям сорому втікав, знаючи, що я їм у нічім не всилі допомогти.

Ніколи не забуду із тисяч стрілецьких трагедій, яких я був тоді свідком, одного молодого поручника, який лежав ранений двома скорострільними стрілами в живіт, і до якого майже безнадійно раненого, мене спрямував урядуючий військовий лікар. Цей поручник боявся дуже попасти у польський полон і тому сильно мене просив, щоб я постарався про якнайскоріше відставлення його санітарним поїздом в запілля. Мені був уже відомий тоді наказ Начальної Команди УГА, що по причині цілковитого браку льокомотивів і залізничних вагонів, — всі військові лічниці в Бережанах і весь санітарний персонал залишаються на місці. Того я не міг цьому поручникові сказати. Я старався заспокоїти його обіцянками, що зроблю для нього все, що буде в

моїй спроможності. Я не знаю, чи він вичув це з непевності моїх слів, чи може вичитав із мого обличчя мою цілковиту безпомічність, що він став нараз у крайній розпуці кричати: Отче Духовнику! Я вмираю, я віддаю все, що маю, моє молоде життя! Деж та Україна, за яку я оце гину?! А я, що прийшов був, щоб потішити, відвернувся до вікна, щоб скрити перед ним моє зворушення і мої сльози. Вулицею переходили довгі мовчазні кольони військ УГА. Це був відворот за Збруч. Після одної години я знову зайшов у кімнату, в якій той поручник лежав, та не застав вже його. Мені сказали, що, на його прохання, взяли його на плечі два стрільці з його сотні, що довідавшись, де він лежить, прийшли його відвідати і понесли свого улюбленого команданта шляхом відступаючої УГА.

Не можу забути останньої вечері в старшинській столовій. Всі зібрані старшини були вже в повному полевому виряді, бо відступ наших військових частин з Бережан мав наступити тієї самої ночі. В часі вечері ніхто не промовив ні слова. То була дійсно гробова мовчанка, немов на похороні. А коли я після вечері приступив до заступника Окр. Команданта, сотника Осипа Левицького, гімназійного учителя і пізнішого директора української гімназії в Станиславові (тепер живе в Чикаго) і спитав його, чи маю що переказати його дружині, що остала в Рогатинщині, він тільки заплакав і відвернувся до вікна біля якого ми стояли.

А що ж діялося тоді в мому серці, коли я був свідомий того, що ось я вже в останнє бачу так добре знайомі обличчя моїх товаришів старшин! Як дуже бажав я в ту хвилину і надаліше бути в їхньому крузі, разом із ними ділити дальшу долю. Та приказ був твердий: Залишитись на місці! Залишився я із моїми сумними думками і важкою журбою в серці на місці в Бережанах, як духовник військових лічниць і одинокий старшина українець.

Серед таких то обставин зродилась-повсталася після: "Ой та зажурились стрільці Січовії, як Збруч річку проходили".

На цьому місці мушу ствердити, що при евакуації Бережан, Окружна Команда поступила незвичайно гідно: не тільки забезпечила військові лічниці на довгий час харчами і залишила непошкоджену міську електривню головно тому, щоб лічниці не були без світла, але теж залишила в Бережанах військову стежу з одного старшини і 4-ох стрільців, завданням якої було дбати про порядок в евакуованому місті та про охорону мешканців Бережан, без різниці на їх національність перед евентуальними граблями. В таких хвилинах міське шумовиння дає себе звичайно дошкульно відчутти. Командантом тієї стежі, як собі пригадую, був поручник Оберлендер, з походження жид.

Тут хочу підкреслити, що всі військові лікарі, які згідно з наказом Начальної Команди, осталися в Бережанах, були виключно жиди. Це тому, що по одержанні згаданого наказу всі військові лікарі українці старалися якось викрутитися від того, з чого скорі-

стали лікарі босвих частин жиди. Вони, за згодою військового командування, дуже радо, зі зрозумілих причин "вскакували" на місця лікарів українців. Начальним лікарем усіх військових лічниць в Бережанах був, по смерті полк. д-ра Ковшевича, активний військовий лікар д-р Бардах, жид, добрий лікар і дуже порядна людина.

Від хвилини уступлення наших військових частин з Бережан аж до приходу польських минуло два, для мене дуже неприємні, дні. Місто виглядало як вимерле. Ніхто з українців ані поляків, а тим менше з жидів, не важився вийти на вулицю. Тільки я ходив по місті, обслуговуючи вісім лічниць. Раз-у-раз стрічав я згадану стежу, яка з крісами на плечах і з ручними гранатами за поясом проходила вулицями немов зачумленого міста, унагляднюючи ось так виїмковий стан і непевність положення.

Третього дня коло 3-ої години по полудні почув я стрілянину десь від гори Лисоні, що домінує над всією околицею Потутор і Бережан. Я в той час, як звичайно, в ту пору, приготувався до похорону стрільців. Того дня було більше померших, тому санітарі поклали домовини на великий віз і ми вирушили з просекторії лічниць в напрямі кладовища, яке в Бережанах лежить майже на початку чудової липової алеї, що веде з Бережан до поблизької місцевости Рай, посілости з прегарною палатою графів Потоцьких. І ось зовсім несподівано побачили ми у віддалі яких 300 кроків перший польський відділ, з двох кавалеристів і яких 15-20 піхотинців. Вони скривалися в тіні старезних лип, зараз таки на початку згаданої алеї.

Побачивши нас, вони вислали двох піхотинців, що обережно з крісами в руках на "готов" наблизилися до нас. Мабуть боялися чи хрест, який ніс передімною санітар і домовини на возі не є якоюсь воєнною хитрістю з українського боку. Та ми якраз у ту хвилину увійшли через браму на кладовище, а згадані польські піхотинці осталися біля брами з готовими до стрілу крісами в руках. Негайно по скінченні похорону взяли вони нас усіх в полон і привели до їхньої частини. Тепер сталося щось, що мене дуже засоромило. На приказ польського старшини взяли польські вояки моїх санітарів поміж себе, а мене поставили на чолі цілої їхньої частини по моїх обох боках, по одному піхотинцеві з ручними гранатами в руках, і приказали мені йти вперед, у місто. Так я був змушений входити в повному однострою старшини УГА, на чолі першої польської військової частини в Бережани. Оваціям польської частини населення Бережан на честь перемоги їхньої армії не було кінця, а теж і такого мого понижження. Причиною такого зарядження польського старшини був мабуть страх перед можливістю засідки. В цьому випадку я в першу чергу був би виставлений на кулі. Мушу однак сказати, що той самий старшина дозволив був мені, на всякий випадок, під ескортою його вояка, відійти в одну найближчу мою лічницю, для заосмотрення стрільців св. Тайнами. Я сповідав моїх стрільців, а польський вояк стояв у брамі лічниць з крісом

на "остро", щоб перешкодити моїй можливій втечі з полону. Та це не тривало довго. Польський завідатель парохії, який був моїм товаришем з теологічних студій, довідавшись про моє положення, постарався в польській команді про посвідку для мене, на підставі якої я міг вдень і вночі виконувати мої священничі обов'язки, але тільки на терені Бережан. Цю посвідку приніс мені на залю хворих сам полк. д-р Бардах. Після того стягнуто також і військову стійку з брами лічниць. Я міг доволі свobodно порушуватися на терені міста.

Гірка однак була ця "свобода". Я носив старшинський однострій УГА і так ненависну для кожного поляка шапку-мазепинку з тризубом, а змінити їх, як це зробили всі жиди лікарі, не дозволяло мені почуття національної чести. Я стояв на становищі, що і полоненому прислуговує право носити однострій і емблеми своєї армії. З тієї причини мусів я вислухати багато дотинків і уваг з польського боку, бо ж я і надаліше мусів цілими днями ходити по тепер вже густо залюднених вулицях міста, обслуговуючи хворих стрільців. Та що було робити?! Я був тоді ще молодий і думка переодягнутися в "цивіля" тільки тому, щоб мати спокій, була для мене дуже противна.

Та ось під вечір, сьомого дня після заняття Бережан, і таких моїх "хожденіях по мукам", трапилося щось, чого я ніяким чином не сподівався. Один польський ротмістер дідич, поляк з Галичини, забіг з-заду, як я виходив у браму головної лічниць і чинно мене зневажив, скидаючи мені з голови мазепинку, яку копнув своїм чоботом далеко немов мяч. На щастя, безпосередньо за брамою знаходилися двері до канцелярії лічниць, куди я міг зайти. Мої санітарі принесли, обчистили з пороху і віддали мені мазепинку. Щойно по тій такій прикрій пригоді, я зрозумів, що всетаки краще було б заздалегідь постаратися про цивільний одяг.

Та на тому моя халепа ще не закінчилась. Ось у тому моменті заїхала перед браму лічниць підвода, з кількома польськими вояками.

На возі лежав якийсь вояк, лице і груди його були закриті військовим коцом. Свідомий того, що це може бути тяжко ранений із все ще недалекої боєвої лінії, що його треба негайно заосмотрити св. Тайнами, я вийшов перед браму лічниць і спитав в українській мові, про що йдеться? Ті польські вояки були знані з ненависти до українців, ославлені погромщиками "абрагамчики" — польські військові відділи львівського шовініста Абрагама. Вони зареагували на моє питання так агресивно, що я знову мерщій подався у канцелярію лічниць, тим більше, що той важко ранений вояк, що лежав на підводі, вже був якраз помер.

Розлючені смертю їхнього товариша, що згинув від української кулі, "абрагамчики" скликали ще багато інших вояків, облягли кругом лічницю і зажадали видачі мене. Не було сумніву, що вони готові були мене зліччувати. Тоді полк. д-р Бардах, який, на щастя, на той час був у лічниць, удався до поблизької польської військової команди

і прохав про інтервенцію. Польська команда вислала щойно по довшому часі свою військову стежу, яка вкінці спонукала "абрагам-чипів" до занехання облоги лічниці. Польський стаційний командант заявив д-рові Бардахові, що він не бере жадної відповідальности за мою особисту безпеку і радить, щоби я негайно, користаючи з ночі, покинув Бережани, якщо не хочу дістатися в полон. Ця, така виразна і недвозначна, але, мушу признати, і чесна мова, не залишила мені жадної можливости вибору. Я мусів негайно залишити Бережани.

Тут став мені в пригоді один мій щирий друг, бережанець-українець, бувший учень бережанської гімназії. Всі бережанці, без огляду на національність дуже з собою дружили. Він видобув у польській військовій команді, де був зайнятий польський старшина, теж бережанець, для мене, як мнимого бережанського катехита, перепустку на відбуття дороги з Бережан до Лучинець пов. Рогатин, де парохом був мій тесть, о. Йосиф Яворський, в домі якого перебувала тоді моя дружина. Той мій друг приніс мені теж випозичений цивільний одяг. Полк. Бардах дав мені військову підводу з нашої лічниці і я раннім ранком наступного дня прибув щасливо до Лучинець. Було це в травні 1919 року. Так закінчилася моя пійськова служба в рядах УГА.

Отець Іван Дидик

О. Дидик Іван — полерий духовник при Начальній Команді УГА.

З о. Дидиком стрінувся я в Барі, де примістилась Нач. Команда УГА в часі злуки з большевиками. Там відправляли ми спільно Службу Божу по смерті сл. пам. о. Якова Фешака, ЧСВВ. — Про о. Дидика пише п. Роман Коцик з дати: Рочестер, дня 23 квітня 1956:

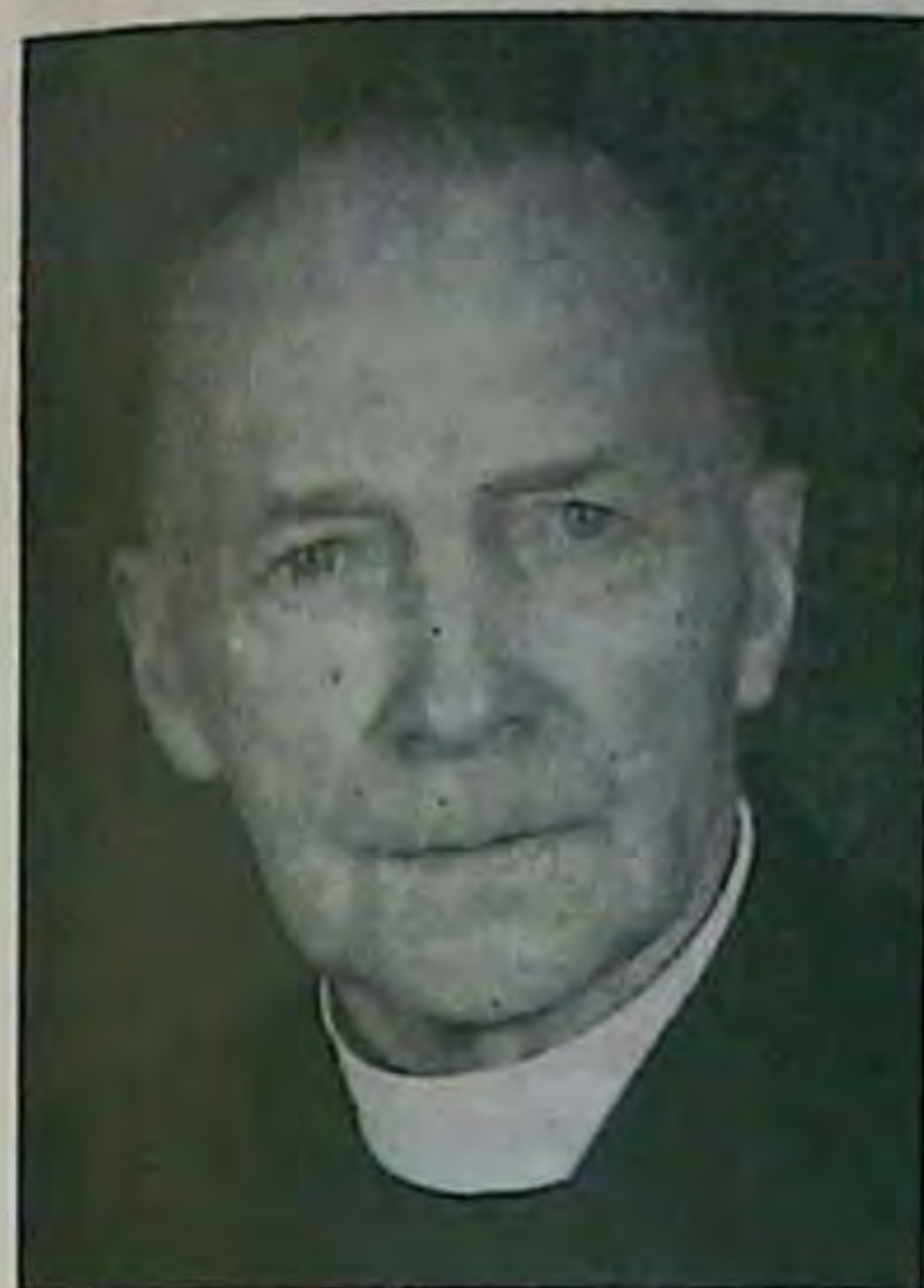
"Я не служив в УГА, бо був саме тоді високим урядником при уряді УНР. В серпні 1919, вислало мене міністерство внутрішних справ організувати в Вінниці міліцію для міста Києва. Зустрів я там о. Дидика, пароха і декана Нарасва. Отець Іван Дидик був тоді головним духовником при Начальній Команді УГА. У Вінниці довелося перебувати цілу осінь 1919 року. Саме тоді лютувала там епідемія тифу. О. Дидик записався в моїй пам'яті як дуже відважний духовник-воєк. Ходив по шпиталях і квартирах, де лежали хворі, потішав і розраджував здесперованих, не звертаючи уваги на небезпеку самому загинути від тієї страшної пощесті, нікого не лишив без духовної помочі.

Коли уряд УНР, а особливо його міністер народного здоров'я, фельшер Одріна, соц. рев., заборонив мобілізувати для боротьби з тифом лікарів неукраїнської нації, а було їх в самій Вінниці понад сто, о. Дидик сказав мені раз: "Ім більше шкода одного чужинця лікаря, як тисячу наших".

Без нарікань, сам старший чоловік, спішив усюди, як лише довідався, що десь є хворий наш воєк.

Хай ці слова-спомини будуть китицею квітів на неодну забуту могилу священика-патіота."

Отець Йосафат Жан, ЧСВВ

Отець Йосафат Жан, ЧСВВ

Отець Йосафат Жан народився 19-го березня 1885 року в Ст. Фабієн де Рімускі, Квебек, у французькій родині Едварда Жана (фармера) та Ельвіни Булянжер (вчительки). При хрещенні дістав імена Франц, Йосиф Вікторіян.

Після закінчення 10-ої класи вступив до Семинарії в Рімускі 1901 року. Богословську освіту закінчив у Великій Семинарії в Монреалі в 1910 році і був висвячений того ж року, дня 14-го серпня. Українську мову і обряд вивчив в Галиччині у василіянських монастирях, куди поїхав. За дозволом Папи Пія 10-го змінив обряд латинський на український, дня 6-го вересня 1911 року.

В 1912 році вернувся до Канади, а 1913 р. приїхав знову у Галиччину і вступив до Чину ОО. Василіян, до новіціату у Крехові. Після постриження прийняв імя Йосафат. Був сотрудником у Жовкві, а відтак директором Місійного Інституту в Бучачі.

Дня 30-го травня 1919 року, на прохання Президента д-ра Евгена Петрушевича і Секретаря Закордонних Справ д-ра Степана Витвицького та за згодою Протоігумена о. А. Калиша — ЧСВВ, вступив до активної служби в Уряді ЗУНР у Галиччині, а згодом і в уряді УНР. В вересні 1919 р. виїхав з Дипломатичною Місією до Варшави, де перебув до 15-го серпня 1920 р. Опісля відбув дипломатичні поїздки до Відня та Риги, куди їздив з д-ром Костем Левицьким, послом Ернестом Брайтером, д-ром Осипом Назаруком і д-ром Лукою Мишугою. В рр. 1920-23 був уповноваженим репрезентантом ЗУНР до Ліги Націй та європейських держав.

На доручення Митр. Андрея Шептицького їздив до Боснії, щоб боронити українське населення перед переслідуванням югославянського уряду, а 4-го квітня 1925 виїхав до Канади разом з д-ром Володимиром Бачинським, щоб одержати дозвіл на приїзд українських емігрантів до Канади та заснувати студитський монастир.

В 1931 році вступив вдруге до ОО. Василіян і 14-го вересня 1932 склав вічні обіти. В 1945 виїхав до Європи, щоб р'ятувати українських скитальців. Був делегований на 2-ге і 3-тє засідання Об'єднаних Націй в Лондоні і Парижі 1946 р. Живе в Канаді.

Моя служба Полевого Духовника УГА

"Дня 10 липня 1919 р. Президентську Канцелярію ЗУНР, до якої я належав, перевезено залізничним потягом з Чорткова до Борщова

і там залишено цілий тиждень. За той час у Борщеві кожний її урядовець займав одно купе першої класи в вагоні, як мешкання. Сусіднє купе-кімнати біля мене мав професор Гриць Микитей, мій дуже сердечний приятель. Проф. Боберський, бачивши нашу приязнь в Бучачі і Чорткові, сфотографував нас у вагоні, коли професор, що редагував "Стрільця", дав мені свіже число часопису, друкованого в залізничнім вагоні в Борщеві.

Приїхавши до Борщева, я зараз відвідав о. пароха Йосифа Малицького і там застав о. Льва Манька, полевого духовника при УГА (помер в Букові 21. 1. 1931 року), який мені порадив внести подання з проханням призначити мене як полевого духовника УГА. Я зараз це зробив, а на другий день о. Манько приніс мені урядову номінацію і того самого дня я дав собі зробити уніформу Капеляна УГА. За три дні я був уже в однострою.

В неділю, 13 липня 1919 р., я правив полеву Службу Божу на Борщівським залізничним двірці. На знімці, зробленій проф. Боберським, видно лиш кілька людей, військових і світських, коло престолола, але багато війська стояло позаду.

Перехід через Збруч

17 липня 1919 р. коло полудня проф. Микитей і я спакували свої речі, склали їх на одну селянську підводу, на якій я сидів сам з фірманом, бо професор мав пильнувати перевозу друкарні. Около 10-ої год вечова, з сотками фір перед нами і може також кількадесят за нами, я перейшов Збруч коло Скалата і цілував другий раз українську землю на схід від Збруча (перший раз це було на другий день Великодня 1912 в Іващівцях коло Окопів). Ми попрямували на Камянець Подільський. До міста приїхали аж вечером. Президентська Канцелярія примістилася в славного україножера: православного єпископа Пімена, де я також ночував, чекаючи на окреме помешкання. При Президентській Канцелярії я був самотнім священиком. През. Петрушевич доручив мені, щоб я пішов до єпископа Пімена з проханням — відступити якусь церкву, або каплицю для УГА. На мою просьбу єпископ Пімен відповів мені: "Голубчику, я галічанам дав би радо і церкву і каплицю, але не маю, бо всі переповнені в неділі". На це я відповів: "Наше військо могло б реквірувати, бо тепер час війни, але сподіємось, що Ваша Експедиція дасть нам якусь каплицю, бо не зможемо завжди правити надворі". — "Вірте мені, Голубчику, якщо б я мав, то я вам напевно дав би, але не маю". З тою відповіддю я прийшов до През. Петрушевича. Він на те мені сказав: "Думаю, що треба буде зареквірувати силою, бо знаю, що майже всі його церкви і каплиці порожні в неділю". Я відповів йому, що знаю проф. Огієнка, ректора кам'янецького університету, і попросив пана Президента про згоду піти до нього за порадою. Він згодився. Я пішов до Ректора, що мене сердечно прийняв, бо я його також щиро прийняв кілька місяців перед тим в Бучачі. Я йому розповів цілу справу, а він на те мені сказав, що університет має велику каплицю в одній жіночій гімназії

на вул. Лягерній і якщо віце-ректор університету о. протосрей Сіцинський згодиться, то він, як ректор університету, дозволить. Я пішов до о. Сіцинського, але він боявся єпископа Пімена та сказав мені: "Хоч та каплиця порожня і ніхто там віддавна не править, то не можу без дозволу єп. Пімена дозволити вам там правити". Я зараз же пішов до єпископа Пімена та сказав йому, що одна каплиця, яка належить до університету на вул. Лягерній є порожня та від довшого часу ніхто там не править, тому просимо про це місце. Єпископ сказав мені з обуренням: "Хто вам це сказав?" Я відповів: "Пан ректор університету, проф. Огієнко й о. протосрей Сіцинський". Він зачав говорити проти тих двох людей та вкінці сказав, що о. протосрей дістане кару за це. "Якже, сказав я — дві години тому ви сказали мені, що ви радо дали б мені каплицю, якщо б її мали, а тепер я вам доказую, що маєте, а ви сердитесь. Де ваша логіка? Чи хочете провадити боротьбу з Українським Галицьким Військом? Побачите, що ми не такі м'які, як тутешній уряд".

Після того він дозволив, але ще не міг закрити свого невдоволення на о. прот. Сіцинського та навіть були пізніше чутки, що коли московські більшовики заняли Камянець, то єпископ Пімен денунціював о. прот. Сіцинського, якого й замордовано. Однак та каплиця була задалеко від нашої канцелярії і ми її мало вживали.

У серпні 1919 року наш уряд хотів робити церковне торжество. Я пішов до д-ра О. Назарука, якого я знав з Бучача, де він родився, щоб мені допоміг у цій справі. Він, хоч радикал, пішов зі мною до міністра С. Вітика, який дав нам до розпорядимости велику залю в своїй міністерській палаті на самім Ринку і там о. Ф. Бонн і я служили св. Літургію, а о. А. Калиш ЧСВВ проповідував. Співав хор УГА.

Зараз по нашій приїзді до Камянця Подільського я з доручення през. Петрушевича написав до Митр. Шептицького листа, прохаючи його, щоб він назначив тут, як можливо, о. д-ра Лабу на свого Генерального Вікарія. Щойно місяць пізніше през. Петрушевич дістав номінацію о. д-ра Лаби на Генерального Вікарія та просив мене, щоб я заніс ту номінацію о. Докторові до Вінниці, що я зробив і з радістю спровадив о. Ген. Вікарія до себе до Камянця.

Праця полевих духовників по шпиталях

З-початку я сам займався також шпиталями, або точніше нашими хворими, бо наші жовніри і митряни лежали по міських шпиталях-лазаретах і по бараках (їх було 14), інколи в одній невеликій залі накопичено по 50. У тих кімнатах було немов чистилище. Чути було безнастанно слова: "Санітет! води!" Не було майже нічого більше їм дати, бо не мали ми лікарства на тиф: неосальварсану. Хоч наша Місія купила цілий вагон різних лікарств у Відні, то поляки й румуни не пустили того вагону до нас. Тут треба згадати, що наші галицькі лікарі й санітети були дуже великими героями на Східній Україні. 20 українських галицьких лікарів і сотки санітетів там померли. Я по

три-чотири години денно ходив по шпиталях-бараках, де ледви міг встроїти ногу між хворих, щоб їх висповідати та заосмотрити св. Тайнами. Хоч я мав добрі чоботи (дарунок Василя Вишиваного), то щодня ввечері я ловив на собі по кількадесять вошей. Справді чудесним способом Господь Бог мене охоронив від тифу.

У моїх перших відвідинах по шпиталях-бараках 19 і 20 липня 1919 року в Кам'янці Подільському застав я померлого полевого духовника, о. Орловського з Перемишля, котрого я бачив в Римі у 1913 році. Я дав йому св. Єлей і розгрішення "суб кондіціоне" та пішов до Ген. Вікарія латинського обряду, о. каноніка Володислава Лиховича, щоб дістати місце на його цвинтарі для пок. о. Орловського, бо я не хотів, щоб був вкинутий до спільної могили, як другі. О. Канонік дозволив. Я казав зробити труну і в понеділок по полудні, 21 липня 1919, в присутності 5 наших стрільців я його похоронив в дуже гарнім місці на кат. цвинтарі і поставив на його гробі дубовий хрест з його іменем. Праця по шпиталях стала легша для мене, коли по двох тижнях о. А. Калиш і Пор. Бурдяк ЧСВВ замешкали зі мною в Кам'янці.

Разом з нашим військом приїхало багато світських священиків (около 200). Майже всі були без засобів до життя. Генерал Курманович, на мою просьбу, (бо я щодня перекладав йому на французьке звідомлення до Антанти і тоді також я вчив його цілу годину по-французьки), старався в Головного Отамана Петлюри, щоб примістити наших священиків учителями в поодиноких селах. Так і сталося. Ті священики зробили там велику і дуже гарну роботу. Також в Дунаївцях генерал Тарнавський змилосердився над нашими нещасними священиками та приказав по змозі приймати їх на якінебудь посади при армії, щоби їм дати можливість прожити.

Около 25 серпня 1919 р. наша През. Канцелярія мала спільну фотографію з през. Петрушевичем в єпископському городі. Перед о. д-ром Лабюю і мною станув д-р Біляк.

Доля наших в'язнів в польських конц. таборах

При кінці серпня 1919 р. я з дипломатичною місією всієї України поїхав до Варшави і там з доручення пок. Митрополита Андрея займався долею наших 500 (пятьсот) священиків і монахів та коло 40,000 (сорок тисяч) жовнірів і мирян з Галичини, що сотками на день умирали з нужди і побиття в польських концентраційних таборах. Через Апостольського Нунція Єп. Ратті я міг освободити священиків і монахів в листопаді 1919 р. і головню завдяки безнастанним протестам Українського Червоного Хреста в Женеві, що їх я, як головний секретар Українського Червоного Хреста, сам писав. Наші полонені і миряни були звільнені, але аж на початку 1920 року.

Дня 15 серпня 1920 р. виїхав я з Варшави до Тарнова, а звідтам до нашого Уряду в Відні.

На початку листопада 1919 року о. Ахіль Ратті, Апостольський Нунцій у Варшаві, післав Митрополитові і всім українським Владикам в Галичині запрошення на свою єпископську консекрацію. Одна-

че вони, перешкоджені, доручили мені їх заступати. Дня 28. XI. 1919 року відбулась його консекрація в катедрі св. Івана в Варшаві. І пригадую собі неначе сьогодні, як то мене, українського делегата, попросив Нунцій зайняти місце перед польськими єпископами.

В перших днях листопада того ж 1919 р. Митрополит Кир Андрей прислав мені листа разом з списком 498 осіб, священиків і ченців, що їх поляки тримали по тюрмах і концентраційних таборах. Цей список я приніс Апостольському Нунцієві та передав йому. Затурбований представник Апостольського Престолу запитав мене, що треба зробити, щоб звільнити тих невинних людей? По надумі я відповів, що 14 листопада поляки відзначають свято св. свцм. Йосафата і треба скористати з цієї нагоди, щоб дипломатичний корпус, якого головою є Апостольський Нунцій, просив звільнення українських священиків і ченців, бо ж вони по крові і кості брати св. Йосафата. Цей плян подобався Нунцієві. Він сказав мені: "Отче, напишіть прохання по французьки, а я його дам до підпису амбасадорам і всім представникам різних держав у Варшаві". На другий день я приніс те письмо до Нунціатури. Нунцій Ратті прочитав його та похвалив форму і зміст і сказав: "Отче, було б, здається, добре, щоб і варшавський Архиспископ Каковський підписав це прохання. Він теж належить до дипломатичного корпусу, бо недавно був регентом Польщі. Будьте добрі, підіть до нього і попросіть в моєму імені".

Я зараз таки пішов до арх. Каковського та представив цілу справу в імені Апостольського Нунція. Архиспископ прочитав ціле письмо, кинув його гостро на стіл і сказав: "Не підпишу". Чому? — запитав я. "Бо до голови уряду я пишу тільки по-польськи" — була відповідь. Не надумуючись, я відразу відповів: "Таж це письмо буде підписувати цілий дипломатичний корпус і французька мова є дипломатичною мовою". На це я почув таке: "Я сказав, що не підпишу. Зрештою ті всі священики і монахи заслужили собі на шнурок".

Настала неприсмна ситуація. Я був дуже поденервований поведінкою польського архиспископа-шовініста.

Моя відповідь була така: "Я сам можу ось тут присягнути, що наші священики не заслужили собі на шнурок".

Врешті хай польський уряд робить процес, а не тримає їх в тюрмі. Вони там від кількох місяців вмирають з голоду і холоду по наших тюрмах без переведення процесу. Такий стан це злочинне варварство і дуже мені прикро, що найвищий польський духовник не хоче допомогти в відшуканні справедливості". На ті слова він ще раз повторив: "Вони всі заслужили собі на шнурок" і виїшов.

Я взяв своє письмо та відразу поїхав до Нунціатури і зreferував цілу справу. Тоді Нунцій Ратті сказав: "Польський шовінізм засліплює навіть найвищих достойників. Мені здається, сказав далі Нунцій, що найліпшим з усіх поляків є таки маршал Пілсудський. Попробую, підіду до нього і сподіюся, що не відмовить моєму проханню. І дійсно за кілька днів усіх наших душпастирів звільнили, затримали тільки

о. д-ра Степана Юрика. Йому приготували процес, але суд його остаточно звільнив.

Про всі ті справи я докладно інформував Митрополита Андрея. Тоді він написав лист до Пилсудського та подякував йому за інтервенцію. Польський маршал поїхав був при кінці листопада того року до Львова, щоби побачитися між іншим і з Митрополитом Кир Андреем. Як місце зустрічі він подав свою сальонку на головному дворі. А. Остаєв, польський офіцер, подав в "Кетолік Ворлд" з листопада 1951 року, у статті "Полепд анд дн Юкрейн" (стор. 105-106), що Митрополит був погодився на зустріч з Пилсудським і виїшов був зі своєї палати, але польські жандарми не дозволили йому далі йти, а Пилсудського повідомили, що Митрополит не хоче з ним бачитися. Він писав у тій статті далі так: "Пилсудський бажав відновити Польщу на базі федеративної унії, в яку входила б Польща, Україна і Литва. Коли б зустріч Пилсудського з Митрополитом Шептицьким була тоді відбулась, міркує він, то політичне положення і курс історії могли б бути кращі".

Отець Микола Іжак

Отець Микола Іжак

Отець Микола Іжак, син Івана Іжака і Анни з роду Паньків, уродився дня 16. вересня 1886 року в селі Чесники, повіту Рогатин в Галичині. Народню школу закінчив у рідному селі, в Чесниках, а гімназію в Бережанах, яку закінчив іспитом зрілості з відзначенням. Вже в гімназійних часах брав участь в організованому житті учнів. Висвятив його на священника в жонатому стані в 1911 р. Митрополит Андрей Шептицький у Львові.

В часі першої світової війни зголосився в ряди Українських Січових Стрільців і став їх першим полемим духовником та ділив з ними всю долю неодолю.

В 1918 році, коли по розвалі Австрії творилася Українська Народна Республіка та Українська Галицька Армія, був іменований референтом духівництва при Секретаріаті Військових Справ у Станіславові і приділював полемим духовників до поодиноких частин УГА. По відвороті армії за Збруч перейшов з нею на Придніпрянщину і там в "чотиракутнику смерті", в грудні 1919 р. помер на тиф. На вічний спочинок відпровадив цього ідейного священника о. д-р Василь Лаба.

Отець Петро Кашуба

Отець Петро Кашуба, уроджений в 1890 році в Жовтанцях, повіту Жовква, теологічні студії кінчив у Львові і в Інсбруці. Налезав до дуже обовязкових і пильних студентів. Висвячений у 1917 році, вступив до УГАрмії і був призначений духовним референтом при 1-му Корпусі. Про часи боїв УГА під Золочевом згадує Марійка Янів ось так: "Бій під Золочевом, наші позиції в лісі. Кажуть, що там є ранені. Іду навпростець, бо дороги не знаю. Орієнтуюсь по свисті куль. Нараз чую із-за недалекого дерева польський голос: "Не стріляй, не роби галасу! Ми їх перше окружимо." Я поміж деревами завертаю в протилежний бік. По кількахвилинним ході на одному закруті стрічаю нашого полевого духовника о. Петра Кашубу і розказую про цілу подію. Отець був дуже вдоволений зі стрічі зі мною і каже: "Недалеко я залишив ранених, я їх висповідав, декого переязав кусниками подертої сорочки і саме спішу шукати санітаря, щоб можна їх якось забрати в безпечне місце".

Бог добрий поміг забрати ранених і ворог нас не окружив. Наші священники сповняли не лише чисто духовні обовязки, але, як була потреба, то ратували і життя наших стрільців".

За Збручем у Вінниці захворів о. Петро Кашуба на тиф і був приміщений у шпиталі 1-го Корпусу. В тифозній гарячці маячив про поворот у рідні сторони і все питав, чи це правда, що большевиків вже розбили і ми можемо вертатись до Львова. Дня 6-го грудня 1919 року у Вінниці о. Кашуба помер, а о. Іван Лебедович відпровадив на вічний спочинок свого товариша і похоронив на катедральній кладовищі. Жертву для України зложили і два рідні брати о. Петра, які померли на тиф у Вінниці.

Отець Омелян Ковч

Р. Долинський — підполк. І. У. Д. подає, що в дні творення Української Галицької Армії о. сотника Омеляна Ковча призначено полемим духовником Бережанського Коша. Ще молодий тоді о. Ковч був повний енергії та сил. Не було кутка в Коші, де б наш Духовник не появлявся кілька разів на день. Не було відтинку розгалуженого життя Коша, в якому наш Духовник не брав би відповідної для нього участі. Кожного ранку, після відслуження Божественної Літургії, о. Ковч поспішав до шпиталю, що був уже наповнений раненими учасниками боїв за Львів. Щодня можна було бачити його на полі вправ, в канцелярії, в магазинах, де він полагоджував скарги окремих частин чи воєнків. Він завжди знаходив час вислухати різнородних жалів воєнків та спосіб полагодити їх — радше своїм авторитетом та здібністю, як правним регуляміном. Для тодішнього команданта Коша, отамана П. Бігуса, о. Ковч був чи не найкращим помічником у виховній праці. Коли взяти до уваги ще слабо налаштану матеріально — технічну базу молодої УГА, яка дослівно "на ходу" готовилась до оборони незалежності своєї щойно проголошеної держави, тоді треба дивуватись цій невиданій енергії та здібності полагоджувати найскладніші справи в та-

ких обставинах. Висока духовна сила о. О. Ковча дає повну підставу назвати його духовником-патріотом-борцем.

Звичайно ми вважаємо, що створення добрих і боєздатних частин залежить від добрих кваліфікованих старшин. Це не зовсім так, бо боєздатність частин залежить ще великою мірою від її морально-духовного стану та виховання. Постійна духовна опіка, підтримування та плекання батьківської віри у воїнів, постійна увага до їх духових та життєвих потреб, витворюють силу частини, бо вона знає тоді, за що вона бореться та жертвується. Цю складну та клопітливу працю переводив постійно о. Ковч.

Пригадую собі епізод боїв за Львів, що відбувся на фронті під Львовом на Великдень 1919 року. Перед самим Великоднем відходила маршова частина з Бережанського Коша, яка мала змінити облогу Львова. Отець Омелян Ковч, враз з кількома делегатами від громадян міста Бережан, відіхав з маршовою частиною, щоби відвідати воїнів на фронті та передати Великодні подарунки. Отець Ковч рішився відвідати найдалше висунену позицію в районі Лисої Гори. Мабуть, знаючи рішучість нашого полевого Духовника, командування боєвого відтинку не забороняло, а доручило одному підстаршині і мені супроводити його до позиції. Саме вніч під Воскресення ми без пригод прибули на позицію та поділились Свяченим, яке поблагословив там же о. Ковч після короткого Молебня. Командант передової застави попередив, що поляки на світанку наших свят можуть зробити наскоки, розраховуючи на нашу неувагу. Так і сталося. На світанку поляки відкрили вогонь з кулеметів, гранатометів та крісів. Був ранений один вояк в ногу. Вже розвиднялось, порожній вогонь слабшав, бо поляки чекали мабуть на підкріплення. Отець Ковч піднявся разом з нами винести раненого в запілля та передати його до полевого шпиталю для першої допомоги. Всі відраджували о. Ковчеві, бо треба було проскочити простір, приблизно 50 метрів, який був в засягу ворожого вогню. Вночі він був безпечний, але в той час вже стало цілком ясно. Отець Ковч сказав жартом. "Ви ж знаєте, панове, що я свячений, а свяченого куля так легко не бере." Під прикриттям нашого вогню ми просувались крізь простір, хоч ворожі кулі сипались градом. Віра сильніша від людського страху за життя.

Ще раз зустрів я о. Ковча на лінії фронту в час Чортківської офензиви. Годі було взагалі уявити собі, щоб о. Ковч в час боєвих дій був не на фронті. Це обов'язок Полевого Духовника бути там, де воїни вмирають, на лінії фронту. В запілля чекають поки вернуся, — це був постійний аргумент о. Ковча, коли командування звертало його увагу на велике ризико. — Я маю досвід з війни та знаю, що вояк найкраще себе почуває на лінії фронту, коли він бачить там лікаря та духовника, відповідав геройський капелан.

З того часу пройшло 22 роки. Наші життєві шляхи розійшлися в різні сторони. Я залишився в Україні та пройшов тернистий шлях. Моя життєва кар'єра закінчилась там вивозом

до концтаборів далекого північного Сибіру, де я був шість років. Користуючись з замішання у 1941 р. я щасливо втік із Сибіру та по кількомісячному блуканню добився до рідних Бережан. У 1943 р. вступив до дивізії. Ще до виходу дивізії під Броди, в січні 1944 р. мене післали враз з моєю дивізією кавалерійською школою, командантом якої я був, до боротьби з большевицькими партизанами Ковпака, на Холмщині. Після закінчення операції я телеграфічно одержав тижневу спеціальну відпустку для вивозу моєї родини з Бережан, бо недалеко проходила лінія фронту. Зі Львова потяги вже не курсували, отже довелось їхати військовим автом на Перемишляни до Бережан. Вертаючись ще того самого дня з Бережан, я вирішив в Перемишлянах переночувати, бо був виснажений дорогою в ті важкі воєнні часи. Цілком припадково (а може тому, що я українець) військова команда примістила мене на нічліг в пароха міста Перемишляни — сина о. Ковча.

О. Ковч молодший оповів мені про долю свого батька ось що: Після програних визвольних змагань о. Омелян Ковч просидів майже рік в польському таборі полонених, що був властиво концентраційним табором. Після звільнення був довголітнім парохом в Перемишлянах. Всі роки польської окупації були сповнені невпинною боротьбою з польським урядом проти кривдження парохіян-українців. Не було неділі або свята, щоб після Богослужби о. Ковча не тягнули на поліцію, зараз же після виходу з церкви. Безнастанно поліція закидувала йому протидержавні виступи в проповідях, хоч проповіді мали релігійний зміст та ніяких імен чи установ ніколи о. Ковч не називав. В часи ганебної "пацифікації" о. Ковч збільшив свою активність, заступаючись за покривдженими парохіянами. Все це закінчилось кількомісячним перебуванням у в'язниці.

Прийшла большевицька окупація в 1939 році, яка зразу поставила о. Ковча в безвихідне становище. Духовника-патріота большевицька влада зараз зарахувала до націоналістів, тобто найбільш небезпечної групи для большевиків. В останні тижні перед відходом, МВД днями і ночами розшукувало за о. Ковчом, який зник без сліду. Переховувала його жидівська громада під проводом рабіна Шіі Ляндшана, що завжди ставилась з пошаною до о. Ковча. Жиди оцінювали його як дуже гуманну людину. Прийшли німці, що своїми методами управління замінили большевиків. Замість МВД прийшло Гестапо. О. Ковч продовжував акцію оборони невинних та покривджених. Не один десяток жидів врятував о. Ковч від смерті. Віддячуючись за його переховання, о. Ковч врятував рабіна Шію та ще кількох з ним, переховуючи їх в безпечному місці. Хтось із польських "фолькедойців" доніс про це владі і в осени 1943 року Гестапо арештувало о. Ковча і вивезло в концтабір під Люблінном.

Почувши ту сумну вістку я був пригноблений до краю. Що робити, як допомогти своєму улюбленому духовникові? На легальні шляхи тяжко було надіятись. Я мав кілька вільних днів, отже вирішив вертатись до дивізії, яка під ту пору була в Нойгамері, через Люблін. Я знав, що ледви чи вдасться досягти чогось реального, але відчував

невимовне бажання допомогти, бодай облегшити ситуацію. Я мав фронтоний однострій та весь виряд з собою і рішив діяти на німецький такий спосіб: згори та зухвало. Прибувши до Люблина, я легко відшукав концтабір, що був недалеко від міста. Командантові табору я заявив, що вертаюсь з фронту, і вступив побачити свого священника та колишнього капеляна, який помилково арештований, та що я маю відомості з Берліна, що буде скоро звільнений. Це вже був час непевний, фронт посувався вперед, а уніформ, виряд і тактика зробили своє. Командант заметушився і казав негайно викликати о. Ковча. Трагічна та болюча була ця зустріч. В моєму серці зберігався образ о. Ковча таким, як я бачив його майже 25 років тому. Тоді він був поставний, високий, з високим чолом, гарною високою чуприною та орлиним поглядом. Тепер я побачив згорбленого старця з рідким сивим волосом, майже беззубого, скорованого та фізично цілковито вичерпаного. Все ж таки я пізнав о. Ковча. Він, розуміється, мене не пізнав. Після кількох слів нагадувань о. Ковч кинувся мені на груди та розридався. Плакали ми обидва. Командант табору та охоронники з дискретності (напевно до мундуру) вийшли. Бачили, Романо, до чого доборолись? Що ж воно далі буде? Чим воно те все скінчиться? — питав мене о. Ковч. Приблизно годину тривала наша розмова, в якій я старався заспокоїти о. Ковча, як міг у тих обставинах. Навіть у тих обставинах о. Ковч лишився собою. Глибоко в його очах тліла іскра Сина Воюючої Церкви, неустанного борця за кращу долю. Вислідом моєї гострої тактики було перенесення о. Ковча до окремої кімнати в бараку та переведення на шпитальний харч. Я виміг від команданта дозвіл на відправу в неділю Божественної Літургії в найближчому костелі, про що договорився з місцевим римо-католицьким парохом. Таки чергового дня о. Ковч прибув в супроводі охоронника та відслужив читану Службу Божу, до якої я йому служив. Моя тактика не пройшла безслідно, бо після повороту до дивізії мене потягнуто до адміністраційної відповідальності за порушення прав старшини. Командант концтабору, розуміється, доніс до Берліна про цей "інцидент", чого я був певний, а вже звідти до дивізії. Проте мене не притягнуто до відповідальності, бо дивізія виїхала на фронт під Броди.

Під Бродами, я дістав листа від о. Ковча, молодшого, що його батько помер в концтаборі в кінці червня 1944 року. Чи помер? Де могила того невтомого борця за кращу долю України? Невідомо, як невідомі могили багатьох борців за волю України.

Отець д-р Дмитро Колтун

О. д-р Дмитро Колтун, уроджений 1889 року в Малашівцях, повіту Тернопіль, син селян, гімназію кінчив в Тернополі, а теологічні студії у Львові і в Римі. Висвячений 26 квітня 1914 року в Римі, був сотрудником в Зборівщині. Покликаний на полевого духовника в австрійській армії, дістався при кінці війни в італійський полон. В Вероні був приділений до військового шпиталю Оспедале Прінсіпале.

Як вихованок Української Колегії в Римі знав добре італійську мову. Русявий, молодий, з гарним виглядом, капелан, звертав на себе увагу і здобув симпатії управи шпиталю. По повороті з італійського полону вступив до УГАрмії і на Східній Україні в Барі помер як жертва тифу дня 12 грудня 1919 року.

Отець Іван Олександр Косович

Отець Іван Олександр Косович

О. Іван Олександр Косович уродився в родині о. Петра Косовича, коло Пільгасць в році 1884. Священіччя прийняв у 1909 році. Був членом славної УГА, як капелан у ранзі капітана. Помер 20 грудня 1919 року у Гнівані, на тиф, на Україні.

(Інформації на підставі родинних записок, згідні з відомостями найближчої родини о. Івана Косовича, подав Ст. Волянський).

Отець Іван Кипріян

До визначних священників у Галичині належав о. Іван Кипріян, парох Немирова, пов. Рава Руська. Хох старший віком, зголосився, як полевий духовник, до УГАрмії і з нею перебув цілу кампанію в Галичині і за Збручем. В початках творення УГА замешкав у Мостах Великих, пов. Жовква, як полевий духовник.

Про нього висловлюється о. Марко Гіль дуже похвально: "Був це великий патріот і народній діяч, що освідомив національно цілу Немирівщину. Був він відомий з різних виступів на вічах у Равщині й сусідних повітах. Був добрим промовцем. За його старанням започаткували селяни відомий страйк проти дідичів майже в усій Равщині. Дідичі були змушені збільшити селянам заробітну платню."

"Голос Христа Чоловіколюбця" ч. з 1958 р. подає за автором С. Б. таке: "Отець Іван Кипріян, це св. п. Капелан УГАрмії, що ділив долю і недолю частин I-го Корпусу, а зокрема 6-ої Равської і 9-ої Угнівської Белзької Бригад, коли вони залишилися у "Чотирикутнику смерті" на східно-українських землях, зимою 1919-1920 рр. В половині грудня 1919 р. він був у Самгородку, коло Козятина, в бригаднім шпиталі тифознохворих. Після захворювання на тиф бригадного лікаря чот. Софеновка, їх санітарна опіка складалась дослівно з двох-трьох підстар-

шин, з яких один це теперішній о. Михайлів Макар, а другий д-р мед. Нестор Білик. Вже сьогодні важко мені написати, як давали собі раду ці два молоді санітарі, що з них один був, мабуть, по першій році богословських студій, а другий лише по четвертій гімназійній класі. Одного дня, а було це в мене, мабуть, в часі третього приступу поворотного тифу, повідомили нас наші санітарі-опікуни, що до нашого шпиталю прибув о. Кипріян і буде сповідати, причащати і елепомазувати нас, тифознохворих. І справді незабаром був о. Кипріян між нами і всі хворі приймали його сердечно... Як гарно вмів він тоді піддержати нас на душі, хоч, наближаючись до нас, наражувався на захворювання сипним тифом або бодай поворотним... Це був той самий о. Кипріян, парох Немирова, що засновував читальні в Равщині, провадив Філію "Просвіти" в Немирові, komponував пісні, zorganizував дуту оркестру в Немирові і в часі Сокільського Здвигу з нею дефілював вулицями Львова. Був це той самий о. Кипріян, який при кожних виборах до галицького союму і віденського парламенту був на всіх передвиборчих вічах в Равщині і Сокальщині й активізував села й містечка... По його від'їзді не довелось мені його більше зустрічати..."

В зимі 1919-20 рр. УГАрмія опинилась у катастрофальнім положенні. Нищена епідеміями тифів, без політичного проводу, без заплля, без асобів до життя. Десятки тисяч стрільців і старшин загинули від епідемії. Всі казарми, шпиталі й приватні квартири були вповнені хворими і виздоровленцями, що виглядали наче кістяки. Треба було допомоги, що їй нізвідки було дістати. В такому розпачливому положенні дійшло до тимчасового перемир'я з большевиками. В тому часі помер о. Яким Фецак, польовий духовник при І-ім Корпусі, а я, (о. Лебедович), перейняв провід духовенства І-го Корпусу та зарядив з'їзд польових духовників в Чечельнику, на Поділлі. На тому зібранні був присутній також о. Іван Кипріян. Згодом з о. Кипріяном я більше не зустрічався, тільки в часі мого перебування в Яловецькому таборі у Львові, принесено мені вістку, що у Львові є о. Кипріян. Де потім був, не знаю, бо в Галичині його не було. Щойно від п. Василя Жолнарчука, б підхор. УГА я одержав лист з 12 лютого 1962 р., в якому було подано: "Я колишній учень матуральних курсів у 1920-21 рр. в українськй таборі у Ліберці (Reichenberg) в Чехословаччині... Матуральні курси zorganizовано десь у листопаді 1920 р. В половині грудня дир. Лукіянович привів старшу людину у виляній однострою УГА і представив нам нашого будучого катехита, о. Кипріяна."

Сумний та задуманий о. Кипріян виголошував лекції у формі вільних тем, більше зі становища проповідника як педагога-катехита. Його лекції були, так сказати б, виявом болу патріота з приводу трагізму його і нашого, але не суперечили християнському погляді та були радше філософічною аналізою подій сучасности. Ми учні нижчих ступнів любили його, слухали уважно і на його годині відчували певного роду відпруження по форсовній передачі матеріалу з інших предметів."

Не знав теж багато про дальшу долю о. Кипріяна п. С. В. автор згадки в час. "Голос Христа Чоловіколюбця" ч. 9 з 1958 р., де він каже: "По трагічній смерті сина Віктора Кипріяна в квітні 1920 р. знайшовся о. Кипріян між тими старшинами УГА, що їм постелився шлях до концентраційних таборів на Сибірі."

Зате о. К. Кухарик розкриває цілий трагізм долі о. Івана Кипріяна в "Голосі Христа Чоловіколюбця" ч. 9 (93) з 1958 р.:

"Він був одним з наших праведників, хоч був брудний, обдертий і знаний як "номер 8-9-8-6".

Так, "номер 8-9-8-6", це о. Кипріян, український католицький польовий священик. Вся його історія пов'язана з понурою трагедією концентраційних таборів на далекому Сибірі, де голод, холод, тортури, муки й жах, здається, намагаються затемнити навіть самі зорі на морознім сибірськй небі, де вечір не приносить ні відпочинку змученому тілу, ні спокою серцю, ні навіть маленької надії на краще завтра у цій темряві невільництва.

Отця Кипріяна вже немає в живих. Родився він у Західній Україні і дуже любив білу, чисту одежу. Вірив твердо, що в хвилині його смерті, святі у небі дадуть йому чисту сорочку, замість обдертих лахів. Можливо, що він дістав таку сорочку.

1934 р. отець Кипріян жив у бараку ч. А-332. Цей барак був також призначений для дітей, народжених у таборі. Аж до п'ятого року життя ці діти мали діставати поживу з того, що залишилось у спільній кухні, по роздачі харчів в'язням, а серед таких обставин мало хто з них міг досягти п'яти років.

Отець Кипріян був тимчасовим опікуном тих маленьких кандидатів на смерть. Йому було 60 років. Його лице було синє і жовте. Жовте там, де видніла потріскана шкіра, а синє, де потріскали жили й починалося запалення. Ніс зломаний ударом також був синій, ніби чорний. На підборідді виднілися рани, що ніколи не гоїлися. Його очі казали всім що то була людина, повна любови не тільки для приятелів, але і для своїх ворогів. Ті надзвичайні очі розповідали про його безмежний тягар. Рани й обдерта одежа були його радісним скарбом та частиною того приниження, яке він так гаряче любив.

Отець Кипріян був опікуном біля сімдесятки дітей, хлопчиків і дівчаток. Всі вони носили на собі обдерте та брудне лахміття, що його інші в'язні вже викинули. Їх очі дивилися на світ поглядом голодного вовка, запертого в клітку, де голод є такий звичайний, як і неволя. Хоч були то московські діти, то о. Кипріян, не знаючи по-московськи, завжди говорив до них по-українськи, уживаючи тільки коротких речень, щоб вони могли його зрозуміти.

Полковник Калядін, кілька місяців передтим, побудував престіл тоді, як діти пильно сторожили дверей. На цьому престолі Отець правив св. Літургію під високою причею для ідіотів і спараліжованих дітей, бо до них сторожі не хотіли навіть доторкнутись, так страшно смерділи їх боляки. Тільки отець Кипріян притулив до себе тих не-

часних, хоч при цьому часом гірко плакав. Коли деяким з них приходив кінець земних терпінь і коли спокій смерті закривав їм очі, тільки він один брав тіло з соломі і з любов'ю хоронив.

Знаючи від інших полонених, що чергового дня 20 дітей мали розстріляти і що тієї страшної холодної ночі вони були заперті у клітці без даху і питалися про Отця, він рішив за всяку ціну дістатися до них. Полковник Калядін і він — вже кілька тижнів передтим викопали підземний прохід, через який отець Кипріян міг видістатися аж поза огорожу з колючого дроту. А там, під прикриттям кущів, де замикали всіх призначених на смерть, там отець Кипріян вже кілька разів сповідав і причащав людей, приготавляючи їх на смерть.

Тепер там було двадцятьоро дітей, що їх уранці мали убити. Вони питались за ним. Страшна сніговія лютувала надворі. Здається нема нічого страшнішого, як сибірська заметіль, курява, "пургою" називають її. Тоді нема заходу, сходу, півдня або півночі, але тільки розгуканий вітер і сніг. Вовки гинуть у ній, а пси не можуть занюхати найсвіжшого сліду. Але отець Кипріян постановив піти до загороди. Спершу він клякнув і потонув у кількахвилинній молитві. Тоді казав полковникові Калядінові знищити його престіл, якщо він не вернеться. Коли полковник згасив лампочку, отець вліз у підземний хідник. Останні його слова були: "Мир всім".

Заметіль тривала чотири дні і розстріл відложено на пізніше. Як метелиця скінчилась, то сторожі знайшли тіло отця Кипріяна в клітці разом з замерзлими дітьми. Він ще тримав руку одного хлопчика".

Так помер один з новітніх праведників, знаний як число "8-9-8-6". Так, як усі праведники, він був переповний християнською любов'ю. Не знаємо, які були останні слова отця Кипріяна, однак досить того, що пішов до своїх малих ближніх у смертельний мороз і що своїми останніми рештками застигаючого тіла хотів розігріти закостенілі руки вмираючого хлопчика.

Отець Михайло Кравчук

О. Михайло Кравчук, ур. 26 лютого 1890 року в селі Довга Войнилівська, повіт Калуш. Висвячений дня 15 вересня 1918 р. Митр. Андресм Шептицьким, подає наступне:

До УГАрмії я зголосився в лютому (або в перших днях березня) 1919 року. Раніш я учителював в українській гімназії в Долині. Начальний Духовник, тоді о. Микола Їжак, назначив мене полевым духовником при I-ім полку піхоти УСС, на місце о. Івана Фединського, мабуть тоді вже пароха Ставчан, коло Львова. Згідно з дорученням я зголосився в Начальній Команді Галицької Армії в Ходорові, а там о. Калята велів мені їхати до Красова, коло Миколаєво над Дністром, де був постій Команди Бригади УСС-ів, в палаті б. посла Абрагамовича. Відти післали мене до Викот коло Самбора, до Команди полку, що містилась у дворі. Командантом був сотник Носковський, а адю-

тантом був четар Роман Купчицький. Туди прибув я коло 20 березня, в час, коли відходив один курінь до Дрогобича усмирювати, мабуть, комуністичне повстання. До Великодних Свят я щодня, часто від рана до вечора, сповідав стрільців, що були розташовані в околиці Самбора. Після Великодня я дістав короткоречинцеву відпустку до Бринців, повіт Бібрка, де в батьків (о. Дорош) залишилась дружина. По святах команда полку перейшла до Надиб, а звідси до Сусідович (польське село Сонсядовіце). 14 травня вранці дано наказ наступати на польські позиції в напрямі на Хирів. Стрінувшись з сильним протинаступом, після полудня ми почали відступати до Болехова. Звідси я знов поїхав до Бринців, через Станиславів, де стояв львівський полк під командою сотника Волощука.

В Бринцях на приходстві була команда полку. Стрільці були такі знеохочені, що старшини мусіли йти на розвідку. З тим полком я відступив до Фірлєва, а потім переїхав до Бережан, де вже була команда полку УСС. І знов дальший відворот аж поза Чортків до Залісся. На Зелені Свята 8-го червня почалась "Чортківська офензива", в якій визначну участь брав полк артилерії УСС, під командою, тоді ще сотника, Ярослава Воевідки. Його 1920 року застрілив в Україні большевицький комісар. УСС-и брали участь у бою під Теребовлею, Купчинцях, здобували Бережани, Дунаїв і дійшли 18. червня до Виписків в Перемишлянському повіті. Там ми стрінулися у бою з Галлерчиками. Коло полудня 22. червня прийшов наказ відступати. Падав теплий дощик. Річку Збруч ми перейшли по мості ранком 17. липня. За весь час наступу і відвороту, мабуть що неплі я служив Службу Богу і проповідував Дизерція, що під час першого відвороту була досить значна, під час другого знова відновилась, але в меншій мірі.

На другий, чи третій день по переході за Збруч, полк був впродовж дня у розстрільній на північ від Камянця Подільського, сподіючись наступу большевиків. Там за Збручем стрінувся я з бригадним духовником о. М. Карівцем. Полк піхоти і артилерії був розташований в селах на північ від Камянця для "охорони Диктатури". Заквартирувались у Турецькім Замку й довколишніх домах. Команда Бригади (отаман Букшований, шеф штабу сотник Мирон Луцький), а також команда полку (сотн. Носковський). Служби Божі служив я в Турецькім Замку, раз у сільській церкві, в "Воєнській" православної церкві і в костелі ОО. Домініканів. Квартировав я разом з Романом Купчинським, членом Пресової Квартури. Недалеко квартирував Ірчан (Андрій Бабюк), член Пресової Квартури, що уложив пісню "Чи є в світі краща зірка", згодом розстріляний большевиками. Там написав Роман Купчицький: "Ой там зажурились..." на лад пісні "А дівчина бо-са ходила по росах..." В Камянці я занедужав на нервовий розстрій і за порадою бригадного лікаря д-ра Володимира Щуровського просив про звільнення від обов'язків духовника. Начальний Духовник, хоч нерадо, зволив мою просьбу. В перших днях вересня от. Воевідка дістав наказ йти зі своїм полком в сторону Одеси.

а я в половині того місяця, за паспортом, підписаним урядником Мін. Зак. Справ (Балашуком?) подався до Галичини, де спершу конфінувала мене польська поліція. Та мені вдалось добитись до Львова, де я розповів Митрополитові все, що знав про події. З наших товаришів я зустрів був в Україні абсолювентів теології Ксавера Мостового, який помер там на тиф.

Отець Мирон Кривуцький, ЧСВВ

О. Мирон Кривуцький ЧСВВ уроджений в Чижеві, повіт Золочів, 18 липня 1884 року з родичів Василя Кривуцького і Марії Червінської, хліборобів.

Ось його спогади: По вакаціях 1903 р. вступив я до Новіціату ОО. Василіян в Крехові. По скінченню філософічних і теологічних студій був висвячений в катедральнім храмі св. Юра у Львові дня 12 травня 1912 року Митрополитом Андреем Шептицьким. Через рік був помічником учителя Новіціату в Крехові. В грудні 1913 року основано перший монастир в Перемишлі, на Засянню і я займав там уряд намісника Дому і катехита на Засянню. В липні 1914 року я виїхав до Золочева відвідати

хворого тата і там мене застала мобілізація і перша світова війна. З вибухом війни виїхав до Львова, а що Перемишль, уже був "замкнений", то пок. о. протоігумен Плятонід Філяс казав мені їхати до Жовкви та заступити катехита о. Льва Манька, бо не знати чи він повернеться з вакацій.

В 1915 році москалі, при відвороті з Жовкви, арештували мене, повітового маршала Козіцького і шпитального лікаря. Однак, коли російська жандармерія виїздила з Жовкви на Кам'янку Струмілову, нас звільнено. В літі 1917 року мене перенесено до Крехова на намісника Дому і я там був аж до виїзду на схід перед наступаючими поляками.

Під час організування листопадового зриву перебував я в монастирі в Крехові, повіт Жовква. Коли УГАрмія відступала за Збруч я виїхав з крехівською жандармерією, щоб охоронити монастир Крехів перед шиканами польського уряду і так опинився аж у Кам'янці Подільській. Коли ж не було надії на скорий поворот до Галичини, я зголосився на військового духовника на руки о. д-ра Василя Лаби, котрий був тоді духовним референтом при Диктатурі в Кам'янці. Як монаха, мене призначено до шпиталів і я отримав грамоту ось якого змісту:

Диктатор Зах. Обл. Укр.
Нар. Республіки.
Ч. 1791-перс.

ГРАМОТА ІМЕНОВАННЯ

Отсим іменуую Вас на внесок Прп. на воєнний час полемим духовником IX. ранги в Галицькій Армії з датою 15 серпня 1919.
Кам'янець на Поділлію дня 17 вересня 1919.

Д-р Петрушевич

Кругла печатка:

Диктатор Зах. Обл. Укр. Нар. Республіки.
До Всечеснішого Отця
Мирона Кривуцького
в місци постою.

Я зараз на поручення духовного референта виїхав до лічниці "Чортків" в Дунаївцях, бо там, не було жадного військового священика. Лічниця була в забудованнях фабрики сукна і ціла заповнена тифозними, а хворі на червінку були в міській лічниці. Командантом лічниці був лікар сотник Козакевич. Крім нього був лікар, сотник Царгородський — придніпрянець — людина дуже совісна та люблена хворими, студент медицини, галицький жидок, а також і аптекар молодий жидок, мабуть також з Галичини. Рівно ж була одна німецька сестра жалібниця.

Службу Божу правив я в нашій аптеці. Сповідав наших хворих поляків, а кожного рана причащав і давав елеопомазання тяжко хворим. По обіді я хоронив померлих і знову сповідав хворих, щоб рано на Службі Божій їх запричащати. До двох тижнів всі хворі були висповідані, так що опісля вже було легше, бо я сповідав відразу новоприбулих до шпиталю.

В Дунаївцях я перебув п'ятнистий тиф і довший час пролежав не-притомний. В часі моєї хвороби померло 18 людей без заосмотрення св. Тайнами.

Наш шпиталь переїхав до Могилева над Дністром. Там ми не розташовували шпиталю, бо не було місця й потреби. В Могилеві вже був розташований шпиталь "Стрий" під командою полковника д-ра Левицького. При тім шпиталі був старший священик. Люди були переважно хворі на черевний і поворотний тиф, а також на п'ятнистий та на червінку. За дозволенням того полевого духовника, я висповідав усіх хворих, а що наш шпиталь "Чортків" не розташовувався, я заявив команді, щоб мене перевели в інше місце. Коли це почув духовник шпиталю "Стрий" просив, щоб я залишився при шпиталю. Я згодився на цю пропозицію.

Пришла до Могилева відомість про наближування Денікінського війська. Оба шпиталі евакуювалися підводами на захід і мали йти аж до Кам'янця, щоб довідатися, що маємо робити. По приході до Старої Ушиці вночі прийшли транспорти з Кам'янця з вісткою, що Диктатура виїхала через Бессарабію до Відня і що УГАрмія злучилася з Денікінком та що частини наші з Кам'янця ідуть на схід, бо Кам'янець мабуть заняли вже поляки. По дводеннім відпочинку і нарадах злучені

транспорту обох шпиталів і частин військових з Кам'янця завернули на схід, щоб стрітнутися з денікінцями. Ситуація була напружена і дуже неприємна, бо наші частини машерують на схід, а Петлорівські, під командою ген. Тютюнника, на захід і то тим самим шляхом. Одного разу похід здержано на довгий час, бо напруження дійшло до того ступеня, що галицька команда поїхала на переговори до ген. Тютюнника.

Поволі зближались ми до Нової Ушиці. Наш похід стримався на короткий час. Оба шпиталі завернули із шляху на північ і заїхали до більшого села та стали там на ніч. Там простояли кілька днів. Шпиталь "Чортків", до якого я належав, дістав наказ відїхати до міста Бару.

В Барі і в околицях було досить галицького війська. Там я знайшов свого брата пор. Павла Кривуцького, команданта транспорту шпиталю "Золочів". При нім був наш батько Василь, котрий помер там перед місяцем на запалення легенів і був похоронений на барській цвинтарі. По короткім відпочинку я зголосився в Команді, щоб приділено мене до якоїсь частини, бо наш шпиталь і тут не розташовувався з браку місця. В Барі я не бачив жадного денікінця. Рівнож не знаю, чи тоді в Барі був який наш полевий духовник.

За два дні закликали мене до Команди Етапу та зробили мені пропозицію, щоб я виїхав до Жмеринки, бо там є великі маси хворих наших вояків, а вони не знають, чи там є наш полевий духовник. На мій запит, чи там є яка галицька військова частина, відповіли мені, що не знають, однак думають, що там повинні бути якісь відділи. Виставили мені подорожні папери і відставили підводою мене і мого чуру Гната на станцію, що була досить далеко від міста. На станції я застав двох старшин і кількох стрільців, що вже кілька днів чекали на поїзд, що мав надїхати з Могилева над Дністром до Жмеринки. Там був склад харчів і з нього ми дістали гречаних круп та кусник сала. Ми варили гречану кашу і тим живились через тих два дні, мого побуту. Поїзд за дві доби докотився до Жмеринки. Була вже ніч, десь коло 10 години. Поїзд став на тягаровім двірці, і ніхто з наших залізничників не міг сказати, чи поїдуть на пасажирський, чи ні. Вкінці рішасмоє іти. Десь по годиннім ходженні поміж різного роду вагонами дійшли ми перемучені на станцію. Там застали декілька денікінських вояків, галицьких реконвалесцентів, що ночували на станції, бо не мали де мешкати, тому що населення боялося тих напів ходячих трупів. Від них я довідався про військові шпиталі та що в місті є денікінська команда. Від військової денікінської патролі, що пильнувала порядку на двірці, я довідався, де міститься їхня етапна команда.

Двигаючи полеву каплицю і наші особисті речі, оба з Гнатом, відшукали ми з бідою ту етапну команду. При столі дримав денікінський унтерофіцер, а в куті цієї етапної канцелярії спало двох вояків. "Пожалуста" каже урядуючий — "что хатіте?". Говорю, що я військовий священник, призначений зі своїм дяком до Жмеринки, та хочу, щоб

етапна команда призначила мені квартиру. По довгих торгах, на мое домагання, каже своїм двом воякам запровадити час на квартиру до дижурного офіцера. Він не знає, як розв'язати цю справу, але вмішались жидівки, в яких він мешкав і рішили, що ми з Гнатом заночуємо в домі тих жидівок. Я подякував та змучений пішов до призначеної мені кімнати і положився в убранню на твердий тапчан, а мій чара спав у теплій кухні на підлозі. Рано, при чаю, сказав мені цей офіцер, що в вагонах живе галицька полева жандармерія і він піде зі мною шукати їх команданта і вони оба пошукують мені відповідну квартиру. Дійсно знайшли її напроти станції в аптикаря поляка. На поверсі було дві кімнати двох лікарів, котрі там приймають хворих. В одній кімнаті я мав свою каплицю, а в другій ми спали оба з Гнатом.

Старшина полевой жандармерії показав мені бараки, де були військові шпиталі, та запровадив мене до головного лікаря, котрому я показав свої папери. "Да і харашо" — я почув від нього і на тім скінчилася моя візита у "главного врача". Шпиталі містилися в літніх дерев'яних бараках чотирьох російських полків, що кожного року, у літній порі їх занимали. Крім того було два залізнодорожні шпиталі та за містом цивільний шпиталь. Військові шпиталі і залізнодорожні були коло залізнодорожного шляху, а цивільний при гостинці. Сповідати хворих почав від бараків I і II полків, опісля перейшов до бараків III і IV полків. В новім залізнодорожнім шпиталі "вокзалу" я стрінув хворого головного лікаря, д-ра Бурачинського, та інших старшин УГАрмії, що їх привезли з Вінниці. Мій порядок був звичайно такий: рано в каплиці Служба Божа, відтак снідання, яке приготував чур, а опісля я йшов до шпиталю і причащав вояків, висповіданих по переднього дня. По скінченні св. Причастя я сповідав в наступнім бараці хворих вояків, зразу лише галичан, але опісля і місцевих, бо просили: "Батюшка, таж ми теж крещений народ, не дайте нам погибати як худобі". Православні завжди дякували за сповідь і св. Причастя словами: "Спасіба за ісповідь і пріобщеніє". До Жмеринки у міжчасі прийшла залізнодорожна сотня з командантом, сотня Юліаном Буцманюком. Я увійшов в стан тої сотні і звідтам побрав харчі, так що мій чур Гнат носив мені від них обід і вечерю. Люди по цих військових шпиталях вмирали дуже численно, бо був великий брак лікарів, санітетів і лікарств. Мої письма до Санітарного Відділу при Головній Команді УГА в Вінниці, в справі оплаканого стану шпиталів у Жмеринці, залишалися без відповіді. Опісля я довідався про дійсний стан нашої Армії та про брак не лише лікарів, лікарств, але й одягу і харчів. Коли я звернув увагу головному денікінському лікарю, що в пустих бараках я випадково знайшов цілі кімнати з накопиченими мерцями, він відповів, що не може на день хоронити лише 80 людей, у двох гробах. Додав: "Дайте мені людей до копання гробів, а тоді подвійне число небіжчиків поховаю".

При кінці листопада почали доходити до нас вістки про розбиття денікінських військ большевиками та заняття Києва. Денікінці неза-

ської єпархії в Югославі. У вересні 1929 виїхав до Канади і в греко-католицькій дієцезії в Канаді працював аж до листопада 1950 р. Від 18 листопада 1950 року перебуваю в Мондері, Албрета, Канада, в Головному монастирі ОО. Василіян.

Мабуть у 1923 році був у Празі зїзд католиків Європи. Тоді було напруження між Польщею і Чехією в справі границь Тешина. Поляки самі не зголосили свого приїзду ані не пустили нашої делегації з Галичини. Першого дня зїзду мала бути Служба Божа старославянська в катедрі св. Вацлава, другого дня греко-католицька в церкві св. Климентія, а третього дня римо-католицька в храмі званім "тинським", напроти старого ратуша. В катедрі св. Вацлава правив архиспископ Загребу, в св. Климентія правив я, а субдияконом був питомець Петро Вергун з другим питомцем, а в "тинським" храмі Папський Нунцій Мармаджі.

День перед зїздом я приїхав до Праги з майором Дибуляком і Лесняком. Ми наперед зголосилися в українській Етапній Команді і там довідався я, що з табору в Німецькім Яблонім ніхто не буде на зїзді. З того табору старшинський хор мав співати Службу Божу, а служити мав о. Михайло Кушкевич, а я дияконувати. Командант етапної станиці, майор, сказав мені: — "і я також вам не раджу ангажуватись у цім зїзді". — "Чи ви забороняєте мені, пане майоре?" — "Ні. — відповів, — я не маю на це права". Звідтам ми пішли до канцелярії зїзду, щоб зареєструвати наш приїзд. До нас підійшов богослов Вергун і чеський пралат зажурені та сказали, що не буде о. Кушкевича, ані його хору. Тоді я заявив, що буду целібрувати з двома піддияконами, а Вергун з товаришем, нехай збирають хор зі старшин і студентів вищих шкіл, які студіюють у Празі.

Друга справа: Комітет зїзду отримав письмо від наших з Галичини, що не можуть приїхати на цей зїзд, бо уряд відмовив їм дати дозвіл виїхати поза границі Польщі. Вони просять когось з українців в Чехії, щоб заступив їх на зїзді. Вергун говорив з кількома українцями, але відмовилися, бо, мовляв, ми в чужій державі, годі нам наражуватись на шикани своїх і чужих. Я згодився заступати українців з Галичини на тім Конгресі. Мені видали відповідну реєстраційну карту, призначили квартиру і харчівню. Оба мої майори зареєструвалися як звичайні видці з Чехії і їм призначили квартири і харч в "Студентському Домі". Так я опинився поміж заграничними делегатами як представник українців-католиків з Галичини. А були там делегати з Англії, Бельгії, Франції, Італії, Югославії. Ми харчувалися в монастирі Хрестоносців. Я брав участь у нарадах і диспутах та виголосив привітальну промову від українців-католиків з Галичини. Всеюди я виступав у мундурі капеляна УГАРМІ. Зараз по привітальній промові мене закликало до Папського Нунція Мармаджі. Нунцій зацікавився мною особою. Випитував що я за священник, коли дістався до Чеської Республіки, скільки нас військових, де живемо як з нами обходяться і чи маємо надію на скорий поворот на рідні землі? Вкінці сказав Апо-

стольський Нунцій: "Гарно, що береш участь у цім Конгресі і заступаш неприсутних братів".

Впродовж трьох днів всі заграничні делегати брали участь у всіх богослуженнях. Нашою Службою Божою дуже цікавилися, а опісля на сесіях випитували мене і Вергуна про наш обряд і про нас. Студентський хор наших старшин у Празі дуже гарно співав і причинився до вияву краси нашого обряду.

Другого дня Конгресу зайшов до мене ген. Вольф, мій командант з Йозефова, випитував мене про перебіг Конгресу, а коли довідався про успіхи мого виступу і зацікавлення чужинців нашим обрядом, а також і народом, просив мене постаратися йому про дозвіл піти зі мною на обід третього дня до Хрестоносців. Я пішов з генералом до предсідника конгресової комісії, представив йому ген. Вольфа і просив позволення взяти його завтра на обід. На це радо дістав згоду і відповідну легітимацію.

По повороті з Конгресу я зараз написав листа до президента Петрушевича і попросив про літературу в галицькій справі, щоб вислати заграничним делегатам, яких адреси були у конгресовім звіті. Дійсно я отримав кілька пак тої літератури. Правдоподібно Озімкевич, син урядника австрійського посольства в Швейцарії, знав добре французьку мову і переклав мою відозву. Я розслав ці брошури з відозвою до заграничних делегатів. З Парижа я отримав листа від якогось прелата, що був у Празі делегатом, з подякою за прислані брошури і запрошення приїхати до Парижа, щоб належно обговорити порушені справи. Я цей лист вислав знову до Пана Диктатора і просив, щоб він вислав о. Жана, що тоді був при Диктатурі. Знаю від о. Жана, що був у Парижі і мав розмову з тим монсеньйором.

Отець Василь Кузьма

З моїх товаришів того самого року студій теології у Львівськім університеті, були полемими духовниками: о. Василь Кузьма, о. Михайло Болінець, о. Іван Лучинський, о. Іван Колтонюк, о. Теофіль Горникевич, о. Лев Вань, о. Петро Кашуба і я. Як на один річник велике число.

В Духовній Семінарії у Львові, де були питомці з двох дієцезій, львівської і перемиської, падував релігійний і національний дух. Там приготавлялись будучі священники до справдішної праці між своїм народом. Читальня ім. Маркіана Шашкевича дбала про доповнення наукового знання, виклади з господарської

о. Василь Кузьма

ділянки давали фахові прелегенти з-поза Семинарії, а Кружок "Рідна Школа" займався збірками на розбудову приватного українського шкільництва. Питомці Духовної Семинарії приготували відчити і виголошували їх у підльвівських читальнях. Хор питомців розповсюджував українську пісню під час ферій, даючи концерти у всіх майже важніших містах і містечках Східньої Галичини. Не бракувало і гумору. Час від часу читальня влаштувала "вечорі сміху і гумору", під час яких незрівняний тоді гумором Володимир Данилів і інші, в веселій віршованій формі, розповідали відносини в Семинарії і в легкій сатирі діставалась правда деяким питомцям і настоятелям. Одним словом — в Семинарії кипіло життя, де понад три сотки молодих людей приготувалось на священників.

82

О. Василь Кузьма, родом з села Романівка біля Тернополя, пробивався крізь життя сам. Народну школу закінчив у родинному селі. Пасучи корови, каже він, вчився німецької мови для вступного іспиту до гімназії. Гімназію закінчив іспитом зрілості у 1910-му році в Тернополі. Теологію закінчив у львівському університеті. Всі іспити здав з відзначенням.

Висвячений в безженному стані у Львові, був покликаний на полевого духовника в австрійській армії, в якій мав такі призначення: при 55-ім полку піхоти в Бережанах, при фельдсуперіораті в Моравській Остраві, при фельдсуперіораті, як одинокий греко-католицький священник, в Будапешті, а вкінці при Гаймкерер-Авфнамештеллс в Тернополі. Тут застав його розвал Австрії. Про той час пише о. Василь Кузьма так:

"Пізнім вечором 31-го жовтня 1918 року командант тернопільського гарнізону покликає мене до себе і заявив, що одержав наказ зі Львова передати владу, так військову, як і цивільну в українські руки, а тому, що в місцевім гарнізоні нема ні одного українського старшини, ані він не знає, кому зі світських українців передати цивільну владу, просив мене перебрати владу й підписати протокол з цієї передачі. Зробивши те, я скоро повідомив представників української тернопільської громади, які при допомозі 39 "ляндштурмістів" українців, що находилися в місцевім гарнізоні, зайняли всі будинки, де містились різні державні і військові уряди і до всіх них призначили відповідних урядовців. Наступного дня ранком мешканці Тернополя — українці з сльозами радості, а поляки з сльозами страху споглядали на українські прапори, що повівали на урядових будинках та майже всіх приватних українських домах. По кількох днях явився в Тернополі резервний поручник Василь Болюх, що обняв команду міста, а вневдовзі отаман Никифор Гірняк став командантом військової округи Тернопіль, а я округним духовником".

В січні 1919 року переїздив через Тернопіль Головний Отаман Петлюра і тут задержався в дорозі до Станиславова. Він мав відвідати президента Петрушевича. В тому часі познайомився о. Василь Кузьма з Головним Отаманом, який зробив йому пропозицію постаратись про пе-

ренесення до Головного Штабу Лівської Армії УНР для обслуги всіх вояків греко-католиків тієї армії. О. Кузьма одержав ступінь 4-ої ранги, то є генерал-майора. З цією армією мусів о. Кузьма часто змінити місце постою. Найдовше майбуть задержався у Жмеринці, де провадив культурно-освітню працю між старшинами і цивільними урядовцями. У листопаді 1919 року захворів на тиф і лікувався у касарнянім шпиталі в Проскуріві. Тут, як реконвалесцента, захопили його 1 січня 1920 р. поляки, арештували і серед тріскучого морозу, обезсиленого недугою, санками на купці соломи, прикритого коцом, везли 102 кілометри до Тернополя. Там скинули на бетонову підлогу вязничної камери, без соломи. Тут о. Кузьма перебув ще поворотний тиф і запалення легенів.

У польській вязниці в Тернополі просидів о. Кузьма до кінця квітня 1920-го року. По виході з вязниці зголосився в Митрополічій Ординаріяті у Львові і дістав призначення до духовної праці спершу при церкві Господного Переображення, а відтак при катедрі св. Юра у Львові.

В червні 1923-го року приїхав до Львова Перемиський Єпископ Йосафат Коциловський до Митрополита Кир Андрея з просьбою, щоб призначив зі своєї єпархії священника на полевого духовника при польській армії. Полевий Єпископ Галь просив про священника для обслуги вояків українців-католиків, рекрутованих з Лемківщини, яких покликано до служби в польській армії. Вибір впав на о. Василя Кузьму, як досвідченого військового духовника. Врадуваний Єпископ Йосафат, оповідає о. Кузьма, пригорнув мене до себе і каже: "Отче, Ви рятуйте честь моєї єпархії, Ви робите жертву зі себе, а цього ніколи Вам не забуду". І справді то була жертва, по службі в українській армії і по тяжких переживаннях у польській тюрмі. Та була це жертва і для рідного українця-вояка.

Про службу в польській армії о. Василь Кузьма написав два томи споминів, які покищо є в рукописі.

В часі німецької окупації о. Василь Кузьма душпастирював в Новому Санчі. Тоді zorganizував "Допомоговий Комітет" в Криничі, повітову кооперативу, урухомив по всіх селах читальні "Просвіти" й українські народні школи, які польська влада будьто позакривала, будьто спольонізувала.

Перед наступом большевиків до Нового Санча, перейшов на Словаччину, а по вісьмох місяцях переїхав в Австрію. Тут, у квітні 1945 року, поселився в Зальцбуржчині, став головою допомогового Братства св. Андрея, співпрацював з "Округним Допомоговим Комітетом" в Зальцбурзі і Центральним Комітетом в Інсбруці, як заступник голови цих інституцій. Рівночасно брав участь в редакціях "Нові Дні" в Зальцбурзі і "Недільні Вісті" в Інсбруці. У Львові співпрацював у Видавництві католицького журналу "Нива".

Воєнні переживання, часті поїздки до Зальцбурга й Інсбрука з місця замешкання (Брук ан дер Гльокнерштрассе біля Цель ам Зее) і брак

відповідного відживлювання підірвали сили колісь кріського здоров'я, так що він попав в тяжку недугу, якої наслідки відчуває до сьогодні.

До Канади приїхав о. Кузьма в місяці липні 1948 року. З початку був духовником Новіціату Сестер Служебниць в Анкастер. Помер 7 листопада 1963 у Вінніпегу.

Відзначення: крилошанські відзнаки з правом ношення червоного пояса і колпака, хрест Симона Петлюри, що його мав мабуть одинокий український католицький священник та відзнака УГА.

Отець Михайло Кушкевич

О. Михайло Кушкевич народився 16 березня 1884 р. в селі Дубрівка, повіт Самбір, Перемиської епархії. Родичі селяни — Іван Кушкевич і Анна з роду Сенюта. Народню школу і гімназію закінчив в Самборі у 1908 році, а теологічні студії у Львові. По maturі відбув однорічну військову службу при 77-ім полку піхоти. Висвячений на священника в 1914 році, був покликаний, як полевий духовник до австрійської армії і сповняв службу від 1914 до 1918 року. В 1918 році, по проголошенні самостійної державности на західних землях України, зголосився до Української Галицької Армії, як полевий духовник. З Армією так сильно зжився, що по відвороті не залишився дома, а подався з нею заграницю і перебув з інтернованою Галицькою Бригадою на Чехословаччині до 1926 року. Як полевий духовник УГА, піддержував стрілецтво на душі, а службу в рядах українського війська уважав для себе за велику честь, говорячи, що так найкраще служить Богові й Україні. Сам був великий прихильник гетьманського руху. Неваз повторяв: "прийде час, коли знов прийде українське-гетьманське" військо, а між вояками сидітиме на коні о. Кушкевич.

По повороті з Чех в 1926 р. був сотрудником в Городку Ягайлонсьім до 1928 р., а відтак парохом Янова коло Львова. У своїй душпастирській праці велику увагу звертав на виховання молоді. Його старанням закуплено спортову площу і віддано до вжитку т-ву "Луг". Щиро працював для рідного народу, переслідуваний і арештований поляками не попадав у зневіру. З приходом на західні землі України большевників виїхав на захід. Душпастирював у Берліні до 1946 року, а відтак був душпастирем в Авгсбургу, де помер 17 квітня 1957 року.

Отець Євген Кушлик

О. Євген Кушлик народжений 6 травня 1889 року в Кулачківцях, повіт Коломия. Гімназію закінчив в Коломиї, а теологію в Станиславові й у Львові. Одружений з Стефанією Рабій, донькою пароха в Самборі, а висвячений Єпископом Константином Чеховичем в Перемишлі. Був катехитом в Яворові, завідателем парохій Містовичі і Нове Місто, а відтак впродовж тридцять літ парохом в Пяновичах к. Самбора.

Покликаний як полевий духовник в 1915 році в австрійській армії, був приділений в 1916 році до Українських Січових Стрільців, з

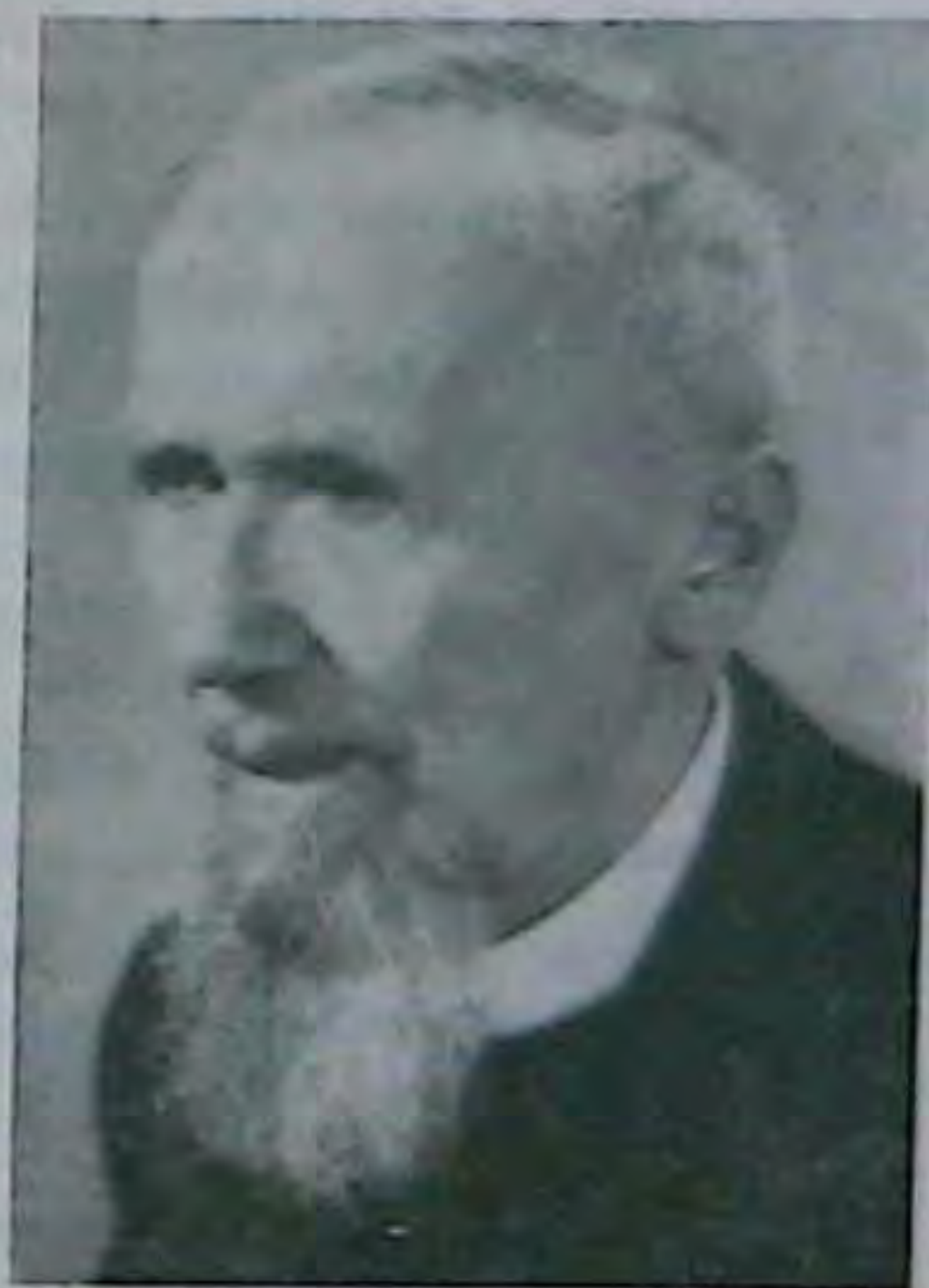
якими перебув цілу кампанію до кінця війни, а відтак був у рядах УГАрмії. Перебув важкий тиф.

Був активним патріотом, добрим бесідником, дуже талановитим і веселої вдачі. Серед своїх парафіян і при війську тишився симпатією.

В 1944 році виїхав на еміграцію. З початку душпастирював в Горішній Австрії, в Гогенфурті, а відтак в таборах переміщених осіб у Баварії, в Ляндсгуті. Дня 29 жовтня 1948 року, в наслідок автомобільної катастрофи, заосмотрений св. Тайнами, помер у шпиталі в Ляндсгуті і там похоронений на місцевому кладовищі.

Отець д-р Василь Лаба

О. д-р Василь Лаба уроджений 1-го вересня 1887 року в Бертешові, повіт Бібрка. По закінченні народної школи та гімназії у Львові, студіював теологію в університетах у Львові, Інсбруці і в Відні, де здобув докторат св. богословії. Під час першої світової війни був полевым духовником при австрійській армії, майже цілий час на італійському фронті, де переважно находились галицько-українські полки. По розвалі Австрії попав у італійський полон, з якого вернувся в 1918 році і зараз зголосився в ряди Української Галицької Армії. По переході УГА за Збруч був іменованим Начальним Духовником при УГА та Генеральним Вікарієм для українців-католиків з осідком у Кам'янці Подільським. По закінченні війни в 1920 році був спершу доцентом, а відтак звичайним професором Богословської Академії і соборним крилошанином Митрополічної Капітули у Львові. Видав чотиротому працю "Патрологія" і писав наукові статті в різних журналах. Українське Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка на еміграції у Мюнхені іменувало його за наукову діяльність, своїм дійсним членом.

о. д-р Василь Лаба

Про часи служби у війську подає о. д-р В. Лаба наступне:

"У літі 1914 р. спалахнула перша світова війна. Австрійський Полеви Вікаріят покликав на воєнну службу більше число українських резервових капелянів, бо в мирному часі в активній службі було їх лише кількох. Деякі з них були вже старші віком і не надавалися до тяжкої служби на фронті (о. Касіян Куніцький, о. Писиф Кишакевич, о. Обушкевич).

Перші українські резервні капеляни були покликані для українських галицьких вояків австрійської армії. Дальших покликано згодом для менших від полків частин, для запасних кадр та до обслуги раних і хворих у військових шпиталях. Впродовж першої світової війни в австрійській армії сповняло службу понад 50 українських капелянів. Один з них помер від пошестної недуги (о. Соболта), один полег над Сочею (о. Проскурницький).

Австрійський Полевий Вікаріят, у якому референтом для укр. кат. військового духовенства був о. д-р Никола Нагорянський, мабуть окрему увагу звертав і до воєнної служби кликав тих українських духовників, що були на вищих студіях у Відні й Інсбруці та добре знали німецьку мову, що була урядовою в австрійській армії. Вони були покликані до воєнної служби поголовно: о. д-р К. Богачевський, о. д-р В. Масюх, о. д-р Ішак, о. д-р Гординський, о. д-р Цегельський, о. Дідуник, о. Горчинський та Василіяни — о. Хомишин і о. Боднар.

Бл. пам'яті Митрополит в ЗДА ВПреоств. Константин Богачевський був реклямований з війська для потреб Духовної Семінарії у Львові. То було його щастя і спасіння. Мені розказували, що свою військову службу він трактував з питомим для нього ригором. Як полковий капелян він ішов у перших наступаючих рядах, що в долині Сугана здобували важкий хребет гори Арментерра. Таку ревність можна було переплатити втратою життя "на полі слави". Реклямація позбавляла його тої слави, але врятувала йому життя, яке опісля придалося на щось краще. — Переповідаю те, що мені розповідали.

Мабуть теж мене покликано на воєнну службу тому, що я студіював в Інсбруці і в Відні. Воєнну службу я сповняв увесь час при 36-му коломийському полку стрільців.

Після початкових відступаючих боїв в Галичині, 36-ий коломийський полк стрільців вважався гірською одиницею і був призначений боротися на далекому італійському фронті за зовсім собі далеку справу. Старання про перекинення полку на східний фронт, які між іншим роблено через коломийського посла д-ра Трильовського, показали безуспішними. Часто цю справу переговорював я з д-ром Трильовським письмами, а один раз особисто. Мене він так приязно трактував, наче б був послом клерикальної партії, щиро старався допомогти, але не міг. Щоб себе не наражувати на неприємності, я мусів перервати мою переписку з ним.

36-ий коломийський полк стрільців перемандрував майже цілий італійський фронт від Адрійського моря до озера Гарда. Італійський фронт не був такий грізний, як говорили про нього. На тирольській частині фронту були добре розбудовані босві лінії і природні криївки. Вільші втрати мали босві одиниці на тій частині італійського фронту тільки в час рухомих боїв, напр., в офензиві на відтинку Ассіяго-Ара-

сієро літом 1916 р., у якій брали участь українські галицькі полки. Їхні тяжкі втрати були мабуть причиною, що загально італійський фронт уважано грізнішим, як східний. Грізними були тільки т. зв. офензиви над Сочею, а опісля над Піявою. З них виходили лише самі розбитки полків, присланих зі східного фронту, або доповнених свіжими вимаршовими компаніями на спокійнішому тирольському фронті.

В офензивах над Сочею, що їх назвали "гостинними виступами полків", згинуло найбільше українського вояцтва. Великі воєнні кладовища старанно упорядкували італійці після війни, в області Трієст-Трієнт, бо після війни ці землі належали до Італії. Український вояк щось так, як і живий український скиталець, бодай на чужині, залишилися при своїй достоїнності, якої на рідній землі не були б діждалися.

В перших днях листопада 1918 р. увесь коломийський полк стрільців, що боронив важкий відтинок долини Адиги, попався в італійський полон. З ним я пройшов дорогу до Верони, де був придлений до великого військового шпиталю Оспедале Прінчіпале для обслуги хворих полонених. Згодом був до нього придлений ще другий український військовий капелян, що говорив італійською мовою, д-р Дмитро Колтун, вихованок Української Колегії в Римі. Я ще нині в країні свободи, мило згадую той час, який провів в італійськім полоні. Д-р Дмитро Колтун помер на Придніпрянщині від тифу, як духовник УГА.

Заходами швайцарського Червоного Хреста капеляни і санітарна служба були скоріше звільнені з італійського полону і відправлені в Австрію. Українці, яких у транспорті було двадцять-кілька осіб, пробивалися до Галичини через Угорщину. Є ніч, як транспорт переїхав австро-угорську границю, на Угорщині був проголошений комуністичний уряд Белі Куна. Нас задержано в Будапешті на час двох-трьох тижнів, бо комунікація з Галичиною була припинена, але з нами поводитися непогано.

По повороті до Галичини, я зараз зголосився до УГА, в якій служив до кінця її існування, спершу як духовник, а опісля як генеральний вікарій.

В часі другої світової війни мені вже п'ятдесятилітньому прийшлося ще раз одягати військовий однострій, організувати й очолювати полове духовенство Української Стрілецької Дивізії Галичина. Тим я закінчив мою військову кар'єру. Закінчив я її третім з черги упокоренням, бо кожна армія, у якій я служив програвала війну. Та але не згадую моєї військової служби. Тоді я був з рідним українським жовніром і може йому децю доброго зробив, бо полевому духовникові приходилось бути не тільки душпастирем, але дуже часто теж оборонцем українського жовніра".

Отець Іван Лебедович

О. Іван Лебедович, уроджений 2. вересня 1890 року в Горайці, повіту Чесанів, син Теодора й Анни з роду Лебедович. Родина ця рідкісна в Галичині, своїм корінням сягала мабуть східно-українських земель. Коли вона сюди примадрувала — не знати. В кожному разі сліди її знаходились в архівах у Варшаві. В старих помяниках померлих при іменах часто стрічалось "среї". Двох братів моєї мами — Іван і Олексій — були священиками, а третій Григорій став народним учителем.

Дві класи народної школи я закінчив у рідному селі. До третьої класи, тому що треба було вже вчитись німецької мови, мене післали на науку до мого вуйка учителя — Григорія Лебедовича.

Здавати вступний іспит до гімназії в Перемишлі я поїхав сам. Гімназія була тоді під проводом директора Григорія Цеглинського, великого педагога і любителя молоді.

Гімназійну матуру здав у 1910 р. Цей перший державний іспит зробив на мене сильне враження, яке осталося на ціле життя. Під час поматуральних ферій zorganizував я в Горайці пожарничо-спортове Товариство "Січ" на статутах "Сокола", в якому гуртувалась молодь; хлопців і дівчат робили вправи на військовий лад, під проводом підстаршин, які вислужили у австрійському війську. По феріях треба було рішитись, на який життєвий шлях належить вступити, яке вибрати звання. Остаточно рішено, з родинної традиції, стати священиком. Три роки теологічних студій в Духовній Семинарії у Львові і четвертий рік у Перемишлі пройшли дуже скоро. Це був 1914 рік.

Під час ферій вибрався мій товариш — Володимир Боровець — до своєї родини у Селиска коло Динова, до о. Теодора Савойки. Поїхав і я з ним. Саме тоді проголошено в Австрії загальну мобілізацію. По залізничних станціях плач жінок і дітей, що виправляли своїх мужів і батьків на війну. Нас, питомців Духовної Семинарії, що були звільнені від служби у війську з оружжям, покликано до Семинарії в Перемишлі, до санітарної служби. Та, не маючи приділу, казали нам розійждатись і ждати на візвання. Запрошений на храмовий празник в день Успення Матері Божої в Селисках, я поїхав туди. Тимчасом прийшли арештування. Всіх українських священиків і свідому інтелігенцію в Динівщині поляки увязнили і відставили до тюрми в Березові. В Селисках заарештували наперед о. Теодора Савойку, відтак двох

о. Іван Лебедович

його старших синів, Романа і Любомира, а всієї решту родини, навіть двох малолітніх дітей. В останнім транспорті опинився і я. Нас привезли до Березова. Заскрипіли вязничні ключі і я знайшовся на "квартирі", в якій були майже самі довколишні священики: з Лубної о. Копистянський Орест, з Кінського о. Пережило, з Улюча о. Солтикевич Орест, з Глудна о. Жарський Іван, декан, з Павлокоми о. Чайковський, з Селиськ о. Савойка Т., з Доброї Шляхотської о. Гайдукевич І. На місцях остались в цілій околиці — по лівім боці Сяну — о. Калужняцький Орест в Издебках, а по правім боці о. Сікора Николай в Добрій Рустикальній. Раз на день випускали нас на мале вязничне подвіря на прохід, однак не вільно було сходитись і розмовляти. Тимчасом москалі напірали. Австрійський фронт цофався. Священиків і інших увязнених вивезли до Талергофу, а нас, останній транспорт зі Селиськ, звільнили.

Прийшли москалі. Не можна сказати, щоб вони робили якісь пакості, окрім звичайних реквізицій худоби на месо для війська і коней для підвод, тимбільше, що Селиська були по другій стороні ріки Сяну і головного шляху, який пів з Перемишля і Ярослава в сторону Сянока, а яким проходили транспорти військ. В Селисках просидів я цілу зиму з 1914 на 1915 рік. Щойно під весну дістав я від військової влади перепустку на переїзд залізницею з Динова до Любачева і міг повернутися додому. Тут надслухували ми, прилягаючи до землі, гуркоту гармат з Карпат, який у травні щораз виразніше було чути. В Чесанішчині на цілу околицю був лиш один священик, в Дахнові, о. Юрій Черкавський. Всі інші були вивезені до Талергофу, або інших таборів. В Люблинці, за часів російської окупації, парохію обняв православний священик. Населення побачило тепер наочно, маючи передтим у себе парохом одного з дуже визначних священиків, о. Северина Метеллю, різницю між українським католицьким, а незєдиненим священиком.

Для свячень, до яких зголосилось більше богословів, тодішній Капітульний Вікарій, о. мітрат Кароль Волошинський, запросив Пресвященного Григорія Хомишина зі Станиславова. Кінцеві свячення відбулися 5 грудня 1915 року в катедрі св. Івана Хрестителя в Перемишлі. Перша моя душпастирська праця була в Сяноці, як катехит при виділових школах, на місце вивезеного до Талергофу о. Сскержинського, і парафіяльного сотрудника. Тут учив я релігії у п'ятьох школах. З днем 1 листопада 1916 р. мене перенесено, як адміністратора до парафії Павлокома, Динівського деканату, повіт Березів. На мою власну просьбу в місяці травні 1917 року мене покликано як полевого духовника при австрійській армії. Першим моїм призначенням було душпастирство при Команді Вишколу І. Армії, що находилася в Семигороді, в місті Марошвалларгель. Там були розташовані полки І. Армії, що відбували підфронтний вишкіл і звідти відходили на фронт. Моїм обовязком було сповідати маршкомпанії, відправляти богослуження для поодиноких частин і займатись підфронтними читальнями, так званими "Зольдатенгайм"-и. Тут перший раз стрівув я хлопців зі За-

карпаття, які, на мого велике здивування, виказували зацікавлення українськими справами, були свідомі і просили роздобути для них українські часописи і книжки. Опісля мене вислано на румунський фронт до кавалерійських полків, заступити о. Михайла Комарницького, катехита з Перемишля, який відійшов з фронту. Молодий, недосвідчений ще, наражав я себе не раз на небезпеку життя. Одного разу відвідував я поодинокі частини фронту, а треба було далеко обходити долину лісом, переходили ми вдвох з провідником цю прогалину, що була відслонена перед ворожою лінією. На наше щастя не відізався ніодні стріл. З фронту вернувся я знову до Марошваргеля. Ранньою весною, мабуть у березні 1918 року, мене відіслано до "фельдсуперіорату" в Перемишлі, а зазначенням, що при найближчій нагоді маю відійти на фронт. І справді, по яких двох тижнях мене вислано на італійський фронт до 77-го полку піхоти, що рекрутувався з околиць Самбора і Дрогобича. Почерез Відень і Клягенфурт відіхав я до Удіне, в Італії, звідки мене спрямовано до місця постою Команди 77-го полку, до Анноне. Полк був розташований над рікою Піяве. Командантом полку був полковник фон Восатка, з походження чех, а адютантом поручник Странкміллер, віденець. В полку старшин українців майже не було, а були чехи, поляки, хорвати, німці й інші. Лікарем був поручник д-р Голічек, віденець. Коли полк находився в першій лінії, над рікою Піяве, тоді команда його виходила з місцевості Анноне і зближалася до фронту. Санітарна обслуга полку находилась тоді в розбитому домі, при дорозі, недалеко розташованої артилерії. Тому артилерійський, італійський обстріл нас засягав.

Зближалась так звана тринадцята офензива проти італійців. Було це в травні 1918 року. На фронті було обмаль харчів. Кукурудзяний хліб розсипався і його не було багато. М'яса діставав вояк маленький кусник, одним словом, була вже біда. Вояки жалілися, що голодні. Італійське цивільне населення таки дуже бідувало. За харчі вимінювали у військових дорожочинності. Я одержав наказ кожного другого дня являтися у першій лінії фронту. Богослуження відправляв я в італійській церкві.

Прийшла 13-та австрійська офензива на італійському фронті. Ми дістали докладні накази переправи через ріку Піяве. Початок артилерійського обстрілу почався вночі. Вогні вибухаючих шрапнелів, гук гранат, інформаційні різнокольорові ракети — все те з тріскотом скорострільів, на тлі темної ночі, творило для ока незабутній вид. З лікарем і санітетами посувалися ми вперед. Рано ми зблизились до самої ріки Піяве, бо фронт перейшов ріку. На ріці був збудований міст з човнів, до якого вела дорога. Дорогою посувалися валки з амуніцією. По італійській стороні, напроти мосту висів у повітрі бальон, обсерваційний пункт противника, який інформував про рухи військ і доноси матеріялів для фронтових частин. Безупинний барабанний вогонь гранат і шрапнелів засипував дорогу. Кидаємось з лікарем поміж виноградники, щоб скорше дістатись до окопів, збудованих над

Піявою. Через міст переносять тяжко ранених. Сповідую. До викопаних ям зносять полягних. Відчитую Панахиду, кроп'ю свяченою водою. Дивлюсь, а в одному гробі молодий четар (лейтенант) українець, з яким я недавно стрічався під час спільного свяченого, що його приготували старшини українці з полків 24-ої дивізії, в Мотта ді Лівенца, на українські Великодні Свята. Там знову лежить з накритим лицем капітан. Нараз стелиться по землі жовтий дим. Підносять крик — газований наступ! Під час бігу я загубив газову маску. Розглядаюся за такою у когось з поляглих. Виявилось, на щастя, що це не були газові стрільня.

Австрійська офензива заломилася. 77-ий полк розбитий, відійшов до резерви. Багато з тих, які передтим заповняли церкву, полягли на полі бою, інші, ранені, відійшли до шпиталів. На лицах тих, що залишились живими, маловався сум.

Події ішли скоро вперед. Зближався кінець війни, але на фронті не знали, що діялося в політичному світі. Щойно в останніх днях місяця жовтня 1918 року почався відворот і проголошено перемир'я. Полк у порядку відступав на північ, в сторону австрійської границі. Я поклав всі свої речі на віз, що мав до своєї розпорядимости і на ньому містилась полева каплиця, а сам пішки машерував разом з військом. Несподівано з'явилися італійські літаки, знизилися і почали обстрілювати нас машинними крісами. Військо розбіглося, вояки ховалися, де хто міг. Я приляг до землі в борозні поміж виноградниками, а кулі чик-чик-чик протинали листя виноградини. В хвилині, коли кожний тішився, що пережив війну, панували ще смерть і рани. Ця подія повторялась кілька разів під час маршу і нас дуже збентежила і здивувала. Австрійське військо, після проголошення перемир'я, мало відложеної гострі набої і маршувало збитими кольонами. Одного дня коло полудня, заряджено відпочинок і кухні мали приготувати обід.

Ми оба з лікарем вирішили зайняти квартиру на боці від команди полку, щоб могли спокійно відпочити. Резигнуємо з обіду, щоб не відсиджувати його на розмовах з полковником фон Восатка, командантом полку. Зайняли ми квартиру в італійського священника. Та ледви ми почали роздягатись і приготувлятися до миття і відпочинку — почувли крик на вулицях. Глянув я крізь вікно і побачив, як наше військо з піднесеними руками гонять італійські вояки наперед, бючи прикладами. Нараз вбігас до нашої квартири італійський вояк з наставленим до нас багнетом і кричить: Аванті-аванті! Ми з лікарем опинились серед маси війська — в полоні. В дорозі довідалися, що команда нашого полку дістала перепустку від італійської команди, кожний офіцер одержав свого коня і відправили їх до австрійської границі. Вони спокійно прибули до Відня, а ми з лікарем опинилися в італійському полоні. Нас попровадили на південь. Похід переходив через італійські місцевості, яких населення відзначувало день перемоги. На вид австрійських полонених, розярені, стрічають нас зневагами і побоями, відповідно до темпераменту італійців. Були навіть випадки убивств.

В одній місцевості кинулись на нас з таким розярнням, що цілий полк розбігся по ринку. Ледви вдалось італійським воякам зібрати нас до купи і втихомирити цивільне населення. Та найтяжчий був перехід через ріку Таліяменто. Довелось переходити через розбитий міст гусакком. За мостом уставилось цивільне населення і багатьох, особливо старшин, яких пізнавали по розетках на шапках, частували палицями, де попало. Побачили ми з лікарем, що не жарт, заложили опаски Червоного Хреста, щоб в цей спосіб себе охороняти. Тоді відчув я гірко латинську пословицю — "ve viktis" — горе переможеним! Одного дня, пізно вечером, заночували ми на якійсь площі. Змучений, положився я на землю і твердо заснув. Коли пробудився рано, побачив, що лежу над рівчиком в мокрому травнику. Та мабуть не спалось ніколи так солодко, як саме тоді.

Відступаючі австрійські війська полишили деякі вогні шпиталі без опіки. До одного з таких шпиталів італійська команда призначила наш перевязочний пункт 77 полка, себто лікаря, санітетів і мене, до обслуги. Я сповідав у переданому нам австр. шпиталі тяжко хворих і ховав померлих. Не мав я каплиці, ні книжки до Служби Божої. До шпиталю нікого з непокликаних не допускали. Нам також не вільно було нікуди віддалятися. Похорон відбував я в супроводі італійського вояка. Харч в було обмаль. Поза шпиталем, можна було дістати кукурудзяну муку. Купував я її, вертаючись з похорону. А що в брамі була сторожа і не вільно було нічого приносити, тому куплену муку завивали ми в покривало, яким прикривали небіщика в дорозі на кладовище. З муки навчилися ми варити італійську поленту, а коли дістали трохи оливи, то вона смакувала знаменито і нею ми добре відживлялись.

По кількох тижнях шпиталь перейняла італійська влада. Зменшувалось число хворих, бо одні вмирали, а інші видужували. Почали редукувати і персонал. Зредували і мене, та відіслали в сторону ріки Піяви. На першій збірній пункті відділили від нас вояків, а мене з одним підстаршиною, санітетом, студентом медицини, відставили пішки на другий бік ріки Піяви. Обвантажений наплечником, спитілий і втомлений, переходив я провізоричний міст, побудований на ріці Піяві, якою поплило стільки наших жертв. Поза рікою відносини були кращі. Населення не зазнало благ чужої інвазії. Воно не ставилось до нас так ворожо. При дорозі можна було купити харчі та вино в пляшках у плетених кошиках, званих "бутелльо". Ночували ми в великих бараках. Тут уже розділювали і відіслали полонених за національними групами. Куди відіслати українців, самі не знали. Відвезли нас вантажним автом до Кастель Франко, де вербували вояків до чехословацької армії. По кількох днях один італійський капітан одержав доручення відіслати нас до табору Касерта. Там вербували до армії Галлера. Італійський капітан, який мав недалеко Касерти свою родину, хотів чимскоріше відвезти нас і при тій нагоді віддати свою родину. Тому всім з нами до поспішного поїзду та ще й до вагону 2-ої класи.

Підчас подорожі прийшла до вагону італійська військова контролья. Коли італійський майор побачив нас двох полонених в вагоні 2-ої класи, розлютився, і став кричати: "Коли я був в австрійському полоні, нас возили в вагонах призначених для худоби, а ви тут ідете в 2-ій класі, та ще й поспішним поїздом. На найближчій станції перевести їх до звичайного поїзду і вагонів 3-ої класи." На станції в Римі нас перевели до іншого вагону і віддали під опіку карабінерів (поліції), які поводились з нами чемно. Італійський капітан, який нас конвоював, їхав в вагоні 2-ої класи.

15 грудня 1918 року над раном приїхали ми до Касерти, а звідтіля перевезли нас до місцевості, де був табір старшин, яких вербували до армії Галлера. В канцелярії при списуванні особистих даних італійський старшина запитав, чи голошує до польської армії. Коли я відмовився, він дуже здивувався, кажучи: "Будете зовсім свободні, будете могли їздити, куди захочете, а ні, то те будете користати зі свободи". Відносини там були добрі. Були в тому таборі українці і жиди, які до армії Галлера не зголосились. Перед нашими очима димів Везувій. Кожного дня ми ходили, під наглядом італійського старшини, на прохід і могли полагоджувати закупи. При відході з табору кожний складав письмову заяву, під словом честі, що не буде дезертирувати.

При кінці місяця грудня, або з самого початку січня 1919 року — нас, українців перевезли до великого табору в Кассіно. В тому таборі були приміщені німці, мадяри, українці й інші "неблагонадійні" народності. Табір був поділений на дві частини. Їх переділювала стіна. По середині в тій стіні містилась каплиця відчинювана на обі сторони. В одній частині табору були приміщені старшини, а в другій звичайні вояки. Старшини, від капітана вгору, кожний одержав одну кімнату, поручники по двох разом, а підпоручники (лейтенанти) по трьох і більше разом. Старшини мали навіть прислугу.

В тому таборі було вже понад вісімдесят українців — між іншими д-р Юліян Комаринський, д-р Володимир Рудницький, д-р Гринів, студент медицини Парфанович, хорунжий Іван Богачевський, інженер Свірський і інші. Там застав я двох наших капеланів — о. д-ра Василя Масцюха, мого професора з теології в Перемишлі й о. Романа Любовича. Життєві відносини були впорядковані, пульсувало зовсім живо товариське життя. Українці мали своє товариство, що його головою був д-р Юліян Комаринський. Кожного дня, по вечері, влаштовувало живу газету, яку укладав з іншими старшинами Парфанович. З італійських часописів вилучувало всі в'єтки про події в Україні, передовсім в Галичині. Улаштовувало різні курси, особливо для університетських студій. Був гарний хор зложений зі старшин, який співав під час Служби Божої. Старшинам заборонено переходити до табору звичайних вояків. Капелани мали сталу перепустку для переходу до каплиці, якою треба було виказатись при брамі. Звичайні вояки в таборі бідували. Нераз видно було, як вони шукали за відпад-

ками з кухні, душниками з помаранч, щоб заспокоїти голод. Не дивно, що між ними кинувся черевний тиф і червінка. Ми, священники, ходили не раз сповідати хворих до таборового шпиталю. Зате галицький жидок давав собі раду. Він не голодував. Коли переходили ми до каплиці, зближався і питав: "Сгомосць, може вав треба сорочки, скарпеток і т.д., все принесу". І дійсно полагоджував усі орудки.

Зближався Свят-Вечір. Старшинська кухня замовила харчі. Наші "кухари" приготували страви. Ми, священники, занялись улаштуванням Свят-Вечора для вояків. Поміж старшинами перевели збірку. Замовили харчі і разом засіли до вечері. Залунала наша коляда в таборі. Італійська сторожа налякалась нашої пісні. Почалась стрілянина, алярм. З'явилась команда. Тут знову став жидок у пригоді. Він працював у канцелярії табору. З його допомогою вдалось вяснити, що українці так стрічають своє Різдво. По вечері всіх груп, засіли старшини до Святої Вечері. Залучала коляда — "Бог Предвічний" і інші. Радісний Свят вечірний настрій чергувався з тугою і сумом, що далеко ми від рідних, які тоді так дуже потребували нашої допомоги в боротьбі за свободу. В день Різдва відслужили ми торжествену Службу Богу.

Другого або третього дня Різдвяних Свят українці одержали дозвіл відвідати відомий монастир Венедиктів — на горі Монте Кассіно. Рано, під наглядом італійської сторожі, пішли ми стежками, поміж корчі, на цю славу гору і відвідали монастир. Гарний вид з гори, на лій уміщений монастир, з прегарною церквою, в нутрі виложеною мозаїкою. На стінах церкви написи фундаторів — володарів держав — цар Франц Йосиф I, цар Вільгельм, цар Николай II-гий і інші. Там відслужили ми Службу Богу на гробі св. Венедикта. Хор співав колядки. В одну мить позбігались священники, монахи-Венедиктина, братчики і прислуга. Пильно вони слухали української пісні-молитви. Після Служби Божої священники запросили нас капелянів до своєї трапези на снідання, а всіх старшин угостили перекускою з вином. Довго тягнулась наша розмова з священниками цього славного монастиря і чунала українська пісня. Довелось нам вяснувати історію української католицької Церкви й українського народу та його змагань. Вечером повернули ми до табору, врадувані, що вийшли поза мури і кільчасті драти, обвантажені накупленими по дорозі білими бохонцями хліба — паньотто — і папіросами.

Минали дні за днями таборового життя полонених. Були вістки, що мають організувати з українських полонених армію і вислати її до Одеси на Україну — та вістки ті виявились неправдивими.

З початком місяця березня 1919 року звільнено полевих духовників, лікарів, ветеринарів та інвалідів. Нас відвезли через Рим, Фльоренцію, Медіолян до місцевости Комо над озером Комо. В Медіоляні ми заночували. До міста не вільно було виходити. У брамі дому, де був наш н'чліг, стояла військова стійка, та всежтаки дехто продирався до міста, щоб оглянути славу медіолянську катедрю. На другий день всадили нас знову до поїзду і ми відіхали в Комо. Там перебули

ми тижневу кwarantанну. Харчувались у ресторані, з якого видно було озеро Комо. По озері плавали лодки, в яких, находилась розсіяна, безжурна молодь. Перший раз, по довгому часі, ми засіли при столах, застелених білими скатертями. Все те докиля викликувало в нас дивне вражіння, бо привикли ми до фронтового, а відтак до таборового військового життя. Ми вже відвикли були від такого "мякого" життя.

По кwarantанні нас відставлено на залізничу станцію в Комо і ми заняли заздалегідь приготовані для нас місця в вагонах другої класи. Нами опікувався "Червоний Хрест". Під час їзди ми дістали обильний харч, папіроси і солодоці. Вагони були замкнені і на станціях нам недозволено з них виходити. Другого дня рано заїхали на австрійську станцію у Фельдріху в Форальбергу. Там перебрала нас австрійська влада. На стрічу вийшла делегація під проводом єпископа Фельдкірху. Звідтам розїздилися ми у різні сторони. Українці поїхали у Відень. Лише о. д-р Василь Маснох подався на полудне, мабуть у Хорватію. Їхали ми в вагонах третьої класи, а кондуктори, з усмішкою, заявляли: "Це вже не цісарство, а республіка". У Відні, у військових казармах, був наш збірний пункт, а рівночасно набір тих, що голосились до Української Галицької Армії. Хоч ціла моя рідня находилась на теренах, що були опановані поляками (Дигівщина і Чесан'вщина), я зараз у Відні зголосився у ряди УГАрмії.

По кількох днях побуту в Відні, я хотів чимшвидше дістатись туди, де велася боротьба за волю України, — на рідні землі. Втішився я, коли подано до відома, що відходить транспорт в Україну. Переїзд через Мадярщину не належав до приємностей. Мадяри перевозили ревізії, то знов задержували поїзд. Вкінці добились ми на територію Української Держави. Раділи ми, що в своїй рідній державі. Ціну ніч не спали. Я вслухувався в ритмічний крок вояка Української Держави хоч і в австрійській уніформі. Дивні почування роїлись у моїй душі. Вояк цей такий дорогий і близький був мені. Я часто підходив до нього, випитував і тинився кожним його словом. На другий день рано прийшов поїзд і ми відіхали до Станиславова, де примістився Уряд Західної Области Української Народної Республіки. Зголосився я в Міністерстві Військових Справ. Та тут вразили мене перші помічення. Референтів тяжко було знайти в канцелярії, а за референтом духівництва треба було розшукувати, так що аж по полудні міг я оформити моє зголошення в ряди УГАрмії. Я дістав двотижневу відпустку, і поїхав до свого швагра д-ра Романа Савойки в тижневу відпустку, і поїхав до свого швагра д-ра Романа Савойки в Камінку Струмелову, де він був занятий в Повітовому Комісаріаті, щоб розвідати про долю моєї рідні. Щоби не вертатись знову до Станиславова, мені доручено зголоситись у референта Духівництва I-го Корпусу, о. Петра Кашуби, мого товариша, щоб він дав мені приділення в районі I-го Корпусу і про це повідомив Станиславів. Це було в половині місяця березня 1919 року. По кількох днях побуту в Камінці Струмеловій я зголосився до служби і мене призначено духівником полевого шпиталю I-го Корпусу, що був тоді в мі-

сті Радехові. Я відіхав до Радехова. Шпиталь містився в шкільному будинку. Командантом шпиталю був д-р Олександр Подолницький, знаний генетолог, а помічним лікарем санітарний поручник Роман Мотлюк. Працювали в шпиталі також два полонені польські лікарі д-р Мосаковський і д-р Франковський. Службу медсестер повнили СС. Служебниці. Їх настоятелькою була Сестра Петронеля, яка дивним збігом обставин була відтак першою настоятелькою в Захоронці СС. Служебниць, яку я оснував в парохії Бірча й отворив дня 15 квітня 1929 року. Для них служив я кожного дня Службу Божу у шпитальній каплиці. Були також і цивільні мед-сестри, напр. німка Сестра Регіна.

В Радехові був вишкіл новобранців. В ньому велику частину творили стрільці, які походили з Холмщини, бувшої російської займанщини. Був це елемент нездисциплінований, а під оглядом релігійним зовсім занедбаний. Коли напр. на Великдень 1919 року відправляв я біля бараків, де мешкали новобранці, полеву Службу Божу, то вони поводитись так як безвірні. Цей стан, по повороті з австрійської армії, зробив на мене дуже прикре вражіння. Я привик був до порядку, в якому приходили військові частини австрійської армії на Богослуження. Показалась велика різниця між вояками, які походили з Галичини, а тими з північних, зглядно східних областей що до дисципліни і виконання обовязків. Старшини мали з ними багато клопотів.

Командантом міста Радехова був сотник Іван Мартинюк. Парохом був о. д-р Володимир Пелліх, бувший гімназійний професор, людина образована й культурна. Церква в Радехові була невелика, деревяна, побудова тимчасово на місце попередньої, що в часі війни згоріла.

У місяці травні 1919 почався наступ польської армії Галлера на частини I-го Корпусу, що під напором почали відступати. Відійшов з Радехова і польовий шпиталь, а 21 травня 1919 року зайняли поляки Радехів. Д-р Олександр Подолницький, при другім відвороті, в Чорткові залишив шпиталь. Тоді команду шпиталю обняв д-р Володимир Білозор, сотник, а другим лікарем був д-р Микола Терлецький. В Борщеві, в сушарні тютюну, приміщено хворих на долівці на соломі. Вже тоді появилась хвороба сипного тифу. Сповідуючи хворих, заразився я тифом. Українська Галицька Армія була скупчена на малому просторі між рікою Збручем і Дністром. Ряди Армії при першім відвороті значно зменшились. Був брак набоїв і вираду.

Дня 7 червня 1919 почалась так звана "Чортківська офензива". Була вона одним з найкращих моментів, які я переживав у житті. Армія рушила походом вперед. Дух стрілецтва піднявся. Населення в здобутих теренах вітало з великою радістю рідну УГАрмію. Вся мужеська молодь і мужчини гнали втікаючу польську армію, так що фронтові частини не могли наздігнати її. I-ий Гал. Корпус машерував на Гусятин—Количинці—Теребовля—Тернопіль—Зборів—Оліїв—Золочів. Ми зі шпиталем підійшли під Золочів. В селі Плугів я вже дістав гарячку і мусів пожитись у ліжку.

Наша офензива, з браку амуніції, заломилась. Почався відворот. Мене відставили до мадярського шпиталю "Червоного Хреста" в Тернополі. Я просив д-ра Білозора, що наколи армія мала б дальше відступати, щоб мене забрали з собою. Д-р Білозор слова додержав. Було це вночі, як по мене заїхала підвода під шпиталь. Лікарі мадярського шпиталю не радили мене забирати, бо це було перед кризою тифу. Я таки обстоював своє рішення. Мене положили на віз, прикритий будою. Стан гарячки був високий. З цієї дороги не пригадую собі майже нічого. Раз тільки віз підскочив сильно на камені і я на хвилю опритомнів. Ми приїхали до Грималова: там задержались. В тому самому часі хворів на тиф також і д-р Микола Терлецький. Стан його був дуже поганий. Нас доглядали СС. Служебниці, особливо Сестра Петронеля.

Дня 16 липня УГАрмія перейшла через Збруч на Придніпрянщину. Перевезено і наш шпиталь. СС. Служебниці залишилися перед Збручем в Галичині та перейшли до найближчого Дому СС. Служебниць. Шпиталь поповнився цивільними мед-сестрами: Татухова, Марійка Махніцка, Марія Федиська, Монджейовська, Стефанія Лебедович, дві сестри Гіжовські, з яких молодша Марія була студенткою медицини. Бактеріологічну лабораторію провадив санітарний чотар Лукасевич, адміністрацію хорунжий Гончар, підхорунжий Юліян Сохоцький, булавний М. Косіковський, старший десятник Нагірний — обоз і старший десятник Іван Білозір, канцелярію.

Ріку Збруч перейшли ми на північ від місцевости Скала. Самого переходу не пам'ятаю. Знаю, що я пробудився другого дня і мені сказали, що ми вже на другій стороні. Наші вози стояли на площі біля якогось села. Повиходили з хат люди і з цікавістю приглядалися "Австрійцям". Мене особисто обняло почуття, що нахожуся в чужій стороні. Довідався я, що недалеко лежить хворий на тиф о. Іван Орловський з Перемишля, що опісля помер 18 серпня 1919 в Кам'янці Подільській. Відвідати його я не міг, бо був дуже виснажений тифом, так що при помочі палиці вчився ходити як мала дитина.

Вже під час відвороту в Галичині стрівуся я зі своїм вуйком Григорієм Лебедовичем. Він передав мені під опіку доньку свого брата, бл. пам. о. Івана Лебедовича, що помер в Честинях біля Жовкви, круглу сироту, укінчену гімназистку СС. Василіянок у Львові. Вона була веселої вдачі і цілий час перебувала зі мною.

Душпастирство при шпиталі, на час моєї недуги тифу і реконвалесценції, переняв о. Омелян Марчак-Баранський.

По переході УГАрмії за Збруч лиш маленька територія українських земель, довкруги Кам'янця Подільського була в руках Української Народної Республіки. Решта земель була зайнята або більшовиками, або армією Денікіна, що посувалась з'її сторони Одеси на Київ. Щоб здобути простір, переорганізувати та прохарчувати військо мусіла УГА вступити в бій з більшовиками. Опрацьовано план походу на Київ. Нас спрямовано на північ в сторону — Дунаївці, Бар,

Вінниця. Довший час задержались ми в Барі, де розмістився шпиталь.

Переїжджаючи чорноземом Поділля, ланами пшеничних піль, що під подуvom вітру хвилювали неначе море, я на власні очі побачив багатство України.

На осідок для шпиталю I-го Гал. Корпусу призначено Київ. Ми тішилися, що будемо в місті матері українських городів, та даремні були наші сподівання. До Києва ми не дібрались. Осіли в Вінниці. За м'єстом, в одному крилі шпиталю для умово хворих, дістав приміщення наш шпиталь. З міста до шпиталю вела широка дорога-алея, висаджена деревами. Довкруги шпиталю багато дерев і зелені. Самий шпиталь був, на той час, вивінуваний з усіх полевих шпиталів УГА може й найкраще ліжками і ліками.

Прийшла осінь, а відтак і люта зима. У рядах УГАармії поширився найбільший її ворог — тиф. — так що в частинах нераз лише кількох вояків осталися здоровими. Сніг білим покривалом прикрив землю. Мовоз і часті снігові завівали подільські дороги й поля. Серед сніжної куряви, прикриті легким покривалом, їхали десятки верстов, хворі на тиф, в гарячці, стрільці та старшини Української Галицької Армії. Всі вони майже приїздили до шпиталю зі запаленням легенів, або перестудами. Я обходив кожного дня усі кімнати, відвідував хворих, уділяв св. Тайни та потішав. Не було майже випадку, щоб хтось із хворих стрільців чи старшин відмовлявся від сповіді, чи приймав св. Тайну. В одному випадку один старшина, коли я хотів його висповідати, відізався до мене: "Ви, Отче, радше покличте мені медсестру, щоб дала мені якусь поміч". Я спокійно сповнив його бажання, помолвився — і коли другий раз у тому самому дні прийшов його висповідати, він сам звернувся до мене: "Отче, Ви хотіли мене висповідати, я відмовився. Тепер я прошу про сповідь". Вечором, по похороні стрільців, коли я вернувся до шпиталю, то цей старшина перейшов вже у вічність.

Кожного дня вмирало на тиф кілька, а то й кільканадцять стрільців і старшин. Я зажавав від команди шпиталю, щоб технічна частина приготувала домовину для кожного померлого і заявив, що не буду відправляти похорону, доки це не буде виконане, бо стрілець заслужив собі бодай на домовину. По кількох днях я побачив сам, що це не вдається перевести. Хоронено в цей спосіб, що обвивали тіло помершого плетінкою (рогожею), привязували картку, з виписаним ім'ям і прізвищем небіщика, складали тіла на віз, наче снопи і вивозили на кладовище. Там я приїздив і відправляв похорон. Ми заняли одну частину католицького кладовища в Вінниці і там хоронили наших старшин і стрільців.

Перший старшинський похорон у Вінниці з шпиталю I-го Корпусу був о. Володимира Ганинського, що помер 31 жовтня 1919 р. У тому шпиталі помер також о. Петро Кашуба дня 6 грудня 1919 р.

Дуже тяжкою проблемою було копання гробів. Шпиталь мав дуже мало обслуги. По частинах здорових стрільців було нераз лише

кілька. Завдяки сотникові Песторові Яцеву, що прислав кількох стрільців, ми могли копати спільні гроби. Щоб не ширити прикрого враження серед здорових, похорони відбувалися вечорами, коли гробокопатели відійшли додому. Привезені тіла складали після списка в спільних гробах, прикривали легко землею, а щойно другого дня рано засипували.

В старшин і стрільців УГА було незвичайно дейне наставлення. Серед тифозної гарячки, висловлюючи підсвідомі думки, мало хто згадував про свою рідню, а майже всі, особливо старшини, укладали пляни, як робити наступ на ворога, щоб визволити свою вужчу батьківщину, особливо Львів.

Минали дні за днями. Наше кладовище наповнялось масовими гробами найбільш ідейних синів українського народу. Більшість УГА сконцентрувалась по шпиталю, а тільки маленька частина була здорова. Тимчасом йшов напір большевицької армії. В другій половині грудня 1919 р. Головна Команда і поодинокі частини відходили з Вінниці. Залишилися тільки шпиталі з важко хворими. Всі виздоровці повинні були податись зі своїми частинами на полудне в сторону Балти, де мало відбутись перегрупування і реорганізація УГАармії. З шпиталю відійшли два полонені польські лікарі — д-р Радзішевський і мед. Марціняк, а також медик четар Роман Мотлюк та частина обозу. Залишився тільки найконечніший персонал та тяжко хворі. Д-р Білзор зарядив переміщення хворих на залах — разом старшин і стрільців.

На моє велике здивування, дістав я наказ виїхати зі шпиталю. Отягаюсь з виконанням наказу, щоб не лишати тяжко хворих без духовної опіки. Крім того моя сестра Стефа Лебедович захворіла на сипний тиф, а я також дістав якраз гарячку і повинен був пожитись до ліжка. Сестра померла і не побачила мене перед смертю.

Вночі з 31 грудня 1919 на 1-го січня 1920 р. в годині 11-ій я прийшов до команданта шпиталю, який рішучим тоном заявив: "Отче, я вам наказую — ви маєте виїхати". З великою досадою в серці я положився на санях в годині 12-ій опівночі і разом з візником і чурою подалися вдорогу. Ніч була місячна й ясна. Їхали ми стривожені бо в такому бурхливому часі траплялися напади. Над ранком добились ми до відступаючих частин УГАармії. Я стрів двох лікарів поляків, що працювали в нашому шпиталі і четаря Мотлюка, які пробивались в сторону Галичини, на захід до поляків. Вони пропонували мені податись з ними і запевняли, що не буду мати ніяких неприємностей від поляків. Та я не піддався тій намові, а рішився залишитись зі своєю армією до кінця, хоч можна було передбачити, що здесяткована тифом і окружена зі всіх сторін ворогами УГАармія не зможе встоятись перед ворожими силами. Я подався далше зі своєю армією, шукаючи о. Якіма Фещака, тодішнього референта духовництва I-го Корпусу, щоб дістати нове призначення. Пізно у Свят-Вечір перемерзлі зайхали мабуть до м'єстечка Горячківка на Поділлі. Знай-

шли приміщення в якійсь бідній родині, що приготувлялася за- сісти до вечері. Запросили і нас. Ми були вдоволені, що могли бодай завітись. Думки линуть до рідні. Рано відправив я у шкільній залі Службу Божу. На третій день свят рушили ми далше в дорогу. Заночував я тимразом у священика-вдівця. Вкінці приїхали ми до Чечельника, де Команда I-го Корпусу заквартирува- лася на довше. Отець Фецак заняв квартиру недалеко католицької церкви, а я замешкав у власника пивоварного заводу — жида. Мій господар був дуже вдоволений, бо сподівався мати якийсь час спокій. Час до часу вгощував мене пивом, щоб зробити мені приємність. Кож- ного дня відвідував я о. Фецака, а вечорами довго ми розмовляли на різні теми. Був це монах-патріот і босвик. Завжди усміхнений, з легким гумором, що вносив між старшич і стрільц'в багато розради. Одного разу засидівся на розмові у о. Фецака десь поза 10-ту годину уночі. Ми розпрощались і я відійшов на свою квартиру. За яку годину, коли вже почав розбиратись на лічліг, хтось застукав у браму. Стри- вожений господар вбіг до моєї кімнати, побоюючись якогось нападу. Виявилося, що це був чура о. Фецака. Прийшов з просьбою, щоб при- йти, бо "Отець захворіли". О. Фецакові зробилося слабо і він просив про св. Сповідь і Єлей. По відбутій св. Сповіді і уд'ленні св. Тайни Єле- опомазання о. Фецак з гумором сказав так: "Тепер мені рогатий вже нічого не вд'є, я його не боюся, як схоче мене хопити за ногу, вислиз- нуся йому, Ви її намазали". Довго ми ще розмовляли, а біля півночі я повернувся на свою квартиру.

В Чечельнику ми стрічали свято Йордану. Я зарядив богослу- ження. На терасі замку більшої посілости розложив полеву каплицю. На Службу Божу прийшли старшини I-го Корпусу і делеговані гар- матчики з батареєю. Несподівано під час Служби Божої почули ми стр'лянину. Над нами забряжчали кулі крісових набоїв. Всі насторо- жені. По богослуженні пішли ми процесійно на став на Йорданське Водосвяття. Гарматчики дали сальви острими набоями. Під нами по- чав тріщати лід, тому ми подались назад, щоб не скупатись в ставі. Опис того Йордану стрінув я в часописі "Америка", а подав його д-р Володимир Галан, що тоді був командантом висланих на богослужен- ня гарматчиків. По 38-ох роках ми стрінулися в Філадельфії і згада- ли часи нашого походу на Україні, згадали й про Йордан в Чечельнику.

Серед старшин Команди Корпусу і серед стрільц'в помітна була метушня. УГАрмія знайшлася в дуже скрутному положенні. Позбав- лена політичного проводу, знесилена тифом, притиснена зі всіх сто- рін ворожими силами, мусіла переговорювати з большевиками і включитись у Червону Армію. В канцеляріях переглянули докумен- ти, письма. Все, що непригоже, палили. Непевність будуччини три- вожить. Ідуть різні сплетні, морляв, румуни не пропускають на дру- гий бік Дністра і кожного, хто вагнеться продістатись — стріляють. Начальна Команда УГА і головні частини концентруються в Балті. Приїжджає туди також Команда I-го Корпусу, разом з нею і я. В

Балті розглядаюся за місцем на богослуження. За кілька днів довідуюся, що 12 лютого 1920 року о. Яким Фецак помер в Че- чельнику. Вибрався я зараз в дорогу, щоб приготувати і заря- дити похорон. Йдемо з візником саньми. Дорога завіяна снігом, нема жадного сліду. В дорозі захоплює нас ніч. З-під снігу встають на полі будяки, які здалека, на тлі білого снігу, видаються малим лісом. Зачинаємо блудити. Кілька годин ми стратили, поки добилися до Че- чельника.

На похорон о. Фецака поприїздили полеві духовники частин I-го Корпусу. Використав я присутність усіх полевих духовників I-го Кор- пусу і скликав зібрання, щоб застановитись над нашим спільним по- ступованням у витвореній новій ситуації. На зібрання прийшли всі полеві духовники I-го Корпусу.

На цьому спільному зібранні визесли ми рішення: "Наших стрільців і старшин в ніяких обставинах ми не лишимо. Разом з ними ми вийшли з дому і з ними останемо аж до кінця". І стрі- лецтво відплатилось своїм духовникам великим довірям і привязан- ням. Коли напр. у 6-ій Бригаді, політичний комісар хотів забрати по- левого духовника, стрільці не дали його усунути.

В таких дуже складних обставинах я перейняв, по смерті о. Якіма Фецака, провід полевого дух'вництва I-го Корпусу. Залишитися мені при Команді не було доцільно. Тому переніс я свій осідок до 5-ої Сокаль- ської Бригади, яка перетворилася у кінний полк. Командантом пол- ку був полковник Микола Аркас, син знамого історика. При кожно- му полку настановила большевицька команда політичного комісара. При нашому кінному полку був ним Петрущак, галичанин, здається, бувший торговельний помічник у склепі "Народна Торгівля". Без відома політичного комісара в полку не могло нічого діятись. Усі на- кази команданта полку мусіли мати підпис політичного комісара. Українську Галицьку Армію переіменовано на Червону Українську Га- лицьку Армію (ЧУГА). В ній не було вже призначення для полевих ду- ховників. Щоб мати приділ, — а був приділ для учителя для негра- мотних — я його зайняв. Деколи вечером була справді наука для тих, що не знали письма, але таких не було багато. Усі чинности полевого духовника я виконував. На богослуження йшли старшини і стрільці вже не в військовому порядку, бо оголошення про них не було пода- ване в денних наказах. Так проходила зима. Армію реорганізовано. Зі шпиталів верталися виздоровці. Доповнялися полки. Організував- ся і кінний полк.

КІНОТА УГА

При творенні УГАрмії частини мали кіннотчиків. Мав їх і I-ий Галицький Корпус. По "Чортківській офензиві", при реорганізації ар- мії, стягнуто кіннотчиків з частин і зорганізовано кінний полк. Коман- дантом полку став отаман Геннінг, австр. рйтмайстер, а його адютан- том поручник Піндач — оба Німці. Полк складався з трьох сотень.

конях виїхали на площу в босвому виряді поодинокі сотні полку. Я відслужив Молебен і сказав проповідь. Це був немов Великдень української національної ідеї — української державности. Невимовна радість огорнула тоді старшин і стрільців. Ніхто не думав над тим, що це рівночасно початок кінця цієї героїчної Армії, що, здана цілковито на саму себе, мусіла протиставитися ворогові, що оточив її з усіх сторін. Не знайшовши зрозуміння в західних державах-переможцях, які сьогодні дорого платять за свою тодішню байдуність і короткозорість, Українська Галицька Армія, знищена тифом, знайшлася знову поміж двома фронтами. Переворот проти большевиків був прямо актом розпуки УГА. В такому положенні знайшовся і кінний полк на позиції біля Літина.

Одного дня, коли кіннота виїхала а розвіди, а обоз і технічні частини стояли поміж деревами біля ліса, на краю показалися кіннотчики, які то виїздили, то знов ховались у лісі. Хтось крикнув, що це большевики. Настала така страшна паніка, якої я не бачив за цілий час війни. Цілий обоз зачав утікати на захід, в сторону польського фронту. Частина УГА відкрила полякам фронт, що підсунувся, займаючи позиції УГАрмії проти большевиків. Спершу поляки поводилися дуже обережно. Старшин запросили на спільний обід, на якому я не був присутній. Відтак казали, для обережності, зложити зброю, лишаячи старшинам і підстаршинам їхні пістолі. По кількох днях, коли ми вже просунулись дещо поза фронт, обставили нас машинними крісами, відібрали всю зброю, майно і коні, а нас забрали в полон. Дуже прикро відчули це старшини. Пригадую собі, як поручник Манько, що мав свого улюбленого коня, віддаючи його, з резигнацією вдарив нагайкою і з досади сказав: "Ото ми довоювались!" Багато старшин перебрались в дорозі в цивільний одяг і поїхали в сторону Кам'янця Подільського, щоби стати в ряди Дієвої Армії. Решту старшин і стрільців поляки спрямували під конвоем в сторону Проскурова. Щоб врятувати перед конфіскацією полеву каплицю та канцелярію Полевого Духівництва I-го Корпусу за порадою старшин, я залишив її в церкві, в селі Глезнів, перед Проскуровом. Була надія, що вдасться звідтам все те забрати. Тимчасом до Глезнева вернутись не було можна.

В Проскурові приміщено нас у бараках. Тут стрічали ми в неділю свято Покровителя війська — св. Юрія. На площі табору відслужено Службу Божу, під час якої проповідь, повну бадьорости, щоб не падати духом, виголосив о. Василь Пелех. З Проскурова повезли нас до Львова — на Ялівець. Там був переходовий табір, в якому виділювали групами транспорти і відвозили на захід. Я був призначений на виїзд до першого транспорту, але тому що захворів, остався на Ялівці, а відтак, завдяки інтервенції лікаря д-ра Барвінського, одержав відпустку "на необмежений час" і виїхав до Селиськ біля Динова, до своєї рідні. Там однак довго оставатися не міг, бо мною почала пильно інтересуватись місцева жандармерія. Виїхав я тому до Перемишля, до Конституції, та просив про

призначення душпастирської праці. В тому часі, під час неприсутности Єпископа Йосафата Коциловського, о. д-р Василь Пилило дав мені для вибору спис усіх вільних місць в цілій єпархії. На протязі 48 годин я мав рішитися, куди хочу піти. То був гарний жест з боку моєї духовної влади. Найближче вільне місце було управляюче сотрудицтво в Віжомлі, біля Судової Вишні, куди я міг легко доїхати. Його я вибрав за тимчасовий осідок.

Отець Роман Лободич

Отець Роман Лободич

О. Роман Лободич, уроджений 1 січня 1893 року в Сорках Ширецьких, повіт Львів. Родичі були учителями. До народної школи ходив в Ходорові і Богородчанах, де батько був управителем школи, а до гімназії в Коломиї, Стрию і Станиславові. В 1911 році склав іспит зрілості. На львівському університеті студіював право і св. Богословію, яку закінчив у 1916 році. Священічі священня, в безженному стані, прийняв з рук Митрополита Андрея Шептицького в 1917 році і став архикатедральним сотрудином при кафедрі св. Юра у Львові. В тому часі був покликаний на полевого духовника в австрійській армії.

Про свою службу полевого духовника пише наступне:

"Покликано мене до військової служби при австрійській армії як духовника, коли я був архикатедральним сотрудином у Львові. Був то рік 1917, а парохом катедри св. Юра був у той час крилошан о. Тит Войнаровський. В Перемишлі я зголосився у Фельдсуперіораті. Кілька днів мене "обрихтував" референт суперіорату о. Юліян Слонський, а потім післали мене до Рашева, де я при команді 95 пп. виконував службу духовника. З того часу пригадую собі одну замітну подію. Я прийшов зголоситися і представитися полковникові Майснерові та ждав на свою чергу в канцелярії, де працювали рахункові підстаршини. Приступив до мене один з підстаршин і сказав: "Дуже перепрошую о. Духовника, я хочу представитися і заізнатися. Моє прізвище Петро Вергун, прошу дозволити мені і кожного дня приходити і служити Вам до Служби Божої". Я з приємністю прийняв те до відома. Підст. Петро Вергун, пізніший Апост. Адміністратор для українців католиків в Німеччині, служив мені кожного дня до Служби Божої та часто приходив до мене на гутірку. По довгих літах я як "Умзідлер" опинився в Судетах і написав до

Апост. Адміністратора, то зараз дістав сердечну відповідь. В'їхав мене й о. д-ра Василя Лабу, що д'їлив разом зі мною долю вигнанця, прислав мені допомогу до Праги і мною оп'їкувався. За того Ісповідника нашої св. віри я все пам'ятаю у св'їх молитвах. У Ряшеві було у тому часі багато українських вояків-однорічників, що відбували вправи, а потім, з т. зв. маршкомпаніями, відходили на фронт. Пригадую собі торжественну Службу Божу, що я відправив з нагоди миру в Берестю. Між старшинами були там Ромко Комарницький і Дозьо Самотулка, котрі вишколювали однорічників та дуже милої вдачі православний духовник з Буковини о. Шорш.

По короткім перебуванні в Ряшеві, перенесено мене на італійський фронт. Через Відень та Інсбрук я приїхав до Трієнту в пол. Тироли, до головного "Заммельштеллс", і там можна було довідатися, де знаходиться частина, до якої я призначений. В Трієнті також у тому часі був я свідком паради - візити цісаря Карла, що їхав на фронт. Всі старшини стояли в ряді перед двірцем, і я між ними. Цісар подавав кожному руку, а мені, подаючи руку, сказав: "Гріс Гот, Гер Фельдкурат!"

З Трієнту післано мене до Веццано, де була команда армії, а відтак відїхав я до дивізії в місцевості Бендо, де дістав від дивізійного пароха, Сзуїта Масса потрібні інструкції і речі та відїхав вже на фронт у позицію "Пескієра". Те італійське село на границі, зовсім розбите, було моїм осідком. Маскованими дорогами я там дістався і замешкав у каверні, разом з командантом відділу машинних крісів, Букатою, українцем з Буковини. Був там стрілецький баталіон 165 левих стрільців, що складався головно з наших людей, а крім того багато українців було на різних позиціях, на просторі кількох кілометрів. То був мій район і я його все рано відвідував. Відправляв Служби Божі, сповідав, потішав, роздавав часописи і т. п. Тут при тій праці я попав в італійський полон. Наперед забрали мене з іншими до Брешчіа, збірного табору полонених, а відтак перевезли залізницею на полудне, під Неаполь, до Кассіно, провінція Касерта. Життя в таборі вимагало б довгого опису, та я коротенько згадаю за духовну обслугу. Нас, полевих священиків, було в таборі трьох: я, о. проф. д-р Василь Масцюх, пізніший Ап. Адміністратор Лемківщини, й о. Іван Лебедович, з Перемиської єпархії, пізніший Бірчанський декан. Життя в таборі під оглядом духовним, давало багато праці, бо було біля 20,000 вояків, та 100, або більше, наших старшин. В трійку ми працювали цілими днями, обслуговуючи вірних.

Пригадується мені прогулька до монастиря Венедиктинів, на горі, де ми відслужили св. Літургію над гробом св. Венедикта, зацікавлення монахів нашим обрядом, хор старшин, різні виклади в таборі, редакція часопису, бійка з кацапами. Серед таких таборових обставин проходило наше життя. Священики з лікарями перші виїхали з табору до Кома, над озером Ляго ді Кома, а звідтам міжнародним поїздом, через Швайцарію, — приїхали до Відня. У Відні короткий час я був у шпиталі на Сімерінг, а по зголошенні у ліквідаційній комісії в полк.

Вариводи, виїхав з німцями транспортом на Україну, до Галичини через Мадярщину, де в той час нас дошкульно ревідували у Бруку над Литавою червоної частини Белі Куна. Звідти через Лавочне дістався я до Стрия і Станиславова. Зі Станиславова післали мене як духовника Пов. команди в Жидачеві. В Жидачеві командантом був тоді сот. Жигмонт Олексин, під командою якого я деякий час служив. По довгих походах дістались ми до Чорткова, де мене приділено до шпитальної служби. Коли поляки занимали Чортків, я перебрався і піхотою з Чорткова через Бучач, Станиславів, Галич прийшов до Львова. Поляки короткий час мене інтернували, а коли випустили, то я зголосився до Митрополита і став його капеляном до часу, аж дістав дальше призначення. Моя військова кар'єра на тому закінчилась.

Пізніші мої призначення були: катехитуря в Жидачеві і Галичі, прив. сотр., а потім парохія в Залукві коло Галича, канонія в Станиславові і парохія катедр. церкви, сенатор в Польщі, канонія у Львові і парохія катедр. св. Юра. Там застали мене червоної. За письменим дозволом Митрополита я виїхав на захід. Був у Празі, Брюсселі, а відтак завдяки ОО. Василіанам, а головно архимандритові Миськову, на василіянський афідавіт, приїхав до Америки у 1947 році. Приятий тимчасово до філадельфійської єпархії, був я першим парохом і організатором парохії у Лос Енджелес, першим ректором новобудованої укр. кат. Семинарії у Вашингтоні, а тепер я є капеляном Сестер Василіянок в Філадельфії при веденні ними Сиротинці."

Отець Іван Йосиф Лучинський ЧСВВ

О. Іван Лучинський, ур. 1888 року, по скінченні студій висвятився в 1916 році у безженному стані. Вступив до УГАрмії і став духовником 4-ої Золочівської бригади. Про час, перебутий за Збручем, згадає д-р Володимир Мурович так:

"При 4-ій бригаді капеляном був о. Лучинський, що відтак став Василіянином. З ним я мав сердечні зв'язки. Він все був на фронті при стрільцях і піддержував їх на душі. Зокрема, коли почався тиф.

Пригадую собі, що при кінці жовтня женився наш отаман Шашкевич. Ми стаціонували в Червонім, посілість Терещенка і в його замку ми мешкали. Тоді з фронту прибув о. Лучинський і звінчав їх у православній церкві. Весілля було гарне. По вінчанню о. Лучинський відїхав на фронт. Був цілий час зі стрільцями. Щойно на другий день прибув на відпочинок. По весіллю післано нас до Райгородка і тут ми держали фронт проти Денікінців здовж ріки Бог, аж до Брацлава. О. Лучинський був все з нами. Все заходив до бригади.

З Денікінського фронту переїхали ми на відпочинок до Немирова. Тут зачався загальний тиф. Захворів і о. Лучинський.

З УГАрмією перебув о. Лучинський до самого кінця і був в таборі полонених в Тухолі.

По поверті з полону став настоятелем в Духовній Семинарії у Львові. Про той час пише о. Ігнатій Галушка:

“О. Іван Лучинський це лагідний, предобрый Самарянин, що все був готовий себе цілковито забути, щоб бути Самарянином для всіх. Так і в рішачую хвилю служив своєму народові, що його всі забули і залишили”.

О. Лучинський вступив до Чину ОО. Василіян і прийняв ім'я Йосиф.

Під час німецької окупації був у Дрогобичі.

Згинув 1945 року, убитий більшовиками, в Галичині.

Отець Лев Манько ЧСВВ

Отець Лев Манько ЧСВВ

Як світське духовенство, так і монаші чини в рішальний момент станули в ряди УГА. По шпиталях, біля хворих чи ранених наших стрільців, ми бачили наших невтомних Сестер Служебниць, що несли поміч, розраду і гоїли рани борцям за волю України. У рядах армії побіч стрільців стають полеві духовники, ОО. Василіяни. Їх називають почесно “монах-лицар”. Разом з народом вони ділять усі труди важкої боротьби і кладуть жертви свого життя на вівтарі любови України.

До таких постатей належить і о. Лев Манько ЧСВВ. Народжений дня 25 березня 1876 р., в селі Яжові Ста-

рім біля Яворова. По скінченню народної школи учився в гімназії в Перемишлі, а відтак зголосився до Чину ОО. Василіян. Новіціят відбував в монастирі в Добромилі, а відтак продовжував далше свої студії. У 1906 році прийняв св. Тайну священства з рук Перемиського Єпископа Константина Чеховича. Посвятився виключно місійній праці. Мало було таких закутин в Галичині, в яких о. Манько не проповідував би на місіях чи реколекціях. Своїми гарячими і дуже цікавими проповідями, навіяними любовю до Бога і рідного народу, захоплював людей і вказував їм дорогу Божих законів.

У різних монастирях, як — у Жовкві, Дрогобичі, Кристинополі й ін., призначувала його влада Чину ОО. Василіян і до інших обов'язків.

При кінці I-шої світової війни покликаний на полевого духовни-

ка в австрійській армії, перейшов в ряди УГАрмії і разом з нею ділив долю в Галичині і за Збручем.

По розвалі УГАрмії не вернувся зараз в Галичину, але через кілька років лишився на місіі на Поділлі, за Збручем, аж під тиском більшовиків повернувся з дуже вже підірваним здоров'ям.

Саме в тому часі, коли о. Манько рішився залишитись за Збручем, я з ним стрінувся. Є люди, з якими стріча лишається милим спогадом на довгі роки. Таким милим спомином була і моя стріча з о. Маньком. Монах, який знав, що має удосконалюватися, а рівночасно людина веселої вдачі, свідомий того, що ступає по цій землі, залишив у мене милий спомин з наших розмов, які з присмієттю згадую до сьогоднішніх днів.

Злощасна хвороба — рак легенів — положила кінець життю цього трудолюбивого монаха, невтомого працівника і патріота в дні 25 січня 1931 року в селі Букова, повіту Самбір, на 53-му році життя і 34-му чернецтва.

Отець Іван Ольшанський

Отець Іван Ольшанський

Отець Іван Ольшанський народився 6 червня 1869 р. в Цикові, повіт Перемишль в старій священничій родині о. Михайла Ольшанського, мостиського декана і Каролини Ганкевич, гербу Габданк, дочки о. Ганкевича, пароха в Вовче коло Турки. Рід Ольшанських це давній шляхоцький рід, який сягає княжих часів. О. І. Ольшанський закінчив гімназію в Перемишлі а богословські студії у Львові. Одружений в 1895 р. в Чернівцях, з дочкою полковника царської армії Єлисаветою з роду Чертенко, яка виховувалась у свого вуйка о. Константина Костецького, генерального вікарія на Буковині. В цьому домі бував Митрополит Граф Ан-

дрей Шептицький. Висвячений був в Перемишлі. По висвяченні став сотрудником в парохіях Лужку, Будинені, Теплицях, а вкінці в Хирові, де по смерті пароха о. Гладилевича, був парохом. В Хирові була знана гімназія під проводом ОО. Єзуїтів. Там нераз відбував духовні вправи Митрополит Андрей Шептицький. Він постарався, що для учнів українців приходив навчати релігії о. І. Ольшанський. Крім душ-пастирської праці займався о. Ольшанський культурно-освітною і

економічною. Згідно з засадою свого тітчного брата, адвоката в Перемишлі, д-ра Теофіля Кормона, що без економічного розвитку культурно-освітня праця не може мати серед народу повного успіху, заснував він Кредитову Спілку. Споживчу Кооперативу і Спілку для збуту худоби в Хиріві. Тим товариствам посвячував багато свого часу, а біля парохіяльного мешкання збудував кімнату, в якій стало працював, під його наглядом, урядовець Спілки. За ту, передовсім економічну працю, обжалували о. І. Ольшанського жиди і єзуїти в 1914 р. перед австрійськими властями як політично підозрілого русофіла, хоч був ширим українцем. Це його арештування доконав поляк Урбанський. Під час арештування поводитися шоретко. Ніч перед вивозом до Талергофу пересидів в міській магістратській тюрмі. Наступного дня відвідав о. Ольшанського в арешті начальник австрійський командант Головної Команди на тому відтинку і заявив: "Я знаю, що поляки ненавидять українців, а українці поляків, але нам представлено вас як підозрілого і ви підете під суд". В часі перевозу на залізничу станцію зібралася велика товпа жидів і поляків і кричали: "Не треба йому було склепу". Начальник вузлової залізничної станції в Хиріві, чех Покорни, розганяв товпу, а о. Ольшанському дав в поїзді сеператку. Жінка о. Ольшанського, думаючи, що суд відбудеться в Перемишлі, поїхала туди, а відтак виїхала до Відня, бо в міністерстві працював її кривний, Костецький. З його допомогою поробили заходи, щоб о. Ольшанського звільнено з концентраційного табору в Талергофі. По австрійсько-німецькій офензиві в Карпатах в травні 1915 р., коли російські війська опустили Галичину, о. Ольшанський вернув до Хирова в місяці липні і даліше продовжував свою душпастирську працю, та обслуговував ранених і хворих жовнірів у шпиталі в домі оо. Єзуїтів.

В 1918 р. по розвалі Австрії, цілою душею віддався -праці відбудови Української Держави. Коли ж УГА, по важких боях, опустила Хирів, о. І. Ольшанський виїхав з цілою родиною до Самбора і тут зголосився у полковника Кравса, команданта III-го корпусу до військової служби, як полевий духовник. В Чорткові одержала родина о. Ольшанського від команди УНР перепустку на переїзд на схід. Дня 18 липня 1919 р. прибули у село Фридрихівку, а відтак до Боговці. Населення не прийняло прихильно УГА і втікачів. Жінок і дітей замкнули на ніч у волости, а полковник Вітошинський і о. Ольшанський спали на дворі. З Боговець поїхали в Жмеринку, а відтак у Вінницю. Там о. Ольшанський продовжував свою службу при 1-ій бригаді от. Вітошинського, по шпиталях і військовим вишколі. Коли ж тиф сильно поширився в рядах УГА, отця Ольшанського перенесено до Кам'янця Подільського, для обслуги хворих у військових шпиталях. Тут заразився плямистим тифом, який щасливо перебув.

По закінченні українсько-польської війни вернувся у Галичину. До Хирова вертатись не міг, тому задержався якийсь час у львів-

ській дієцезії. Дістав завідательство парохії Ясенів коло Бродів, а відтак Підліски коло Львова. По довшому часі повернувся у Хирів, де застав цілковито знищений парохіяльний дім, який відбудував. О. Ольшанський занявся духовною обною своєї парохії. Уряджував місії під проводом оо. Василіян і оо. Редemptористів, а зкінці вдалося йому засновати захоронку під проводом Сестер ^{Уссуфиток} Служебниць, щоб охоронити молоде покоління перед польонізацією. Та спокою не мав. В рядах УГА були його зяті, а навіть малолітні сини. Зазнавав від польської влади частих переслідувань. Малолітнього сина Михайла поляки приарештували і скованого везли з Кракова до Самбора на судову розправу, де в слідчій в'язниці просидів кілька місяців. Два старші сини мусіли втікати поза границі Польщі. Самого о. Ольшанського за відправу панахиди під час Зелених Свят на гробах поляглих українських воєнків, де поліція застрілила двох людей, заарештували і заслали в тюрму в Самборі, в якій просидів кілька тижнів. На інтерв'ює Єпископської Консисторії в Перемишлі і українських послів його звільнено. В 1939 році, коли перший раз большевицькі війська заняли Галичину, остався о. Ольшанський в парохії в Хиріві. Щойно при відвороті німецьких військ з України 1944. р виїхав на захід. Почерез Словаччину переїхав у Німеччину в Баварію і опинився в таборі українських скитальців в Бамбергу. Помер 26 квітня 1945 року. Похоронив о. Івана Ольшанського дня 29 квітня 1945 р. о. Бетер, гр. кат. декан німецького походження при співучасті українських священників.

Отець Василь Опарівський

Мгр. Вол. Бучацький г тижневику "Наша Мета" з дня 29 листопада 1959 р., ч.: 48, подає:

"Під час моїх правничих студій в роках 1903-1909, в Сяноці засновано читальню "Просвіти" і бурсу для селянських учнів. Я тоді звернув увагу на 16-літнього Василя Опарівського, сина селянина з села Бонарівки, одного з 9 сіл т. зв. "Кроснянського Острова", окруженого широким поясом польських осель.

Василь Опарівський був не тільки відзначаючим учнем Сяницької гімназії, але щиро і успішно працював як кооператор в Селянській Бурсі, а також заснував тайний кружок для студентів-українців, в якому виголошував часто цікаві та добрі реферати. До того він завжди охотно і ревно виконував всі релігійні практики. Опарівського я згодом призабув і щойно в 30-тих роках довідався від членів його родини та друзів про дальший його життєвий шлях.

Ще перед вибухом I-шої світової війни Василь Опарівський, по закінченні теологічних студій, оженився з донькою пок. Василя Ганківського, дозголітного вчителя в лемківських селах і працював потім як сотрудник і катехит. Пам'ятного 1-го Листопада 1918 року, о.

Опарівський негайно зголосився як полевий капелян до Української Галицької Армії і був приділений спершу до "Групи Хирів", а потім до XI-тої Стрийської бригади. І на тому пості о. Опарівський з посвятою, не раз під час граду ворожих куль, вірцево сповняв свої обов'язки. Здобув собі любов і признання стрільців і старшин. В часі Чортківської офензиви, в селі Славятин, повіт Рогатин, о. Василь взяв непотрібно в руку старий пальник з невибухлої російської гранати. На крик булавного Кульчицького кинув пальник на землю, але в тій хвилині наступив вибух, який вбив о. Василя Опарівського, ранив бул. Кульчицького і ще кількох стрільців. Померлого похоронили в Підгайцях о. д-р Василь Лаба і о. Йосафат Жан ЧСВВ дня 22 червня 1919 року.

Трагічна доля, що стрінула о. В. Опарівського не минула і усіх членів його патріотичної родини. В році 1942 його надійного сина Лева, що перебував на студіях у Львові, на донес поляків з кримінальної поліції арештувало Гештапо і він помер у в'язниці в наслідок побиттів і знущань. Весною 1944 р., коли вдова по о. Опарівським працювала сільською учителькою на Лемківщині, два "герої" польської боївки в жорстокий спосіб ножами так їй важко поранили, що вона вкортці по тім померла з впливу крові.

Дочка сл. п. о. Василя Опарівського, це дружина і завжди вірна помічниця Степана Бандери, який як відомо згинув в Мюнхені з рук большевицького агента Сташинського. Несподівана смерть Ст. Бандери — це велика трагедія для неї та його малолітніх сиріт.

Пскійного о. Василя я знав особисто. Він був щирий український патріот, веселої вдачі. Коли пок. Перемиський Єпископ Коциловський переняв владичий престіл в Перемишлі і відвідував оо. каноніків в їх помешканнях, не минув і своїх оо. сотрудників. Зайшов Єпископ і до о. Опарівського. На запитання як він почувається, о. Василь почав співати част псалма... "Изведи із темниць душу мою", бо його помешкання було досить темне. Єпископ усміхнувся, а потім пішла сердечна розмова".

Отець Дмитро Панасевич

О. Дмитро Панасевич, народжений 1883 року в Горайці, пов. Чесанів, закінчив з відзначенням гімназію в Перемишлі. Теологічні студії відбував в університеті у Львові, а четвертий рік в Духовній Семинарії в Перемишлі. Жонатий з донькою о. Івана Жарського з Глудна, пов. Березів, був сотрудником в Трускавці. По смерті дружини зголосився як капелян при австрійській армії. В часі першої світової війни був на італійському фронті. При кінці війни його перенесено до канцелярії військового душпастирства в Інсбруці. Тут застав його розвал Австрії. Повернувся на рідні землі і став в ряди УГАрмії. Іменованний полевым духовником (Вістник ДСВС, ч. 8) в ранзі отамана,

був при Команді II-го корпусу. Про ті часи пише о. Юрій Малий з Канади так:

"I-го листопада 1918 року я був питомцем I-го року Духовної Семинарії у Львові. Зголосився я до служби в УГА і повинив службу телефоніста в централі Військової Команди в місті Золочеві. В часі відвороту УГА перед переїздом за Збруч Команду Золочів перетворили на 12-ту бригаду і приділили до II-го корпусу. Командант Військової Команди Золочів, отаман Лесняк, став командантом бригади. Духовником бригади призначено о. Посифа Балу.

З початком липня 1919 року я був приділений до ліквідатури при команді 2-го Галицького корпусу і працював в рахунковій канцелярії. Духовником при Команді II-го Галицького корпусу був о. сотник Дмитро Панасевич. З о. Панасевичем я був аж до кінця травня 1920 року. На східно-українських землях ми служили на довгих постоях співану Службу Божу. На нашу Службу Божу приходило багато місцевого населення, а навіть латинники. Парохіяльна рим-католицька церковця стояла в парку бувшого дідича поляка, а коло парку, над великим ставом, стояла велика палата дідича, де мешкав також і латинський парох. В часі побуту австрійських військ на Україні мешкав у тій палаті командант війська генерал Шептицький, брат нашого Митрополита Андрея. Митрополит, по звільненню з царської тюрми, був на Україні, відвідав також свого брата у Бершаді і під час свого побуту перевів місію місцевим латинникам. Це вони дуже добре пам'ятали і тому так радо приходили в 1919 році на наші богослуження. Вони просили свого пароха, щоб о. Панасевич їх усіх з нагоди Великого Посту висповідав, а навіть у тому часі похоронив двох померлих, бо той похорон для них був зрозумілий.

Згодом большевики переформували II-ий корпус на II-гу бригаду, ми приїхали до Бердичева. Сотні відійшли на фронт, а штаб і канцелярії стояли в Бердичеві. О. сот. Панасевич служив тоді в церкві великого латинського монастиря ОО. Бернардинів. При кінці квітня 1920 р. дістав наказ поїхати до Києва. У Києві довідався, що УГА зірвала союз з червоними і в наслідок того большевики арештують і розстрілюють усіх галичан. Він довго не застановлявся, пересів до тягарового поїзду, що їхав на захід і в порожньому вагоні в куті скрився та доїхав щасливо назад до Бердичева. Тут скрився спершу у трупарні, на кладовищі, а відтак в згаданому монастирі ОО. Бернардинів. Того самого дня наша частина дістала наказ спакувати канцелярію і по обіді втікати на схід. Я, замість на обід, побіг до монастиря, де мене знали як "дяка" при богослуженнях. Там стрівся я з о. Панасевичем, з яким разом аж до вечора, себто до приходу поляків, пересидів у підземеллях монастиря. В забудованнях монастиря містився теж колишній військовий шпиталь із Золочева під командою четаря Кривуцького і ми нібито при нім перебули в монастирі аж до часу направи залізничного шляху. 3-го

червня 1920 року, через Берестя над Бугом заїхали ми щасливо до Львова. О. Панасевич їхав у рясі, військовій пелерині і "петлюрівці", а я, в гімназюрці з темної матерії, ніс валізи. Говорили ми між собою по-польськи, а польські "янтки" били в дах і робили перехід.

Перебуваючи довше в монастирі в Бердичеві, де колись мешкала також царська охрана, я мав нагоду дістати від о. Гвардіяна, одинокого тоді монаха на цілий монастир, письмо з наказом до тої охрани від вищої влади, датоване 1905 року — чи може 7-го, щоб шукати в околиці за дідом, великаном з перевішеними торбами, борода-тим, що кривас на ногу, бо то не дід-прошак, а уніятський митрополит зі Львова, граф Шептицький. Я це письмо доставив митрополитові Андрєві у Львові.

Зі Львова о. Панасевич поїхав до Перемишля і там дістав призначення як парох, а відтак декан в Балигороді. Звідтам переїхав до Устрик. За часів Гітлера вихрестив жида, урядника в рафінерії нафти, який став згодом українським патріотом. О. Панасевичеві грозила за це кара смерті, але вдалось її щасливо обминути. 1944 року о. Панасевич залишився в Устриках.

Про себе пише о. Юрій Малий, що у Львові перебрався в кольоратку, вернувся до рідного села Ясеновець, коло Золочева, де його тато був (до 1940 року, через 46 літ) парохом. За 100 марок вплачених командантові постерунку, лишили його в спокою. Там перебув першу большевицьку інвазію. У 1920 році студіював теологію. П'ять літ був у Римі, а 1926 року став священником. 1939 р. був сотрудником. Перебув щасливо большевицьку інвазію, заплатив "Сталінові" одинадцять тисяч податку доходного за це тільки, що їв те, що йому люди приносили. 1944 року за дозволом Ординаріяту у Львові, виїхав 16 липня з дому, і душпастирював через шість місяців на Лемківщині. В грудні 1944 р. переїхав до Австрії, коло Ст. Пелтен. По приході американців до Відня переїхав до їх зони, а звідтам в Каринтію до Віллях. В околиці Зеєбоден пересидів до кінця 1947 року. При кінці грудня того ж року виїхав до Канади.

Отець Михайло Паславський

З Польщі прийшла сумна вістка про те, що там, у місцевості Зелюна Гура, в зах. Польщі, помер на 73 р. життя о. Михайло Паславський, довголітній парох і декан у містечку Лютовиська. Покійний був вірний засаді "де стало — там і пастир", тому, не зважаючи на все лихоліття і окупаційні режими, держався рідної землі, поки комуно-польська влада не вирвала його з тієї землі та разом з його парохіянами переселила на "земс одзискане". До кінця свого життя він опікувався своїми парохіянами.

В першій світовій війні Покійний був капеляном в рядах австрій-

ської армії, а від листопада 1918 р. капеляном УГА. Після війни був парохом у містечку Лютовиська, а згодом деканом, і займався громадськими справами. Завдяки його зручності і тактові, за посередництвом його звязків, багато нашої революційної молоді переходили за Карпати, зокрема в бурхливі роки 1938-1939. Це був дійсно скромний Христовий Воїн, що поєднував душпастирську місію із служінням у збройних рядах рідної Армії.

Отець Василь Пелех

До визначних постатей посеред полевих духовників УГА, що не сходили зі свого посту, а видержали на ньому до кінця, за що переплатили своїм здоров'ям, а деякі й життям, належить о. Василь Пелех, полевий духовник австрійської армії і УГА.

Покликаний з початком першої світової війни як полевий духовник до австрійського війська, був приділений до 89-го полку піхоти. Про той час пише один 70-літній кол. вояк з 4630 Лінколи Стр., Денвер 16, Колорадо (без підпису), м. ін. так:

"В році 1914 був я на Угорщині (Естергом—Паркани—Надя). Там була кадра з рекрутами 89-го полку піхоти; ми квартирували над берегом Дунаю. При кінці жовтня І-ший баталіон вишколених рекрутів (80% українців) мав відіхати на фронт коло Люблїна і ми рішили мати український прапор. Цєю справою занялися кадет Олексин, кадет Крілик і капелян о. Пелех. З одної сторони прапору був образ Пречистої Діви Марії Неустаючої Помочі, а на другій стороні австрійський герб. Були ми в Естергомі в базиліці у примаса Угорщини з проханням дозволити на відправу нашої Служби Божої і посвячення прапору. Дозволу ми не одержали. Тоді о. Пелех посвятив прапор на нашій полевій Службі Божій.

А дальше доля цього полевого духовника така:

Дня 6 червня 1916 року під час російської офензиви Брусїлова, був о. Василь Пелех з 89 полком піхоти на східньому фронті на Волині. Полк цей мав за завдання боронити причілок Луцьк—Крупин. Московські війська по сильній артилерійській підготові, почали наступати на австрійські позиції. Перевазочний пункт, де був лікар і священник зі санітетами, був в дуже непригожому положенні під сильним обстрілом. Була хвилина, коли лікар пішов до команди полку по інструкції, а о. Василь Пелех залишився сам в землянці, до якої вже зближалися російські жовніри. В останній хвилині він вискочив і став бігти в сторону команди полку і ледви добіг до землянки, де була передтим команда полку. Там зустрів кількох старшин і трьох лікарів. Окружені зі всіх сторін московськими жовнірами змушені були піддатися. Один з жовнірів кинувся з багнетом в сторону о. Пелеха, щоби його пробити. Та в тій хвилині о. Пелех,

не стративши притомности, відкинув на бік його кріс і рівночасно крикнув: "Я священник, якщо мене убеш, тебе не мине перша австрійська куля." Це допомогло. Життя о. Пелеха і присутніх з ним було врятоване. Та почалась неволя, бруд, голод, зневаги, побої, сидіння в чеські і сербські "Дружини".

Дарниця, біля Кисва. В бараках приміщені ранені та хворі австрійські жовніри. Австрійські лікарі повинні служити. Самотній в таборі полонених польовий духовник о. Василь Пелех. Коли дізнались, що він є греко-католиком, заборонили йому сповняти релігійні чинності. Тому уділяв святих тайн, особливо хворим і умираючим, потайки. Полковник, командант табору і православний російський священник, мали його особливо на оці. По невдалій намові покинути католицьку церкву, перенесли о. Пелеха з деякими старшинами, до карного табору в Більхов, губернії Орел. Шістдесят і п'ять кілометрів з Орла гнали їх пішки. Але і тут на внесену прохання до команди табору (до якої долучились і австрійські старшини), служити св. Літургію, та сповняти релігійні прислуги для полонених, прийшла відмовна відповідь.

По 20 місяцях неволі, коли о. Пелех побачив, що він не зможе сповняти священничої служби, рішився на втечу з полону. Дня 1. лютого 1918 р., о год. 3-ій вранці, коли російська сторожа заснула, проліз поза огорожу. Один фризійер з Більхов, за заплавою, достав о. Пелехові і його побратимові втечі, Володимирові Галанові — старшині армії, цивільне убрання і доставив їх до Орла. Тут стрінули вони двох українців, що дали їм російські військові уніформи враз з потрібними посвідками. З цим вони доїхали до Курська. Запідозрені в шпіонажі, сховались в поїзді між циганами і в їх товаристві доїхали до Харкова. З Харкова в ролі утікачів з Галичини, доїхали до Полтави і Гадяча, де розійшлись. З Гадяча, за допомогою одного учня середньої школи, українця, з села Борки, о. Пелех переїхав знову як утікач, через Лубни і Черкаси, до Проскурова, а відтак, через Підволочиська до Галичини.

З Галичини удався о. Василь Пелех до Відня, щоб зголоситись знову до військової служби. З Відня його відіслали до кадри 89-го полку піхоти до Ряшева. Дня 31 жовтня перейшов з Ряшева разом з Петром Вергуном підстаршиною 89-го полку, до Перемишля і оба зголосились до УГА. З початку були в Станиславові, а опісля о. Василь Пелех, на бажання сл. пам. генерала Тарнавського, був весь час, аж до відвороту наших військ, польовим духовником в Стрино. Разом з військами УГА виїхав за Збруч, і при кінці війни був у полоні в Проскурові, а відтак на Ялівці коло Львова.

Вже в Проскурові стрінувся я з о. Василем Пелехом в перехідному таборі полонених. На сам день св. Юрія 1920 р., — тобто в день Покравителя військ, польові духовники відслужили на площі табору в Проскурові полеву Службу Божу, а о. Пелех виголосив проповідь, взиваючи старшин і стрільців не падати духом. Служба при вій-

ську, по перебутих тифах, підірвала зовсім його здоров'я. З табору на Ялівці, вдалось родині, по тяжких заходах, його звільнити.

До самої смерті був о. Пелех конфінований і мусів перейти в другу епархію, бо польська влада заборонила йому поворот на схід. Дня 4. листопада 1921 року помер як душпастир Бужка, повіт Золочів, де був лише три тижні.

Відомості ці подаю також на підставі листа дружини пок. о. Василя Пелеха, Теофілі, замешканої в Бриджпорт, Па., з дня 17. жовтня 1955 року.

Отець Степан Петрушевич

Отець Степан Петрушевич

О. Степан Петрушевич, старший брат Президента ЗУНР д-ра Євгена Петрушевича, народився 1855 року в колишній княжій столиці Бужську, де його батько, о. Омелян, був парохом, а опісля і деканом та віцемаршалом Повітової Ради в Камінці Струмилорій. До народної школи ходив в Бужську, а опісля до української академічної гімназії у Львові. Богословські студії закінчив у Львові і був висвячений в 1879 році.

О. Степан Петрушевич був довголітнім парохом містечка Холоєва, що лежить при гостинці між повітовим містом Камінкою Струмилівою і Радеховом. Був людиною енергійною і дуже рухливою. З молоді був свідомим українцем. Холоїв в часі, коли став його парохом, мав в повіті дуже погану славу. Населення його було під моральним і політичним поглядом здеморалізоване. О. Ст. Петрушевич зробив з нього зразкову парохію і твердиню українства. Заложив і провадив читальню "Пресвіта" і позичкову касу. Наложив до міської Ради і вмів з жидівськими радними налагодити такі відносини, що вони піддержували українців. Хоч в середині міста була ще в добрім стані обширна дерев'яна церква, поставив другу муровану церкву з запрестольним образом Христового Серця кисти Олекси Новаківського. Знову на великім присілку Старини збудував гарну дерев'яну каплицю. Був наділений крилошанськими відзнаками і був заступником декана Струмилі-Камінецького деканату.

О. Ст. Петрушевич мав дуже живу вдачу і гостро реагував на надужиття австрійсько-польської адміністрації та діяльність мо-

еквофілів. Брав живу участь у всіх виборах до віденського парламенту і галицького сойму, що були посередніми, себто кожна місцевість вибирала відповідно до числа населення так званих правиборців, що опісля в означені дні голосували в повітовім місті. В часі кризових "Баденівських виборів" до парламенту в 1897 році о. Петрушевич так усе приготував, що при правиборах в Холосві були вибрані самі певні люди, українські делегати. Молодий комісар староства, що переводив вибори, не був ще обізнаний з технікою виборчих надужитъ, то ж списав протокол згідно з дійсністю і заявив, що вибори відбулися зовсім правильно та проголосив назвиска вибраних делегатів. По закінченні виборів о. Ст. Петрушевич запросив комісара на обід до своєї хати. При столі сказав комісар в присутності кількох учасників обіду знову, що вибори відбулися в порядку та що з них вповні вдоволеній.

Але староста уневажнив ці вибори і призначив нові. Населення було і на це приготоване. Та комісар приїхав дві години скоріше перед назначеним речинцем. На нього чекало вже кільканадцять перекуплених виборців і стероризованих жидів, що вибрали подиктованих їм комісарем кандидатів. Коли о. Ст. Петрушевич довідався про це, побіг до виборчого льокалю. На заяву комісара, що вибори вже покінчені, він запротестував проти цього і домагався почати вибори в назначеній староством годині. В часі бурхливої словної перепалки стали збігатися виборці, що виповнили площу перед льокалем і не випускали з нього комісара. Тоді появилася кіннота, що була зібрана задалегіть перед містом і стала наближати розганяти виборців. Це "заспокоювання" тривало довгий час, бо розпрошені люди збиралися знову разом. Були потурбовані і ранені.

Деджавна прокуратура обжалувала о. Ст. Петрушевича і кількох визначних громадян за бунт проти влади і заволодіння публичного спокою і ладу. Розправа відбувалася перед лавою присяглих суддів в Окружнім Суді в Золочеві. Поставлені о. Ст. Петрушевичем свідки зізнавали під присягою одноголосно, що комісар по переведенні перших правиборів заявив кілька разів, що вибори відбулися в найбільшій порядку, отже тимсамим не було причини їх уневажнювати. Тоді прокурор, щоб рятувати ситуацію, поставив тому комісареві питання: "Чи тоді коли Ви це говорили о. Ст. Петрушевичеві, Ви мали до нього довіря, чи ні?" Цей само собою відповів, що ні. Тоді о. Ст. Петрушевич зірвався з крісла і крикнув: "Так, то ви до моєї печені мали довіря, а до мене ні!?" На залі повстав гомеричний сміх. Присягли судді заперечили вину оскаржених і суд мусів звільнити їх від вини і кари. По розправі приступив до о. Петрушевича згаданий комісар і зі сльозами в очах сказав: "Отче, що Ви мені нароби́ли! Моя уряднича карі́сра вже раз на завжди скінчена."

Радехівський повіт був довгий час москвофільський. Священники причислялися теж у більшості до москвофільського табору. О. Ст. Пет-

рушевич був провідником українських священників і учителів, що проводили національну роботу в повіті. Праця зачалася від закладання по селах читалень Т-ва "Просвіта", які очолювала філія "Просвіти" в Радехові. Переломовим моментом були загальні вибори до парламенту в 1907 році, коли український кандидат д-р Евген Петрушевич обїхав цілий повіт і присєднав велике число прихильників в кожній місцевості. Великою перешкодою в цій праці було те, що в самому Радехові не було приміщення для українських товариств і льокалю на збори.

Тоді о. Ст. Петрушевич висунув проєкт будови "Народнього Дому". Мимо того, що загаль не вірив, що такий задум може вдатися, то таки завдяки енергії о. Петрушевича побудовано гарний стилевий поверховий дім в найкращій частині міста на розі двох вулиць з великою залезою та сценою. О. Ст. Петрушевич подбав теж про заснування Повітової Щадничо-Позичкової Каси, що добре розвивалася і був одним з її директорів. Тому мусів щотижня доїздити до Радехова з Холосва, віддаленого коло двох миль.

О. Степан Петрушевич був одіозною особою для москвофілів і тому в останній хвилині перед приходом російських військ в 1914 році виїхав до Відня, де закінчив кооперативний курс.

За часів української влади був членом Української Національної Ради в Станиславові від Радехівського повіту і був вибраний членом земельної Комісії, що випрацювала проєкт земельної реформи в Галичині, ухвалений Національною Радою.

Перед наступом польських військ подався о. Петрушевич за Збруч. Там був з початку культурно-освітнім інструктором при Повітовій Управі в Староконстантинові, а опісля зголосився до УГАрмії. Був полемим духовником при Станційній Команді, як запровадив персональний референт Начальної Команди, д-р Степан Шухевич. При відвороті УГА на полудне помер на тиф на залізничній станції Слобідка, між Вапняркою і Бірзулею дня 13 січня 1920 року. Помер в неопаленім вагоні, на возі, на яким переїхав сотки кілометрів. Занесли його до могили в станційнім городі в Слобідці на своїх раменах старшини, а похоронних обрядів довершив полемий духовник о. Мирослав Ріпецький.

Отець Іван Пісецький

О. Іван Пісецький, уроджений 1872 року, висвячений 1898 р., парох Корнега, повіту Городенка. Був полемим духовником при вишколі новобранців в Заболотіві. Налезав до дуже активних і відважних священників Городенщини. Один з його синів згинув при рейді підпільників під Бібркою. Був добрим бесідником. В 1912 році в Городенці було торжество відкриття вулиці в честь Тараса Шевченка. На тому торжестві мав промову. По промові маса народу почала співати український народний гимн. Всі познимали шапки, лиш міський

поліцай стояв у шапці. До нього підійшов о. Пісецький з острим візванням скинути шапку. По закінченні торжества, до сніданкової кімнати в Народній Торговлі, де в товаристві находився о. Пісецький, прийшов державний поліцай, щоб списати протокол з того інциденту. О. Пісецький заявив: "Я мешкаю в Корневі і там прошу прийти!" За Збручем не був. Помер в Корневі в лютому 1939 році.

Отець Михайло Проскурницький

О. Михайло Проскурницький, уроджений 1887 року, висвячений в 1911 р. Іменований полемим духовником УГА наказом Державного Секретаріату Військових Справ (Вістник ДСВС ч. 8). Був полемим духовником при 14-ій бригаді.

Пок. Іван Озаркевич кол. підхор. УСС-ів подас:

"Його дідо був священиком. З о. Проскурницьким стрінувся я на еміграції в Чехословаччині. Він був моїм студентським капеляном в Пшібрамі. Маю знімку, як він посвячує пам'ятник на могилі студента Миколи Шемердяка, б. вояка УГА. Опісля о. Проскурницький був сотрудником в Городку, а пізніше парохом в сусіднім селі Дуба.

Отець Андрій Пшепюрський

Першим полемим духовником при УСС-ах був о. Андрій Пшепюрський. Уроджений в 1874 році в Яворові, гімназію закінчив в Перемишлі, а теологічні студії в університеті у Львові, а на четвертому році студій був в Духовній Семінарії в Перемишлі. В 1905 році одержав парохію Тарнавка біля Ланцута, що була висунена на захід, і окружена польськими селами. В Тарнавці заложив читальню "Просвіта", господарське товариство "Сільський Господар" та постарався про українську школу.

В місяці грудні 1914 року став полемим духовником Українських Січових Стрільців, як перший духовник українських військових з'єднань в австрійській армії у війні проти московського царату, гнобителя України. З УСС-ами перебував на фронті аж до кінця першої світової війни.

При кінці 1918 року захворів і одержав відпустку. На відпустці в Тарнавці застав його розвал Австрії. Місцевість ця була під польською владою. Тому не міг він повернутися до УСС, ані брати участь в діях УГА.

В 1925 році переїхав на парохію Старява, повіт Мостиська. Тут розвинув свою діяльність як активний член української суспільності, не тільки в товариствах своєї парохії, але став діяльним членом повітових товариств у Мостиськах. Очолив філію "Сільський Господар", "Рідна Школа" і був повітовим організатором політичної організації Українського Національного Демократичного Об'єднання.

Мав численні військові відзначення. Пригадую собі, як одного разу стрінув я о. Андрія Пшепюрського в дорозі до Єпископської Консисторії в Перемишлі. На його грудях був цілий ряд військових відзначень. Пок. Єпископ Йосафат Коциловський іменував його радником Єпископської Консисторії в Перемишлі.

Помер у Старяві в 1945 році цей небуденний священик, що ціле життя і свої сили посвятив праці над піднесенням культурно-освітнього та господарського рівня свого народу, зазнаючи багато прикросів з боку польської і большевицької влади, а в рішальний момент готовий був жертвувати і своє життя за волю України.

Отець Григорій Рибчак

Отець Григорій Рибчак

О. Григорій Рибчак народився в січні 1859 року в селі Сваричів, повіт Долина, в Галичині. Нижчі класи гімназії закінчив в ОО. Василян в Бучачі, а вищі у Львові. По закінченні гімназії студіював теологію в університеті у Львові і був висвячений 1884 року. Був сотрудником в Бучачі до 1887 року. Відтак одержав першу парафію в Угринові долинському, повіту Станіславів. Там був до 1894 року, а опісля переїхав у парафію Домажир, повіт Городок к. Львова. До цієї парохії належали ще села — Козичі, Зеленів і Жорницька. Виховав кадри, свідомих національно, парохіян. За його ревну працю духовна влада у Львові надала йому крилошанські відзнаки і поручила

провід Янівського деканату.

Населення парафії Домажир стануло, по розвалі Австрії, зі зброєю в руках до оборони своєї молоді української державності на відтинку львівсько-яворівським. Поляки схопили о. Григорія Рибчака і вели його у ліс на розстріл. По дорозі наткнулись на українську стежу під командою Хархаліса, яка його врятувала. Супроти того о. Рибчак був змушений покинути парафію і свою родину та відійти разом з УГАрмією, з відділом отамана Шанкевича. В Бережанах стрінувся він зі своїм шурином, радником суду Федаком, військовим аудитором, та з ним, разом з армією перейшов Збруч, сповняючи обов'язки полевого духовника. Був у Балті, а відтак по розоруженню УГАрмії вернувся знову у Домажир та не на довго. В 1921 році захворів на тяжку грипу і на 62-му році життя помер 21 січня 1921 року зі словами: "Шкода, що я так тішився, що Україна буде вільна."

Який дух панував в родині о. Григорія Рибчака, свідчить факт, що його донька Стефанія Рибчак, ур. 1888 р. в Бучачі, кваліфікована медсестра, включилась від самого початку в працю для УГА. З початку працювала в військовому шпиталі приміщенім в Духовній Семинарії у Львові. Коли Львів дістався в руки поляків, перейшла боєву лінію і зголосилась до праці при організації шпиталю в Кристинополі. Тут, серед дуже тяжких обставин, працювала з великою посвятою. В Кристинополі заразилась сипним тифом і померла в Великодню Суботу, дня 18. квітня 1919 року. На самий Великдень українське стрілецтво поховало свою ідейну Сестрицю Стефу, а все населення Кристинополя з жалем супроводжало її до могили.

Отець Микола Романюк

О. Микола Романюк народився 1868 року в селі Кути, біля Олеська, повіт Золочів. Гімназію закінчив в Золочеві і був шкільним товаришем генерала Тарнавського. По закінченні теологічних студій у Львові був висвячений 1893 року. Короткий час був сотрудником у Вільшанці коло Золочева, відтак катехитом в Городку коло Львова, а пізніше парохом в селі Керниця коло Городка. В часі першої світової війни вивезений до австрійського табору інтернованих в Талергофі, де був лиш короткий час. По виході з Талергофу був парохом табору в Гмінді. По повероті додому, в часі відвороту Української Галицької Армії, виїхав з армією на схід і був полевым духовником УГА, при 7-ій Львівській бригаді. На Придніпрянщині заразився сипним тифом і помер у листопаді 1919 року в Немирові.

Отець Мирослав Ріпецький

О. Мирослав Ріпецький народився дня 13. червня 1899 року в Самборі, де його батько, о. Теодор, був катехитом вселюдних шкіл та головним основником т-ва "Ризниця". Багато часу присвячував письменницькій праці. Був автором популярної "Ілюстрованої Історії Руси", "Поясень Божественної Літургії" і двох книжечок про празничні свята. О. Мирослав закінчив гімназію в Самборі у 1907 році, а теологічні студії в університеті у Львові в 1911 році. Одержавши стипендію з Міністерства Рільництва, виїхав на Моравію і Чехію, де познайомився з сільськогосподарською кооперацією. Одружився з Євгенією Смулківною, дочкою о. Семена Смулки, відомого церковно-народного діяча, пароха в Угринові, в Сокальському повіті. Впевнений

Перемиським Єпископом Константином Чеховичем у квітні 1913 року, душпастирював в Мостах Великих, у Жовківському повіті, як катехит місцевих вселюдних шкіл і помічник старенького пароха й декана о. Єміліяна Дідицького. Тут о. Мирослав був головою місцевої читальні т-ва "Просвіта", головою т-ва "Сільський Господар" і справником торговельної спілки "Власна Поміч". З початком російсько-австрійської війни виїхав о. Мирослав з дружиною Євгенією до Унтер Гецбах в Долішній Австрії, де вуйко жінки, д-р Володимир Миколасевич був лікарем.

В половині грудня 1914 року військова команда покликала о. Мирослава Ріпецького як полевого духовника 55-го полку австрійської армії. Дня 18 грудня поїхав о. Мирослав на фронт разом з о. Львом Сембратовичем, якого іменовано полевым духовником при 15-му полку. О. Лев Сембратович, бувший парох в Боффало, у Злуч. Держ. Америки, приїхав у відвідини до Галичини і тут застала його війна. Годі російські війська зайшли аж під Краків. Отді полеві духовники були змушені відбувати подорож до Божні залізничною льокомотивою, а опісля підводою до Семсхова в повіті Тарнів, де був постій команди дивізії. Дивізія складалась з чотирьох східно-галицьких полків: 15, 30, 55 і 80. Полевими духовниками були: для 30 і 80 полків о. Мирон Колтонюк, який по другій світовій війні згинув трагічно, убитий польськими терористами в Жукові, повіт Любачів, де був парохом і деканом, і о. Хома парох з Чортківського повіту, Станіславівської епархії.

В першому тижні свого побуту на фронті о. Мирослав, дня 24. грудня 1914 року, в навечеря Латинського Різдва Христового пережив перший "хресний вогонь". Російське військо зробило наступ на боєву лінію 55-го полку і багато воjákів дісталось в полон. О. Мирослав находився тоді в дорозі до полкової команди, висповідав одного пораненого воjака і разом зі штабом полку відбув щасливо відворот. Командантом полку був хорват, а його заступником чех, майор Семен, бувший командант батальйону 55-го полку в Мостах Великих. Тому, що Східна Галичина була занята москалями і 55-ий полк був в безупинних боях zdeкомплетований, то військова команда поповнювала його воjками словаками, словінцями і румунами. На весну 1915 року перенесено 55-ий полк на Словаччину до Гашліна, недалеко Бардієва. Коли почалась австро-німецька офензива після пролomu під Горлицями, о. Ріпецький відбув побідний похід з 55-им полком через Сянїчину під Перемишль і після його здобуття перебував в Медиці та в дальшому воєнному поході прибув до Старяви в Мостиському повіті, де занедужав і відійшов з фронту. У 1916 році був о. Ріпецький духовником полкового вишколу в Дебречне, коло Дебречина на Мадярищині, а в грудні був тимчасово звільнений з військової служби.

Коли о. Ріпецький повернувся до Мостів Великих, завідателем парафії був о. Михайло Гірняк, що своєю ревною і солідною душпа-

стирською працею багато причинився до релігійного дивиння парфії і викорінення пиянства. Громадяни із сусідних сіл, Боянця і Купичволі, були позбавлені належної духовної опіки і просили о. Ріпецького, щоб доїздив до них в неділі і свята на богослуження. Він згодився, хоч мав багато праці в Мостах. Тоді малярські жандарми з місцевим війтом, піяком, знущались над місцевими людьми в селі Купичволі, побивали їх криваво та змушували до цілоденної праці на панських ланах. О. Ріпецький став в обороні гноблених людей і в тій справі написав письмо до жовківського старости Рада. Вороги очернили о. Ріпецького і військова поліція арештувала його та відставила до тюрми у Львові, а опісля до Мостів, де був воєнний полевий суд. Вдячні парохіяни Купичволі й о. Гірняк робили заходи, щоб полевий суд звільнив невинного о. Ріпецького, а дружина о. Мирослава ходила до полевого судді, щоб скоро зарядив відбуття судової розправи. Після десятиденного побуту у військової в'язниці, о. Ріпецький виїшов на волю.

Після проголошення української держави о. Ріпецький провадив велику суспільну працю як скарбник місцевої торговельної спілки "Власна Поміч" і щадничо-кредитового товариства "Надія", що мало коло мільйон корон щадничих вкладів.

На весну 1919 року поїхав о. Ріпецький до Станиславова, щоб побрати з банку частину вложеної готівки для потребуючих громадян. Тут стрінувся з о. Миколою Іжаком, полевим духовником УГ Армії, що тоді займався організуванням духовної опіки для українських вояків. Він заохотив о. Ріпецького, щоб обняв душпастирську працю у вишколі I-го Корпусу УГА. По Великодних Святах о. Ріпецький став військовим духовником вишколу I-го корпусу в Камінці Струмилівій. Вишкіл Корпусу переводив енергійний сотник, Фердинанд Балицький, бувший учитель в Самборі. Крім душпастирської праці старався о. Ріпецький освідомити вояків I-го корпусу УГА і давав виклади з історії України в Камінці Струмилівій, а опісля і в Буську. В Буську стрічався о. Ріпецький з о. Михайлом Якубовим зі Стрептова, що став полевим духовником УГА і помер 17 вересня 1919 року в Барі на східно-українських землях.

На початку серпня 1919 року призначено о. Ріпецького полевим духовником 10-ої бригади I-го корпусу УГА. З цією бригадою перебув славний похід проти большевицьких військ від здобуття міста Вінниці, почерез Калинівку, Козятин, Бердичів, Брусилів, Ходарків над ріку Ірпень, недалеко Кисва. Там 6-та бригада УГА зламала останній опір большевицького війська перед здобуттям Кисва дня 30 серпня 1919 року. Цей похід описав о. Ріпецький у двох числах перемиського тижневика "Бескид". В Бердичеві стрінувся о. Ріпецький з о. Федором Чайківським, полевим духовником 6-тої Бригади УГА, в місцевій українській книгарні і закупив книжки для бригадної бібліотеки. О. Ріпецький помістив в "Новій Зорі" обширний спомин, присвячений

світлій пам'яті незабутнього полевого духовника о. Федора Чайківського, завязаного лицаря, що у квітні 1920 року, тяжко ранений шаблями большевицької кінноти, після ампутації ноги, помер з утливую крові в лічниці у Жмеринці. Дві статті і три фейлетони о. Мирослава Ріпецького були друковані в тижневику I-го Гал. Корпусу "Козацький Голос", який редагував чет. Михайло Старосольський.

В жовтні 1919 року іменовано о. Ріпецького полевим духовником Гол. Штабу УГА у Вінниці. Тут він мав нагоду бачитись зі своїм другом з львівської Духовної Семінарії о. Василем Пелехом. Вони уложили статут допомогового товариства "Українська Самаританська Поміч". О. Василь Пелех повернувся з України з недугою легенів і помер будучи парохом в Буську, золочівського повіту. На цілі т-ва "Українська Самаританська Поміч" зложив значну грошеву суму директор "Українського Банку" в Вінниці, Бартко, і передав багато книжок для стрілецької бібліотеки, яку о. Ріпецький задумував започаткувати. Його наміри однак не здійснились, бо в жовтні 1919 року занедужав на тиф і опинився в лічниці I-го корпусу УГА під Вінницею, в якій лежало понад 200 недужих стрільців і старшин. Ними дбайливо опікувався сотник-лікар Білозор. Два рази відвідав недужого о. Федір Чайківський, полевий духовник 6-ої бригади УГА і позичив церковні речі, бо в найближчих днях мав відправити торжественну Службу Божу з нагоди приїзду до Вінниці антантської військової делегації. У шпитальній каплиці о. Іван Лебедович, полевий духовник відправляв Службу Божу і в неділі і свята голосив науку. О. Ріпецький, як вездоровець, на запрошення команданта Господарського Відділу I-го корпусу, сотника Козака, перебув у нього деякий час і, скріпившись на силах, вернувся в Вінницю.

Дня 24 грудня 1919 року Начальна Команда УГА залишила Вінницю і виїхала до Крикополя коло Вапнярки, на шляху Жмеринка—Одеса. О. Ріпецький перевів Різдвяні Свята в Крикополі і в залізничній церкві при станції відправив Богослуження та мав нагоду бачитись з о. духовником Анатолем Базилевичем, що мешкав в вагоні з генералом Мироном Тарнавським, коли його звільнено і Начальну Команду перейняв генерал Микитка. В Крикополі відвідав хворого на легені о. Василя Пелеха, пол. духовника. Тоді старшини і стрільці жили у важких відносинах і не одержували платні протягом довгих місяців. Велику приємність зробив о. Ріпецькому знайомий громадянин Юрій Волошин, бувший начальник податкового уряду в Мостах Великих, що позичив йому сто карбованців.

Перед Богоявленням о. Ріпецький поїхав з частинами Начальної Команди на німецькі кольоні в Одеській окрузі. Тут у селі Штраасбургу познайомився з німецьким місцевим католицьким парохом і на його просьбу відправив в неділю співану Службу Божу. Німецькі кольоністи численно прийшли, а місцевий парох виголосив проповідь про нашу Церкву і наш прегарний східний обряд. Церковну утвар пози-

чив в недалекому селі у православного священика, українця, Крижановського, що прийняв його сердечно. В березні відбулися завзяті бої большевицького війська під командою отамана Котовського з Деникінцями в Одещині.

Після розгрому Деникінців о. Ріпецький приїхав до міста Балти, де був осідок Начальної Команди і замешкав у приятного купця, що мав торговельні зв'язки з Румунією. Тоді большевики почали ліквідувати старшини УГА і висилати їх "на склад" до Бірзулі. О. Ріпецький задумав дістатись у рідні сторони через Румунію. Від купця, в якого мешкав, дістав докладні інформації і адресу посередника, який перевозив човном через Дністер на румунську сторону.

На початку квітня 1920 року виїхав о. Ріпецький до Слобідки, щоб тут серед знайомих громадян перевести Великодні Свята. На станції в Слобідці примістилася в вагонах залізнична сотня УГА, о. Ріпецький відправив богослуження у Страсний Тиждень і під час Великодних Свят. На Великдень 11 квітня 1920 року місцеве громадянство звеличало пам'ять стрільців УГА, які полягли за волю України, або померли на тиф. Відбувся святочний похід з процесією на місцеве кладовище, де о. Ріпецький посвятив дубовий хрест і сказав святочну проповідь. Опісля похід з могутньою піснею "Христос Воскрес" перейшов попри всі стрілецькі могили і задержався в стаційному городці коло могили о. полевого духовника Стефана Петрушевича, бувшого декана і пароха в Холодіві, який помер на тиф у Слобідці в залізничному вагоні.

По Великодних Святах о. Ріпецький відбув небезпечну подорож через Бессарабію і Буковину до Галичини зі своїм дяком і стрільцем, бувшим листоношем, Лубковичем, господарем з Дорофіївки, коло Підволочиськ. Всю готівку і вартісні речі видав о. Ріпецький в Камінці над Дністром за перевіз до пограничного бессарабського села, в якому перебував представник польського уряду. Через повітове місто Більці, де румунський староста перевів слідство, "шупасом" відставлено його до Черновець. Тут заночували у в'язниці і на другий день виїхали до Галичини. В Станиславові перебули тижневу квантану, бо тоді ширилися пошесні недуги.

Ніхто не сподівався повороту о. Ріпецького з України додому. Якийсь старшина поширив неправдиві вісті, що він помер на тиф і на його похороні у Вінниці віддано почесну сальву з крісів. Коли о. Мирослав приїхав до Сокаля, де жила його дружина й родина, вітали його неначе "воскреслого з мертвих".

В жовтні 1921 року о. Мирослав Ріпецький обияв парафію Ліски в Равщині й 25 років свого життя посвятив невпинній жертвенній праці над релігійним, культурно-освітнім і економічним піднесенням парафії.

В повосиних сорокових роках о. Ріпецький опинився разом з ін-

шими виселенцями на території Польщі, де серед дуже несприятливих відносин продовжує свою ідейну діяльність, не занедаючи також письменницької праці.

Отець Михайло Твердохліб

О. Михайло Твердохліб, син судового радника, уроджений в 1888 році, висвячений 1912 р. В 1914 році, з початком першої світової війни заарештований, перебув страхіття австрійського концентраційного табору в Талергофі. Звільнений відтак був катехитом в таборі для галицьких втікачів - виселенців у Гмінді. По повероті до Галичини був сотрудником в Вербиці коло Угнова. Тут застав його розвал Австрії і проголошення Української Держави на західних областях — в Галичині. Творилася Українська Армія і на відтинку "Угнів" обов'язки полевого духовника сповняв хвилево о. Марко Гіль. Однак, як сотрудник і катехит в містечку Угнів, обтяжений працею, просив, щоб на цей відтинок призначено іншого священика, як капеляна. Зголосився о. Михайло Твердохліб з початком грудня 1918 року і сповняв обов'язки полевого духовника УГА спершу на відтинку "Угнів", відтак при 9-ій Белзькій Бригаді, а вкінці при Вишколі II-го Галицького корпусу в Проскуріві та Летичеві. В тому часі захворів на сипний тиф та запалення мозку. В наслідок цих тяжких недуг помер 29 листопада 1919 року. Похоронений в Летичеві на Поділля.

О. Михайло Твердохліб це добрий священик, українець — громадянин, друг старшин та сердечний брат стрільців.

Старшини і стрільці гідно віддали останню прислугу своєму улюбленому духовникові масовою участю на його похороні. Зложили його тіло в українській землі, яку любити аж до загину, загривав українське воїнство, даючи примір пожертвування зі свого власного, молодого, тридцятилітнього життя.

Отець Юліян Фацієвич

О. Юліян Фацієвич, полевий духовник при УССтрільцях, уродився 1876 року в Пійлі, повіт Калущ. Походив зі старої, з-понад 200-літньою традицією священничої родини. Батько, о. Кирило Фацієвич, а мати Наталія з роду Маліцінська. Мати померла в молодому віці, маючи всього 24 роки. Малий Юліян залишився під опікою батька і своєї бабуні Теклі, з роду Левицьких-Маліцінської, що була рідною сестрою кардинала Михайла Левицького. Народну школу закінчив Юліян в Войнилові, де парохом був його дід о. Маліцінський, а гімназію в Перемишлі. По закінченні гімназії студіював теологію в університеті у Львові та у Відні.

Батько о. Юліяна був великим любителем музики. Тому-то zorganizував у своїй парафії хор, який, на його власний кошт, провадили питомець Лозинський і Модест Менцінський, загально відомі співаки. В давних священничих родах зберігали традицію та плекали українську культуру, що проміювала на оточення в громадах, в яких священники працювали. В тому середовищі виростали українські інтелігентні одиниці, що ставали у проводі народу. Серед такої атмосфери виростав також і Юліян Фацієвич. Обдарований з природи гарним баритоновим голосом, був запрошений до знаної в Галичині 16-ки, яка їздила з концертами по цілій східній Галичині; були там: Модест Менцінський, Мишуга, Лозинський (бас) та інші.

По закінченні теологічних студій висвятив його митрополит Андрей Шептицький. Перше його душпастирське призначення було сотрудництво при батькові у Стрілсках Нових, повіт Бібрка. В 1912 році його перенесено на парафію Книгиничі, повіт Рогатин. В цій парафії був перед тим о. Андрій Пеленський, непересічний український патріот, що вложив багато праці і тому населення Книгинич було національно свідоме. О. Ю. Фацієвич продовжував працю свого попередника.

Галичина по тяжкій, понад чотирихсотлітній польській неволі, одержала зі своїх матеріальних і духовних цінностей, під пануванням Австрії дещо віджила. Прийшла перша світова війна. Серед українського населення віджив лицарський дух. В рядах австрійської армії стало до бою українське військо — Українські Січові Стрільці. До того війська зголосився добровільно в 1916 році о. Юліян Фацієвич, як полевий духовник, і цілий час аж до кінця першої світової війни перебував на фронті. Про той час пише п. Роман Купчинський: "Отець прийшов до нас, здається до Розвадева на початку 1917 року. В березні 1917 р. пішов з нашим куренем на фронт під Бережани. Нас післали до окопів під Куропатниками. Ми стояли на краю ліса і там нас Отець часто відвідував. Бувало ходив по окопах, розмовляв з хлопцями, а в неділю в лісі відправляв Службу Божу і сповідав. Любили ми його всі за добре серце і веселу вдачу. Бувало вечорами приходив до землянок і тоді ми довго балакали, грали віста і попивали вино. Пригадує собі, що раз у сотні Василя Дідушка зібралися: Отець, д-р Кость Восвідка, Осип Букишований і я (себто Роман Купчинський). І грали віста. Нараз вдарила граната точно на нашу землянку. Затріщали бальки, але не пустили, тільки земля посипалася на нас. Всі втихли і надслухували канонади, яка перенеслася від нас на право, на мадярів. Після довгої мовчанки промовив Отець: "Добре, що келінки порожні, а то було б вино засмітилося".

Після одного барабанного вогню радили стрільці свому духовникові зійти на позафронтні лінії. На те сказав Отець: "Знаю добре про небезпеку, яка мені грозить. Саме тому залишаюсь тут, бо може буде потрібна сповідь. Так як Мойсей перепровадив жидів через Червоное море, я хочу вивести нас з цих окопів".

Перед Великодними Святами звернувся о. Фацієвич через свою дружину до парафіян в Книгиничах, щоб перевели збірку пасок на свячене для УСС-ів в окопах. Хоч населення Книгинич було убоге, то зібрано чотири вози пасок і м'ясних виробів. По ці дари прийшов сам Отець і відвіз на фронт. На Великдень відправив богослуження, посвятити "сніди" і дуже тепло до стрільців промовив. Робив надію, що прийдуть кращі часи, бо ось Україна збудилася з вікового сну і в Києві є вже наша влада. То був час, коли в Києві вже були українські маніфестації, хоч правдивої української влади ще не було.

Подас дальше п. Роман Купчинський: "Отець пішов з нами під Конюхи, кілька кілометрів на північ від Куропатник. Там теж часто бував між нами і совісно сповідав свої не тільки священничі обов'язки, але й обов'язки опікуна й помічника".

В 1920 році умер батько о. Юліяна — о. Кирило Фацієвич. Митрополит Андрей призначив на місце батька парохом у Стрілсках Нових о. Юліяна. Тут збудував він дім під читальню Т-ва "Просвіта", оснував кооперативу і почав будову нової церкви. В самому розгарі будови, в червні 1928 року, несподівано вмирає о. Юліян Фацієвич, в годину після Служби Божої і Панахиди на Стрільцьких могилах, на Зелені Свята, зі словами на устах:

"Спить хлопці, спить
Про долю, волю тихо спить,
Про долю, волю вітчизни —
Чи можуть бути кращі сні?"

Отець Іван Фединський

О. Іван Фединський, парох і декан парафії Любінь, коло Львова. Був полевим духовником від 1914 до 1918 в австрійській армії. Був на італійському фронті над рікою Ізонцо. Піява і т. д. Фронт цей належав до найтяжчих. Після повороту голоситься до УГА, в якій перебував до 1920 року. З УГАрмією переніс всі злидні, перебув тиф в "Чотирьохутнику Смерти", попав в большевицький полон, був на Сибірі, а в 1920 року повернувся щасливо додому.

(Відомості, подані на підставі листа п-ні Ірини Прош. з дому Фединська, доньки о. Фединського, з дати — Філадельфія, 10 листопада 1953 року.)

Отець Яким Фецак

До улюблених полевих духовників серед стрільцтва і шанованих старшинами належить о. Яким Фецак.

Уроджений 16 червня 1881 року в Золотім Потоці, повіт Бучач, вступив 31 липня 1896 р. до ОО. Василіян і відбував новіціят в Добромилі. 6-го березня 1898 р. склав поодичі, а 16-го червня 1901 року

вічні обіти. 26-го серпня 1907 року висвятив його бл. пам. Константин Чехович, єпископ в Перемишлі, на священника. Свої студії з теології продовжував в Інсбруці. У 1910 р. редагував аж до першої світової війни "Місіонаря", що розходився тисячами примірників на просторі Галичини й між українське населення поза кордонами, а навіть продіставався і на терени східних українських земель. "Місіонар" поширив релігійну свідомість широких мас нашого народу в Галичині. При допомозі "Місіонаря" поборював о. Фецак русофільську і схизматичську агітацію, поширювану московськими чинниками серед галицького населення.

В часі першої світової війни, коли російська армія зайняла Галичину, виїхав о. Фецак на еміграцію і там на Моравії, в Кромєрижі, був духовником в Духовній Семинарії для українських богословів. Ректором був бл. пам. о. д-р Йосафат Коциловський ЧСВВ, пізніший Єпископ Перемишля.

По відвороті російської армії повернувся в 1916 р. до Галичини. Був катехитом при виділовій жіночій школі в Перемишлі. В вересні 1918 р. переїхав до Жовкви. В часі українського зриву видавав часопис "Україна". Покликаний як полевий духовник УГАрмії при команді Восної Округи Жовква—Рава Руська—Сокаль, переїхав на постій до Камінки Струмілової. На фронті був дуже відважний. В боях під Доброчином, серед розривів шрапнелів і гранат, дня 7-го січня 1919 р. і серед стрілянини під Волею Висоцькою, дня 8-го січня 1919 р. в часі Різдва Свят, ходив о. Фецак до стрільців на фронт. Завжди усміхнений зі своїм звичайним проговором — "а пейся лаба" — Стрільці, називали його "Монах-Лицар".

З о. Фецаком стрінувся я під час відвороту УГА, по "Чортківській офензиві". Він приготував мене на відхід до вічності, сповідав і уділив св. Тайну Єлеопомазання.

По переході за Збруч, стрічався я знову час від часу з о. Фецаком, а вже часто в Вінниці, місці нашого постою. По смерті о. Петра Кашуби (дня 6 грудня 1919 р.), полевого духовника при команді I-го корпусу і по його похороні в Вінниці, о. Фецак перебрав провід духовенства I-го корпусу. Часто навідувався до мене, до шпиталю I-го корпусу в Вінниці, переповненого хворими на тиф.

В кінцевих днях грудня 1919 року під напором большевиків війська УГА залишила Вінницю. Виїхала також команда I-го корпусу на полудневий схід, в сторону Балти. Команда I-го корпусу примістилась в Чечельнику. Там був теж о. Фецак і з ним я зустрічався. В Чечельнику захворів о. Фецак на тиф і я уділив йому св. Тайни.

Тимчасом команда полку переїхала в Балту. Був то час злуки УГА з большевиками. В Чечельнику осталась частина обозу і під наглядом старшини-приятеля остав і о. Фецак. Я змушений був виїхати також у Балту. Небагом прийшла телефонічна повідомість, що че-

сне серце о. Я. Фецака не видержало кризи і він помер 12-го лютого 1920 р. в Чечельнику.

Повідомлений про смерть, виїхав я з Балти до Чечельника, щоб зарядити похорон і повідомити полевих духовників частини I-го корпусу.

На похорон приїхали майже всі священники з частини I-го корпусу. Тіло спровадили ми до католицької церкви, біля якої викопаний гріб. По Службі Божій, над гробом сказав проповідь о. Теодор Чайківський, полевий духовник 6-го полку. На дворі мороз і снігова заметіль. Холодна могила української землі прийняла у свої обійми тіло Духовника-Лицаря, який жде на хвилину, коли ясне сонце свободи знову зніметься над Україною, а дух о. Я. Фецака привітає нових лицарів вільної, об'єднаної Української Держави.

Про нього пише також Марія Янів, медсестра полевої лічниці:

О. Яким Фецака з Чину ОО. Василіян, котрого стрічала на Україні за Збручем, де сповняв дуже ревно обов'язки пол. духовника. Нехай послужать не мої слова, але хворого на тиф, одного молодого студента з Києва. "Я, каже, захворів на тиф і відставши від частини, лежав під якоюсь шопою, бо вже далше не міг іти. Одного дня над вечором мене там побачив уніятський священник. Прикрив мене своїм плащем, десь роздобув теплого молока, котре я з жадобою випив, бо вже і не тямив, як довго я там лежав і нічого в устах не мав. Опісля постарався про підводу, що перевезла мене до лічниці. Я йому завдячую своє життя і хотів би ще раз в житті з ним побачитись і подякувати йому за цю батьківську опіку, котрої ніколи не забуду".

Отець Теодор Чайківський

Отець Теодор Чайківський

До найбільш відважних полевих духовників УГАрмії і активних священників належить о. Теодор Чайківський, полевий духовник 6-ї бригади I-го корпусу УГА. Уроджений у 1888 році в селі Чайковичах, повіту Рудки, в Галичині. Гімназію закінчив у Самборі, а теологічні студії в університеті у Львові, і в Духовній Семинарії в Перемишлі. Висвячений в 1911 році Єпископом Константином Чеховичем в Перемишлі, був назначений катехитом в Яворові. Уже в тому часі виявляв велику активність на полі громадської діяльності. В часі першої світової війни московські полчища зайняли Галичину, а відступаючи у 1915 році на схід вивезли його, як зак-

ладника в Полтаву. По революції в Росії молодий, енергійний о. Теодор Чайківський включився у вир життя відродженої української державности. Як референт позашкільної освіти, переїхав села і містечка Полтавщини і своїми палкими промовама та рефератами будив населення до нового життя та закладав читальні Т-ва "Просвіта" і бібліотеки. З того часу походить його цікавий записник-денник. Він обнімає час від 30 липня 1917 до 13 серпня 1917 року і від 1 січня до 5 травня 1918 року — та подає настрої українського громадянства у ті часи на Полтавщині.

1918 року повернувся о. Теодор Чайківський до Яворова. Яворівський повіт вибрав його своїм делегатом до Української Національної Ради в Станиславові, в якій брав активну участь.

В тому часі о. Теодор Чайківський помагав організувати українське військо і сам зголосився як полевий духовник до УГА і був у 6-ій бригаді. Про ті часи пише Т. Наконечний так:

"День і ніч працював о. Теодор Чайківський, займаючись дуже часто справами чисто військовими. День і ніч ходив до кожного стрільця зокрема, пояснюючи потребу боронити рідну хату. Ні на хвилину не зражувався різними неприсмностями, а своїми гарячими, патріотичними проповідями ворухив душу. Всю свою силу і весь труд, все знання і життя жертвував для ідеї, для котрої горіла його щира, високо-благородна душа.

Ні свята, ні дня, ні хвилини не було вільної в о. Теодора Чайківського. Весь час своєї служби в українській армії був на фронті — окопах разом зі стрільцями, заохочуючи їх до витривалости. Не було в цілій бригаді ніодного чоловіка, котрий не любив би його як батька і товариша, чи то в бою, чи в спокою, в біді чи серед достатків, в здоровю чи в хворобі. У часі боїв о. Духовник бував найчастіше між тими вояками, що їх проводив до бою далекий, тужливий шум срібнолентого Сяну. Він розумів вагу своєї присутности серед стрілецтва і тому ніколи не залишав їх. Його холоднокровність, спокій і віра в перемогу правди над неправдою поривала стрільців у нерівній бій.

Та встоятись не було сили. Переживаючи загальний біль і жаль, голод і холод, відступив о. Теодор Чайківський з бригадою за Збруч з твердою вірою, що правда не поляже. Де являвся він, там ставало веселіше, бо своїм щирим, лагідним голосом все зумів загригти змучені і наболілі душі.

Минули Збруч. Золотими полями, рівними ланами мерехтів далекий шлях. Тепло сонця і легіт вітру обнімали подільську рівнину, а хмари пороку закривали обрій. Тужливо споглядали вояки а думали у рідну хату, у тихий кут. Здавалось, що все творило одну масу, скуту одною думою, одним нещастям. Серед тієї маси о. Теодор Чайківський, блідий, змучений, запорошений — поділяв зі всіми злидні і горе та розважав вояцьке серце. Однакова доля гонила і біла

всіх та неоднаково схилялись всі під тягарем воєнних трудів. Очі Духовника горіли якимсь невидимим теплом і вірою, що правда не змире, не загине. З німим питанням дивились на нього стрільці і заходила зміна у їх змучених душах. О. Чайківський умів переливати запал своєї душі в душі других. Серед безупинних утяжливих походів о. Духовник все був між стрільцями і все розмовою улегшував тяжкі переживання.

Памятаю наш відворот з Кисва. Золотоверха Лавра сховалась наче сонце за київські верхівя. Засумовані очі звертались раз-у-раз на святиню мрій українських вояків, до серця городів Матері України. В безмежному горю похилилися буйні стрілецькі голови, зажурились козаки. Та в той момент підходив він, о. Чайківський, розганяв тугу і підбадьорував. Входили в село. Стрічали нас жінки, старці і діти, та шукали між нами своїх рідних, знайомих. Коло бідної хати, в середині села, сидів старенький дідусь, похилив сиву голову і, глянувши на нас, крізь сльози промовив: "Куди це йдуть наші хлопці і нас на кого покидають?" Защеміло з болю лице о. Чайківського, та все таки найшов він стільки сил, щоб потішити дідуся. Ми зі скорбним серцем минали села за селами. Цілоденні походи, недоспані ночі жар, курява і голод, виснажили стрілецтво до краю. Кожний бажав відпочити, бо думав, що треба скріпити свої сили до нових боїв. Та не відпочивав наш духовник. Де найбільший гурток стрільців, там він приходить, сідає, виймає тютюн (сам не курив) і частує стрільців. Звільна починає розмову і зачаровує змучене у край стрілецтво своєю батьківською розрадою. Вони щасливі і він з ними. Шляхотна душа Духовника відчувала і розуміла душевні переживання і муки українського стрілецтва та його палкі пориви до волі, до сонця.

Манили о. Чайківського українські степи, сердитий дід Дніпро та могили козацької слави-бувальщини при широких полтавських шляхах. Чарували його кавказькі верхи і чиста Кубань, що нагадували Карпатські гори і срібнолентий Сян. Покійний був тою людиною, що збирала всі мрії, думи, стремління — в одну силу, завзятість, віру. Серед всіх злиднів і горя відсвіжувала привалі серця стрілецтва і розкладала знову свої придавлені крила до нового, смілого лету над Великою Руїною.

Для успішної праці організував о. Чайківський при 6-ій бригаді бібліотеку і нею щиро опікувався весь час.

Було це в половині грудня 1919 року. У Вінниці в шпиталі лежало 300 стрільців і старшин з 6-ої бригади, що розложилася 20 верстов від Вінниці. Українська Армія відступала перед більшовиками. Залізниця не їздила. Підводою тяжко було їхати, бо коні були заморожені відступом і зима лютувала. Одного дня приїхав о. Чайківський з двома стрільцями з бригади до Вінниці та привіз два мішки білих булок і хліба, щоб роздати нашим хворим. "Чи

Ви вже хворіли тифом, Панотче?" — питаюся. "Ні, але я не боюсь мене тиф не чіпиться." — відповів.

А які відносини і життя в вінницькому шпиталі були, хіба знає і розуміє цей, хто там лежав. Та наш Панотець не зважав на небезпеку зараження, а сповняв свою шляхотну повинність. Роздав дарунки, відіхав і через два-три дні знову приїхав до "своїх хлопців". Під напором большевиків відступила 6-та бригада з Вінниці, а з нею і о. Теодор Чайківський. Та не минула лиха доля і його. Захворів тифом, видужав і вернувся на фронт до своєї бригади".

В часі перебування УГАрмії на Придніпрянщині о. Теодор Чайківський два місяці виконував фактично обов'язки курінного команданта. Одного разу большевики нечаяним наступом захопили частину наших позицій. Панотець Теодор Чайківський, на чолі куреня, рушив до протиступу та вигнав большевиків з наших позицій".

З о. Теодором Чайківським стрічався я на Україні два рази в Чечельнику на Поділлі. Раз на похороні полевого духовника при I-ім корпусі о. Якіма Фецака, ЧСВВ, а другий раз на зібранні духовників I-го корпусу по перемирю УГА з большевиками.

По примусовім перемирю УГА з червоною армією большевицька команда домагалася усунути всіх польових духовників УГА. Відпоручником большевиків, комісарем при 6-ій бригаді був Віктор Кипріян. Він виїхав на фронт, де зі стрільцями перебував завжди о. Т. Чайківський, щоб його забрати. Стрільці рішуче тому спротивились і свого улюбленого духовника не випустили, ще й грозили скорострілами і на пострах стріляли. О. Чайківський залишився з курінем.

При розриві УГАрмії з большевиками, у квітні 1920 року, виїхав о. Теодор Чайківський на чолі кількох кіннотчиків на стежу. При розоружуванні большевиків, з якими стрінулася стежа в селі Дубова, пробитий шаблями большевицької кінноти з впливу крові помер у Жмеринці, в лічниці, дня 2-го травня 1920 року.

Згинув від меча о. Теодор Чайківський, що боронив Христа Спасителя перед заливом безбожництва на Україні. Серед поляків майже кожна дитина знала про свого ксьондза Скорупку, але в нас мало хто знає і згадує про наших духовників в роді о. Теодора Чайківського, полевого духовника 6-ої бригади.

Отець Василь Чарнецький

О. Василь Чарнецький, уроджений 1867 року, а висвячений 1891 року, катехит в Городку коло Львова, польовий духовник при 7-ій Львівській бригаді.

"Кінець листопада 1918 року. У місці постою Команди VII-ої бригади УГА у команданта Слюсарчука (Буковинець) зголосився о. Чарнецький, що був приділений капеляном бригади. Убраний: мазепника, гумовий плащ з каптуром, наплечник, хлібник і перев'язана черепа

ліве рамя плоска скринька. Такого бачили ми його оба з професором Грабовенським, четарем УГА.

Квартири не домагався. Присівся на першу підводу, що відїздила на фронт... і тільки ми його бачили. Бачили його лиш фронтовики. Бачили його бродячого впоздвож боєвої лінії на найдалше висунених позиціях.

Найсвятіші Дари, санітарна поміч, стягання ранених під ворожим вогнем, копання ями Героям... Так до 16-го травня 1919 року".

О. Василь Чарнецький помер на тиф в Деражні, біля Проскурова в 1919 році.

Отець Теофіль Чайковський

Отець Теофіль Чайковський уроджений в 1883 році, висвячений 1907 року. В початках свого священства був сотрудником в Самборі. Веселої вдачі, ревний священник. Був польовим духовником УГАрмії від самого початку аж до її кінця. З о. Лучинським Іваном-Йосифом перебував в таборі полонених в Тухолі. Причинився він до організування втечі з полону на німецьку територію.

По війні був парохом Сілля Белзького, повіт Сокаль. Був головним організатором і провідником культурно-освітньої праці своєї округи. В 1943 і 1944 рр. в його парафії був головний осідок Української Повстанчої Армії. В 1945 році арештований большевиками і вивезений, мабуть помер 1947 року на засланні.

Отець Михайло Юзвяк

О. Михайло Юзвяк, уроджений 21 листопада 1869 року в Татарах, повіт Самбір. Гімназію закінчив в Самборі, а теологічні студії в університеті у Львові та в Духовній Семінарії в Перемишлі. По закінченні студій сповняв обов'язки катехита в дізочій виділовій школі, а підтак в мужеській учительській семінарії в Самборі.

В 1914 році, в часі першої світової війни, перед приходом москалів в Галичину, виїхав з родиною до Відня. По двох роках вернувся до Самбора і зараз дістав покликання до війська, як польовий духовник в австрійській армії. Придільений з початку у Вильні, а опісля перенесений на італійський фронт.

Розвал Австрії застав о. Юзвяка на відпустці в Самборі. Тут вступив в ряди Української Галицької Армії і з нею перебував через цілий час в Галичині і на східно-українських Землях, разом зі своїм сином, студентом теології. Придільений з початку до полевой лічниці, був згодом перенесений до Команди III-го корпусу.

По хвилевім перемир'ю УГА з большевиками, намагався разом зі сином перейти до Румунії. Опісля в дорозі, як згадує о. Осип Гайдукевич у своїх споминах "Було колись", прилучився до генерала Кравса, що прямував в напрямі Дністра. Перейшли Дністер, та румуни завернули їх на другу сторону. Залишився отже з УГА до кінця і ми стрічалися як полонені, в Проскуріві і на Ялівці у Львові. Заходами митрополита Андрея о. Юзвяка звільнено з табору на Ялівці. Він повернувся до Самбора на посаду катехита в учительській семінарії. В 1923 році польська влада звільнила його з державної посади катехита і він перейшов до шкіл "Рідна Школа". Опісля був парохом Броніці, біля Самбора.

О. Михайло Юзвяк був дуже совісним, працьовитим і поважним священиком. Умер 21 листопада 1941 р. в Самборі.

Команда полевой лічниці 1-го Галицького Корпусу УГА у Вінниці 1919 р. Сидять зліва до права: Чотар Лукасевич, студ. медицини Гіжовська Марія, студ. медицини Марціняк, д-р Радзішевський, д-р Микола Терлецький, д-р Володимир Білозор, о. Іван Лебедович, студ. медицини Мотлюк, студ. медицини Розенберг, хорунжий Гончар, аптикар Кагане, сестра Регіна, сестра Катерина, сестра Роза. Другий ряд, стоять: Булавний Дума, старший десятник Білозор, канцелярист Вільман, студент теології Воронюк, студ. медицини Х, сестра Регіна, сестра Розалія, сестра Медницька - Білізор Марія, сестра Махницька Марійка, сестра Маруся, канцелярист Зоя Моджейовська, підхорунжий Сохоцький Юліян, санітет Х, санітет Х, санітет Хома, санітет Х. Третій ряд: санітет Х, старший десятник Тимчишин, санітет Х, десятник Вонцеховський, санітет Х, санітет Х.

о. Франц Ксаверій Бонн, ЧНІ.

О. Франц Ксаверій Бонн, ЧНІ. з роду фляманець, бельгійський громадянин, народився 4 лютого 1882 року в місті Брюгге-Брюж, в Бельгії. В місяці серпні 1909 року вступив до ОО. Редemptористів. Дня 29 вересня 1903 року зложив монаші обіти. На священика був рукоположений дня 29 вересня 1908 року. В жовтні 1911 року виїхав до Галичини, де, в монастирі ОО. Василіян у Крехові вчився української мови і обрядів. Відтак провадив місійну і душпастирську працю в Тернополі. В часі I-шої світової війни, коли Митрополит Андрій Шептицький перебував на засланні в Суздалі, за допомогою бельгійського військового полевого духовника бельгійської дивізії, як союзної з російською царською армією, поїхав до Петрограду і при помочі о. Фйодорова, якого Митрополит Андрій висвятив потайки на греко-католицького священика для росіян, одержав грамоту на Генерального Вікарія на округу Тернопіль, а для о. Теодоровича таку ж грамоту на Станиславівську дієцезію.

В часі польсько-української війни о. Франц Ксаверій Бонн був полемим духовником при Українській Галицькій Армії, а опісля членом українських делегацій для переговорів з місіями Антанти.

В січні 1919 року Директорія Української Народної Республіки розсилала дипломатичні місії по світі. На голову такої місії при Ватикані в Римі був назначений Михайло граф Тишкевич, який в тому часі перебував в Льозанні в Швейцарії, а його секретарем був Петро Карманський, гімназійний професор, родом з Чесанова в Галичині, знаний поет. Папа Бенедикт XV-тий через свого секретара Кардинала Гаспарі прийняв і акредитував зі щирою симпатією місію УНР при Ватикані і визнав Україну як суверенну державу, на рівні з іншими європейськими амбасадорами. В міжчасі уряд УНР делегував графа Михайла Тишкевича на голову Місії на Мирову Конференцію до Парижа, а головою Місії при Ватикані зістав назначений о. Франц Ксаверій Бонн, що мав за собою значний стаж місійної і душпастирської праці в Галичині від 1911-го року.

О. Бонн полюбив щиро український нарід, працював для нього з посвятою де лиш міг, щоб йому помочи. Як бельгійський горожанин, під час російської інвазії в Галичині, в часі першої світової війни, міг свобідно порушатися і тому виконував багато таких прислуг, яких ніхто інший не міг би виконувати. По війні виїхав у Америку і тут дня 21 листопада 1941 року помер.

Студенти Богослови

і

Повоєнні Богослови в УГА

Загал українського католицького духовенства в Галичині в 1918 році разом зі своїми провідниками — Єпископами, може більше як хто інший, розумів вагу хвилини і знав свій обов'язок супроти рідного народу. Це був час будови власної держави й кожна одиниця була потрібна. Так думав також Преосв. Йосафат Коциловський, який сказав о. Юліянові Слонському, коли цей по розвалі Австрії просив про приділення йому душпастирства: "Бачите, отче, що діється. Ідіть і зголосіть до служби у своїх". Та на жаль не всі були такої думки. О. Юліян Слонський зголосився в Українській Військовій Команді в Перемишлі, але дістав відмовну відповідь: "У нас покищо нема ні християн, ні шлюбів, ви нам непотрібні". На це одержав письмову посвідку, що її доручив Єпископові. Преосв. Йосафат, прочитавши картку, опустив руки і з жалем сказав: "Не буде ще України".

Але такі чи інші інциденти не мали впливу на рішення Владики, що завжди руководився добром рідного народу.

З кінцем жовтня 1918 року Преосв. Йосафат Коциловський припинив навчання в Духовній Семінарії, а на прощання сказав своїм питомцям так: "Ідіть! Я сподіваюся, що ви сповните ваш обов'язок". Зрозуміли ті слова свого Єпископа студенти св. Богословія і свій обов'язок при будові власної Української Держави совісно виконали.

Ректор Духовної Семінарії у Львові Преосв. д-р Йосиф Боцян (Луцький Єпископ, якого поляки пізніше не допустили до його Єпархії) припинив навчання, звільнив питомців, і прощаючись сказав: "Краще, щоб ви розійшлися у свої родинні сторони, там будете потрібні, а тут у Львові поляки вас виарештують і зашлють до таборів. Хто хоче, може залишитися в семінарії, але на власну відповідальність".

Військовий Комітет у Львові звернувся до Ректорату Духовної Семінарії, а цей за згодою Митрополита Андрея Шептицького, дозволив, щоб набір кур'єрів Тайного Військового Комітету у Львові на провінцію з важливими дорученнями, переводити також і серед питомців Духовної Семінарії. Добір потрібних людей відбувався на індивідуальній базі, а про це знали тільки ті, що були покликані до виконання доручення.

Дня 18 жовтня 1918 р. деякі богослови разом зі студентами Львівського університету стерегли брам "Народного Дому", коли там відбувалися наради Української Конституанти.

Між ними був Ізидор Сохоцький, пізніший підхорунжий, Зенон Кузьма, пізніший хор. УГА, що був згодом катехитом в Тереховлі. Вони перевіряли входячих до "Народного Дому", щоб непокликані

Отець Ізидор Сохоцький

лісва, підхорунжого УСС-ів, який замешкав в малій кімнаті Народної Гостинниці.

Тому, що переворот в Галичині треба було прискорити, Військовий Комітет вислав 31 жовтня 1918 р. нових кур'єрів до кожного повіту з наказом перебрати владу в дні 1-го листопада 1918 р. Тими кур'єрами було багато питомців Духовної Семінарії. Вони ставали на місцях до праці при Повітових Нац. Радах, проголошуючи населенню утворення Української Держави, вербували молодь до УГ'Армії, голо- сились самі до армії і працювали по військових канцеляріях, як санітети по шпиталях, а навіть зголошувались в ряди воjakів.

У Львові, коли на вулицях міста почалась боротьба з поляками, зголосився до УГА студент I-го року теології **Олександр-Юрій Винярьський**, син о. Володимира Винярьського, пароха з Іванівки коло Скалата. Уроджений 1896 р., закінчив гімназію в Тереховлі й 1918 р. був прийнятий до Духовної Семінарії у Львові. В Самборі закінчив він старшинську школу і при відвороті УГА пішов за Збруч. Там захворів на тиф, а по видужанні переїхав до Богодухова, і потім до Харкова, де учительовав в школі ім. Івана Франка на передмісті Павлівка. В 1937 р. в часі "Єжовщини" ув'язнили в Харкові всіх Галичан, тоді й по ньому слід пропав.

Понад особисті і родинні справи ставило наше духовенство й кандидати духовного стану, любов до своєї батьківщини. Укінчений питомець Духовної Семінарії в Перемишлі **Скасків**, родом з Підгаєччини, п'ятнадцять днів по своєму вінчанні зголосився до УГА, з армією подався за Збруч і там помер.

З якою посвятою і відданістю працювали греко-католицькі питомці в часі творення Української Держави, нехай послужить спомини

особи не дісталися туди, а наступного дня 19 жовтня 1918 р. провірювали при вході на залю "Народного Дому" делегатів Галичини й Буковини на збори, на яких д-р Євген Петрушевич проголосив створення на українських землях Австро-Угорщини незалежної Західньо-Української Республіки.

Дня 28 жовтня 1918 р. з доручення Військового Комітету, виїхав Ізидор Сохоцький до Бережан, а Зенон Кузьма до Золочева, щоб приготувати на місцях Комітети, які мали перебрати владу в українські руки. Інструкції одержували кур'єри від організаційного референта Військового Комітету Дмитра Па-

Володимира Могильницького: "Михайло(чиМикола) Дацків". "Літо 1913 року. Я розмовляв з касиром банку. До касового віконця підійшов селянський парубчак з батогом і просив мене про дозвіл побачити урядовця П. К. Незвичайно культурна поведінка та мова зраджували, що це переодягнений інтелігент. Прошу його й урядовця П. К. до свого кабінету. Розмовляють про посвячення Сокильського прапора. Мені вільно прислухуватись, бо я начальник "Сокола" Львівської округи. За занавісою на дверях було чотири офіцерські шаблі. Спостеріг це прибулий і просив про дозвіл оглянути. Лівою рукою досягнув він шаблю, як справжній воjak, а правою обхопив рукоять так, що горішня частина рамени не задрожала, а лікоть не пересунувся і на волосок, а ще й виконав кілька помахів самою лише рукою, так щоб ціле рам'я не змінювало положення. На таке треба бути віртуозом — зауважив я. Вислухав мою оцінку і признався, що він резервовий лейтенант, (запасний четар), абсолювент правничого відділу, син старенького селянина, основоположника Матірньої "Просвіти".

Я приїхав з Відня 17 жовтня 1918 року на з'їзд нотаблів Галичини й Буковини та Закарпаття. Ранком 1-го листопада прийшов Михайло Дацків в мазепинці і палістиці та зголосився до української армії. Теологічні студії закінчив, але ще не був висвячений. Я доручив йому розвідчу службу. Розвідча сіть по Лавочне - Сянки впродовж місяця була налагоджена і корпусна команда одержувала щоденно сотки звітів..."

"...Це було в половині грудня. Сотня підкріплення мала відійти на фронт. Не було старшин. Дацків мав перевести сотню у призначене місце. В тому часі поляки передерлися у наше запілля і заступили дальшу дорогу. З тростинкою в руці повів Дацків сотню у протинаступ. Пробився до станиславівського гостинця, а там наступами і протинаступами, окружною дорогою, поза Сокаль, поза Городок, польським запіллям довів сотню на місце. Двох тяжко ранених перенесли воjки через ворожий фронт, а 17 було легко ранених.

По війні опинився Михайло Дацків у Німеччині, виконував якісь важливі завдання для Президента Євгена Петрушевича, Перфецького, а опісля полк. Коновальця. Два чи три роки перед другою світовою війною, помістила "Червона Калина" некролог і фотознімку Михайла Дацкова".

О. Євстахій Весоловський народився 13 листопада 1887 р. в містечку Олесько, пов. Золочів, в Галичині. По закінченні гімназії відбув однорічну військову службу при 35-ім полку піхоти. Після цього вступив до Духовної Семінарії у Львові, яку закінчив в 1914 році, та згодом вписався на філософський факультет Львівського університету. В серпні 1914 р. почалась перша світова війна. Студентів богословія, що були звільнені від чинної військової служби, покликано до праці в шпиталях. Євстахія Весоловського приділено до служби у шпиталі в Золочеві. В 1915 році о. Андрій Білецький, Генеральний Вікарій,

покликав Євстахія Весоловського до праці в канцелярії Консисторії у Львові. В тому часі продовжував він свої студії філософії в університеті.

Настав пам'ятний листопад 1918 р. Євстахій Весоловський перейшов зі Львова через фронт на територію ЗУНР. Спершу працював у "Ліквідаційній Комісії" в Золочеві під проводом сотника Шурака, а по відвороті УГА приділено його в ранзі хорунжого, як скарбника до XVI-тої Бригади і потім до VIII-ої Самбірської бригади, де перебув він цілу кампанію. Попав у польський полон і перебув рік в таборі полонених в Тухолі, на Поморю. Там зустрівся з полемим духовником о. Іваном Лучинським. На інтервенцію Митрополита Андрея Шептицького був звільнений з полону і висвячений 27 вересня 1922 року. До 1939 р. о. Весоловський був катехитом в різних школах. За згодою Митрополита Шептицького і Станиславівського Єпископа Григорія Хомишина, о. Весоловський заступав хворого священника в Шидлівцях коло Гусятина над Збручем. По другій стороні ріки було також село Шидлівці на теренах Східної України. Коли німецькі війська зайняли Україну, о. Весоловський одержав дозвіл переходити ріку Збруч, а за згодою духовних властей служив Служби Божі для вірних в Шидлівцях на схід від Збруча, та уділяв їм св. Тайни Хрещення. Народ оновлений у вірі вніс до губернатора в Кам'янці Подільському прохання, щоб їх відновлену церкву зареєструвати як греко-католицьку під опікою Митрополита Андрея Шептицького у Львові, як Єпископа Кам'янця Подільського. Евакуований німцями о. Євстахій Весоловський переїхав в Судети, а потім в 1949 р. у Америку, де перебуває до сьогодні.

о. Станислав Дашо, уроджений 21 квітня 1891 р. в Самборі, де покінчив народну школу й гімназію. В часі першої світової війни вихав разом з іншими втікачами на Захід й опинився в таборі в Ст. Андре в Каринтії, де вже було багато втікачів з села Негрибка коло Перемишля.

Почувши, що у Відні є Український Комітет, втік з табору до Відня. А що в тому часі у Відні було около сімдесять українців-студентів теології, о. д-р Йосафат Коциловський зайнявся ними. При допомозі чеського Кардинала Стояна зорганізовано Духовну Семінарію в Кромєрижі на Моравії. Тут скінчив Станислав Дашо перший рік теології.

По відвороті російських військ з Галичини в 1915 р. Станислав Дашо вернувся у Львів продовжувати студії і закінчи їх 15 липня 1918 року в Перемишлі.

Ідучи за вказівками свого Єпископа Йосафата Коциловського "ідіть і сповніть свій обов'язок", Станислав Дашо, укінчений богослов, зголосився в ряди будівничих своєї рідної держави і зараз таки в Самборі включився до праці для України. Коли по кількох місяцях фронт під Хировом почав заломлюватися, зголосився до УГА і дістав призначення до санітарної служби при військовій шпиталі в Самборі. Цей покликав Євстахія Весоловського до праці в канцелярії Митрополичої шпиталю став згодом полевою лічницею 3-го корпусу. Командантом лічниці був д-р Юліян Шипайло, що помер на тиф за Збручем в містечку Гнівані. Які були відносини в лічницях УГА, вже згадано на іншому місці. Факт, що навіть для команданта шпиталю не було потрібних ліків-застриків, говорить сам за себе. Заки Станислав Дашо привіз деякі ліки від д-ра Білозора з Вінниці, д-р Шипайло помер. Служба при лічницях УГА за Збручем в "Чотирокутнику Смерти" була однією з найтяжчих і найбільш небезпечних. Тому санітет Станислав Дашо був і канцеляристом, завідував харчевими приділами, ходив коло хворих на тиф, випалював на дошках прізвипца померлих, поставив на кладовищі в Гнівані великий дубовий хрест з написом: "Борцям за волю України", боронив лічницю перед нападами грабіжників і т. п.

День 30-го серпня 1919 р. був пам'ятним в історії УГА. Самбірська 8-ма бригада, III-го корпусу, 2-ий курінь під командою сотника Станіміра, заняла передмістя Києва Демидіївку, та товаровий двірець у Києві. Полева лічниця була закватирована в кримських казармах у Вінниці. В неділю під час Служби Божої проголосив о. Юзвяк, полемий духовник, про заняття Києва. Полева лічниця одержала наказ рушити в дорогу, в сторону Києва. Вона доїхала до Хвастова і примістилася в школі. Прийшли відтак знані примусові події злуки армії УГА з Денікіном, а відтак з большевиками, які санітарних відносин в лічниці не поправили.

Перед латинськими Великодніми Святими полева лічниця III-го корпусу спинилася на станції Затише, херсонської губернії, де мала горстка галичан розоружила великий ешелон большевицької кавалерії, яка їхала з Одеси. Сам день Великодня був гарний і теплий. Лічниця була в вагонах, хворих не було, лиш сам персонал, який складався з кільканадцять осіб. Командантом лічниці в тому часі був д-р Гнідий, родом з Буковини. Був це час, коли УГА була в злучі з большевиками. Лічниця входила в склад 45-ої большевицької дивізії. Одної неділі, раненько, виїшов Ст. Дашо на залізничу станцію, зі своїм невідступним товаришем, укінченим богословом С. К., щоб дещо розвідати про ситуацію. Тут приступив до Станіслава Даша большевицький комісар, випитав його хто він такий, старшина чи стрілець і попросив, щоб старшини галичани зайшли до нього на станцію в дуже важній справі. Коли старшини вернулись від комісара, сказали, що ми є полонені, маємо здати все майно і зброю, бо галичани зрадили "красну армію". Можемо взяти зі собою тільки найконечніші речі. Большевики обставили машинними крісами вагон галичан, зробили список членів лічниці і около полудня, під сильною сторожкою, серед спеки і голоду, провадили в незнане місце. Ніч переночували на кладовищі. На другий день рано опинились перед малим міс-

течком. Напроти вийшли большевицькі комісари, з наладованими пістолями та нагаями і стали кричати: "зрадники красної армії, бандити — розстрілять!" В містечку було багато большевицького війська, яке відступало перед наступаючими польськими військами. Рознеслась вістка, що галиччан мають за містом розстріляти. Станислав Дашо зі своїм другом С. К., студентом теології, маршували в першому ряді. Користаючи з неваги конвоєрів, виступили з рядів, замішалися поміж жидівськими хатами та втекли на село. Тут через три дні переховувались в українського господаря, аж доки не прийшла польська армія. Відтак зголосилися в команді, а поляки відставили їх до Кам'янця Подільського, і потім до Проскурова, де був переходовий табор полонених УГАрмії. По трьох тижнях побуту в Проскурові, команда табору заявила, що всіх випустять додому. Тим часом завантажили в товарні вагони, двері позамикали на колодки і відставили до Львова, до казармів на Ялівці. З Ялівця вивезли у Тухолі, на Поморю, де Станислав Дашо понад рік перебував у польській неволі. Відтак одержав звільнення з такою посвідкою: "Єднорочни капраль, урльоповани, енец войскови". В неволі, в Тухолі, були також два полеві духовники УГА — о. Іван Лучинський і о. Теофіль Чайковський.

По повороті з неволі Преосвящений Йосафат Коциловський висвятив Станислава Даша на священика в 1921 році в катедральнім храмі св. Івана Хрестителя в Перемишлі.

О. Степан Клепарчук — народився 8 грудня 1890 р. в містечку Лешневі, повіт Броди. Гімназію закінчив в Бродях, а теологічні студії 1918 р. у Львові. Єпископ Луцький д-р Йосиф Боцян висвятив його у Львові в 1922 році.

Перша світова війна застала його студентом богословія. В 1914 р., коли московська армія зайняла Галичину, залишився він у рідному містечку Лешневі. За армією небагом прийшла цивільна адміністрація, яка переслідувала населення. Парох Лешнева о. Никола Гарасимович скривався перед російською владою, яка вивозила наших священиків на Сибір.

Степан Клепарчук, тоді студент першого року, як також Осип Осташевський, студент 3-го року богословія, переховувались днями серед ставів, мочарів і в лісах, а в ночі приходили додому, щоб перебраться. Харчі доставляли їм люди. В 1915 р., по відвороті російської армії з Галичини, Ст. Клепарчук продовжував у Львові богословські студії.

В пам'ятних днях 1-го листопада 1918 р. став він в ряди будівничих вільної української держави. Військова Організація у Львові вислала його разом з Іваном Прокопчуком, богословом 4-го року, передати наказ про перейняття влади в українські руки в Бродях і околиці. Там працював він в Повітовім Комісаріяті і згодом завідував військовою харчівнею і канцелярією частини, яка охороняла залізничний двірець. При відвороті УГА захворів і мусів залишитися. По Чортків-

ській офензиві зголосився у сотника Івана Мартинюка до активної служби, але цей його не прийняв, з огляду на слабе здоров'я і брак фахового військового вишколу.

О. Северин Сапрун — належав до священиків, які не раз в дуже складних обставин вміли давати собі раду і були завжди активними. Народився він 2 вересня 1897 р. в селі Рибнику, дрогобицького повіту в Галичині в священичій родині. В сьомому році його життя, помер йому батько, а родина поселилася в Яворові, де Северин закінчив народну школу. Після того учився в гімназії в Коломиї, Перемишлі а іспит зрілості склав у Відні. В 1915 р., по відвороті російської армії з Галичини, вернувся з Відня і студіював теологію у Львівському університеті. В 1918 р. закінчив третій рік богословських студій і в листопадових днях цього ж року зголосився добровільно до УГА. Відбув артилерійський старшинський вишкіл у Станиславові і потім виконував службу при батерії, в якій служив також Степан Венгринович - богослов, проф. Володимир Кубійович, д-р Штойко і Ортинський. Командантом батерії був поручник д-р Тимотей Мацьків. Під час офензиви генерала Грекова т. зв. Чортківської, Северин Сапрун був тяжко ранений. Як інвалід переїхав з УГА за Збруч і провадив в Києві старшинську кухню. В Києві залишився аж до часу приходу туди польської армії. При відвороті зголосився до війська УНР та був придільний до частини генерала Безручка. Згодом прибув до Львова і закінчив теологічні студії. Після висвячення був призначений катехитом в Дрогобичі, де розвинув широку діяльність, зокрема на музичному полі. Ще раз прийшлося о. Северинові Сапрунові вдягнути військовий однострій. Цим разом в ранзі полковника, був він призначений капеляном для українських юнаків (Люфтваффе) при німецькій армії під час другої світової війни.

Помер о. Северин Сапрун 6 вересня 1950 р. в Парижі, Франція.

О. Степан Венгринович був однолітком і другом о. Северина Сапруна. Разом закінчили вони народну школу в Яворові, як також і дальші студії. Разом були при УГА при тій самій батерії. Їх життєві шляхи розійшлися на хвилину, коли о. Северин Сапрун був ранений, та зійшлися знову, коли обидва вони були кетехитами шкіл в Дрогобичі. Згодом о. Степан Венгринович приїхав до Сянока як катехит народних шкіл, а за німецьких часів був там шкільним інспектором. Під час другої світової війни, по відвороті німецької армії, поляки почали робити погроми українців та переслідувати й вбивати священиків. О. Венгринович переїхав тоді до Самбора. Там большевики ув'язнили його і вивезли на Сибір, де він помер.

О. Андрій Хлестун в листопадових днях 1918 р. був на четвертому році теології у Львові. Разом з іншими студентами поїхав як кур'єр до Коломиї і Городенки й там застав його листопадовий переворот.

Дня 2-го листопада 1918 р. вернувся до Львова. Третього листопада в неділю, як церемонієр, був з асистентом богословів при архисреїській Службі Божій, яку відправив в катедрі св. Юра Митрополит Андрей Шептицький. В міжчасі ректор о. д-р Йосиф Боцян припинив виклади у Духовній Семінарії. По Службі Божій асистент богословів вернулася до Семінарії, а біля години 3-ої Андрій Хлисту́н вийшов разом з іншими чотирма питомцями з околиць Золочева, Збаража й Скалата зі Львова у свої рідні сторони. Там працював в Повітовому Комісаріяті "Скалат" в різних ділянках. В липні 1919 р. з відворотом УГА, як цивільний працівник, переїхав річку Збруч коло Гусятина. При кінці серпня дістався до міста Нова Ушиця і там працював в Повітовій Управі, і потім учив української мови в приватній гімназії. В 1920 р. залишив учителювання і вернувся у Галичину та закінчив богословські студії і був висвячений на священника. Живе в ЗДА.

Отець Ізидор Сохоцький, нар. 4. квітня 1895 р. як син священника в Ланах, пов. Бібрка. До гімназії ходив у Львові й в Бережанах, де 1914 р., з відзначенням здав іспит зрілості. Належав до проводу тасмного гімназійного гуртка "Молода Україна". У 1915 р. вступив до Духовної Семінарії у Львові і студіював на теологічному відділі Львівського університету.

Як студент четвертого року теології належав 18-го і 19-го жовтня 1918 р. до охорони Української Конституанти. Дня 29-го жовтня вийшов як кур'єр Українського Центрального Військового Комітету до Бережан закласти комітет для перебування влади в українські руки. Повернувши до Львова вийшов до міста Радохова, де працював при Повітовій Військовій Команді і дослужився ранги підхорунжого. При відвороті УГА і переході її за Збруч та по розв'язанню Повітової Команди прилучився до Полевої Лічниці I-го Корпусу і там перебув сипний тиф. По видужанні був покликаний до служби при Диктатурі в Кам'янці Подільському. По виїзді диктатора Петрушевича за кордон переїхав з персоналом Диктатури через Вінницю до Балти. При затриманні на якийсь час у Вінниці перебув поворотний тиф. По розв'язанні більшовиками канцелярії Диктатури був зайнятий при полевій штабі ЧУГА і з ним переїхав до Кисва. При втечі більшовиків перед польським наступом залишився там та повернув незабаром з Ліквідаційною Комісією УГА до Галичини. Закінчив свої теологічні студії і опісля студіював історію на тайному українському університеті у Львові.

Висвячений 12 лютого 1922 р. Луцьким єпископом Преосв. Йосифом Боцяном на священника працював в душпастирстві на Львівщині. Був наділений за свою працю сл. п. Митрополитом Шептицьким правом ношення крилошанських відзнак та іменованій почесним радником Митрополичої Консисторії.

На еміграції спинився по закінченні війни на довгий час в Баварії. Був душпастирем скитальців, катехитом в таборових гімназіях і через півтора року управителем гімназії в Діллінгені. До ЗДА приїхав 1950 р. для дальшої душпастирської праці.

О. Іван Черкавський — народився 5 січня 1895 р. в селі Хлівчани, пов. Рава Руська. Народну школу закінчив в рідному селі, а гімназію у Львові в 1914 р. Богословіє студіював в роках 1915—1918, а закінчив 1920 року у Львові. Висвятив його в Перемишлі Єпископ Йосиф Коциловський 1923 року.

В рядах УГАрмії служив як підхорунжий, в канцелярії штабу бригади, від 1-го листопада 1918 р. до 24 квітня 1920 року.

УЧАСНИКИ УГА — ПОВОЄННІ БОГОСЛОВИ

Є ще одна група священників, які брали участь в боротьбі за волю України, тоді, коли не були ще студентами богословія, але по війні заміняли воєнний меч за духовний і станули в ряди борців Христових ідей, щоб в цей спосіб служити Богові й Батьківщині. Ті священники почали студіювати богословіє щойно по закінченні війни. Їх число досить поважне, тому постараюся подати бодай кілька прикладів.

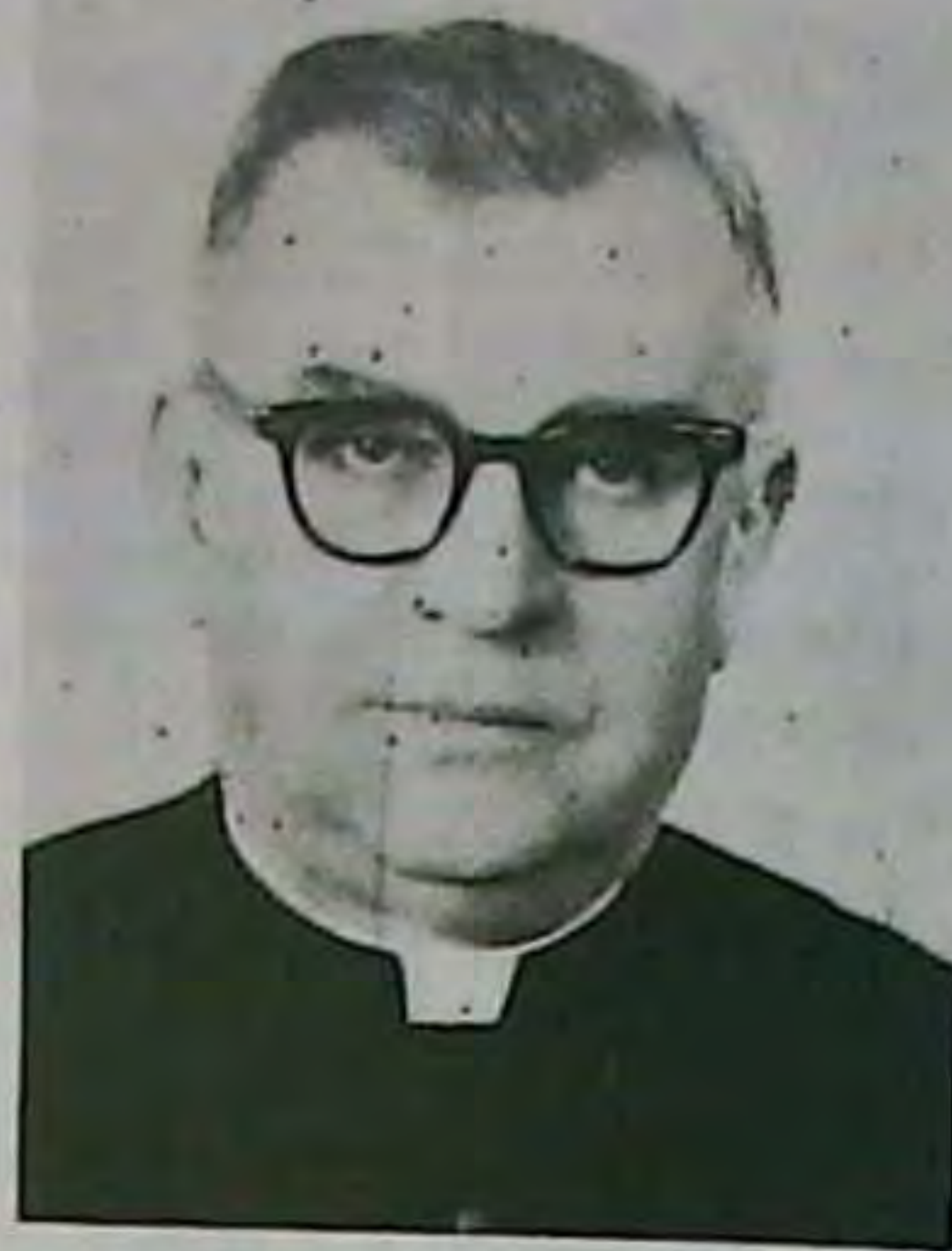
До тієї групи належить о. прелат д-р Петро Вергун, Апостольський Візитатор для українців католиків на терені Німеччини, що його іменував Св. Отець Пій XII, грамотою з 23 листопада 1940 р. ч. 685/39, з правами Апостольського Адміністратора. Петро Вергун, нар. 1890 р. як четар штабу 8-ої бригади, перебув "Чотирокутник Смерти" за Збручем і тоді на Україні вирішив стати священником. По закінченні війни студіював в 1921 р. в Празі теологію а пізніше філософію. Висвячений був в 1927 р. Митрополитом Андрей Шептицький іменував його сталим душпастирем з осідком в Берліні, для українських робітників і політичних емігрантів. Праця ця була незвичайно складна й тяжка. Її слідила німецька поліція безпеки на широкому терені безбожницького гітлерівського третього райху. По зайнятті Берліна совєтськими військами, в дні 4 травня 1945 р. НКВД ув'язнило о. прелата Петра Вергуна в його власній канцелярії в Берліні й вивезло на Сибір, де він помер дня 7 лютого 1957 року.

О. Николай Вояковський — народився на Поділлі в селі Богданівка, повіт Скалат, дня 12 червня 1890 р. у священничій родині о. Сильвестра, в якій традицією було служіння Богові і своєму рідному народові. Рід Вояковських походив з перемиської землі, який в 15-ому столітті був nobілітований за велику відвагу і погорду смерті в боях проти наїзників і одержав герб Брховіч II. О. Сильвестер Вояковський був ініціатором і одним з одинадцятьох священників на Поділлі, що написали спільний лист до царя Миколи II, жертвуючи себе як закладників за визволення Митрополита Андрея Шептицького з московської тюрми. Отець Николай Вояковський закінчив гімназію в Станиславові. Вже за гімназійних часів займався він суспільною працею по читальнях Т-ва "Просвіта", завжди бадьорий і відважний і таким самим був і при війську, здобуваючи признання і військові старшинські степені. В 1919 р. як старшина УГА в часі офензиви над Гнідавою причинився до проломлення фронту на відтинку піхотного польського полку Галерчиків і до панічного їх відступу. Опісля, як командант 1-ої батареї 9-го гарматного полку, в нерівному бою під Браїловом за Збручем, в квітні 1920 р. з очайдушною відвагою, випровадив свою батарею від крилового удару кавалерії Буденного, врятував від полону, та при допомозі ескадрону кавалерії УГА, під командою пор. Гамаєв картачевим вогнем змусив напасників до відвороту. Коли ж на весні 1920 р. УГА оточена зі всіх боків ворогами, здештована в "Чотирокутнику Смерти" пошестю тифу, змушена була скласти зброю, на полях біля Летичева стояв в чвірках 9-ий гарматний полк 1-го Галицького корпусу і вичікував на конвой, щоб після днів слави піти в польську неволю. Одначе по дорозі частині полку вдалося вирватись і під проводом команданта батареї сотн. Василя Бабія, лісами та манівцями, крадькома дійти аж до Збруча. Перейшовши щасливо цю річку, гармаші порозходилися в рідні сторони.

Коли ж затихли гармати і треба було замінити кріс за книжку, вибрав молодий старшина-гармаш теологічні студії, щоб стати воїном Христа. Теологічні студії закінчив о. Николай Вояковський у Львові в 1924 р. Як священник працював він на всіх відтинках релігійного і культурно-освітнього життя.

Дня 2 лютого 1945 Апостольський Візитатор д-р Петро Вергун іменував, за згодою Апостольського Нуңція в Німеччині, своїм заступ-

о. Николай Вояковський

ником о. Николая Вояковського, який виїхав на полудне Німеччини і звітлія кермував душпастирською обслугою вірних (Декрет Священної Конгрегації для Східньої Церкви ч. 64228 з дня 13 вересня 1945, і Прот. Нр. 227/47 з дня 17 травня 1947).

Серед дуже складних обставин о. Николай Вояковський наладнав духову опіку для 69,254 вірних, створивши 15 деканатів з 173 священниками і 117 місійними станицями. Відновив церковні товариства і Марійські Дружини, як також видавництва релігійних книжок, підручників і журналів. Для питомців зорганізував Духовну Семінарію в замку "Гіршберг" коло Вайльгайму, в якій знайшлося понад пів сотки студентів. В липні 1949 р. о. Николай Вояковський виїхав до ЗДА.

Життєві переходи не зломали енергії і твердого характеру о. Николая Вояковського. Свій військовий вишкіл і дисципліну він втілював у свою священничо-душпастирську працю, по тих душпастирських станицях, куди Боже Провидіння Церковною Владою його провадило. Його юний стрілецький дух і душпастирська ревність, — це його питомі прикмети, які посвятив Христовій Церкві і рідному Українському Народові.

О. Степан Королюк — син о. Івана Королюка, пароха в Чемеринцях, нар. 6 грудня 1910 р. в Городку Ягайлонським коло Львова. Гімназію закінчив вже по своїй військовій службі в УГА, у Львові в 1921 р., а богословські та філософічні студії в рр. 1922—1926. Висвятив його Митрополит Андрей Шептицький в травні 1927 р.

Як учасник 7-ої гімназійної класи, Степан Королюк вступив на військову службу в УГА в 1918 р. У відділі піхоти УГА брав участь в боях з поляками на терені Галичини, і потім у боях з москалями на Східньо-Українських землях. Разом з УГА перейшов всі її світлі та трагічні дні в рр. 1918—1920 і був в "Чотирокутнику Смерти". Закінчив військову службу в ранзі підхорунжого піхоти УГА, та був відзначений хрестом УГА та лицарським хрестом Симона Петлюри.

Степан Королюк був великим патріотом та свідомим сином українського народу. Свій обов'язок в часах визвольної боротьби й у боєвих лавах піхоти УГА виконував зразково. Товариші зброї висловлюються про нього з великим признанням. Був він вірним товаришем у бою та під час відпочинку. Здисциплінований, слухняний супроти старших та дуже чемний, співчутливий та услужливий супроти товаришів стрільців і підстаршин, відважний у бою, був прекрасним зразком вояка-джентелмена. Душпастирську працю в рр. 1927—1944 виконував о. Степан Королюк в Добряничах коло Перемишля, та в Дев'ятниках, пов. Бібрка. За свою ревну працю зазнав переслідування від польських, і потім большевицьких окупантів.

Помер о. Степан Королюк, замордований большевицькими партизанами - парашутистами дня 8 жовтня 1944 р. у лісі коло села Шваби, поблизу Крупіни на Словаччині.

О. Володимир Пилипець. Подібно як Степан Королук, також і Володимир Пилипець, ще молодим юнаком, станув в ряди борців за волю України. Уроджений 14 лютого 1902 р. в місті Скалат, як учень 7-ої гімназійної класи, зголосився до війська і почав свою службу для 1 листопада 1918 р., як однорічний стрілець в піхотному курені ім. Головного Отамана Симона Петлюри в Скалаті. Командантом був поручник Лев Лісковацький. Місяць пізніше Володимир Пилипець був придлений до Команди Української Державної Жандармерії в Тереховлі, командантом якої був четар Іван Свистун. Тут відбув він військовий телефонічний і телеграфічний курс, вже як однорічний вістун. В червні 1919 р. призначено його до 1-го летунського полку УГА в ранзі підхорунжого, як шефа служби зв'язку, в третій сотні, якої командантом був сотник-обсерватор Іван Фостаковський. По відступі за Збруч, вислали В. Пилипця, на підставі наказу Інспекторату Авіації УНР, до школи пілотів у Кам'янець Подільський. Вишкіл той відбувся у 1-ім Окремім Запорозьким Авіаційним Відділі, що його командантом був сотник-пілот Євген Жаховський. Одночасно виконував В. Пилипець, як хорунжий летун, службу зв'язкового старшини для німецьких летунів (сотник Клікерман), які прилітали на літаках "Р XIV" і "Гота" з Німеччини на Україну та перевозили дипломатів, дипломатичну пошту, та друковані в Берліні українські гроші, які замовив ще гетьман Павло Скоропадський.

о. Володимир Пилипець

В листопаді 1919 р., коли Кам'янець Подільський зайняли поляки, Володимир Пилипець перейшов, за наказом команданта Є. Жаховського, на схід до армії УНР. Дня 6 січня 1920 р. на сам Святий Вечір, зголосився він в Начальній Команді УГА на переслухання у генерала Ціріца, генерала Тарнавського й отамана Лесняка. Після того впав непритомний з тифозної гарячки. Передано його до санітарного поїзду УГА ч. 00/1, де перебув шість поворотних і один сипний тиф. По видужанні відійшов, як реконвалесцент, до старшинського захисту при вул. Канатній в Одесі. В березні 1920 р. виїхав з похідним куренем отамана Дудинського на фронт. При кінці квітня 1920 р. ГПУ заарештувало В. Пилипця в Козятині й засудило його на розстріл. Несподівано в ночі з 26 на 27 квітня наскочила на Козятин польська кавалерія дивізії генерала Ромера, й зайняла його. Визволеного з тюрми В. Пилипця, поляки передали до штабу 6-ої Стрілецької Січової Дивізії Дієвої Армії в Бердичеві. Наказом команданта дивізії

полковника генерального штабу, Марка Безручка, придлено В. Пилипця до технічного куреня 6-ої Стрілецької Січової Дивізії під командою сотника Бакітька. На початку травня 1920 р. наказом штабу дивізії був він призначений, як зв'язковий старшина, до 1-ої кавалерійської дивізії польського війська (генерал Карніцькі). Разом з 1-шою польською кавалерійською дивізією, як український старшина, брав участь у наступі на Київ, в боях на правім березі Дніпра, з большевицькою кіннотою під командою Будьонного. По закінченні функції зв'язкового старшини, повернувся до Дієвої Армії і був звільнений з неї дня 21 листопада 1920 р.

По повороті з армії В. Пилипець закінчив гімназію та студіював в рр. 1921—22 право у таємному українському університеті, а відтак богословію і філософію у Богословській Академії у Львові в рр. 1922—1927.

Які різноманітні були призначення В. Пилипця під час військової служби, так і багатогранна була його праця як священика. В парафії Свірж заснував кооперативу "Надія" 1927 р., в Стрілкові заложив районну молочарню, та Сільський Господар в 1930 р. По домах священиків організував вакаційне дозвілля для дітей кол. старшин армії УНР в рр. 1938 і 1939. В 1939 р. став на оборону села Білі Ослави, яке відступаючи до Румунії польські війська спацифікували й хотіли розстріляти невинних людей та спалити село.

В зимі 1941 на 1942 р., як голова Українського Допомогового Комітету в Делятині, організував перевіз голодуючих гуцульських дітей з долини ріки Пруту на Поділля, до українських селян, чим рятував сотки дітей від голодової смерті.

Дня 30 липня 1942 р. склав письмений протест на руки Генерал-Губернатора д-ра Франка проти прилучення Делятина й цілої долини Пруту до Мадярщини.

Дня 5 серпня 1943 р. вставлявся перед німецьким губернатором д-ром Вехтером і його заступником д-ром Бауером у Львові, проти розстрілу, без всякого суду, 70 людей, в тім 4 жінок і 4 дітей, парафіян в Білих Ославах.

На еміграції в Німеччині, дня 8 грудня 1944 р. інтервенював у кардинала Бертмана у Бреславі в справі можливостей тайної духовної обслуги українських, насильно вивезених робітників у Німеччину й одержав потрібні повноваження, хоч на випадок розкриття цього, німецьке Гестапо могло його заслати у концентраційний табір або й розстріляти.

Військові відзначення о. Володимира Пилипця: Хрест УГА ч. 1287, Лицарський Хрест Симона Петлюри ч. 780, Босвий значок 6-ої Стрілецької Січової Дивізії ч. 66, Хрест з мечами Союзу Українських Ветеранів. О. Володимир Пилипець живе тепер в ЗДА.

О. Андрій Григорій П. Трух ЧСВВ. народився 18 лютого 1894 р. в родині війта села Гірче коло Стрия. До гімназії ходив в Стрию. Вже

в перших класах гімназії відзначався він побожністю, та сантиментальною, поетичною вдачею. Безпосередньо перед першою світовою війною закінчив середню школу і як один з перших, в серпні 1914 р. зголосився до УСС. Служив в сотні Дмитра Вітовського. Чотири роки був у фронтовій службі й брав участь у боях. В 1915 р. був ранений під Болеховом. Дослужився ранги поручника.

О. Андрій Г. П. Трух був автором гимну УСС "Червона Калина" і написав декілька жартівливих стрілецьких пісень.

В 1918 р. був командантом обсади корпусної команди у Львові. Коло костела св. Анни був ранений і попав у польський полон. Вивезений до табору полонених у Вадовицях-Домбе, зустрівся там з інтернованими ОО. Василіянами. По звільненні з полону в 1920 р. вступив до монастиря ОО. Василіян. Колишній герой меча став героєм "ін гок сігно" — героєм місіонарського хреста. Виїхав до ЗДА, занедужав на легені, переїхав до монастиря в Грімсбі, Онт., Канада, й там помер дня 8 травня 1959 р. Залишив по собі багату публіцистичну спадщину, підручник української граматики, численні статті на історичні і релігійні теми та великий твір "Життя Святих" у чотирьох томах.

О. Степан Хабурський народився 11 серпня 1898 р. в Бабухові, пов. Рогатин, Зах. Україна. Нижчі класи середньої школи покінчив в українській гімназії в Рогатині, вищі у Відні, матуру здав в Українській Академічній Гімназії у Львові. Богословські студії закінчив з відзначенням в 1925 році у Львові.

Як син чесних, релігійних і патріотичних родичів виніс з родинного дому, на релігійно-національній традиції оперті, чесноти українського патріота-громадянина, будучого воїна Українського Січового Стрільця і пізнішого священника. Батько о. Степана, Григорій, знав не лише, як культурно, освітній діяч села Бабухова, але й як політичний діяч в цілій Рогатинщині.

Його ім'я виписане золотими буквами на пропам'ятній таблиці фундаторів української гімназії в Рогатині.

Коли в 1914 році Українська Національна Рада в своєму історичному маніфесті кинула клич: "До Зброї!" молоденький гімназист Степан зголосився разом зі своїми старшими товаришами в ряди борців за волю України. Та тоді зі знаних всім причин не пощастило йому, як багатьом іншим таким як і він стати з крісом в руках в обо-

Отець Степан Хабурський

роні рідної Землі. Щойно з поворотом Українських Січових Стрільців з Карпат в 1915 році, він зголошується перший в ряди УСС-ів, а за його прикладом пішло 15 його ровесників.

Відбувши вишкіл новобранців, Команда Вишколу висилає його на вишкіл підстаршин, при армійській групі ген. Гофмана-Вараді, який закінчив зі ступнем підстаршини-вістуна. Як добрий виховник-інструктор був придільнений до вишкільної Команди під проводом пор. Краснопери. З 49-ою похідною сотнею відїхав на фронт осінню 1917 року.

В часі психоду австрійсько-німецьких військ в Україну був придільнений як десятник до одного австрійського полку, як перекладчик. В тому часі помагав нашим селянам і боронив їх перед переслідуванням окупаційних військ.

В перших днях листопада 1918 року, короткий час задержався в Підволочиськах, де помагав місцевій стаційній Команді при організуванні місцевої Управи. Звідтіля відїхав під Львів і тут в Миклашові зголосився до Команди УСС. З УСС-ами брав участь у всіх боях як на примір в Зубрі, Козельниках, Богданівці, Кульпаркові. В березні 1919 р. в наступі на Городок Ягайлонський, як командант чети, був важко ранений в груди (куля прошила лівий бік легенів).

В часі відступу УГА за Збруч, як виздоровець, помагав хворим на тиф, поки сам не заразився тифом і зимою 1920 року переležав в лічниці в Ялтушкові, на Поділлі. В часі ліквідації УГА попав в польський полон в Фридрихівці, звідтам оминув шчасливо полону в Тухолі і повернувся додому.

В роках 1921-1925 покінчив у Львові богословські студії і був висвячений на священника митр. Кир Андреем в 1926 році. Замінявши стрілецького кріса на Божий Хрест, взявся до ревної праці в Христовім Винограднику, на українській землі.

Інтензивна праця в церкві, а відтак в парафії, церковні братства, читальня "Просвіти", Рідна Школа, Сільський Господар, Кредитівки, Діточі Садки, будова церков (дві), будова читальняних домів, св. місії, відчити, аматорські вистави, просвітні і сільсько-господарські курси, це речі, які виповняли цілі літа його душпастирської праці.

За свою працю зустріло його переслідування польської влади, яке вкінці закінчилося безправним арештом і шість тижневим ув'язненням в слідчій тюрмі. В часі першої большевицької окупації відсидів пів року в тюрмі у Львові. Опісля, в часі німецької окупації перенісся до Підборець, де треба було докінчити, серед надзвичайно важких обставин, будову мурованої церкви і знову рятувати людей від німецьких шикан, а бідну дітвору від голоду. Інтервенції в різних крайсгавтманів, оснування Дитячої Захоронки і сталої кухні, рятування доростаючої молоді від різних переслідувань німецького окупанта забирали йому весь вільний час.

На еміграції розвинув видавничу діяльність релігійних книжок, як наприклад молитовника під заг. "Благодарім Господа" і біблійно-

го катихизму "Божа Наука". Відтак виїхав на душпастирську працю до Франції, а звідтам, по двох роках, до Канади.

В Канаді душпастирював два роки по фармах, а від 1952 року перебуває стало в Торонті, як сотрудинок при церкві Божої Матері Неустанної Помочі, при вул. Бетерст, а крім цього працює як капелян Української Стрілецької Громади, катехит в вечірних школах і душпастир наших хворих по торонтонських шпиталях.

Хор і оркестра полонених членів УГА в Тухолі. В другому ряді — другий від ліва о. Іван Лучинський. В третьому ряді зліва перший Роман Трешневський, а четвертий Євстахій Весоловський — богослов.

СПИС БОГОСЛОВІВ І ПОВОЄННИХ БОГОСЛОВІВ УЧАСНИКІВ УГА

1. **Андрейчук Петро.** Перебрав з селянами 1-го листопада 1918 р. військові магазини в Краківці. Замучений більшовиками. Єпархія Перемишль.
2. **Апостол Василь.** Єпархія Станиславів.
3. **Бачинський Степан.** Народився в 1902 р. Висвячений 1930 р. Кіннота УГА. Живе в ЗДА.
4. **Белей Олекса.** Теологію закінчив в 1923-1927 рр. Поручник УГА. Сотрудинок катедри св. Юрія у Львові.
5. **Бігун Богдан.** Нар. у Відні. Укінчений богослов. Помер при УГА в 1919 р. за Збручем на тиф.
6. **Бобиляк Ілля.** Нар. 1902 р. Висв. 1926 р. Старшина УГА.
7. **Боліновський Василь.** Теологію закінчив у Львові в 1921-1925 рр. Четар УГА. Диригент хору богословів у Львові. Парох Збаража. Замордований більшовиками 1944 р.
8. **Блозовський Михайло.** Теологію закінчив у Львові в 1922-1926 рр. Однорічний вістун УГА. Був духовником Малої Семінарії у Львові.
9. **Благий Микола.** Служив при УСС. Четар УГА. Поручник Дієвої Армії. Старшина на панцернику "Кармелюк". В "Чотирокутнику Смерти" перебув тиф в Одесі. Теологію закінчив в 1921-1926 рр. у Львові. Був парохом в Галичі і там помер.
10. **Бундза Микола.** Поручник УГА. В "Чотирокутнику Смерти" перебув тиф в Одесі. Теологію закінчив в Станиславові і тут був висвячений.
11. **Венгринович Степан** Гарматчик УГА. Катехит в Дрогобичі й Сяноц'. Помер на заслання в Сибірі. Єпархія Перемишль.
12. **Вергун Петро.** Нар. 1890 р. Висв. 1927 р. Четар при штабі 8-ої Самбірської бригади. Апостольський Візитатор в Німеччині. Згинув на заслання в Сибірі.
13. **Весоловський Євстахій.** Нар. в 1887 р. Висв. в 1922 р. Скарбник 8-ої Самбірської бригади. Теологію закінчив у Львові. Живе в ЗДА.
14. **Винярецький Олександр Юрій.** Нар. 1896 р. Богослов 1-го року теології у Львові. Убитий більшовиками в 1937 р. в Харкові в часі "Єжовщини", де залишився по перебутій сипним тифі і там учителював.
15. **Воробій.**
16. **Ворона Володимир.** Четар УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові.
17. **Ворошок Василь.** Четар УГА. Теологію закінчив у Львові в 1921-1925 рр.

18. **Вояковський Микола**. Служив при УСС, а потім в УГА як четар артилерії. Нар. в 1899 р. Висв. в 1925 р. у Львові. Був парохом Страдча, а потім Апост. Візитатором для українців на еміграції в Німеччині в 1945-1948 рр. Живе в ЗДА.
19. **Ганає Роман**. Нар. в 1900 р. Висв. в 1926 р. у Львові. Живе в ЗДА.
20. **Гаврилишин Ілля**. Нар. в 1891 р. Висв. в 1927 у Львові. Командант куреня УГА. Помер в ЗДА 29-го травня 1961 р.
21. **Гайдукевич Йосиф**. Поручник УГА. Богословські студії закінчив в Оломунці, Чехія, в 1923-1927 рр. Був парохом Колодівки, Скалатського деканату.
22. **Голіницький Петро**. Нар. в 1892 р. Теологію закінчив у Львові і Інсбруці. Підхорунжий УГА. Гімназійний катехит в Перемишлі. Генеральний Вікарій в Мюнхені — Німеччина.
23. **Головінський Мирон**. Нар. в 1897 р. Висв. в 1927. Четар УГА. Був в "Чотирокутнику Смерти" за Збручем. Епархія Львів. Живе в ЗДА.
24. **Головінський Василь**. Нар. в 1894 р. Висв. в 1927 р. Був у булавній сотні при оркестрі УСС і в УГА. Епархія Львів. Живе в ЗДА.
25. **Гончарський Мирон**. Студент 1-го року теології. Помер воїном УГА на тиф в "Чотирокутнику Смерти" за Збручем.
26. **Гриневецький Денис**. Укінчений богослов. Епархія Перемишль.
27. **Грушкевич Володимир**. Укінчений богослов.
28. **Гураль Іван**. Четар УГА і муніційний референт при Начальній Команді УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові і був там висвячений.
29. **Дацків Михайло**. Укінчений богослов.
30. **Дашо Станіслав**. Нар. в 1891 р. Висв. в 1921 р. Служив при УГА в лічниці ІІІ-го Галицького Корпусу. Епархія Перемишль. Живе в ЗДА.
31. **Добровольський Василь**. Укінчений богослов з повіту Рудки.
32. **Дорош Андрій**. Епархія Перемишль.
33. **Дичківський Микола**. Служив при УСС.
34. **Думка Тарас**. Четар УГА ІІ-ий Галицький Корпус. Теологію закінчив в 1922-1926 рр. у Львові. Живе в Югославії.
35. **Зрада Іван**. Нар. в 1897 р. Висв. в 1928 р. Вістун УСС-ів. Помер в Честер, Па, в ЗДА, 8 червня 1960 р.
36. **Землинський Микола**. Хорунжий УГА. Теологію закінчив у Львові в 1922-1926 рр. Епархія Львів. Помер в Галичині в 1962 р. по повероті зі Сибіру.
37. **Зубрицький Володимир**. Командант (сотник) 3-ої батареї 3-го гарматного полку УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові.
38. **Жегаллович Тадей**. Поручник УГА. Теологію закінчив у Львові. Був парохом Білки, повіт Львів.
39. **Кабаровський Євстахій**. Нар. в 1892 р. Висв. в 1921 р. Підхорунжий УГА. Служив при полевій лічниці 8-ої Самбірської бригади.
40. **Калинич Теофіль**. Висв. в 1922 р. Служив в УГА в 9-ій Белзькій бригаді. Епархія Перемишль. Помер в ЗДА.
41. **Кармазин Володимир**. Нар. в 1899 р. Висв. в 1925 р. Четар УГА. Теологію закінчив у Львові. Живе в ЗДА.
42. **Кедринський Василь**. Укінчений богослов. Епархія Львів.
43. **Кіржецький Степан**. Нар. в 1894. Висв. в 1926 р. Четар УСС-ів. Теологію закінчив у Львові. Живе як парох в ЗДА.
44. **Козоріє Володимир**. Жис в ЗДА.
45. **Коленський Осип**. Укінчений богослов. Епархія Перемишль.
46. **Кос Микола**. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1922-1922 рр. у Львові.
47. **Королюк Іван**. Хорунжий УГА. Теологію закінчив у Львові в 1922-1926 рр.
48. **Королюк Степан**. Підхорунжий УГА. Замордований більшовицькими парашутистами на Словаччині в 1944 року.
49. **Коцюмака Роман**. Нар. в 1891 року. Висв. в 1926 р. Служив при СС. (Корпус полк. Коновальця). Епархія Перемишль. Помер в ЗДА.
50. **Клос Василь**. Нар. в 1891 р. Висв. в 1919 р. з Любачева, живе в ЗДА.
51. **Клепарчук Степан**. Нар. в 1890 р. Висв. в 1922 р. у Львові. Живе в ЗДА.
52. **Кметь Василь**. Теологію закінчив в 1922-1926 рр. у Львові. Четар УГА.
53. **Кревецький Іван**. Підхорунжий УГА при Держ. Секр. Військ. Справ. Теологію закінчив в 1923-1927 рр. у Львові.
54. **Крутії Йосиф**. Сотник УГА. Теологію закінчив в 1922-1926 рр у Львові. Живе в Бразилії в Чині оо. Василіян як о. Іринеї Вігоринський.
55. **Кулинич Михайло**. Нар. в 1890 р. Висв. в 1926 р. Підхорунжий УГА. Живе в ЗДА.
56. **Кулицький Зенон**. Хорунжий УГА. Служив в канцелярії Диктатора Євгена Петрушевича. Загинув в більшовицькій неволі.
57. **Кутний Теодор**. Укінчений богослов.
58. **Кузьма Зинсвій**. Хорунжий УГА. Працював в редакції "Золочівське Слово". Помер в Тереховлі.
59. **Куніт**. Поручник УГА. Народився в Яворові. Гімназійний катехит. Помер на заслання в Сибірі.
60. **Ленцук Осип**. Нар. в 1894 р. Висв. в 1921 р. Епархія Перемишль. Катехит в Раві Руській.
61. **Лопатинський Євген**. Укінчений богослов. Епархія Львів.
62. **Литвин Богдан**. Служив при УСС, а потім як четар при УГА, в ІІ-ім Галицьким Корпусі. Теологію закінчив в 1921-25 рр. у Львові. Помер на еміграції.
63. **Лютний Микола**. Нар. 1894. р. в с. Баня Березівська, повіт Коломия. Четар УСС. Висв. 1932. Живе в Європі як парох.
64. **Малафій Степан**. Четар УГА.

65. **Малій Юрій**. Висвячений в 1926 р. Служив в УГА при Військовій Команді в Золочеві. Живе як парох в Канаді.
66. **Малюновський Олександр**. Сотник УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові. Віцеректор Духовної Семінарії у Львові. Апостольський Адміністратор Лемківщини. Генеральний Вікарій українців в Англії. Помер в Англії.
67. **Малкович Василь**. Нар. 1898 р. в с. Березів Середній, повіт Коломия. Підхор. УСС. Висв. 1926 р. Живе як парох в Німеччині.
68. **Мальчинський Олександр**. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1923-1927 рр. у Львові.
69. **Маселко Володимир**. Однорічний стрілець УГА. Тяжко ранений в обороні моста на Сяні в листопаді 1918 р. Епархія Перемишль. Помер в ЗДА.
70. **Мандзюк Іван**. Однорічний стрілець УГА. Нар. в с. Ключинці, повіт Копичинці. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові.
71. **Марків Микола**. Служив при УСС. Помер в Монреалі, в Канаді.
72. **Матюк Мирон**. Укінчений богослов. Епархія Перемишль.
73. **Махник Тадей**. Укінчений богослов. Епархія Перемишль.
74. **Мацелюх Євген**. Нар. в 1893 р. Висв. в 1926 р. Служив в УГА і був за Збручем. Епархія Львів. Живе в ЗДА.
75. **Мазяк Іван**. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 у Львові.
76. **Медведич Андрій**. Укінчений богослов.
77. **Мельник Андрій**. Нар. в 1899 р. в Коломиї над Прутом. Висвячений в 1922 р. в Станиславові. Катехит в Станиславові. Капелан Української Повстанчої Армії. Згинув в бою з більшовиками в Чорнім Лісі під Станиславовом.
79. **Мостовий Ксаверій**. Укінчений богослов. Епархія Львів. Служив при УГА. Був в "Чотирокутнику Смерти" за Збручем. Помер в грудні 1919 р. в Барі на тиф.
80. **Навольський Антін**. Поручник УГА.
81. **Осідач Богдан**, народжений 17 листопада 1897 р. в Дрогомишлі, коло Яворова, висвячений 9 березня 1924 р. При УГА був від січня 1919 до 1920 р. Однорічний десятник - помічник рахункового в 1-шій Яворівській сотні і потім в 4-ім курені 1-го Гал. Корпусу. Був за Збручем, перебув сипний і черевний тиф.
82. **Осташевський Осип**. Богослов 3-го року теології у Львові. Вивезений в 1945 р. як священник на Сибір і там загинув.
83. **Д-р Панає Микола**. Учасник визвольних змагань, по війні студіював теологію і був священником, парохом в Сокалі.
84. **Пашковський Володимир**. Нар. в 1897 р. Висв. в 1925 р. у Львові. Живе як парох в ЗДА. Поручник УГА.
85. **Подоланчук Василь**. Поручник УГА. Командант залізничної станції в Бродах. Нар. в 1892 р. Висв. в 1926 р. у Львові. Помер у 1943 р. в Чернилові Руським, пов. Тернопіль.
86. **Потелицький Микола**. Нар. в 1893 р. в Рогатині. Висв. в 1922 р. у Львові. Помер в Німеччині.
87. **Підкарко Іван**. Служив як командант (підхорунжий) скоростріль в курені пор. Лучаківського Григорія. Нар. в 1894 р. Висв. в 1921 р. Помер як парох в ЗДА.
88. **Пельвецький Антін**. Поручник УГА.
89. **Пилипець Володимир**. Народжений 14 лютого 1902 р. Висв. 27 травня 1927 р. Живе в ЗДА.
90. **Прокопчук Іван**. Студент 4-го року теології. Вивезений в 1939 року як священник більшовиками до Казахстану і там помер.
91. **Приймак Василь**. Укінчений богослов. За української влади — заступник повітового старости в Скалаті.
92. **Рабій Володимир**. Нар. в 1896 р. Висв. в 1921 р. в Перемишлі. Живе в ЗДА.
93. **Салук Лука**. Укінчений богослов. Епархія Перемишль.
94. **Салрун Северин**. Хорунжий гарматного полку УГА. Нар. в 1897 року. Помер 6-го серпня 1950 р. в Парижі.
95. **Д-р Сенета Денис**. Учасник визвольних змагань, теологію закінчив по війні, парох Шляхтови над Дунайцем.
96. **Соломка Володимир**. Вістун УГА. Помер в Бразилії 1963 р.
97. **Сохоцький Ізидор**. Уродж. 4 квітня 1895. Висв. 13 лютого 1923. Епархія Львів. Підхорунжий УГА. Живе в ЗДА.
98. **Смачило Степан**. Четар УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові.
99. **Сєрант Іван**. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові.
100. **Скаєків Осип**. Підхорунжий УГА. Народився в с. Волощина, пов. Підгайці. Укінчений богослов. Був за Збручем в "Чотирокутнику Смерти". Помер на тиф 25 травня 1920 р.
101. **Старух Микола**. Нар. 24 грудня 1893 р. Висв. 25 травня 1925 р. в Перемишлі. Разом з батьком (посол з Бережанщини) в 1915 р. москалі вивезли в глибину Росії. По революції вступив до СС-ів в Білій Церкві. Служив як підхорунжий в УГА. Теологію закінчив в Перемишлі. Живе як парох, в ЗДА.
102. **Старчак Іван**. Підхорунжий УГА, був за Збручем. Теологію закінчив в Перемишлі.
103. **Стасюк Андрій**. Народився 10 вересня 1895 р., а висвячений 4 грудня 1921 р. Живе в ЗДА.
104. **Скульський Йосиф**. Четар УГА. Нар. в 1893 р. Висв. в 1930 році у Львові. Живе в ЗДА.
105. **Танчак Василь**. Нар. в 1895 р. Висв. в 1921 р. у Львові. Живе в ЗДА.
106. **Тарнавський Омелян**. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр.
107. **Терешкук**. Підхорунжий УГА, закінчив теологію в Станиславові.

108. ^нТрешевський Роман. Нар. 1894 р. в Перемишлі. Народні школи, гімназію і богословські студії покінчив в Перемишлі. В першій світовій війні служив в австрійській армії на італійському фронті. При УГА був іменованим четарем. Був у польському полоні в Тухолі, висвячений в 1924 р. єпископом Йос. Коциловським. Був парохом в Немирові звідки большевики вивезли його на Сибір. Там перебув десять років. По трьох роках, по повероті зі заслання, помер 26 липня 1966 р. в селі Низи, біля Белза, в Галичині.
109. Трух Андрій. ЧСВВ (світське ім'я Григорій). Поручник УСС-ів, сотник УГА. Теологічні студії закінчив в 1921-1925 рр. Львівська Епархія, помер у Канаді.
110. Тютюнник.
111. Федасюк Дмитро. Поручник УГА. Народився в с. Раківчик, пов. Коломия в 1891 р. Висв. в 1921 р. в Станиславові. Поручник в австрійській армії. Командант 3-го полку УСС-ів. Живе в ЗДА.
112. Хабурський Степан. Десятник УСС-ів. Нар. в 1898 р. Висв. в 1926 р. у Львові. Живе як душпастир в Канаді.
113. Феліцький
114. Фролик.
115. Фукачук Гриць. Підхорунжий УГА.
116. Хлестун Андрій. Нар. в 1893 р. Висв. в 1921 р. у Львові. Підхорунжий УГА. Був за Збручем. Живе як парох в ЗДА.
117. Хомин Петро. Підхорунжий УГА. Заступник повітового комісара в Жидачеві. Живе в Канаді. Редактор тижневика "Наша Мета".
118. Цап Григорій. Нар. в 1893 р. в с. Бачів, пов. Перемишляни, Висв. в 1923 р. у Львові. Служив при УГА при 8-ій Самбірській бригаді. Був в "Чотирокутнику Смерти" за Збручем. Помер на тиф.
119. Цюпка Григорій. Хорунжий УГА. Нар. в 1900 р. в селі Ракобути, повіту Камінка Струмилова. Висв. в 1925 р.
120. Чайківський Йосиф. Четар артилерії УГА. Нар. в 1893 р. Висв. в 1925 р.
121. Чоней Василь. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1921-1925 рр. у Львові. Живе у Канаді.
122. Червінський Іван. Уроджений 1898 року, висвячений 1931 р. Живе в ЗДА.
123. Черкавський Іван. Підхорунжий УГА. Був за Збручем. Нар. в 1896 році. Висв. в 1923 році в Перемишлі.
124. Чехович Константин. Хорунжий УГА. З "Групою Кравца" перейшов літом 1920 р. на Чехо-Словаччину і у Празі закінчив філософію. Був професором Богословської Академії у Львові. Укінчений богослов, але не висвячений. Засланий на Сибір, але вернувся після 1956 р.

125. Шиманський Павло народжений 26 березня 1896 р. в селі Заваля, повіт Тереховля. Гімназію покінчив 1914 року в Тернополі. Теологічні студії почав 1915 року у Львові, а закінчив 1922 р. Висвячений Єпископом Йосифом Боцяном 27 вересня 1922 р. на священика. За часів української державности працював в Комісаріаті в Чорткові і в Станиславові. Як санітет подався з УГА за Збруч. В 1949 р. прибув до ЗДА і тут помер дня 5 березня 1967 року в Пармі, Огайо.
126. Шостак Клим. Поручник УГА. Теологію закінчив в 1922-1926 рр. у Львові.
127. Шуневич Андрій. Укінчений богослов.
128. Щепанський Микола. Укінчений богослов. Народився в с. Рогізно, пов. Яворів. Згинув на заслання в Сибірі.
129. Юзвяк, син капеляна УГА о. Михайла. Служив разом з батьком при УГА. Теологію студіював в Перемишлі.
130. Якимів Михайло. Підхорунжий УГА. Був за Збручем. Теологію закінчив у Львові.

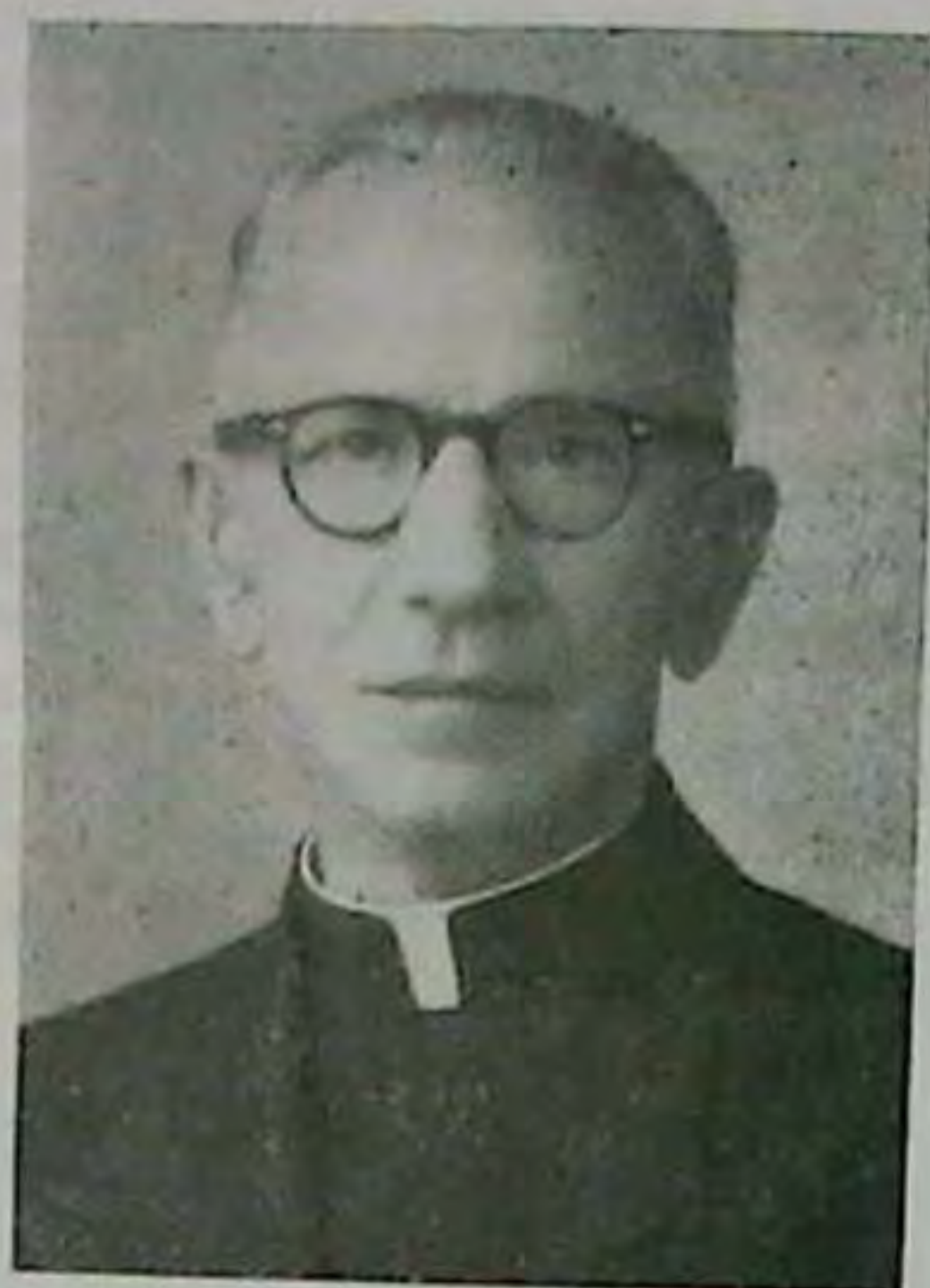

ДВА ПОЛЬОВІ ДУХОВНИКИ УГА і богослови, члени УГА, в таборі полонених в Тухолі на Помор'ю. Перший ряд зліва до права: 1. Н.Н. (незнаний), 2. Феліцький, 3. Вас. Кедринський, 4. о. капелян Т. Чайковський, 5. о. капелян І. Лучинський, 6. Евстахій Весопський (ЗДА), 7. Воробій, 8. Станислав Дашо (ЗДА). Другий ряд зліва до права: 1. Н.Н. (незнаний), 2. Н.Н., 3. Н.Н., 4. Солук, 5. Н.Н., 6. Н.Н., 7. Іван Підмарко (ЗДА), 8. Кутинич. Третій ряд, зліва до права: 1. Н.Н. (незнаний), 2. Вол. Грушкевич, 2. Андрій Дорош, 4. Юзвяк, 5. Н.Н.

о. Мирон Головінський

о. Степан Кіржецький

о. Микола Старух

СПИС СВЯЩЕНИКІВ АРЕШТОВАНИХ АБО ІТЕРНОВАНИХ ПОЛЯКАМИ В Р. 1919 і 1920

1. Абрагамовський Михайло, Дібше (Бережани).
2. Абризовський Лев, Яхторів.
3. Адріанович Леонтій, Жовква.
4. Александрович Йосиф, Янів.
5. Антонович Михайло, Любінь.
6. Ректор Боцян О. сип, Львів.
7. Борачок Северин, Яйківці.
8. Бачинський Олександр, Львів.
9. Бачинський Іван, Словіта.
10. Бачинський Евзебій.
11. Баричко Михайло, Щирець.
12. Бартків Евстах, декан, Романів.
13. Березовський Тома, Ляховичі.
14. Білецький Андрій, Львів.
15. Боднар Юрко, Свистільники.
16. Бобикевич Теофіль, Львів.
17. Бобиляк Никола, Ляховичі Зарічні.
18. Воробець (укінч. богослов). Стрий.
19. Бучко Іван, префект Семінарії, Львів.
20. Брилинський, Куряни.
21. Волянський Іван, Дичків.
22. Войнаровський Тит, Львів.
23. Винницький Іван, декан, Залізці.
24. Винярський Володимир, Іванівка.
25. Городецький Степан, декан, Вербилівці.
26. Глібовицький Софрон, катехит, Броди.
27. Галібей Іван, Новошин.
28. Галушка Ігнат, богослов, Львів.
29. Гарух Петро, Нестаничі.
30. Гвоздецький Олекса, Борщів.
31. Гнатів, богослов (тепер свящ.).
32. Гошовський Євген, Збоїска.
33. Гоцький Олексій, Двірці.
34. Горникевич Мирон, Львів.
35. Гірняк Григорій, Винники.
36. Головкевич Пантелеймон, Тейсарів.
37. Гайовський Онуфрій, Зарваниця.
38. Горалевич Лев, Угерсько.
39. Горчинський Омелян, віцеректор Семінарії, Львів.
40. Донарович Стефан, Бортники.
41. Донарович Конст. Діоніз, Борусів.
42. Д-р Дорожинський, катехит, Львів.
43. Джулинський Павло, катехит, Калуш.
44. Давосер Григорій, богослов, Львів.
45. Дмитрик Михайло, богослов, Львів.
46. Дольницький Андрей, Скварява.
47. Дольницький Сидор, Львів.
48. Дубицький Василь, катехит, Бережани.
49. Дурбак Савин, катехит, Терезовля.
50. Дуткевич Юліан, Дубс коло Бродів.
51. Дикий Олександр, Львів.
52. Дякович Софрон ЧСВВ., Львів.
53. Дикий Йосиф, Козьова.
54. Дзерович Юліан, катехит, Львів.
55. Дзерорич Михайло, декан, Топорів.
56. Еліяшевський Богдан, декан, Зашків.
57. Жук Іван, (тоді завідатель в Любші).
58. Зварич Василь, богослов, Львів.
59. Задворняк Петро, Деревляни.
60. Заторський Йосиф, Лапшин (убитий).
61. Захаріяевич Лука, Дунаїв.
62. Зельський Ізидор, декан, Милятин.
63. Залужний Лев, Потік.
64. Залеський, сотрудник, Бережани.
65. Посифович Дмитрій, Хітар.
66. Іванчук Іван, Товсте (6 разів).
67. Калиневич Сильвестер, Буск.
68. Казанівський Петро, Камінка Струмилова.
69. Качмарський Евстахій, Славсько.
70. Карпінський Плятон, Острівець.
71. Кінсінгер Гектор, Збоїска.
72. Кіт Михайло, Новиця.
73. Кміцикевич Йосиф, Млинська.
74. Кордуба Еміль, Олексичі.
75. Коренець Олександр, Тернопіль.
76. Конрад Микола, катехит, Тернопіль.
77. Ковальський Олександр, Львів.
78. Ковальський Іван, Липовиці.
79. Коновалець Володимир, Малехія.
80. Коритко Олександр, Ляшки.
81. Король Еміль, Саранчуки.
82. Константинович Омелян, Сянік.
83. Кузьма Зенон, укінчений богослов.

84. Кузьмович, Лавочне. 85. Кудрик Павло, Рогатин. 86. Кучкуда Йосиф, катехит, Поморяни. 87. Курилас Василь, Германів. 88. Кузьмак Маріян, Мшана. 89. Куницький Леонтій, Львів. 90. Кравчук Михайло, Бринці Церковні. 91. Кирилук Василь, Воля. 92. Куницький Володимир, Оріховець. 93. Куницький Юрій, Ігровиця. 94. Коссак Степан. 95. Левицький Никола, Плавс. 96. Лада Василь, Долина. 97. Левицький Никола, Оброшни. 98. Левицький Петро, Поморяни. 99. Левицький Юліян, Синевідсько Вижне. 100. Лежогубський Теодозій, Львів (помер). 101. Логинський Йосиф, Володимирці. 102. Лопатинський Євген, Прошів, (тоді завідател в Протесах). 103. Лопушанський Омелян, Кінашів. 104. Лободич Роман, Львів. 105. Лотоцький Володимир, Повітно. 106. Лиско Володимир, Городок. 107. Лукачівський Антін, Станькова. 108. Мохнацький Степан, Теробовля. 109. Марків Микола, укінчений богослов. 110. Матковський Микола, Стрий. 111. Масюк Володимир. 112. Мащак Іван, катехит, Бібрка. 113. Мартинків Йосиф, катехит, Городок. 114. Мишишкевич Молодимир (богослов), Львів. 115. Мельничин Василь, Городок. 116. Метельський Степан, (богослов), Львів. 117. Мійський Олександр, Волків. 118. Мосора Михайло, Сколе. 119. Мицик Йосиф, Тростянець. 120. Михайлишин Володимир, Вишенка Мала. 121. Музичка Григорій, катехит, Журавно. 122. Мриглодович, Грабова. 123. Ніжанковський Остап, Завадів (убитий). 124. Олійник Павло, Рогатин. 125. Осадца Євген, катехит, Бережани. 126. Патрило Михайло, богослов, Львів (2 рази). 127. Паньківський Ілярій, віце-ректор, Львів. 128. Паньківський Теофіль, богослов, Львів (2 рази). 129. Пелехатий Петро, Кудерявці. 130. Петрушевич Кость, Стрий. 131. Петрицький Петро, Колоколин. 132. Петрицький Теодозій (син), Колоколин. 133. Петриця Петро, Токи. 134. Пелліх Володимир, Радехів (3 рази). 135. Петрик Володимир, Бабина. 136. Підгородецький Людвік, Солонка. 137. Побігушка Филімон, богослов. 138. Погорецький Іполит, Бродки (2 рази). 139. Породко Володимир, богослов. 140. Подолінський Богдан, Ланчин. 141. Прийма Теофіль, Дуліби. 142. Проскурницький Мирослав, Дуба. 143. Притуляк Михайло, катехит, Долина. 144. Плашовецький Володимир, Лядська Воля. 145. Плешкевич Ігнатій, Добростани. 146. Пилипчук Василь, Білоголови. 147. Пясецький Микола, Сороки. 148. Пясецький Алексей, Львів. 149. Пясецький Никола, Галичанів. 150. Постригач Михайло, катехит, Золочів. 151. Романишин Михайло, Суходоля. 152. Радзикевиц Омелян, Вишенка Мала. 153. Райтаровський Іван, Сороки. 154. Рудницький Іван, Чертеж. 155. Рудович Іван, Львів. 156. Садовський Іван, Підярків. 157. Селезінка Никола, Янчин. 158. Свистун Володимир (укінчений богослов). 159. Свергун Пилип, Ольховець. 160. Сень Василь (укінчений богослов). 161. Семків Гарасим. 162. Сембратович Ізидор Лев, Львів. 163. Сеньківський Іван богослов, Львів. 164. Склепкович Дмитро, декан, Поморяни. 165. Сосенко Ксенофонт, Конюхи. 166. Сосенко Антін, Олів. 167. Стеткевич Никола, Заруде. 168. Степанів Іван

Вишнівчик. 169. Стадник Андрій, Николаїв. 170. Стернюк Володимир, Пустомити. 171. Сивенький Никола, Дернів. 172. Сухоровський Юстин, Заболотів (убитий). 173. Сахно Теодор, Лагодів. 174. Скоморовський Мечислав, Дунаїв. 175. Скоробогатий Володимир, Львів. 176. Теліщук Денис, Отиневичі. 177. Теодорович Евстахій, Буршти. 178. Тисовський Володимир, Калуш. 179. Тимчак Мартин, богослов, Львів. 180. Турчманович Амврозій, Тухолька. 181. Туркевич Михайло, Пониква коло Бродів. 182. Туркевич Іван, катехит, Львів. 183. Троян Д., Доброводи. 184. Федоришин Іван, Журавно. 185. Фіцалович Юліян, Підгайці. 186. Хмільовський Никола, катехит, Золочів. 187. Цурковський Евстахій Богдан, Настасів. 188. Цегельський Михайло, декан, Камінка Струмилова. 189. Цар Теодозій, Підкамінь. 190. Чехут Павло, Сенечів. 191. Чапельський Іван, Львів (помер). 192. Шуль Дмитро, Бруховичі. 193. Шеремета Константин, Болшовець. 194. Шпитковський Станислав, Львів. 195. Щербанюк Іван, Жидачів. 196. Юрик Стефан, Золочів. 197. Яворський Олекса, Несторівці. 198. Янович Микола, Хотинь. 199. Яцковський Михайло, Львів. 200. Яримович Олександр, Львів. 201. Яремак Василь. 202. Яворський Іван, Романівка. 203. Цегельський Теодор, Струсів. 204. Паньчишин Григорій, Гологори. 205. Венгринович Євген, Підгайці. 206. Залуцький Ілля, Куропатники. 207. Качала, Лісники. 208. Долинський Анатоль, Підмихайле. 209. Секета Іван, Новиця. 210. Ерми Кароль, Берлоги. 211. Качоровський Михайло, Селиска. 212. Бучинський Йосиф, Гринів. 213. Бобовник Михайло, Глібовичі. 214. Дорош Володимир, Вибранівка. 215. Богатюк Теодор, богослов, Тернопіль. 216. Залеський Михайло, Бережани. 217. Д-р Богачевський Константин, Крилошанян Кап. Перемиської. 218. Лехицький Захарій, катехит гімн. в Сокалі. 219. Тис Прокіп, завідател парохії в Хлівчанах. 220. Стецишин Михайло, парох в Горинці. 221. Утриско Володимир, декан Жовківський, парох в Скваряві нов. 222. Маринович Йосиф, містодекан Жовківський, парох в Любелі. 223. Боднар Володимир, в Загірю. 224. Вітик Михайло, завідател парохії в Михалевичах. 225. Косоноцький Яків, парох в Подільцях. 226. Онишкевич Стефан, парох в Купновичах. 227. Рабій Франц, декан Самбірський, парох в Самборі. 228. Яворський Іван, в Стрільбичах. 229. Шпиталь Іван, сам. сотр. в Тершові. 230. Твердохліб Антін, парох в Краківці. 231. Сологуб Василь, парох в Наконечнім. 232. Левицький Лев, парох в Яворові. 233. Чертежинський Дмитро, парох в Вібрці. 234. Мигаль Семен, сотр. в Судовій Вишні. 235. Пригаш Ілля, парох в Ліпні. 236. Федевич Іван, катехит народ. шкіль в Турці. 237. Круцько Семен, завідател парохії в Трускавці. 238. Бала Михайло, парох в Розсохах. 239. Ліщинський Йосиф, парох в Угерцях Незабитовських. 240. Мороз Григорій, декан Височанський, парох в Борині. 241. Ясеницький Кипріян, парох в Жовтанцях. 242. Білик Олександр, сотр. в Чернильві. 243. Осідач Михайло, парох в Ветліні. 244. Трешневський Омелян, парох в Хороброві. 245. Плеш-

кевич Іван, парох в Боратині. 246. Голічек Іван, парох в Осердові. 247. Луцький Петро, парох в Полянні. 248. Сендзік Іван, завідатель в Горуцьку. 249. Згорлякевич Франц, декан Затварницький, парох в Хревіті. 250. Венгринович Володимир, містодекан Затварницький, парох в Тарнаві. 251. Ковальський Аїталь, декан Комарянський, парох в Новосілках. 252. Прокурат Михайло, завідатель в Микловичах. 253. Яремкевич Василь, містодекан Жукотинський, парох в Вовчім. 254. Гучко Василь, парох в Радружі. 255. Стеців Лев, парох в Літині. 256. Олексин Василь, парох в Старій Соли. 257. Німилевич Теодор, завідатель Медич. 258. Колянковський Олексій, сотр. в Батятічах. 259. Бенцін Андрій, парох в Старім Самборі. 260. Процько Павло, сотрудник управ. в Мацошині. 262. Яхно Яків, парох. 263. Грушевич Теодор, завідатель в Смільні. 264. Кульчицький Симеон, парох в Вошанцях. 265. Добрянський Йосиф, сотрудник в Монастирці. 266. Негребецький Іван, парох в Ясениці Сільній. 267. Салук Лука, катехит в Белзі. 268. Татомир Михайло в Кавську. 269. Константинович Еміліян, парох в Сяноці. 270. Рудницький Антін, катехит в Дрогобичі. 271. Кункевич Василь, катехит в Дрогобичі. 272. Гура Дам'ян, парох в Камінці - Старе село. 273. Макар Стефан, завідатель в Новім Місті. 274. Менцінський Юрій, парох в Кальникові. 275. Кормош Омелян, катехит в Перемишлі. 276. Комарницький Михайло, катехит в Перемишлі. 277. Ільницький Володимир, парох в Горохівцях. 278. Хил'як Дмитро, парох в Ізбах. 279. Ярка Теодор, парох в Боратині. 280. Кріль Михайло, завідатель в Прилуках. 281. Гіль Марко, сотр. в Угнові. 282. Чайківський Омелян, завідатель в Яворім. 283. Гайдукевич Олександр, сотр. в Бірчі. 284. Гайдукевич Іван, сотр. в Кречовичах. 285. Заяць Іван, парох в Тулиголовах. 286. Малецький Онуфрій, парох в Балигороді. 287. Погорецький Омелян, катехит в Ярославі. 288. Дороцький Михайло, парох в Злоцькім. 289. Білинський Стефан, катехит в Жовкві. 290. Кліш Теофіль, парох в Волковні. 291. Григорій Мороз, парох в Борні.

В СПАРХІІ СТАНИСЛАВІВСЬКІІ

1. Гординський Василь, парох Глибокого. 2. Білинкевич Теофіль, парох з Раковець. 3. Мотюк Михайло, парох з Старуні. 4. Городецький Панталеймон з Журак. 5. Барановський Евстахій, катехит з Бучача. 6. Збудовський Вячеслав, парох з Зубрця. 7. Підляшевський Захарій, парох з Монастириск (замордований). 8. Галібей Адальберт, духовник семінарії (замордований). 9. Лушпінський Антін, завідатель Соколова. 10. Кисілевський Нестор, катехит в Городенці. 11. Пісецький, парох з Корнева. 12. Соневицький Климентій, парох з Гадиньковець. 13. Вальницький Іван, завідатель Коцюбинець. 14. Гребенюк Олександр, завідатель Трибуховець. 15. Вальницький Юліан, богослов. 16. Оренчук Ілля, богослов. 17. Стельмащук Теодор, богослов. 18. Дранчук, богослов. 19. Дзвиняцький Павло, богослов. 20. Білинський Симеон, парох з Орішковець. 21. Вах Павло, богослов. 22. Ясь-

кевич Стефан, завідатель з Єзуполя. 23. Микитин Йосиф, завідатель в Лісниках. 24. Саноцький, сотрудник в Чортівці. 25. Ганкевич Ізидор, парох з Дзвиняча. 26. Чернодоля Ілля, парох з Заліщик. 27. Буклашук Никифор, катехит з Заліщик. 28. Ковч Григорій, парох в Цапівцях. 29. Курп'як Теодозій, парох в Тлустім. 30. Коцик Іван, парох з Щитовець. 31. Волянський Олександр, парох в Криворівні. 32. Стефанович Володимир, парох Кут. 33. Березюк Михайло, завідатель Ферескулі. 34. Малицький Йосиф, парох Борщева. 35. Гребенюк Симеон, експозит з Мушкатівки. 36. Січинський Амброзій, парох з Біловець. 37. Чеховський Стефан, завідатель в Висічні. 38. Соневицький Нестор, парох з Іваня Пустого. 39. Жупанський Петро, завідатель Кудринець. 40. Капустинський Олександр, парох Мельниці. 41. Шишкевич Михайло, експозит з Худиковець. 42. Чайковський Василь, парох з Микова. 43. Скобельський Андрій, завідатель Білих Ослав. 44. Ганушевський Михайло, парох з Дори. 45. Гаврилюк Олександр, завідатель Надвірної. 46. Абрисовський Омелян, інспектор шкіл з Надвірної. 47. Бобикевич Ізидор, парох з Саджавки. 48. Ніжинський Олександр, завідатель Печеніжина. 49. Казновський Антін, парох Глубічка. 50. Косович Іван, експозит. в Пишківцях. 51. Вигнанський Йосиф, парох з Лисовець. 52. Косевич Володимир, парох Новоселиці. 53. Проць Йосиф, катехит з Снятина. 54. Череватий Никола, завідатель Марковець. 55. мітрат Гордієвський Іван з Станиславова. 56. Галібей Василь, парох з Бучаччини. 57. Бойчук Авксентій, ректор Дух. Семінарії в Станиславові. 58. Раковський Йосиф, проф. учит. семінарії. 59. Навроцький Василь, інспектор шкіл в Станиславові. 60. Тесля Евстахій, парох з Королівки. 61. Сіменович Никола, парох Стриганець. 62. Попель Василь, парох з Олеші. 63. Сірецький Антін, завідатель Ляцького. 64. Дурделла Михайло, парох з Хомяківки. 65. Білинкевич Омелян, парох Дрищева. 66. Шкроміда Ілля, парох з Кончак. 67. Петровський Євген, завідатель Петрилова. 68. Дерев'янка Іван, сотрудник з Будзанова. 69. Дмитерко Михайло, завідатель Бичковець. 70. Саврій Петро, парох з Вербоовець. 71. Грабоовецький Іван, завідатель Джурина. 72. Ткачук Лаврентій, завідатель з Ласковець. 73. Гнатів Володимир, завідатель Оссоовець. 74. Величковський Нестор, парох з Павлівки. 75. Білинський Ярослав, парох з Поморець. 76. Кливак Ілля, завідатель в Язлівцях. 77. Гуньовський Олександр, сотрудник в Чорткові. 78. Подолинський Богдан, катехит в Гусятині. 79. Глібовицький з Жабя. 80. Попель Іван з Довгополя. 81. Целевич з Станиславова.

АРЕШТОВАНИ МОНАХИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ.

Отці: 1. Повх Марія. 2. Головка Никола. 3. Мальчинський Євген. 4. Бараник Северин. 5. Решетило Стефан. 6. Дякович Софроній. 7. Головецький Діонізій. 8. Галабарда Єронім. 9. Манько Юліан. 10. Маркевич Посафат. 11. Ганущак Кипрія. 12. Котович Петро. 13. Боднар Порфірій. 14. Мартинюк Плятон. 15. Пушкарьський Павло. 16. Калинець Мирон. — Монахи: 17. Засвойський Йосиф. 18. Лютак Ма-

рія. 19. Чепіль Йосиф. 20. Панчишин Полікарп. 21. Ковалюк Дам'ян. 22. Жидан Юрій. 23. Лишак Мирон. 24. Луцик Порфірій. 25. Лабай Йосафат. 26. Шляхтовський Антін. 27. Богун Василь. 28. Шавала Стефан. 29. Бідолах Герман. 30. Шавала Варлаам. 31. Войтович Прокп. 32. Толочко Теодозій. 33. Чудьо Альойзій. 34. Нишай Віталій. 35. Липський Теодозій. 36. Петриків Йосафат. 37. Каменецький Василь. 38. Головацький Севастіян. 39. Несторко Теодозій. 40. Кобзар Микола. 41. Обчаний Станислав. 42. Гавришко Іван. 43. Давидович Константин. 44. Каменецький Никола.

Богослови: 1. Шкільник Іван. 2. Кондра Стефан. 3. Вах Павло. 4. Пристай Володимир. 5. Берерський Юліян, 6. Вовчик Михайло.

Монахині: 1. Слободян Віра. 2. Лакович Константина. 3. Худерська Йосифа. 4. Слободян Ігнатія. 5. Цьорох Сальомея. 6. Білевич Йоакима. 7. Артимович Вероніка. 8. Рудковська Марія. 9. Журибіда Надія. 10. Сосновська Олена. 11. Галабарда Макрина. 12. Бойчик Герарда. 13. Букшована Софія. 14. Пендик Амврозія. 15. Плющ Йоанна. 16. Дейнека Корнелія. 17. Товпаш Пахомія. 18. Мокумела Єремія. 19. Заболотна Параскевія. 20. Гриневиц Теодозія. 21. Вокало Єміля. 22. Козенка Августуна. 23. Рурська Катерина. 24. Матвійко Вероніка. 25. Дуль Андрея (ранена жовніром кулею „дум-дум“). 26. Сколодра Олександра. 27. Мазур Михайла. 28. Муринець Агнета. 29. Добрянська Епіфанія, СС. 30. Гуменюк Магдалина, Ігуменя Манастиря СС. Василянко. 31. Ценкнир Агнета, магістра новичок Чину св. Василя Великого. 32. Варениця Аркадія, С. Василянко. 33. Войціховська Маргарета. 34. Волянська Юлія. 35. Хомик Антонія. 36. Гринух Симеона. 37. Гураль Наталія. 38. Горбань Йосафата. 39. Войтович Альфонса. 40. Блотна Аяна. 41. Мацелюх Параскевія. 42. Павлюк Анна. 43. Кулба Анастасія.

По моїм відомостям ув'язнених — довше чи коротше — священиків було більше. На жаль прізвищ їх не вдалося мені роздобути.

ДОДАТКИ

о. Петро Голинський

БОГОСЛОВИ У РОКАХ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ

Назустріч подіям

Липень 1918 р. Того місяця 26 кандидатів духовного звання покінчили богословські науки в Перемиській Духовній Семінарії. Ми покидали семінарські мури свідомі, що йдемо назустріч великим подіям, що в них кожному зокрема прийдеться взяти безпосередню участь. А події йшли одна за одною з незвичайною скорістю. Всім було ясно, що незабаром зайдуть якісь великі зміни на наших землях. Усі ми тих змін бажали, хоч ніхто з нас не здавав собі справи, що власне може прийти в найближчому часі. Кожний думав, що найгірше вже далеко поза нами, а те, що прийде — буде куди краще, ніж те, що бачили й переживали наші предки багато поколінь взад. Цим нашим радісним сподіванням давали ми вислів, коли роз'їздилися додому в останній день, прощаючись словами: "До побачення в Києві, Одесі, Харкові і т. д." Для одного з-поміж нас сповнилося невдовзі це прощальне побажання, тільки в далеко інших обставинах.

о. Петро Голинський

Листопад 1918 р. Прийшли гаряче вичікувані зміни. Здавалось, що вже сповнилися мрії поколінь, що це ми ті щасливі вибранці Провидіння, що їм дано оглядати те, чого не бачили сотки літ нашої мивущини. Ми побачили визволену Батьківщину. Перед нами стелилося широке поле праці. Доля Церкви в новій українській державі на наш погляд не могла бути zagrożена, бо ж наш народ на дні душі глибоко релігійний і прив'язаний до Церкви, а світська інтелігенція — це ж наші брати, знайомі, товариші з шкільної давки. Від них хіба не могла грозити Церкві ніяка небезпека. Наші очі поверталися на широку Україну, де після упадку царського режиму, а з ним і канзюнного православ'я, унійна праця піде легко й без перешкод. Такі оптимістичні погляди були тоді не тільки в мене й моїх товаришів-богословів, але й у багатьох наших священиків. Песимізм не мав до нас доступу.

Покищо молода українська держава потребувала інтелігентних сил. І тут богослови були одні з перших, що віддали себе на послуги державно-творчій праці, одні в армії, другі в адміністраційній владі та в інших державних установах. Скрізь, донебудь поставила нас доля, ми пам'ятали про наше високе призначення кандидатів духовного ста-

ну, совісно виконуючи прийняті на себе обов'язки, даючи приклад релігійного життя і т. д.

Зокрема в Україні при ближчій зустрічі з тамоннім населенням ми старалися освідомити його під релігійним оглядом, промощуючи в той спосіб дорогу нашим полемим духовникам для унійної праці. Кожний з нас має свою власну історію з тих часів. Я маю свою багату в тяжкі переживання і крайню небезпечні ситуації. Те, що я виїшов з них ціло, завдячую особливій опіці Провидіння. Зате маю кілька власних гарних річниць в році. В благодарній Службі Божій у кожний з тих щасливих днів прощу Бога, щоб дав мені нагоду віддячитись Йому за цю особливішу опіку надо мною.

Дещо з того, що я пережив у тих великих часах, хочу начеркнути в кількох коротких образах.

Служба в Повітовім Комісаріаті

В листопаді 1918 р. був я в службі Державного Повітового Комісаріату (староства) в Рудках. Повітовий Комісар д-р Олександр Марітчак доручив мені опіку над лісами в повіті. Моїм завданням було берегти наші ліси перед безплянним винищенням. З московського полону верталися люди, заражені большевицьким духом, що вносили в наше спокійне село бунт і руїну. Їм помагали всякі темні духи, що накликували народ до грабежі фільварків, мовляв — тепер панів не буде, усе наше. Особливу спокусу становили для селянина панські ліси, бо палива потребував кожний, дорога до ліса була близька, а їхати кудись далеко не хотілось. В додатку дідиці повніздили, а на фільварках осталась сама служба, що їй на панськім майні не багато залежало, тому й часто господарила на власну руку на фільварку й у лісі. Розуміється, що влада на таку дику господарку не могла дозволити.

На щастя, народ тільки в кількох селах дав себе збаламутити. Та це мало місце тільки в перших днях після розпаду Австрії, бо скоро опісля й у тих селах настав лад. З одиничними виступами збольшевизованих елементів треба було довше боротися. Треба признати, що в боротьбі з тими елементами, наше село йшло завжди на руку владі й само брало на себе зберігання ладу й порядку.

Одного дня перед полуднем приїздить до повітового комісаріату управитель фільварку в Чайковичах п. Загвойський з зажаленням, що ціле село під проводом війта від самого ранку рубає ліс. Просить негайно поміч і охорони. Повітовий комісар вислав мене на місце провадити порядок. Це мав бути перший акт мого урядування. Я поїхав сам один, бо державна сторожа, цебто поліція, була щойно у стадії організації. Її було небагато й вона потрібна була в місті. По дорозі обмірковує способи, як зарадити лиху, що говорити, яких ужити аргументів, Ану ж не послухають? Скомпромітую владу і себе. Але їду відважно на місце, під сам ліс. А тут справді ціле село. Одні рубають, другі накладають дрова на вози, інші відмірюють кроками свої приділи — всі в поті чола працюють. Питаю, де є префект (так зо-

вуть війта у шляхетському селі) і чимскорше спігну до його. В чотирі очі промовляю до совісти, переконую, що це ганьба для нього і для цілого села. На моє прохання він прикликав кількох поважніших шляхтичів. Мені вдалося переконати їх, що це звичайна грабіж і відтягнути від дальшого рубання. В Чайковичах повторилася історія з перед трьох сот років. У 1648 р., коли Хмельницький зайняв Галичину, чайківська шляхта розграбила двір місцевої дідички Бялоруської, за що шляхтичів потягнуто до суду. Пишуть про це "Akta grodzkie i ziemskie".

Опісля всі вони разом з префектом розбіглися по лісі і припинили дальше його знищення. Я відітхнув свободніше й дякував Богові за цей перший успіх. Одначе на цьому не скінчилося. Дальша праця ждала мене у громадському домі, куди зійшлися радні й старші господарі. Тут вирішено, що громада бере на себе обов'язок берегти ліс перед дальшим нищенням, а від тих, що вивезли дрова, стягнути належну заплату. Від того часу в Чайковичах все було в порядку й я не пригадую собі, щоб були якінебудь скарги на громаду за ліс.

Подібні випадки були ще в кількох селах, але всюди покінчилися мирно, подібно, як у Чайковичах.

На фронті, як підхорунжий УГА

В часі першого відвороту Галицької Армії з під Львова, приділено мене до другої самбірської батареї легких гармат 8-мої бригади. З цією частиною цілий час у вогні на фронті відбув я перший відворот, опісля наступ з-під Чорткова і другий відступ. Одинадцятого липня 1919 р. під Новосілкою Язловецькою попав був у полон, з якого тільки чудом вирятувався. Шістнадцятого липня, вночі, перейшов під Нітрою річку Збруч. Тут брав участь у протибольшевицьких боях аж до Києва. Під Васильковим мало що не попав у большевицькі руки. Маючи всього 12 гарматників з одним машинним крісом, боронив я цілу ніч батарею перед масою большевицької піхоти. Коли над ранком большевики зорієнтувались, що мають перед собою таку незначну силу противника й рушили навалом вперед, саме в цьому моменті прибуло нам з допомогою кілька куренів нашої 9-ої бригади, що врятувала нас в останній хвилині.

Тридцятого серпня 1919 р. наша бригада ввійшла з іншими галицькими частинами переможним походом у Київ. Була це одинока радісна хвилинка за час мого побуту в Україні. Незабаром по тій події наступила війна з новим ворогом — денікінцями. І знову гук гармат, перекидування з одного фронту на другий і гірше всього — безнадійність.

Хворий на тиф

В листопаді захворів я на плямистий тиф. Хворіли тоді десятки тисяч, лежали в таборах, під голим небом, по стодолах, у селянських хатах. Мене перевезли до Вінниці, до кримських казарм. Пригадую собі, що саме тоді почав падати перший сніг. Спочатку примістили мене

у велетенській залі без вікон, на підлозі, пристеленій легенько соломою, бо в кімнатах усі місця зайняли хворі. Тут лежало більш, як сотня хворих. Як довго я тут перебував, не знаю, бо скоро втратив притомність. Прокинувся з тифозного сну в малій кімнаті, на поверсі. Побіч мене на причі лежали шість недужих старшин і підстаршин, кожен на соломі, вкритий шинелею з наплечником під головою. Дехто з них уже приходив до себе. Я не міг рушитися власними силами, так дуже був знеможений.

Ці нові товариші недолі розказували, що під час тифозного сну з зірвався з постелі вночі й пішов кудись. Рано нашли мене у стайні, біля коней. Бували випадки, що хворі, через брак санітарного догляду, вибігали вночі надвір і їх находили ранком заостенілих у снігу. Боже, подумав я, чим я заслужив собі на таку ласку в Тебе?

В цьому ніби шпиталі, де на цій павільйон були тільки два санітарі й одна сестра-жалібниця, перележав я точно до 22. грудня. Поволі вертався я до сил. Дешкулював брак білля, соломі ніхто не зміняв, воші дерлися по стінах. Аж десь у половині грудня дістав кожний з нас по парі чистого білля. Було це після здуки Галицької Армії з білою армією ген. Денікіна.

Тим часом большевики загрозили Вінниці від півночі. Двадцять першого грудня прийшла до нас галицько-денікінська санітарна комісія, щоб перевірити, хто з виздоровців надасться до транспорту, а кого лишити в лічниці. Другого дня в полудне мав відїхати окремий санітарний потяг з виздоровленцями в напрямі на Одесу. Мене комісія не призначила до транспорту. Разом з багатьма іншими мав я залишитися на ласку большевиків. Однак я ніяк не міг з тим погодитися і постановив за всяку ціну відїхати, тим більш, що я почувався доволі сильний і третій день уже ходив по хаті. Лише з трудом міг іти догори по сходах. Другого дня вранці, негайно після сніданку, разом із трьома іншими виздоровленцями пустився я пішки навпрошки до залізничної станції, що була віддалена не більше, як одну верству від нашої лічниці. Ми йшли через поля снігом по коліна, шохвилі присідаючи від утоми. Не пригадую собі, як довго ми йшли, досить що в полудне таки осягнули нашу ціль. Ослаблені і спітнілі ледви влізли до вагону, що в ньому було ще кілька вільних місць. Ніхто не робив нам тут ніяких перепон, навпаки, денікінська обслуга була дуже ввічлива. Кожний мав окреме місце до лежання, віз був добре ogrітий і мал двох санітарів. Такої вигоди ми давно не бачили. До вечора лежали ми спокійно на наших місцях, побоюючись, щоб нас не викинули. Але ніякої контролю не було.

До Одеси їхали ми цілий тиждень. Потяг часто ставав, на більших станціях дочіплювали нові вози з хворими та виносили небіжчиків. На одній станції трапилось, що один з тих, що йому призначили виносити небіжчиків, пізнав у померлому рідного брата, про якого не знав, що їде в другому вагоні та від початку війни його не бачив. Було незвичайно прикро дивитися на таку стрічу братів.

В Одесі

В Одесі розділили нас на дві групи: недужих примістили в Галицькій Лічниці при вулиці Старопортофранківській ч. 35, а виздоровленців в окремому захисті, в будинку жіночої гімназії при вул. Канатній. Я попав до захисту як виздоровленець. Те, що було тут, у порівнянні з дотепершнім, можна назвати люкесом. Чисті, просторі кімнати, чистіська постіль з накривалом, добрий обильний харч. Кожний одержав по кілька пар білля, обуву й повний однострій англійського крою. Денікінці ставилися до нас дуже приязно, ідучи назустріч усім нашим потребам. Ми ходили вільно по місті, а в ньому життя так плило весело, наче б не грозила ніяка небезпека. Денікінські старшини, озброєні від стіп до голови, парадували по місті, як у мирних часах. В театрах ішли вистави. Був теж окремий український театр. Українців було в Одесі загалом багато й вони мали численні організації. Було кілька читалень "Просвіти", українські книгарні, бібліотеки й багато крамниць. Українські інтелігенти заходили до нас і ми часто гостювали в них.

Тим часом з фронту приходили щораз сумніші вістки. Большевики зайняли Миколаїв і підходили до Одеси. Наша армія переформувалася і заключила союз з червоними. Наші одеські виздоровленці ще держали з Денікіном. Врешті почалася евакуація міста. Англійські, французькі та італійські кораблі в пристані забирали з Одеси своїх горожан. Галицькі частини залишалися на ласку большевиків. Багатьох старшин примістили в себе місцеві українці, інші залишилися в захистах й лічницях. Зо страхом чекали нової влади.

Мені пощастило дістати місце на французькому кораблі. В Одесі заходив я до французького католицького костела при вулиці Галаганій недалеко пристані. Тут познайомився з одним священником з Марсильї. Як тільки він пізнав, що я богослов — а пізнати мав нагоду з довгих дискусій на релігійні теми упродовж двох тижнів — виставився для мене місце на кораблі, що мав відїхати до Марсильї. До того часу я перебував у нашій захисті й радів надією, що швидко побачу нові краї. Однак Провидіння повело справу інакше. Одної ночі одеські комуністи використали заколот, що панував серед денікінців, і зайняли значну частину міста. Розпочалися криваві бої біля пристані, чужинецькі кораблі відчалили від берега. Я залишився по большевицькому бою.

Спочатку большевики не торкали нас, галичан. Згодом однак почали в'язнити старшини одинцем, а в квітні 1920 року, коли галицькі дві бригади зірвали союз з червоною армією, большевики внарештували всіх. Кільканадцять наших згинуло тоді від большевицьких кулеметів на товарній станції в Одесі, а всіх інших замкнули у гукербнеській тюрмі. Не рухали большевики тільки Галицької Лічниці, що в ній було чимало нашого персоналу й хворих. Туди саме скрився я в тих гарячих днях. Але й тут з дня на день ставало тяжче, большевики насилдали своїх людей, що нас обсервували на кожному

як ми одержали заплату в суботу, вирішили шукати щастя на селі. В неділю раннім ранком пустилися в дорогу, прямуючи на захід.

Перейшли одне і друге село, та роботи для нас ніде не було. Після дводенної мандрівки задержалися ми на відпочинок над річкою. Тут стрінули господаря, що пас коні. Почали з ним розмову і довідалися, що він свідомий українець, знає історію України, чує велику симпатію до галичан та петлюрівців і сердечно не любить большевиків. Давніше він служив при залізниці, та за большевиків покинув службу й хазяйнує на власнім господарстві. Йому ми признались щиро, хто ми й куди йдемо. Він щиро зацікавився нами і по двох днях підвіз назад до Харкова до "Евакопункту", звідкіля відсилали давніх воєнних полонених до їхньої батьківщини. Тут він засвідчив, що ми в нього працювали від трьох років, а тепер похворіли, він прап'ї не має і нас пускає на волю. Нам видали ресстраційні документи воєнно-полонених австрійців і кілька днів пізніше відіслали на збірну станцію до Москви.

Через Москву до Відня

В Москві перебув я шість неділей, заки мене приділили до транспорту. Нас обидвох примістили в шкільнім будинку при Бородинській вулиці над рікою Москвою. Полонені користали майже з повної свободи. Ранком ходив я по місті, приглядався до тутешнього життя, вступав до церков, оглядав з-зовні Кремль. Пополудні всі полонені купалися в ріці. — Був липень 1920 р. Середина міста довкола Кремлю виглядала наче мертва. На вулицях ні живого духа. Величаві камениці без вікон, двері порозбивані, скрізь руїна.

Рух був далеко від центра на базарах і біля залізничних двіртів. Москва виглядала дуже сумно. На базарах можна було бачити пань з вищих сфер, як продавали частини гардероби, домашню обстановку та гарно оправлені книжки з бібліотек. Радше продавали за хліб і сало, ніж за гроші.

При кінці липня 1920 р. поталанило мені потрапити в транспорт репатріантів. Наш поїзд числив 1600 людей, бувших австрійців і німців, з яких більшість верталася з Сибіру. Між ними було чимало цигільних жидів, що їх москалі вивезли під час відвороту в 1915 році з Галичини. Між полоненими було багато вишколених комуністів, що їхали на Захід як майбутні прислужники червоної Москви. В розмові з ними треба було бути надзвичайно обережним. Показалося це на останній прикордонній станції в Ямбурзі, де петроградська чрезвычайка впродовж двох днів точно перевірювала всі наші документи і переводила допити, при чім здемаковано кільканадцять старшин. Їх відставлено до Ленінграду. Врешті наш поїзд переїхав кордон і зупинився в недалекій пристані Нарві в Естонській Республіці. Тут знавув суворого контролю місцевої влади та відпоручників Міжнародного Червоного Хреста. Та заки дійшло до контролю, перед кількома вагонами зчинилася метушня. Це полонені робили самосуд над ескор-

туючими емісарами чрезвычайки й тими, що їхали на захід в агітаційних цілях. Кількох сильно потурбовано. Ними заопікувалися естонські вояки і відправили назад до Большевії.

В Нарві покинув мене страх і я почав якось інакше віддыхати й інакше дивитись на світ. І тут скрізь руїна, але все вже пахне Заходом, люди якось інакше живуть, інший рух у місті, видно радість на обличчях. Словом, інший світ. Після триденної квантанни забрав нас німецький корабель "Boqdad" і перевіз до Штетіна. Дотепер я їхав як німець під німецьким прізвищем Галішка. В Штетіні я подав дійсне прізвище, бо вже не було кого боятися і відїхав окремим потягом через Берлін і Баварію до Відня. В Берліні вийшло нам назустріч багато німців, що шукали між нами своїх рідних.

У Відні

У Відні я зголосився до нашої станції на Ляерштрассе, де перебув майже цілий місяць. Тут зустрівув я деяких товаришів з УГА, що їм пощастило перейти з Одеси румунський кордон і окружною дорогою дістатися аж сюди. Ми мали повну волю, вигідне приміщення й добрий харч. Яка різниця між Віднем і Москвою або Петроградом. Тут радість життя, а там руїна, аужда й непевність. Коли б був хто спитав мене тоді, чи волю бути комісарем у Москві, чи замітачем вулиць у Відні, я без найменшої надуми вибрав би це друге.

Часто заходив я до церкви св. Варвари. Тут стрівув давнього знайомого о. Лева Сембратовича, що саме відїздив до Канади. Він радив мені теж виїхати туди й приобіцяв скоро прислати "шифкарту". Про повернення до Галичини я й не думав, бо це видавалося ризиковне.

В таборі.

До Відня прибувало щораз більше наших стрільців і старшин. Одні втікали з Галичини, другі верталася з італійського полону. Такиим чином призбиралося кількасот людей, що їх не було вже де примістити. Команда станції відіслала нас в дні 9. вересня 1920 р. до табору в Ліберці у Чехословаччині. Сюди приходили мало що не кожного дня нові транспорти з Підкарпаття, з Італії та втікачі з польських таборів Найчисленнішу групу творили т. зв. кравцівці, що під командою генерала Кравца в літі 1920 року перебилися через Східню Галичину на Підкарпаття. Всіх було кілька тисяч людей, старшин і стрільців. Спочатку життя в таборі було доволі приємне. Стрічались товариші зброї і знайомі після довгих літ розлуки, розказували собі взаємно свої пригоди і складали пляни на майбутнє. Була в таборі читальня і багато часописів. Кожний міг користати зі свобідного виходу до міста. В неділі й свята відправляв наш полевий духовник о. Мирон Кривуцький Службу Божу. Гарно співав таборовий хор старшин. На Богослуження приходили ми у військовим порядку. На запросини німецької католицької організації "Volksbund" дав я кілька рефератів про Большевію для члєнів цієї організації в Ліберці і в недалекім селі Christoforunt. За те одержував я з бібліотеки "Volksbund" гарні книжки до читання.

Під зиму ставало щораз тяжче в таборі. Палива приділювали замало, в дерев'яних бараках дошкулював голод. Ми ходили по черзі за дровами, щоночі в інший район, витягали стовпи з огорожі з порожніх старих бараків, тягнули дошки. Часто приходило до конфлікту з командою табору, що карала за це відокремленим арештом. Та мабуть з усього найбільше дошкулювала безвиглядність нашого положення. Доки будемо так безчинно сидіти? Чи не ліпше взятися за якусь працю. Багато таборитів — так ми себе звали — вписалися на університет у Празі. Я вписався теж, але остався даліше в Ліберці, бо на постійний побут у Празі не мав фондів. Ведночас робив я заходи, щоб мене прийняли як богослова до мукачівської спархії, але дістав відмовну відповідь.

Невдала їзда до Канади

Десь у половині грудня 1920 р. дістаю поручений лист від о. Сембратовича з Канади. Пише, що вислав на адресу нашого пароха у Відні "шифкарту" для мене, для о. Лева Ваня і для д-ра Карача. Спочатку буду там учити в школі, а після полагодження потрібних формальностей дістану свячення. До Відня треба зголоситись заздалегідь, найдалі 4 грудня, щоб полагодити паспортіві справи. Ми мали виїхати відсіля найпізніше 9. січня до Амстердаму, а звідсіля до Ліверпулю на корабель. У мене вступив нобій дух. Живу й думаю під враженням далекої дороги. Таборити завидують мені щастя, а приятелі просять, щоб їм прислати чимскорше "шифкарту", бо тут нема що робити. Тимчасом порозуміваюся з о. Ваньом, що був у Німецькїм Яблонїм (Deutscheabel). Він переказав мені через товариша, що виїздить до Відня 1. січня і вступить по мене. Прийшов очікуваний день першого січня, та о. Вань не приїхав. Наступного дня вранці я поїхав до нього до Габлю. Тут мені сказали, що він ще два дні тому виїхав через Прагу до Відня. Не лишилося нічого іншого, як їхати самому. І я поїхав. У Празі заходжу до австрійського консуляту й прошу візу на переїзд до Австрії. Відмовили мені, бо перед тим треба внести писемне прохання до міністерства внутрішніх справ у Відні і чекати на дозвіл. Ого, думаю собі, легальною дорогою хіба за які дві неділі дістануся до Австрії, а мені треба бути найдалі післязавтра. Але я переходив не такі границі, перейду якесь і чесько-австрійську. Не роздумуючи довго, пішов я на залізницю і купив білет до Знойма. Відсіля до границі було тільки 10 кілометрів. Якоесь перейду цей шматок дороги — думав я собі.

До Знойма приїхав опівночі. Іду до міста. Скрізь темно. В якійсь каварні видно світло, всередині грає музика. Випіска на ній німецька. Заходжу до середини і прошу каву, а одночасно приглядаюсь гостям та прислуховуюсь до їх розмов. Кілька німецьких студентів кінчили грати білярд і стали виходити з локалю. Я вийшов собі. До одного з них приступаю на вулиці і прошу про інформацію, як і куди дістатися до Австрії, щоб не попасти в руки чеських пограничників. Розказав йому ширю, хто я і чого мушу так нагло йти. Услужливий студент випроводив мене за місто і повчив якнайточніше про дорогу.

Я пустився снігами, опісля через якийсь ліс наперед. По дорозі зірвалася страшна сніговія з дощем. Я йшов далі, добуваючи останніх сил. На мій рахунок я повинен був уже досягти граничного села Кайлінг, а тут ліс і ліс. Мабуть я зблудив. Цілий перемерз і перемок да нитки. Врешті кінчиться ліс і я бачу перед собою ясне світло. Іду просто в його напрямі. Якась хата при дорозі. Та перед самою хатою упав я в якусь калабаню по пояс. Видрапався з неї з тяжкою бідою і прямую просто до хати. Це був дорожник, на шість німець. У великій печі палав вогонь. Добрий чоловік поміг мені висунити одяг, вгостив чашм і ще показав дорогу. Границя була недалеко у віддалі одного кілометра, в селі. Я пішов швидким кроком. Була саме година пята над ранком. Підходжу до недалекої хати, аж тут чую стріл. Вибігає господар німець. Питаю, де границя? Ось тут за моїм городом внизу над потоком. Біжу через город до цього потічка, а з-поза другої хати, що стояла над самим потоком, з десять чеських сторожів вимірили до мене кріси і кричать: "Стої, ти затрачена потворо!" Тільки два кроки ділили мене від кордону. Я станув. Зараз прискочили до мене два, віцібрали наплечник і почали ревідувати. Виправдовуюся, що я не пачкар, а чужа людина, емігрант, що мушу бути у Відні. Говорю все, нічого не таївши. Але дарма. Мене підпроварили на станцію, а звідсіля відослали назад до Знойма до комісаріяту поліції. І тут не помогли мої вьяснення. Інспектор поліції присудив мене на 5 днів арешту за спробу нелегального переходу границі. На самі наші свята сидів я в арешті з двома кишеньковими злодіями, що їх павчив я колядувати "Бог Предвічний". Опісля мене відставили "шупасом" назад до табору в Ліберці. Я мусів погодитися з долею і викреслити Америку з моїх плянів.

У Празі

Ще того самого місяця пощастило мені завдяки заходам четаря Вергуна, адютанта таборової команди (пізніше наш душпастир у Берліні: о. д-р Петро Вергун), дістатися в склад робітничої сотні сотника Федика у Празі. Це давало змогу студіювати на університеті. Сотня була приміщена в казармах Єржіко з Подєбраду, де найшов я свого товариша з діточих часів, четаря Романа Лисовича. Завдяки йому був вільний від усяких праць, діставав військовий харч, 50 сотників денно і пачку папіросів на тиждень. Подня ходив на університет, писав виклади і вчився до кольоквій. Тяжко приходилося працювати серед таких обставин. На все треба було грошей, на взуття, одяг, скрипти і т. д. А гроші тяжко було роздобути.

Одного дня пополудні стояв я при виході з Більсонового двірця. Саме приїхав потяг і маса подорожніх виходила з двірця на вулицю. Носіїв багажу просто розривано. Не знаю, чи мій невизрашний однострій, чи мій вигляд пригадували носія, досить, що якийсь подорожній підходить до мене, подає валізу й диктує "на Пшкони". Я найшовся в клопоті. Мимоволі взяв у руки валізу. — Коли взяв валізу, то вже неси — думаю собі. І пішов велід за "буржуєм". Через яких 6-7 хвиль був на місці. Подорожній спитав мене, хто я такий, а як почув, що

зантно монументальна будова, а в середині з образами на стіні, мальованими славним релігійним малярем Васнецовим. Дзвіниця масивна але струнка і така висока, що зі всіх боків Варшави було її видно і після неї орієнтувалися. Зрозуміла річ, що поляків цей собор колов в очі, бо пригадував їм на наїздника і вони його зруйнували, але з мистецького боку поповнили злочин. Було предсказання, яке я чув від самих поляків, що коли завалиться собор або його розберуть, Польща також завалиться. Це предсказання сповнилося. Ходив я також до поблизького містечка Новий Двір, де зацікавився з парохом, гостинним і людяним чоловіком. У того пароха перебував один священник з Мурмані над Білим морем, що втік звідтам перед більшовиками. Дуже цікаві речі оповідав він про тамошнє життя, не міг з нічим тут погодитися, не мав чим дихати і тужив за 50 ступенями морозу, які там в зимі панують.

В гарнізонній церкві, гарно урядженій, з двома білими кафльовими печами до ogrівання, а яку москалі залишили ненарушену, правив я щодня Службу Божу читану, а в неділі і свята співану Службу Божу з проповіддю. Співав хор. Треба знати, що Модлін, давніший за російських часів Новогеоргієвск, це була твердиня, положена в куті між Вислою і її допливом Бугом, яка мала за задачу боронити Варшаву. Це було чисто військове місто, в якому мешкали тільки військовики і їх найближча родина. В своїх казармах могли помістити понад сто тисяч війська.

Зближалися Різдвяні Свята, а про наше звільнення нічого не було чувати. Впала нам гадка: робім виставу Вертепу під час свят. Хоч підручників не було, але на сімсот людей нашлося кількох, що грали і пам'ятали ролі з різних Вертепів. Найшлися домородні композитори, драматурги, режисери, — радили, штукували, крутили і до тижня Вертеп, штука на три дії, густо переплітана колядками, був готов. За дозволенням начальства відбувалися часті проби, кравці шили костюми, майстри робили сцену і декорації. То все вечорами і ночами, бо полонені ходили до роботи.

На польський Свят Вечір полонені дістали ліпшу вечерю, а замість нашої славної куті — кпоски з маком, що там є в звичаю. За то наш Святій Вечір звичайна вечеря, то є чорна кава, але всі, що пакунки з домів подіставали, поділилися з тими, що не дістали. Обійшовши всі келії, де мешкали наші полонені і поділившись з ними про сфорою, пішов я до офіцерської кантини, щоб собі справити Святій Вечір. Цей один раз в цілїм своїм життю не мав я борщу з грибочками, ні голубців, ні куті. Сам на цілу кантину, бо пора була гчасна і ще нікого не було, відбув я незабутній правдивий Святій Вечір. Скоро побіг я до полонених на генеральну пробу Вертепу, яка разом з прибранням сцени протягнулася до півночі. На другий день: Різдво Христове, 1920 року. Досвіта цілий табір в комплекті заповнив церкву. З глибини душі відспівали "З нами Бог" і коляди, а проповіді я скінчити не міг. Вечером першого дня свят відбулася вистава Вертепу. Все начальство з родинами було присутис, варта наша і по-

Полонені стрільці УГА в Модліні 1919 р. Серед них, в чорній одежі, сидить їх капелан — о. Савин Дурбан.

лонені, скільки їх могло зміститися. Наперед мав я оказійну промову до полонених і начальства. Потім пішов Вертеп з повним успіхом, а тільки вийшла така несподіванка для режисера, що на сцені Ангели, пастирі і царі почали колядувати, ціла зала підхоплювала і загреміла так, що акторів цілком приглушила. Але ефект від того був ще більший. Вистава, а особливо наші прекрасні коляди заімпонували начальству і полковник в своїй промові дав цьому вислів і попросив, щоб цю виставу повторити для польського війська. І дійсно на наш Новий Рік в переповненій військовій світлиці, що могла помістити кілька тисяч людей, також з повним успіхом відбулася вистава. На закінчення, як наші хлопці зачали гуляти "Аркана", зайшов такий інцидент, що якийсь патріот — очевидно з "малопольскі" — крикнув на цілий голос: "Кто ма в себе духа польського, нех виходзі зе салі", а ціла зала зареагувала: "Ти з духом польським винось сен сам" — і він сам вийшов зі залі.

42 роки минуло, як в Модліні співалися українські коляди. До кінця свого життя ніхто з учасників напевно не забуде свят там пережитих. Не були вони веселі, але не були також сумні. Коли настає Різдво, всі особи, місця і тодішні почування, якби живі стають перед очима, а щоб почути наше маєстатичне "Бог Предвічний" з уст сімсот полонених наших стрільців, що від сліз і хлипання стриматися не могли, варто було посидіти пів року в таборі інтернованих в Модліні.

ЩОДЕННИК

30. VII. 1917 р. — На домагання "Просвіти" в Білоцерківці поїхав я, щоб направити її роботу. Попав на волосний сход і довелось мені промовляти про всі питання дня. Головною справою показали вибори у волосне земство. Селяни всіми справами цікавляться, але найбільше прислухуються до земельних справ і прямо настоюють, щоб говорити тільки про землю. Все інше непотрібне. Явище погане, а підсичують його різні партійні робітники, що дуже гостро ставлять питання про землю, або сіють недовіря в народі такими балачками, як: "тут вам всего не кажуть, тут щось скривається" (слова голови волосного комітету).

"Просвіта" в Білоцерківці основана давно (18. V.), роботу веде невеличку; недавно перевибрано Раду, новий голова — комісар ще не почав на добре свої роботи. Членів в "Просвіті" 100, вкладки 20 к. на місяць. Читались лекції на біжучі теми і з історії України, поставлено дві виставки, улаштовано Шевченківське свято; члени вели агітацію по хуторах і основували "Просвіти".

31. VII. — Сидів в Полтаві, полагався на різні справи перед поїздом в Хорол на довгий час. Був в Повітовому Земстві, щоб розвідатись про майбутній з'їзд "Просвіти" в Полтаві. Говорив з добродієм Коваленком і довідався, що з'їзд не відбудеться 6. VIII., як було призначено, бо голова "Просвіти" виїздить в Київ. Коли з'їзд відбудеться, ще не знати. Програма з'їзду не вироблена.

1. VIII. — Рано виїхав до Хоролу. В полудне був у Ромодані і мусів ждати до ранку 2. VIII. на поїзд. Зайшов до "Просвіти" і довідався, що ввечері мають відбутися загальні збори Ради Р. і С.Д. для виборів нового голови. Дотеперішній солдат, українець Онищенко, звільнений від військової служби, виїздить до дому. Заки приступлено до виборів, обговорено справу виборів до волосного земства. У своїй доповіді розказав я про значення волосного земства, його компетенцію і візав присутніх, щоби взяли якнайбільшу участь в виборах і тим ствердили, що їм дорога їхня доля. Щоб вибори перевести якнайлучше, порадив я цілу волость розбити на дрібні округи, кожному свідомому чоловікові призначити округ, в якому він повинен приготувати людей до виборів, а в сам день виборів до виборів привести. Щоби порадитися про техніку виборів, збори постановили скликати на 2. VIII. засідання виконавчого комітету.

"Просвіта" веде свою роботу не широко але щиро. Для читальні відступлено сад, в вагоні устроєно спільні читання, виписано газети, закуплено книжки для бібліотеки і для продажу, згуртовано хор, а на 6-го призначено концерт, чи прощальний вечір п. Онищенкові, що велику заслугу поклав при організації "Просвіти".

2. VIII. — В полудне був я вже в Хоролі. Зразу зайшов я до Земства, але не застав знайомого члена Управи, тому пішов до інструктора М. Омельченка. Застав її дома і зразу попросив потрібних мені інформацій в справі "Просвіти", Селянських спілок, Земельних комітетів і пр. Стан в повіті взагалі, а в Хоролі передусім, дуже не гарний. Українізація повіту іде гірше, як деінде. До "Просвіти", яку ідентифікується з українцями, ставляться люди ворожо. Ведеться скрита протинукраїнська агітація, всю вину на фронті і в тилу звалюється на українців, а особливо на "Просвіту". "Просвіта" фронт прорвала, "Просвіта" удержується за німецькі гроші, "Просвіта" організує робітників і т. д. Селянські спілки основує інструктор Омельченко, Миргородський, Пригода і члени Ради Сел. Депутатів. Спілок багато, тільки в двох волостях трудно їх оснувати, бо місцеві інтелігенти всю організацію селянства спиняють. В Залинській волості лікар Бондаренко, який подає себе за українця, говорить тільки по українськи, але домагань українського народу на автономію не признає, бо це не пора виставляти такі домагання. Сам належить до кадетської партії. Таку саму роботу робить в Оболонянській волості лікар Антаганенко.

Того ж самого дня я був в Раді Сел. Депутатів, але не застав нікого. Розмовляв з головою Освідомчої Комісії Пов. Гр. Ком. дбр. Димським — редактором місцевої газети "Известия Хор. Общ. Ком". Добр. Димський, людина щира, образована, до українських справ ставиться дуже прихильно, газету хоче зробити приступною народові, радо помістив би українські статті, але ніхто з українців не спішиться писати. Освідомляюча Комісія задумує приступити до оснування "Народного університету", лектори будуть від всіх національностей, запрошено "Просвіту", щоб взяла участь в роботі університету. Я запевняв, що поговорю про це з українцями, а для газети дав невеличку статтю: "Чи "Просвіта" прорвала фронт?"

Оглянув музей "Просвіти", оснований і упорядкований археологом Бірюковим, росіянином. Музей небагатий, але початок зроблено і робота не спиниться.

Говорив з Просвітянами, постановлено скликати засідання Ради, щоб обговорити, як повести "Просвіту", щоб робота її не викликала стільки ворожнеч. Вечером був в Земстві, познакомився з головою Управи, секретарем і другими земцями. Запросив їх на засідання Ради "Просвіти" і вони погодилися піти.

3. VIII. — Рано писав статтю і відніс її в редакцію. Вечером був на засіданні Ради "Просвіти". Голова вів засідання дуже недокладно, більше було крику чим роботи. Обговорювано справу хати, а далі мені треба було поговорити про роботу "Просвіти" і способи, якими можна її поширити. Після довгих дебат рішено в суботу скликати збори всіх інтелігентів українців Хоролу, щоб вяснити і залагодити ті незгоди, які завелись між Просвітянами і прочими інтелігентними

хорольцями. Рішено скликати З'їзд "Просвіти" і вибрано комісію, що повинна приготувати матеріяли і доклади на З'їзд.

4. VIII. — Був в Земстві і говорив, чи не могло б Земство скликати інтелігентів. Земство на все погодилося. Далше пішов я до Ради Сел. Депутатів, де застав тільки писаря. Відси пішов на збори Земського Пов. Комітету, слухав справоздання делегатів на Київський Земельний З'їзд і виніс дуже погане враження. Делегати, люди ворожі українській справі. Українську мову називають галицькою і ніяк на неї не погоджуються. За З'їзд лають У. Ц. Раду, а передовсім Мартоса, секр. зем. справ. Довелося мені сказати кілька слів в обороні Ц. Р. і української мови. Голова Зборів, делегат і начальник міліції Стражак відповідав, але з бесіди його видно було те, що всіми способами хотів би тільки того, щоб нарід слухав і служив йому одному.

Після того говорив я з Президією Сел. Спільки, що почала підготовчу роботу до виборів в волосне земство. Рішено вести якнайширшу агітацію за тим, щоб Сел. Спільки всюди виставляли свої списки і так повалювали Союз Хліборобів. Ввечері відбулася нарада комісії, що повинна була зайнятися скликанням З'їзду "Просвіти", що мав відбутися 20. VIII. Я подав плян повітової організації і її роботи. Плян цей прийнято без змін.

5. VIII. — Був рано у Земстві і остаточно скликано збори інтелігенції на 5 год. ввечері. Заглянув і до Ради С. Д., іще раз говорив з добродієм Димським. Дома приготувався до вечірньої промови і до лекції в неділю.

На нараду прийшло до 50 інтелігентів і невелике число міщан. Я сказав довгий доклад про діяльність "Просвіти" і предложив Зборам до обговорення такі точки: Чи визнають Збори, що "Просвіта" повинна робити всю цю роботу; чи повинна об'єднувати всю інтелігенцію до спільної праці і чому того не робила Хорольська "Просвіта".

В дискусії промовляли члени "Просвіти", її голова і писар, а з ворогів "Просвіти" тільки один чоловік. Вся вина "Просвіти" зводилася до того, що "Просвіта" брала участь в політичному житті і давала провід українському національному рухові. Все інше тільки сплетні на нічому не основані, а тільки осоромлюючі інтелігентних людей. Довго затягнулись збори, багато говорилось, а яка користь буде з тих балачок, покаже будучність... Того самого вечора був я на зборах Р.С. і С.Д. І тут треба було говорити, боротися з ворожими до українців виступами різних російських поступовців. Все вишло ізза того, що Викон. Комітет не прийняв в Раду представників від "Просвіти" і Робітничої Укр. Спільки. Моя промова була чисто адвокатська і доводилась обороняти те, що по інструкції було недопустимим. На зборах виступали українці, передовсім робітник Пригода.

6. VIII. — Повинен був поїхати на село, але коней не було і довелося сидіти в Хоролі без діла. Збори робітників призначені на першу годину, не відбулись, і вся моя робота була та, що сидів в "Просвіті"

і балакав з бібліотекарем. В хаті у мене був Пригода і жалівся на місцевих людей, що дуже гостро виступають проти нього. Він сам не жаліє інтелігенції, говорить всім правду в очі, а через це стратив хліб і тепер часто доводиться йому і рідним сидіти без їжі. Пригода чоловік щирий, свідомий українець, гарний бесідник і велику користь міг би принести Хоролові і Хорольському повітові, коли б найшлася інтелігентна людина, що вміла б повести його за собою і використати його спосібності. Великий чоловік марнується, а все через недбалість і байдужність інтелігенції до української справи.

Ввечері відбувся в Ромодані концерт, улаштований тов. "Просвіта". Програма уложена була не дуже удаю, але людей зійшлося дуже багато. Велика зала заповнена була до краю, а половина людей не могла ввійти і послухати концерту. З артистичного боку концерт вийшов поганенько, моя лекція взагалі подобалася, а матеріально ввечір випав дуже добре. Ромоданівська "Просвіта" легко добула собі багато грошей, своїм членам, мешканцям Ромодану і великій масі солдатів, сестер і офіцерів — дала невеличке артистичне вдоволення. Концерт — це було послідне діло бувшого голови Р.Р. і С.Д. солдата Прокопа Ониценка, що звільнений від військової служби покидав Ромодан.

7. VIII. — Був в Миргороді, бо сподівався, що, як звичайно, в понеділок відбудеться там з'їзд "Просвіти". Не помилився, бо з'їзди відбуватимуться тільки раз в місяць. Говорив з Шеретиллом і Марусею Дакало. Справа бюро "Просвіти" стоїть гарно, а вибори в міську Думу, хоч і дали багато місця українцям, але все це люди несвідомі, анальфабети, а навіть нечесні.

9 і 10 VIII. — В Полтаві відбувся з'їзд інструкторів Полтавщини. 10-го читав я доклад про "Організацію "Просвіти" і просвітню роботу на селі".

11 і 12 VIII. — сидів в Полтаві, був на нараді губернських інструкторів, підготовляв матеріяли до статей в педагогічний журнал і до газет.

13. VIII. — Був на З'їзді "Просвіти" в Кобеляках. З'їхалось більше 20 представників від 16 "Просвіт". З Кобеляцьких інтелігентів не було нікого. Проект повітової організації "Просвіт" виробив тов. Співак разом з другими членами комісії, що повинна була виробити статут Союзу "Просвіт". Статут не дуже гарний, багато треба було вводити змін, вкінці постановлено основати Союз "Просвіт", якого законодавчим органом є З'їзд "Просвіт" з представників по одному на кожних 50 членів. Виконавчим органом є Рада, що складається по одному представникові від кожної "Просвіти". Представники вибираються "Просвітами" на один рік. Ради вибирає виконавчий комітет з усіх членів, які можуть бути і з не-радних. Кожна "Просвіта" віддаватиме 10% від членських вкладок на користь Союзу. Він веде об'єднуючу і контрольну працю. Щоб повідомити про постанови З'їзду всі "Прос-

віти", скликати Раду і ввести в життя нову організацію, вибрано комітет з трьох членів. З'їзд затягнувся до вечора. Поїхати вечером в Полтаву я не міг, бо ізвозчик підвів мене. Довелось дождити завтрашнього поїзду.

1918 Р.

1. I. — Рано був дома, читав газету, полагоджував деякі справи і відпочивав після тої важкої боротьби, яку довелося мені зводити в Богодаровці з большевиками. 31. XII. 1917 вечером був на виставці "За правду і волю" в селі Нижній Булатець. Перед виставкою показував картини з чарівним ліхтарем. Образки були погані і ліхтар не дуже славний, а все таки присутні, передовсім старші, цікавилися всім, що показувалося і розказувалося. Вистава пройшла дуже слабо. Аматори самі селяни. Помочі інтелігентних сил зовсім нема і нікому справити ті ошибки, які бачиться в грі аматорів. Дуже шкодять справі самі аматори, бо ролі не вичуюються і виходять на сцену зовсім непідготовані. Дивитись на виставу прийшло багато людей. Поводяться на виставі досить гарно. Тільки декілька селян поставилось взагалі до театру дуже ворожо і погрожували, що розіб'ють школу і поб'ють аматорів. Недолюблюють театру тому, що на виставі ходить багато людей і витрачають начебто гроші. Книжки купували дуже радо. Найбільше подобалося Євангелія. "Просвіта" найбільшу вагу звернула на театр. Бібліотека не велика і про книжки не дуже дбають.

2. I. — Був на Земському зібранні і дожидав коли прийде черга мого доповіді. Вечером відбулася Курсова Рада, що має устроїти курси для підготовки учителів для вищих початкових шкіл. Обговорено статут Курсів, призначено обов'язкові предмети для всіх слухачів (Укр. мова, література, історія, педагогіка, рисунки, гігієна, позашкільна освіта), обрано комісії, призначено висоту стипендій і т. п. Помітно це, що більшість лекторів на курсах це не-українці, що читатимуть на російській мові.

3. I. — На земському з'їзді обговорено мій доклад. Відчитано програму діяльності на полі позашкільної освіти і обговорювано та ухвалювано кошти на ведення цієї великої роботи. В справі оснування бібліотек один тільки був проти асигнування коштів на бібліотеки тому, що винесено постанову, що бібліотеки поповнити мусять тільки українськими книжками, а в крайньому случаю російськими. В справі театру, кінотеатру, чарівних ліхтарів були спори, чи показувати майбутній кіно-театр і чар. ліхтар за гроші чи даром. Вирішено, що грошей брати не треба. На піддержання курсів для неграмотних, вечірних і недільних шкіл, призначено гроші без великих балачок, але ж на справі оснування посад шістьох районних інструкторів довго задержалися і ця справа пішла найтрудніше. Все ж таки призначено всі 51,000 карб., які вставлено на виплати. 3-го це день гарний для мого діла, бо без великих клопотів селянство признало кошти на

ведення позашкільної освіти. Крім моїх справ вирішено справу шкільної Управи, на удержання котрої зразу не признано коштів, але ж під загрозою ліквідації інституції ухвалено доклад і гроші призначено.

4. I. — Рано сидів в Земстві. Полагоджував різні справи в Управі, іще раз переглянув ліхтарі, справив що треба було, а з полудня поїхав до Пісків. Зійшлося небагато людей. Перечитано книжечку "Як мужик попав в ярмо", а дальше я розказував як справді так сталося, що одні люди стали рабами других, та як можна визволитися з неволі. Дальше розказував про Укр. Уст. Збори, про вибори до них і про сучасне політичне положення. Зійшла бесіда на большевиків і на тому проведено вечір. Один тільки бесідник обороняв большевиків, інші осуджували їх. Оборонець большевиків був дуже нерозумний і сам признавав, що він нічого не знає, з програмою партій не знає, але знає, що большевики гарні люди, а українці буржуї. Взагалі селянство не симпатизує тут з большевиками.

В "Просвіті" рух йде. Основано недільну школу, ставлять вистави, читають і пр. Книжочок продано досить багато. Візник, що возив мене був дуже п'яний, бо 3 і 4-го продавали в містечку горілку.

5. I. — Рано приїхав з Пісків і зараз же поїхав до Чевельчі. Приїхав туди вечером. Зібрання було о 5 вечером. Людей в школу зібрано досить багато. Годі було всім поміститися. До "Просвіти" народ ставиться дуже негарно і треба було виказувати користи з освіти й як її добути. Случайно захопив я большевиків, дехто образився, пішчи балачки про це пекуче питання, большевики показали свої способи боротьби, розказуючи, що генеральні секретарі це самі генерали. Аргументи большевиків дуже слабкі, але ж демагогічні, підшиті неправдою і народ несвідомо піддержує цих анархістів, бо не знає, що таке національне питання. Взагалі національна свідомість села ще дуже невелика. Хоч селяни не признають єдинства обох народів — українського і російського, але не вміють шанувати й цінити свого рідного і не розуміють економічної боротьби народів. Большевик — це робітник, такі кличі кидаються в народ. Хто противиться большевикам — той буржуї.

6. I. — Цілий день до вечора був в Чевельчі. Рано заходив в церкву, був на водосвяттію, приглянувся ближче народові і церкві та найшов велику різницю між нашою а православною церквою. Навіть богослуження дуже вже перевернуто і скорочено. Некультурність народу помітна і тут. З фронту наїхало багато озброєних солдатів, що стріляли і тим наче б то хотіли піднести торжество хвилі. Але не зважаючи на це все, настрої був дуже плиткий. Не відчувається величчя празника. Після обіду назначені були збори в справі виборів в Укр. Уст. Збори, але зійшлося людей мало і говорити не довелося. Заінтересовання виборами невелике, ті що підуть до голосування віддадуть свої голоси за список Сел. Спілок і за большевиків. Далекі більший

інтерес виявляється тепер в справі горілки, яку повинні скоро продавати.

Браження з Чевельчі виніс я дуже погане, бо таких гострих балачок, при тому некультурних і нерозумних не доводилося мені нігде чути. Про те, що говорили багато неправди і згадувати не треба. Околиці Чевельчі дуже гарні. Посеред села пливе невеличка річка, біля села ставок, над ставком стоїть церква, а коло неї величавий поміщицький будинок в великому садку. В такій чудовій природі живе народ дико і життя не знає, а все надія на краще велика, бо діти дуже горнуть до книжки. Всі книжки, які в мене були — закуплено і ще тоді, коли сідав я в сани, щоб покинути те село — підходили до мене хлопці і хотіли купувати книжки і дуже неприсмно було їм, що книжок не дістали. Старі, як переказували мені, невдоволені з продажі книжок. Та чим їх вдоволити?

7. I. — Перший день учительського з'їзду. Зібралися учителі дуже поволеньки і з'їзд почався на 2 год. пізніше. Не багато всіх прийшло. Може бути, що напевно хвилина не дозволила багатьом приїхати. Начальник гарнізону, Шаповал, повідомляючи про сучасний момент, розказав, що большевики наближаються від Миргорода. Дорогу розібрано, залізничний рух припинено і все зроблено, щоб спинити похід ворогів України. Про жорстокість большевиків сказано кілька слів, але й це вистарчило, щоб з'ясувати собі тих борців за соціалізм, тих носителів світла. В Глухові вбивали вони людей розпорюючи животу. Окрім начальника гарнізону виступав інструктор Вільного Козацтва, привитав з'їзд і прохав піддержувати і оснóвувати нову організацію.

Після тих промов з'їзд почав свої наради, вирішив справу Рад Освіти на селах, що повинні вести всю адміністративно-хазяйську роботу. Ради будуть оснóвуватися по одній в кожному селі. В дечому схожі вони на наші галицькі Шкільні Сільські Ради. Вислухано доклад про Освітню - Шкільний З'їзд в Кисві з 15—20 XII., а відтак всі перейшли на ялинку, устроєну земськими служачими. Ялинка, як і много наших, проходила весело, навіть дуже свобідно. Перший раз на вечері за три роки продавалася горілка і багато людей перепилося.

8. I. — Після такого вечора учительство сходилося на з'їзд дуже погано. Місто о год. 10-ій, з'їзд почався о год. 1-шій. Першим ішов мій доклад. Учительство погодилося працювати разом з відділом поза-шкільної освіти і давати ті відомости, які потрібні для правильного ведення роботи. З огляду на те, що часу лишилося мало, бо вечером ставили виставу — кілька докладів зовсім не розглядали. Чи будуть читатися пізніше — не знаю, здається, що з'їзд не скоро відбуватиметься, обставини міняються і доклади втрачають свою вагу. Найважливішої роботи, організації учительства з'їзд не перевів. Не вирішено як направити організацію районних спілок, як оживити діяльність повітової спілки. Вибрано тільки нову Раду Спілки і назначено комі-

сію, що повинна розбити повіт на райони. Розглядалася справа допомоги родинам померших учителів, а також справу святкування пам'яті Шевченка 25—26 II. Цікаво те, що деякі учителі противилися тому, щоб свято було для всіх шкіл обов'язкове. Остаточо вирішено святкувати обов'язково і устроїти все якнайторжественніше. Один день свято для дітей, другий для цілої громади. Цілий час з'їзду доводилося мені говорити і давати різні поради учителям, відповідати на питання і пр. Ввечорі був я на виставі — перший раз в Лубнях. Ставили "Степовий гість" Грінченка. Вистава пройшла гарно. Після вистави відбулися танці. Народ, не зважаючи на грізну хвиляву, гуляє здорово; любить музику, спів, жартувати і добрі напитки. Рано одержав я чотири письма з Полтави. Від свят не було нічого і тому день був для мене досить приємний.

9. I. — Як і вчора все учительство облягало Земську Касу і домагалось поборів. На жаль грошей в Земстві дуже мало і ждати довелося довго. Але це не помішало, а навпаки допомогло засіданню Шкільної Ради, бо зібралися майже всі учителі. Питання на порядку дня були досить цікаві і балачки йшли довго. Найбільше говорилось про іспити при кінці року і більшістю одного голосу вирішено відбувати іспити іще цього року, але з тим, що не будуть це такі іспити, як відбувалися давніше. Я обстоював думку, щоб іспиту не було, а тільки торжественне закінчення шкільного року. Перед засіданням Ради оглянув я різні научні помічні прилади, які заховані були в шафі. Ключа до неї не було і довелося тільки тепер побачити, які багатства має земство. Різні вироби з дерева, продукція шовку, цукру, мінерали карти і пр., все те лежало досі без вжитку. Багато заяв поступило від учителів, щоб виїхати до їх на село з ліхтарем або і без нього, щоб наладити, або організувати просвітну роботу. Цілий вечір просидів я дома, бо вийти нікуди. Тепер ми відрізані від цілого світа. Поїзди не ходять, газет нема, живемо як в середніх віках і нічого не знаємо, що діється в світі. Про большевиків менше говорять, організують вільних козаків, щоб не допустити насильників до міста і не дозволити знищити до краю те життя, яке ще тліє.

10. I. — Майже цілий день стратив я на збиранню вкладок від учителів до Учительської Спілки. В вільних хвилинах давав поради, прийняв кілька заяв, полагодив деякі справи з членами Повітової Управи, вияснив, як мається справа з книжками для курсів для неграмотних, хотів роздобути нафти для вечірних занять і пр.

Тільки о 5 год. по пол. вернув я додому. Щоб дещо почути пішов я в місто, але нікого не бачив і в "Просвіті" застав тільки бібліотекаря, який, на жаль, нічого не знав. По деяким справам зайшов я на пошту, але тут довідався тільки про те, що пошта не приходить, бо поїзди стали. Посилки, листи і гроші приймаються, але вони лежать тут на пошті, доки дорога не наладиться. Як довго триватиме такий стан, трудно вгадати. (Нині кружляли вістки, що Генеральний Секретарі-

ят заключив мир з Австрією і Німеччиною. Хотілося б, щоб так було, але ж і не віриться, щоб Галичину лишили при Австрії. Вертатися до Галичини, щоб починати нову боротьбу не хочеться, а жити тут в такій тяжкій атмосфері годі. В такому безладді, в такій руїні можна одуріти. Хочеться працювати для свого народу, хоча темний і неосвічений руйнує своє життя і своє добро.)

11. I. — Багато людей рано заходило до шкільної управи. Були такі, що хотіли добути відомости про курси для підготовки учителів в вищі початкові школи, один семинарист питав про те, які услів'я ставиться тим, хто хоче поступити в відділ позашкільної освіти районним інспектором. Враження не дуже гарне. Видно, що чоловікові хочеться мати посаду і стільки. Вечером було засідання Шкільної Управи і розглядалося питання призначення інструкторів, але його відкинено. Багато інших справ відложено, бо прийшли відомости, що більшовики виїхали з Ромодану і скоро можуть бути в Лубнях. Хоча боїв не можна було надіятися, бо українських сил було мало і з тих частина перебилася і треба було її усмиряти, але обговорювати дрібні питання годі було. Вуличних виступів не минути. Дома була газета "Київська мисль" з 9. I. Перший раз в житті довелося мені читати газету, яка контрабандним способом прийшла до нас. Відомостей багато я начитався і про відкриття і закриття Установчих Рос. Зборів про конфлікт з Румунією, про війну України з більшовиками і проче. Убийство Кокошкина, Шингарова в лікарні, обстріл маніфестації в Петрограді, нахабство більшовицьких провідників і пр.; все те викликало дуже негарний настрій, а неповодження українців ще більше пригночувало. Несвідомість народу, темнота і національна незорганізованість, це причина того, що українські міста одно за другим переходять в руки більшовиків. Народ темний, сподіється від них добра. Побачимо, яке добро вони принесуть. До пізньої ночі не чути було більшовиків в місті. А електрика світилася довше як в другі вечорі. Що дня можна надіятися, що світла не стане і сидітимем тут при скибках, або лойових свічках. От культура! Залізниця стала, нафти нема, електричних машин нічим отоплювати. Середні віки. На добавок і пошта не приходить. Коли все те зміниться?

12. I. — Більшовики прибули до Лубень. Всі, кого стрічалося, розказували новини, оповідали про більшовицькі війська, описували їх і т. п. Тривога була велика. На роботу сходилися поволі і нерішучо, всі ждали чогось надзвичайного, поганого. Ситуація іще не вяснилася остаточно, українські війська зброї не склали і кожної хвилини можна було надіятися боротьби на вулицях. Вільні козаки і партизани порозбігалися, розібравши зброю, по домах. Балакали про силу більшовиків і переказували, що їх дуже мало. Досадно ставало, що невеличкій громаді авантюристів-грабіжників і розагітованих людей — піддаються всі найсвідоміші люди України. Заняття йшли дуже негарно. Робота не клеїлася. Так і провели ми день на балачках, об-

суджуючи кожну дрібницю, висказуючи надії та піддержуючи один одного. А найгірші елементи аж сяяли від радості. Минула добра половина дня, більшовики вже були в місті, але покищо тільки розвідчики, головні сили іще не показувалися. Можна було побачити іще головних українських військових діячів, що переодіті напитували собі дороги до Києва. Шаповал, Коваленко — інструктор Вільного Козацтва, голова Пов. Ком. Селянської Спілки і інші деякі члени Центральної Ради — збиралися виїхати. Земські гласні не зійшлися і Земське Зібрання не могло відбутися. Вечером назначене було засідання Комітету Учительської Спілки, але не відбулося, бо деякі члени не прийшли. Я вернувся додому, але сидіти не можна було. Кортіло послухати, що говоритимуть, як вітатимуть більшовиків. В великій залі Шепетівського будинку зібралися представники різних партій і цілий "Совет роб. і солд. депутатів". Окрім представників було кілька робітників і солдатів, а вся інша публіка, це були жида-молодики, що не навчилися іще від батьків жити коштом других і зачисляли себе до пролетарів. Комітетчиків покликано на сцену, прочі розбившись по гуртках балакали, дехто кричав обороняючи більшовиків — чи пак лаючи буржуїв. Скоро явилися представники більшовицького штабу чи заступники "народних комісарів". Здавалося б, що їх вітатимуть оплесками, зроблять овацію цим оборонцям покривджених мас, але де там. Здорові червонолиці більшовики, два солдати і два матроси, в коротких куртках, при шаблях на верху і з різною зброєю під одежею, ввійшли в залю і поперлися на сцену. Голова городської управи і "Совета" Креса — український с. д. по українськи відкрив збори, повідомив, що власть в городі переходить з рук Генерального Секретаріату до більшовиків і прохав в таку тяжку хвилину серіозно працювати "советові". Головою вибрано Кресту. Зразу піднялися голоси, щоб більшовик розказав, хто вони і що приносять. Піднявся більшовик і знов не почувся слова привітання — й почав молоти таке, що може говорити людина, яка не читала ні одної книжки, а говорить тільки те, що чула від других, але не розуміла добре, про що говорять. Більшовики це самі бідні люди, що зросли на селі, але не мають ні трохи землі і пішли в місто, щоб заробляти на життя. Скрізь вони бували, всього зазнали, натерпілися лиха, а тепер почали "шукати ворога"... І показалося, що найстрашніший ворог це Українська Центральна Рада. Вона не посилає хліба в Московщину, а там пухнуть люди з голоду. І роки солдати боролися з германцями а Центральна Рада тепер розділяє їх. Вони не проти України. Він теж українець зінківського повіту і оборонець України. Більшовики за самовизначення народів, щоб нарід мав свою мову, учився по українськи в школах, але нащо відділятися, коли всі йдуть до братерства, до єдності. Багато було питань, але на їх більшовик не вмів відповісти. Керенський віддав Ригу і Лодзь, соц. революціонери домагаються передачі землі за викупом і пр. Впрочім він не думав, що йому доведеться

таке говорити, він приїхав, щоб приказати реорганізувати "совст" і передати йому всю власть. Таке враження від його промови. Коли такі всі люди між більшовиками, коли штаб не найшов кращих бесідників і розумніших людей — то можна уявити собі, хто це більшовики. Це справжня "банда", як назвав їх укр. Бова. Багато бесідників було проти більшовиків. Перший голова Земської Управи Вадимів, виказав, що наклепи на Центральну Раду неправдиві, її членів вибирали селяни, робітники і солдати; її їх називають "падлецами", значить і народ "падлець", бо таких вибрав. Коли Центральна Рада буржуазна, народ має право її скинути. Проч війна, проч кровопролиття. Гарячо обороняв Центральну Раду Крета. В часі його промови почалися свистити проти більшовиків. Голова Міської Думи виразно заявив, що підчиняється силі, але слухає тільки Генеральний Секретаріат. Другі промовці не дуже обороняли більшовиків. Тільки якийсь студент, українець, що колись був українським соц. демократом, але покинув цю партію, ганив все, що українське, щоб тільки подобатися більшовикам. Один робітник заспівав слово своє більшовикам, хоч безпартійний — інші чистили їх так, що чесні люди покинули б залю від таких слів. Але це більшовики, що не дбають про ніщо, бо нічого не розуміють. Хоч лайте, хоч хваліть, це стікає як по гущі, а більшовик останеться більшовиком, бо його купили. Хоч продався, не знає ні совісті, ні честі.

Під кінець принесли телеграму від Української Центральної Ради. Це був 4 Універсал, в якому звіщається, що Україна стає самостійною. Грімким "Слава" привітали присутні цю вістку, а більшовики сиділи спокійно. Вони явилися переможцями, хіба ж страшні їм ці оклики. Таж це кричала беззбройна товпа, з якою вони справляються так, як на вулицях Петрограду. І радісно ставало, що збудилися давні мрії про волю України і якже сумно, що в перші дні самостійна Україна обливається коров'ю, а народ не йде обороняти своєї вітчизни, а сліпий піддержує ворогів і кус собі кайдани, а своїм дітям неволю.

13. I. — Більшовики були вже в місті. Відділи по кілька душ, піші й кінні — швендялися по місті, розглядалися довкруги і наводили порядок. Знакомі розказували про арешти, труси, анекдоти про те, що більшовики забирають, що їм подобається, говорили про ревізицію товарів в крамницях і інше. Враження і від других більшовиків, що доводиться мені бачити таке, що людям тим живеться дуже гарно. Одиті добре, здорові, вдоволені, безжурні, на все охочі. Цікаво те, що багато між ними наших хлопців, прямо дітей. Воно мале грається револьвером, наставляючи кожному в грудь. Розшуки і арешти відбувалися по списках, які подали більшовикам місцеві люди. "Не так ті воріженьки — як ті добрі люди", згадалося, бо ті, що видавали себе за приятелів, тепер видавали і вказували найкращих людей. На щастя арештів було дуже мало. З українців не арештували нікого, бо

багато втекло з міста. Разом з тим тривожним настроєм, що наводили більшовики, якась надія росла у грудях. Недалеко від Гребінки — як розказували люди — зібрані були великі українські сили з Петлюрою, дорогу розібрали і лагодились до бою з більшовиками. Приходили вісті, що чотири ешелони більшовиків відрізано, але точних відомостей ніхто не міг дати. Бої начеб то ішли, а тимчасом більшовики господарили. Заглянули в Казначейство, забрали касієра і каси, в міській управі забрали всю зброю, що була призначена для міліції, ходили по хатах і скрізь забирали зброю. Більшевицький прихід відбився на всьому майже життю. Пошта погрожувала страйком на випадок, якби більшовики втручалися у внутрішнє діловодство. Перед приходом більшовиків телеграфісти повинні були повідомити сусідні станції про насильство і зараз місто виключалося з телефонічної сітки. Всі урядники сиділи б на місцях, апарати були б цілі, тільки ніхто не відповідав би. В Земстві робота йшла як в горячці, а Земські Збори не відбулися, бо селян не було. Пополудні назначене було засідання представників всіх партій і організацій для виборів органу влади. При участі більшовиків відбулося таємне засідання, а там обговорювали всі справи публічно. Вирішено всю власть лишити в руках місцевих органів самоврядування при контролі "Совста". Яка це буде контрола вони віддай самі не знали. Йшла організація влади, а тимчасом всі іронічно усміхалися та голосно розказували про те, що Україна заключила не тільки мир, але й союз з Німеччиною і Австрією і два корпуси німецького війська йдуть усмиряти більшовиків. Такі, на нічому не основані вістки, кружляли по місті, а правди ніхто не знав, бо газети не було вже кілька днів. Легковірні тішилися тими вістками, а жиди організували владу. Жиди, це майже одинокі більшовики. Трудно зрозуміти їхню політику. В проєкті Генерального Секретаріату о національній автономії меншостей, такі права віддається всім меншим націям України, таку широку власть вони одержують, що навіть були бесідники жиди, які хотіли обмеження тих прав. А тепер всі вони більшовики, кожне жиденя має Центральну Раду і мені здається, що ця шкідлива політика доведе до того, що не повинно вертатися. Та хай граються. Народ зрозуміє цю гру і відплатиться за неї "автономією". Ввечері було засідання Курсової Ради. Говорили ще про статут, дещо перемінили, розклали всі предмети по годинам і відложили початок курсів до 1 лютого. Розуміється не поминули більшовиків, обговорювали на різний лад їхню роботу і на більше десятків інтелігентних людей не найшовся ніхто, що обороняв би цих насильників. Симпатії навіть великоросів інтелігентів були по стороні українців. З більшовиками ніхто не хоче братися.

14. I. — Неділя і обов'язково треба було поїхати на село. Давно заповів я що приїду у Мчар і таки вибрався не зважаючи на те, що не дуже безпечно було виїздити. Дороги не знав ні я, ні візник, довелося їхати наманья. Але ж їзда була гарна, бо красвиди чудові. Минули

ми горбки за Лубнями, об'їхали монастир і вибилися на поле. Тут попали на розстайну дорогу. Люди не проходили і вибрати довелося навгад. Я знав, що село над рікою і казав завернути в глибоку сніжну дорогу. Фастон врізався в сніг, ресори повбивались глибоко, поскручувались і один лопнув. Так і стали ми. Вперед годі було рушитись. Намучились ми, поки витягнули фастона, а все ж таки виволікли його, але їхати в село я не зважився. Завернув візника додому, а сам пішки подався у Мчар. На щастя село було дуже близько і скоро був я в школі. Людей іще зовсім не було. Треба було дождати поки зберуться і за той час балакали з учительками, що живуть в непорозумінню. Чогось жаль, як товаришки не можуть помиритися і завести дружні відносини. Люди зібралися тільки коло п'ятої години. Прийшло досить багато і зразу приступив я до діла. Розпитав, що було причиною того, що склали домагання до Шкільної Ради, щоб на місце одної учительки дали їм конче учителя, який повинен працювати в "Просвіті". Що таке "Просвіта" селяни не знають і треба було розказати про потребу освіти, як її добути і ін. Вкінці вияснив я і про спеціальні школи — ремісничі, і запитав селян, чи вони обстоюють свою думку про учителя. Всі одногolosно висказались за те, щоб обов'язково прислано їм учителя. Не допомогло те, що говорив я, не промовляло до них, що учитель не довго схоче в селі сидіти, бо школа тільки два місяці буде вестися і пр. Учителя треба і то такого, що працював би в "Просвіті" і в літку. Не обійшлося без того, щоб не зачіпити большевиків. І тут найшлися люди, які їх обороняли і піддержували. Кожна людина, що чимнебудь скривджена, обвинувачує Центральну Раду, а хвалить большевиків і від них надіється добра. Та не допоможуть ні большевики, ні Центральна Рада, бо народ поганий, байдужий до роботи, не спосібний до організації, а шкідливий і немилосердний. Треба освіти і праці, тоді буде лад. В іншому случаї — кріпкої власті, що силою вводила б порядки. Після зібрання треба було побалакати з учительками і з ними полагодити справу. Одній з них треба покинути Мчар. Сумно, що народ втручається в шкільну адміністрацію, шукає чогось, і чого саме не знає. Зобов'язання, що ходитимуть до "Просвіти", люди не хотіли дати, бо де ж можна такий обов'язок накладати на громаду. Але надіятись можна на те, що освітня робота піде гарно. Деякі заявляли згоду ходити на вечірні курси грамоти. Ночувати попрохали мене до священника. Сам парох недужий і маєсотрудника. Недавно був іще в Мчарі буковинський священник-заложник. Про рух большевиків приходили непевні чутки. Ніхто не знав, який був вислід боїв коло Гребінки. Розказували люди, що чули гук гармат, а більше нічого ніхто не міг сказати. Цілий день пройшов в непевності і в якомусь незрозумілому дожданні.

15. I. — Довго не приїздив візник, що погодився повести мене до Лубнів і ми з сином священника, втративши надію на те, що він приїде, пішли пішки в місто. Дорога була погана, але нічого робити. Тре-

ба було місити грязюку, сунутись по горах і поспішати, бо цікаво було знати, що нового сталося за вчорашній день. На жаль, вістки ле дуже гарні. Українське військо відступило від Гребінки і станцію заняли большевики. Говорили про те, що велика сила большевиків перейшла через Лубні і досі йдуть їхні ешелони. По місті пускають анекдоти про порядкування нових хазяїв, але вірити всякій сплетні не хочеться. Одним словом за цілий день вісток нових не було все йшло як і вчора. Віддав я скринку до направи, Може прийде охота заграти колінебудь, як горе прибіє зовсім.

16. I. — Йшов до Земства з тою постановою, щоб розглянути по мапі і вибрати дорогу, але так, щоб поїхати через Берестогу і забрати чарівний ліхтар. На жаль ні одно село, куди зараз же треба мені їхати переписувати бібліотеки не лежить на дорозі. Тому добивався по телефону, щоб привезли мені ліхтаря. Переглянув іще раз фізичні прилади і переконався, що дослідів робити не можна, бо нема батарей. На електричній станції теж нема запасової і доведеться ждати поки не поїду в Полтаву. Книжки теж не найшов і доведеться замовляти в типографії. Кілька днів доводиться балакати з охочими поступити на службу районних інструкторів. Все люди, що з такою роботою незнайомі, а працювали б тільки тому, що зараз не мають посади. Розуміється, що приймати таких інструкторів не будуть, бо роботи з ними буде більше чим без них.

Відбувався Селянський З'їзд в справі виборів представників в Раду Роб. і Сал. Деп. для організації власті. Настрій селян дуже поганий. Всі майже большевики. Де набралось у них стільки ненависти до України? А говорять таке, що купи не держиться. Видно, що анархія вже докотилася до села і скоро розлад знищить все життя. Край народньому щастю вже недалеко. Самі селяни доведуть собі лиха, а спинити може їх тільки груба сила. Чи не несуть большевики її на своїх плечах? Відай ці оборонці свободи стануть найкращими сіячми рабства і неволі. Коли читали 4 Універсал Української Центральної Ради про об'явлення України самостійною державою, багато селян не хотіло встати. Деякі прямо кричали, що це універсал буржуазний. Таке то 250 літ неволі лишило страшний слід в народній душі. Кілько праці треба, щоб врятувати нашу національність від повільної загибелі. Винувата в тому інтелігенція, що національного питання не поставила на належному місці. Каєття буде велике.

17. I. — Рано зайшов в Земство. Тут розвідався я, що є підвода до Яблонева і треба нині виїхати, щоб почати роботу з бібліотеками. Дорога вдалася мені досить гарно. Товаришував мені начальник хорольської повітової міліції, що пробирався у Київ. Тільки вечером були ми в Яблоніві. Ночували у яблонівській лабораторії. Того ж таки вечора розвідався я про місцеве життя, про "Просвіту", гімназію і пр.

18. I. — Зараз зранку пішов я до С. М. Середи, що завідував земською бібліотекою і був якийсь час головою яблонівської "Просвіти". Старий вже дідусь Семен Максимович, з професії фельдшер, і вже довго працював на громадському полі. З українським життям знакомий добре, брав в ньому участь з давніх літ. "Просвіта" в Яблоніві поставлена гарно. З самого початку її існування піднято думку оснування української гімназії і її зrealізовано. Гімназія основана, учителі є і діло йшло б гарно, коли б різні люди не думали про користь з гімназії і для себе. Непорозуміння великі між Середою і Бурим, що хотів свою хату верстов три або й чотири від Яблонова віддати за гроші під гімназію, поки не буде побудований окремий гімназійний будинок.

З Середою пішов я до земської бібліотеки. Внутрішній вид бібліотеки дуже страшний. Книжки припали пилом, миші пообгризали майже кожну книжку, аж жаль було дивитися, що народне добро так марнується. Каталог бібліотеки був, хоч неповний, книжки лежали в порядку по числам, а все вказувалося на те, що лежали так довго і ніхто не користувався ними.

Переписування книжок забрало мені цілий день. Скласти каталога я не брався в Яблоніві, бо робота це велика і довго треба буде над нею сидіти. Доведеться ще колинебудь туди заїхати і покінчити справу з книжками. Вечером зайшов я до гімназії на вечірні українські курси, що ведуться по гімназійній програмі. Учні всіх більше 60. За науку платять по 120 карбованців. Учні в гімназії по 85 корб. в рік. Громада Яблонево настроєна по большевицьки, розброїли українських козаків, що стояли в економії. Але ж до науки у їх охота дуже велика. Читають небагато.

19. I. — Був я в церковній школі. Говорив з учительками і вони згодилися устроїти в себе курси для неграмотних. Зі школи зайшов я до приюту. Багато негарного розказували мені про той приют, але те враження, яке виніс я, далеко гірше, чим можна собі було уявити. Зразу, як ввійшов я в хату, вдарив на мене такий сморід, що ледви встояв я на ногах. До дітей і не заглядав, бо боявся глянути на ту біду, яка там панує. Кількоро дітей виглянуло через двері і всі вони були до пояса голі. Можна собі уявити, який страшний вид представляють ті діти, що голі. Зморені недугою і голодом туляться до холодної печі, або валяються на чорній постелі. Завідуюча приютом розказала мені, що діти все хворіють, бо бракує харчів, а одежі вже давно нема. Грошей нема, дров купити не можна. Селяни не вважають на приют, не дбають про нього і скоро може бути, що діти погинуть від голоду і холоду. Вже й тепер майже всі хворіють. От те милосердя селян, що забрали панську землю, а не дбають про ті інституції, які основані заходами і піддержувані панськими коштами. Пани — виходить, краще дбали про сиріт, чим самі селяни.

Був і в земській школі, а там пішов до Филипович. Зайшов в школу, розвідався про те, що діється в селі і тут пізнав, що настроїй такий

як в Яблоніві. Усе село большевицьке. Курси для дорослих веде якийсь хлопчина, що покінчив кілька клас середньої школи. За науку бере гроші. Може тому, що погано вчить — курсантів щораз менше і з шістьдесятьох, нині тільки вісім ходить на науку. Наука іде на російській, чи жаргоновій мові. Учительки беруть участь в виставах. Скоро обіцяли відкрити курси для неграмотних.

Вечером прийшов я до Круподеринець.

20. I. — Рано пішов шукати земської бібліотеки і скоро мене привели до неї. Книжки лежали в шафах, мов яке сміття. Ніякого ладу, ні сліду якогось господарського ока. Каталогу не було і тому довелося мені зразу книжки розкладати по авторах і відділах, а там переписувати, наклеювати карточки, робити каталог і укладати вже по порядку. Книжки в бібліотеці, даровані поміщицею, тому склад їх дуже випадковий. Багато журналів, а найповажніше місце займає "Киевская Старина". Та все таки багато є книжок по сільському господарстві, стрічаються, що дуже цікаво, навіть українські журнали, як "Рілля", "Наша кооперація", і "Світова зірниця". В других бібліотеках я не стрічав ні одної української книжки. Праця з тими книжками забрала мені два дні часу. Вечером 20-го був у місцевого дядька Соксловського, півінтелігента, що часто збирає у себе людей на співки — то так собі погулять. Якраз під мою присутність зібрався хор, що повинен був співати на виставі. Хор поганенький, а співають пісні звичайні на 4 голоси. Все те було б нічого, коли б не самогонка. Поспівали трохи, пограли на гармонії, балалайці і гітарі, потанцювали, а там післали по самогонку і началось. Ну. Були крики, свисти, зойки і інше, а визначався найбільше сам хазяїн. Аж соромно стало за тих дядьків, що заливали себе отруєю. Після того, куди я не повернувся, всюди чути було самогонку. Тай справді її гонять майже в кожній хаті.

21. I. — Цілий день возився з книжками, вечером пішов на виставу, яку ставила "Просвіта". Йшов "Мартин Боруля". Треба признати, що поставлено п'єсу дуже гарно. Майже всі ролі вийшли так, що й в місті аматори не повстидалися б так грати. Після вистави в Нижчому Булатці ця вистава зробила дуже велике враження. Після вистави, як переказували, артистів запрошено до Соколовського; я побалакав як переказували, що веде курси і взагалі бере діяльну участь в роботі позашкільної освіти.

22. I. — Тому, що роботу в бібліотеці я покінчив, треба мені було вертати додому. Завідуючий бібліотекою відвіз мене за 3 карбованці до Яблонова. Тут зайшов я ще до земської школи, щоб поговорити в справі святкування пам'яті Шевченка. До улаштування курсів для неграмотних вже приступлено, оповіщено в церкві, щоб люди вписувалися. Жаль тільки, що до цієї справи береться учителька, що не дуже великий педагог і не хоче допустити других до цієї роботи. Увечір прийшов я до Лубнів. Пішов на селянський зїзд. Зїзд дуже численний, настроїй большевицький.

23. I. — Полагодив багато справ, які мені доручено і приготував все до дороги в Полтаву Поїхати треба конче, бо конче треба купити дещо до моєї роботи, як батарею електричну, лампу до ліхтарів, діяпозитиви, картки і пр. Багато книжок можна там роздобути, та й інших особистих справ набралось доволі. Розршення від большевицького команданта вже одержав. Завтра виїду, як тільки буде поїзд.

24. I. — Забравши всі доручення, пішов я на станцію і скоро поїхав у Полтаву. В Ромодані переказували, що українські війська зайняли Кременчук і йдуть на Хорол. Полтава також повинна була перейти в руки українців.

25. I. — Рано, коло 2 год. по півночі, був я в Полтаві. Заходив до Земства, був в різних магазинах, розпитував за лампами, батареями, шукав книжок, але не найшов нічого путнього. Земство вислало читанки, та вони не дійшли, оповідання для дітей передано Союзом Сп. Тов. і там купив я тисячу казок і двіста букварів. Кобзарів продано мені тільки сім. Ялинки ні одної не дістав. Свідоцтва ще не почали друкуватися.

26. I. — Знова цілий ранок бігав по крамницях, щоб хоч щонебудь купити для чарівних ліхтарів, але дарма. Ні батареї, ні спиртової чи ацетилювальної лампи не дістав. Тільки в одному магазині нашлись ацетилювальні лампи, але старі і треба було їх справляти. Тільки сьогодні полагодив я справу зі свідоцтвами, які готові могли бути тільки в суботу вечером. Другий день пройшов, а крім книжок не вдалося мені нічого купити. Знайомих стрічав я багато. Настрій пригнічений, але не безнадійний. Большевицький рух вважають переходовим і думають, що скоро він замре. Селяни в Полтаві навіть большевиків не приймають. Цілий день ходили в місті чутки, що українські війська наближаються до Полтави.

27. I. — В гімназії забрав я плян науки, який потрібний мені був для Яблонівської гімназії. Галичани держаться гарно і сміються з большевиків. Заходив до крамниці Шиндлера, щоб відібрати ацетилювальну лампу, але ж вона показала ся негодящою. Не допомогло й те, що як могли направляли її, світло було дуже маленьке і брати старе дрантя мені соромно було. Треба обходитись без лампи.

28. I. — Був вже на залізниці, хотів розвідатись, коли поїдуть поїзди на Київ, але нічого певного не почув. Вечером сказали мені, що голова Земської Управи Вадимів автомобілем приїде в Полтаву і забере мене. Спокійно ждав я слідуєчого дня і з приємністю пішов до театру, в якому грала група під орудою молодого артиста Нічковського при співучасті Саксаганського. Ставили комедію Тобілевича "Хазяїн". Вистава пройшла дуже гарно. Театр був повніський.

29. I. — Шукав добродія Вадимова, хотів побалакати по телефону, але не додзвонився і з полудня відвіз свої речі на станцію і думав виїхати, але поїзду на Ромодан не було. Треба було ждати на станції цілу ніч, тому я вернувся в місто і знову зайшов на телефонічну стан-

цію. Удалося мені поговорити з головою Управи, який сказав мені, що в Полтаву не скоро може приїхати.

30. I. — Остаточо вирішив я поїхати. Ще був в деяких крамницях, але нічого не найшов. Біля 3-ої год. поїхав на станцію, а після 4-ої знова товарним вагоном поїхав додому. І холод і всякі невігоди не докучали мені так, як ті думки, що торочили мені після кількох днів в Полтаві. Тяжке горе пригнітило мене, а апатія до життя і до всього огорнула мою душу. Часами тільки мов іскорки надії блимали десь в глибині і мов фата-моргана малювали веселі картини життя. Боже, як хотілося б, щоб моє особисте життя склалося добре, скільки сили найшов би я тоді до праці, як завзято борюся б і за щастя других, коли б сам був щасливим. Большевиків в нашому вагоні не було, але ж вони приходили і своїм поведженням нагадували ті часи, коли етапним порядком їхав я з Яворова в Полтаву. Та оскільки кращими були ті хвилини, ніж теперішні. Там горе, неволя, тюрма і насильство над ділом, але в душі горів огонь надії, багато сподівань мережилось в думках, нікі я їхав спокійно, ніхто не зачіпав мене, а якже сумно було на душі? Скільки горя таїлося в тому серці, що кохало, а не могло жити спокійно і любо. Тяжка журба пригнала мене додому, і не знаю, що почати, щоб успокоїтись.

31. I. — Коло 11 год. вже був в Земстві. Всі розпитували про новини, а розказувати було нічого, бо тут знали те саме, що й я. Київ взяли большевики і так покищо заволоділи Україною. Чи на довго, хто знає? Бачив двох галичан, що приїхали з Києва шукати роботи. Один з них мій знайомих — маляр з Залужа коло Яворова. До Шкільної Управи прислано три прохання о прийнятті на посаду районних інструкторів. Більше новин не було. Ні писем, ні заяв не приходило і роботи було небагато. Скоро віддав я свідоцтва і книжки, що привіз з Полтави і пішов додому, щоб відпочати і завтра поїхати у Губське.

I. II. — Коней не дали і виїхати не можна було. Тому полагодив я деякі справи дома. Віддав книжки до оправи, написав до шкіл, що забрали чарівні ліхтарі і прохав, щоб вернули мені. Вечером ходив до воєнно-революційного комітету прохати дозволу на покупку нафти для вечірних курсів і чарівних ліхтарень. Заходив і на земське зібрання, яке ухвалювало доклади менше важні, а відкидало ті, які мали велику вартість. Цікаве те, що часто верталися до вирішеної справи і перерішували її. Життя в Дубнях, чи взагалі на Україні, почало входити в нормальне русло. Пошта приходить, залізниці ходять правильніше, а большевицьке лихоліття начебто закріплює за собою владу. Багато шуму наробило вбивство, самосуд, який зроблено на команданті Лубень — Наталусі. Він показавсь начебто надто прихильний до "буржуїв" і його вбито. Смертну кару скасовано, але вона виконується зовсім без суду. Льогіка у большевиків не грає жадної ролі. Говорять, що війна повинна покінчитись миром без анексії і контрибуції, а самі захоплюють українські землі і на міста наклада-

ють мільйонові контрибуції. А "великі українці" руки прикладають до грабінництва і помагають обкрадати народ і нищити його майно.

2. II. — Продавалися газети, в яких поміщено телеграми про кінець війни і повну демобілізацію армії Росії. Цікава політика большевиків. Мира не підписують, бо він анексійний, але ж разом з тим оголошують, що війни не будуть вести. Всю надію покладають на демократію центральних держав, яка повинна піти разом з російським робітництвом і домагатися демократичного мира. Виходить таке: большевики складають зброю і лягають на землю горі спиною — і кричать, "не дозволяйте бити лежачого, бо це не по геройськи". Перед німцями складають зброю, а одночасно закликають до війни з Україною, Румунією, Козаками і другими частинами російської держави, що хочуть жити самостійним життям. А народ іще не пізнав руйнуючої роботи новомодних чорносотенців і хвалить за такий мир. Українці в Лубнях думають устроїти саято Шевченка і нині обговорено цю справу. На вівторок від Повітової Спілки "Просвіти" скликається нарада української інтелігенції для обговорення програми свята. Того ж дня вечером одержано було в Лубнях одно число "Бердичівської Вільної Думки", в якій містилися офіційні відомости про заключення і підписання миру Українською делегацією в Бересті — 27 січня. Вістка ця прийнята всіми, навіть селянами, що були на земському з'їзді дуже прихильно. Мене особисто цікавила справа з Галичиною, але про це в газеті не згадувалося. Дуже неясне становище тепер на Україні: Українська Делегація заключила і підписала мир, а большевицькі завойовники від мира відмовляються і одночасно поборюють Україну. Народ з кожним днем відвертається від большевиків і розуміє їх політику.

3. II. — В Земстві було багато учительства і цілий час довелось мені балакати про різні справи. Вечером відбулося засідання курсової Ради. Вирішено відкрити курси 15. II.

4. II. — Думав поїхати до Круглика, щоб переглянути і переписати земську бібліотеку, але коней мені не дали. Щоб не тратити марно часу, розшукав я голову "Просвіти" і Спілки Просвіт і разом приготували ми повістки про скликання нарад для організації Шевченкових днів — 25 і 26 лютого. Нарада відбудеться у вівторок. Відомостей з фронту нема. Про діяльність Центральної Української Ради не знаємо нічого. Мала Рада в Лубнях, організована по приказу большевиків, почала свою роботу. Назначила скрізь своїх комісарів і без їх дозволу нічого не можна робити. Збори, з'їзди, зібрання і інше можуть скликатися тільки Малою Радою. Голові повітового Комітету Селянської Спілки погрожують судом Восно-революційного Комітету за те, що на свою власну руку скликав з'їзд представників Селянської Спілки. Ось демократична свобода. Так проводиться в життя соціалістичні ідеї рівності, свободи, братерства і пр. Диктатура — диктатурою. В руках темної демократії іще страшніша, чим за царських посіпак.

Вечером був на виставі "Невольник", яку устроїли учні учительської семінарії. Грали гарно і враження лишили симпатичне.

5. II. — В Земстві було доволі багато діла, бо учительство з'їхалося за платнею. Вечером було засідання Шкільної Управи, на якому обговорювалося справу позашкільної освіти. Вирішено придержуватися докладу і запросити тільки 6 районних інструкторів, Прохань було п'ять, але три відкинено, а прийнято Лачвіненка і Орловського. Перший учитель з Миргородського повіту, другий комерсант, учитель гімназії з Драбова, Золотохлиського повіту. По розпорядженню большевиків введено Григоріянський календар.

6. II. — Рано розіслав повідомлення тим людям, які подали прохання на посади районних інструкторів, ходив за лямпою до чарівного ліхтаря і таки вдалося мені знайти одну і далеко дешевшу, чим в Полтаві. Хоч один ліхтар буду мати гарний. Шкода тільки, що образків добрих нема. Вечером була нарада в справі улаштування Шевченківських свят 25 і 26 ц.м. Вибрали комісію, що повинна перевести ухвалену програму.

7. II. — Приходили ті, що подавали прохання на посади районних інструкторів. Треба було зробити розмежування волостей і розбити цілий повіт на шість районів, що рівналися б і числом населення і числом шкіл. Ця робота заняла майже цілий день. До Круглика знову не поїхав, бо коней не прислано.

8. II. — Кінчив роботу з розмежуванням районів, написав письма до Полтави в справі Шевченківського концерту і в справі книжок. Вечером був на засіданні курсової словесно-історичної комісії. Газети принесли вістки про заняття Двинська німецькими військами. Це так вплинуло на большевиків, що зразу погодилися на те, щоб підписати всі умови, які поставила ширша делегація Союзників в Бересті Литовським. Чи добро принесе це Україні трудно сказати, догадуватись треба, що німці настоюватимуть на тому, щоб мир заключений з Україною мав свою силу, бо він для них корисний.

9. II. — Таки вдалося мені поїхати до Круглика. Заїхав в школу і тут сказали мені, що земська бібліотека поміщується в школі, друга частина в амбуляторії. Опісля я переконався, що при школі вся бібліотека тільки для дитячого читання і старші з неї не користають. Земської бібліотеки я не переглянув, бо на те треба було багато часу, а мені на вечір треба було вертати на засідання комісії, що улаштує концерт в честь Шевченка. Багато говорив я з Ревуцьким, який тепер учителем в школі для дорослих. Ревуцький це зовсім хвора людина. Не ходить, бо параліжований, а будьто хотів би працювати дня народного добра. Він "багато має народові доложити", але наука в його школі не йде. Тепер начебто тому, що немає нафти. Щоб полагодити справу з платнею для Ревуцького, нафтою і пр. думав я поговорити з предсідником "общества" і контрольором економії. Предсідника не бачив, а контрольор казав, що нафта все буде — розуміється для шко-

ли. Щоб направити чарівного ліхтаря взяв я зі собою лампу і в місті шукав за сіткою, але нічого доброго не найшов.

Вечером того дня ходили по місті чутки про те, що німці, австрійці і українці вже в Києві, чи наближаються до Києва. Нові думки, нові надії, нові сподівання, викликали давній настрій. Як скоро міняються події! Що таке людське життя і людська доля.

10. II. — Знова поїхав я до Круглика, щоб списати книжки і привести бібліотеку до порядку. Довелося робити ту саму роботу, як в Круподеринцях. Розклав книжки по відділам, потім підбирав по авторам, записував покищо тільки собі, а колись другим разом доведеться записувати в каталог і нумерувати. Роботи було якраз на цілий день. Вечером зайшов я на селянське зібрання, щоб поговорити о коштах для учителя вечірних курсів. Селяни радо удержуватимуть учителя, коли він зможе робити ту роботу, яка зараз потрібна на селі. Бувати на сільських сходинах, пояснити сучасні події, устроювати вистави, завідувати бібліотекою, яка до речі сказати в Круглику досить гарна, має багато українських книжок — от чого хочуть селяни від учителя. Ревуцький тим вимогам не відповідає, бо зовсім каліка. Може тому й навчання не йде у нього як слід. Він нервова людина і не раз поводить з дітьми надто строго, тому старшим його поводження не подобається. Щоб поратувати бідного, вони згодні дати йому платню, щоб тільки пішов геть зі села. І жаль чоловіка і громади шкода. Може справді селяни до доброго учителя мали б довір'я і пішли б у всьому за ним. Сходини повинні були внести постанову, щоб забрати Ревуцького, а назначити другого учителя. До всіх селян сказав я кілька слів про потребу освіти. Одночасно зі сходинами в другій хаті йшла проба вистави. Цікаво, що аматори не розписали роль а виучують їх на пробах. Вистава "Новий закон" поставлена гуртком в Лубнях пройшла начебто дуже гарно. При круглицькому ліхтарі випробував я свою лампу, яку тількищо купив. Показує досить гарно.

11. II. — Рано був на засіданні курської Ради. Одночасно повинен був сидіти на засіданні ради Союзу Учителів. Вечером повинна була зібратися комісія по улаштуванню Шевченкового свята, але я нігде не найшов її. В домі Шемета відбувається вистава, а в дворянському будинку нікого не було. Всі двері були позакривані.

12. II. — Багато роботи було в Земстві, бо з'їхалось учительство за платнею. Прийшов назначений районний інспектор Орловський і з ним довго балакав я про ту роботу, яку повинен він почати зараз на селі Орловський чоловік розумний і думаю працюватиме гарно. Політична ситуація міняється дуже скоро. Позиція большевиків кожного дня слабшає. Вчора говорили про загальну мобілізацію, яку проголосив Криленко, щоб обороняти Росію від німців. Нині телеграми принесли чутки про нові успіхи німців, в яких домагаються повної демобілізації "Красної гвардії" і війська, припинення війни з Центральною Радою, виводу війська з Фінляндії, відмовлення від агітації проти ні-

мецького імперіялізму, анексії Курляндії і других прибережних країв і пр. Це ж Виконавчий Комітет Ради Р. і С. в Петрограді більшістю 116 голосів проти 105, при кількох, що відмовились від голосування, постановив війну припинити і прийняти німецькі умови. Проголошена мобілізація відкликнується і тому справедливо загальний сміх з такого дива. З огляду на такі відносини в Росії — місцеве вільне козацтво, що перед приходом большевиків розбіглося, почало знова організуватися, щоб "проводити" большевиків. Головною задачею цієї організації було те, щоб не дозволити большевикам вивести награбованого добра, відрізати дорогу і задержати, а там віддячитись за ту кров, яку проляли вони на Україні. Вечером зайшов я на концерт урядженій Чехо-Словаками. Сам концерт був гарний, але публіка заховувалась як в корчмі. Балакали, сміялись в голос, курили, ходили, одним словом виказували присутні повну неспосібність і невідповідність до слухання артистично виконаної музики. Соромно було за тих людей, що хочуть уходити за культурних, а поведуться як дикуни. Другого такого концерту не стрінув я.

13. II. — Цілий ранок возився з Орловським. Показував йому все що є в Земстві, а може бути вжитим при лекції на селі. Познакомив його з інструкцією, розмежував Люблянську і Лазірську волость, в якій буде працювати. Говорив з головою земської управи про майбутню роботу районних інструкторів, а від голови Шкільної Управи удостоївся ласкавої замітки, що на власноруч повідомив я Орловського про призначення його районним інструктором. В дійсності так не було, бо Шкільна Управа погодилася прийняти Орловського і поручила мені зібрати доповнюючі відомості. Про большевиків нових відомостей не було. Вчора було їх солдатів - красногвардейців дуже мало, нині багато приїхало з Києва, їздили на автомобілях, на конях і скрізь заглядали, але найгірше зели себе на виставі Драматичного Гуртка "Просвіти", що ставив "Вічну пісню". Вистава проходила дуже гарно, всі ролі обладжені були дуже добре, а весь настрій псували большевики тим, що озброєні швендалились по залі, заходили за куліси, сідали де попало, когось шукали, викликали, свистали, кричали — взагалі поводитись так, що царські городовики і не вмислися до нових революціонерів. Некультурність, прямо дикість і кровожадність була з лиця тих людей. Це оборонці революції, це ті, що за собою повинні потягнути пролетаріат цілого світу. За такими поліцаями і полінезипотягнуті не йтимуть, не то культурні народи Європи. Молода дівчинка, до речі сказати кацапка з Кам'янця Подільського — не піддержувала мого настрою, а своїм кокетлицим і любов'ю до великої Росії іще більш його пригноблювала. Всетаки два вечори провів я в товаристві новому для мене і доволі гарному.

14. II. — Газети принесли багато нових відомостей. Німці підходили вже до Пекова — послідної укріпленої лінії перед Петроградом. Там судьба Петрограду повинна рішитись через кілька днів. Певне це, що він буде взятий німцями. В напрямі до Києва бої йшли на стації

Боярка, цебто коло самого Києва. Набравшись таких відомостей поїхав я в Золотухи, Денисівської волости, щоб списати і впорядкувати бібліотеку. Виїхав я з морозом, а приїхав все розтало, зробилася страшна грязюка і це дуже помішало моїм плянам. Вечером був я на сільських сходинах, які зібралися, щоб вибрати представників до волості для виборів делегата на з'їзд Рад Р. і С. Д. в Київ, скликаний більшовиками. Коли всі свої справи селяни покінчили, я поговорив про "Просвіту", закликав до культурно-освітньої роботи і виказував, що тільки через освіту-знання можна дійти до гаразду. Балакав після мене селянин-матрос, що відрікся України, забув свою мову і став більшовиком. Вся його злоба зводилася до того, що "какають Україна?", "хоче, щоб одділитися", "розбивас революцію" і пр. Загал селян, заляканий більшовиками, мовчить, бо обзиватися лячно. Вони ж виносять смертні присуди всім, хто не признає себе більшовиком, на зібраннях револьверні дула прикладають до грудей тих людей, що сміють їм противитися. Розуміється, що в таких відносинах, при такій свободі, краще миритися з лихом і народ терпить, бо дрожить о своє життя і майно. А більшовики, "гуляють". Переписують не тільки хліб, а кожну деревину і все об'являють народною власністю. Хазяїн без дозволу більшовицького комітету не може зрубати свого дерева на паливо, бо дерево громадське. Найматися на службу заборонено. Хоч з голоду пропадь, а на службу не поступає, бо кожний чоловік сам повинен робити на себе. Коли б не продовольчий комітет, що переписав весь хліб і подбав про бідних, то багато голодних людей ходило б на селі. Ось до чого доводить соціалізм, коли неосвічені люди візьмуться проводити його в життя.

15. II. — Рано списував я бібліотеку, а ввечері знову пішов на сходинах, щоб поговорити про організацію "Просвіти". Розказував про курси для неграмотних, школи для дорослих, запитував, чи селяни хочуть учитися і тільки один чоловік сказав, що в теперішню хвилину годі думати про науку, коли не знаєш, чи завтра житимеш. Все ж таки я не вважав на це і запросив всіх, хто хоче учитися грамоти, прийти на другий день і почнемо науку.

16. II. — Розуміється, що охочих не нашлося. Ніхто не прийшов зі старших, а зібралися молоді, що тільки говорити вміють, а роботи робити не хочуть. Багато молодих людей налізло до хати, в якій волилися я з книжками, і почалась балачка. Такого нахабства, непошановання людей, нечемности і некультурности, а разом з тим дурноти і зарозумілости, не бачив я нігде. В хаті всі сидять в шапках. Селяни давно вже порішили, щоб на сільських сходинах всі знімали шапки в хаті. Місцеві люди, що не були на війні, або бачили справжню війну, знімають шапки охочо, а солдатам треба про те нагадувати, тай то не помагає. Парубки, що ледве грамотні, в моїй присутності почали критикувати поеми Шевченка, передовсім за те, що "нескладно зложені". Може ці слова повинні були зачіпити мене і викликати спори, але я мовчав і не сказав на це ні слова. Перед вечором зайшов я до

школи, поговорив з учительками, що не очунали ще від пожежі, яка була в школі. Загорілась солома в коридорі і огонь перекидався вже на кришу, але збіглися люди і потушили. Дві учительки — сестри Торські — зовсім хворі, моя імениця теж розхорувалась, одна тільки, що найбільше потерпіла від пожежі почувала себе здоровою і держалася досить кріпко. Про вечірні курси чи недільну школу прохали і не нагадувати, бо вони не будуть учити. Дивлячись на них, мені справді жаль стало, що вчора я згадував про курси для неграмотних. Це справді люди, що не зможуть працювати рано і ввечір. Разом з учительками зайшов я на сходинах, які повинні були організувати шкільну сільську Раду. Зібралося людей мало і представників в Раду не вибрано. Не вибрано також завідувачого бібліотекою. Вечір пропав для мене. Тому, що завтра я не міг знову прийти на зібрання, хотів я сказати кілька слів про загальну справу, зачіпив солдатів і вилаяв їх за те, що своїм поведженням псуєть все життя в громаді, розбивають організацію, всіми гордують, називають дурними і непросвіченими, а самі поведяться так, що старі батьки раді б їх на очі не бачити. Був такий випадок, що хворий батько проганяв сина-солдата з хати, бо хотів би хоч вмерти спокійно. На мої слова відповідали два солдати, з їх той же самий матрос, що говорив і в середу. Називали мене буржувем за мої чоботи і дряне футро, провокатором за те, що начебто я підбурюю батьків проти солдатів, прихильником німців, бо згадав, що вони, коли прийдуть на Україну, їстимуть наш хліб. Хоч скільки не говорили солдати, старші селяни бачили, що мої слова правдиві і винуватого приписували бракові освіти і науки. Довго затяглися наші спори і враження від них дуже сумне, бо в словах селян не помічається щирости. При найближчій нагоді вони міняють фронт і поступають зовсім не так, як говорили. Коли до відомого матроса, у якого 15 десятин землі, прийшли з комітету забирати лишній хліб, він з батьками озброївся і не допускав людей близько до хати. А на зібранню виступав як найщиріший більшовик. Коли б прийшли німці він буде їх обороняти, царі — царя, а треба б донести до волості на кого, зін перший побіжить. Безхарактерність і невихованість народу така глибока, що треба буде довгої праці, щоб виробити з тої гнучкої маси тверді і сильні характери. Такі враження з Золотух — села такого ж як і другі на Україні.

Ночував я і обідав у священника. Він чоловік доволі розумний, працює багато в сільсько-господарському Товаристві і в "банку". Селяноц шанують його, хоч і лапались за те, що не читав Євангелія по українцям. Як людина він симпатичний, сам возиться з діточками. Місця прислуги держить старого діда і бабу та старика дуже малого на зріст, но працюючого і доброго пташника.

17. II. — Тому, що з Золотух в Чавельчу ніхто не хотів мене вестити, пішов я до Денисівки, бо відтам блище і скоріше можна добратися. Пішком через болото і через ріку дібрався я до Денисівки. Грязюка була страшна, бо в полі не замерзло і від сонця не присихало.

В Денисівці вдалося мені поговорити по телефону з Лубнями і земською станцією. Афанович — хазяїн земської станції, сказав мені, що коней не дасть і треба було наймати візників. І думати не можна було про те, щоб хтонебудь з Денисівки повіз в Лубні в таку погоду. Посидів я, пожурився, послухав розмов, сам трохи поговорив і на тому покінчилася моя робота в Денисівці. В Денисівці був я іще в листопаді, але після моїх балачок нічого не зроблено. Курсів для неграмотних не відкривали, вечірних шкіл чи недільних зайнять для дорослих теж не було. Народ неохочий до освіти. "Просвіти" нема. Вільне Козацтво розбилося, народ потону в земельних справах. Тільки і чути: "А коли будемо ділити землю. Вже давно пора". Думав би хто, що це на шутки таке балакання. Ні!

18. II. — В неділю зібрався народ, щоб вирішити декілька справ, між іншими і земельне питання. Революційна рада, складена в більшості з солдатів, ще не хочуть робити, а тільки добре їсти, вирішила, щоб на кожну душу призначено землі по 1 1/2 десятини. Голосуванням — згодні переходили на ліву сторону — вирішено ділити землю. Один багатий козак сказав щось не так, як хотілось би зібранню, а воно було невелике і складалось майже виключно з бідноти — як зразу підняли руки, счинився крик — "це буржуй", почалися шамотання, дядька сіпано на всі боки, але він якось вихопився і утік геть з зібрання. Так справа землі була остаточно вирішена. Чи переведуть селяни цю постанову, годі вгадати, долумуватись можна, що багато крові поллється при діленні землі. Покищо це одинока справа, до якої селянство прислухається. Другі діла не захоплюють уваги села, навпаки усувають їх як лишні, непотрібні. Так справу шпиталю селяни провалили і хата дальше стоятиме пустою. Лячно думати про будучність таких людей, що дбають тільки про хліб, а вищі потреби відсувають на дальше. Тут розвідався я, що один дядько з Савенець їде в Лубні. Поговорив з тим чоловіком і ми умовились їхати. Трохи небезпечно було пускатися в дорогу, бо по тих вістках, які доходили на село, в Лубнях розправлялися самовільно большевики. Грабили, розбивали крамниці, обдирали людей, насильно стягали 800,000 контрибуції наложеної на місто, заставляли всіх селян, що приїхали кінями, возити товари на станцію і т. п. Але ж сидіти на селі мені не можна було. Різні обов'язки тягнули мене туди. Ось чому я не побоявся другий раз переходити через болото. Тепер дорога була менше удачною. В невеличкому, але глибокому рівчаку я вскочив в воду, набрав її в холяви і гарно так змочився. Нічого було робити. Треба було йти, щоб не набратись лиха. І я йшов. Не вважав вже ні на воду, ні на болото, йшов, бо треба було. Разом з завідуючим круподержнявського шпиталю, зайшли ми в школу. Тут розігрілися, напилися чаю, заспівали і провели вечір як слід після купання. Учитель розказував мені, що діється в селі в справі освіти народа, — а зглядно повідомив мене, що нічого не діється. Чому воно так, скоро побачив я. В селі дві молоді учительки і один молодий учитель. Зав'язався ро-

манс між учителем і кращою учителькою і ввесь свобідний час вони тратять на балачки, ласкання і інше. Яка шкода, що ця молода пара не живе чим вищим, не плекає в грудях ідеалу добра, не бажає працювати для народу. Кілько могли б вони зробити, яка величя була б їхня праця, коли б зв'язані святою любов'ю трудилися спільно із молодечим запалом.

19. II. — Розуміється, що дядько лякався і не поїхав в Лубні. Нічого було робити. Я остався в Савенцях з тим кріпким постановленням, що завтра піду пішком, а не буду довше сидіти на селі. Цілий день я то балакав з учительками і учителем, то дивився на воркування молодих. Читав дещо з Грінченка, Коцюбинського і др. письменників, переконався, що місцеве учительство не то що не знає української літератури, але й дуже байдуже взагалі до читання.

20. II. — Таки поїхав я в місто. Повіз чоловік поганою конякою за 25 карб. і з тим услів'ям, що не доїздитиме до міста, а скине мене в Нижньому Буласні. Дуже здивувало мене це здирство, на яке спосібні наші селяни. 25 карбованців за 30 верств і то такою шкапою, що за цілий рік не повинна заробити стільки грошей. По дорозі в місто сказали мені знакомі, що большевиків вже нема і скоро повинні прийти гайдамаки з німцями. Я зрадів і веселіше поспішав додому. Стрінув гурток людей, що весело про щось говорили. Це австрійці нараджувалися, як стрічати своїх. За довгі роки неволі перший раз веселіше забилося їх серце, вони тишились, що ского будуть вільними, з наймитів, в'язниць і др., через кілька годин будуть господарями, або хоробро будуть боротися, щоб разом з гайдамаками добувати волю Україні. В Гор. Думі йшла нарада про організацію нової влади і охорони міста. Разом з тим молодь, офіцерство і студентство організувало власть на свою руку. Вибрали команданта, післали своїх представників до Думи, щоб їм віддала охорону міста, а коли побачили, що наради затягаються і їхнє діло не дуже то гарне, пішли громадою, розбили замки в Земстві і забрали всю зброю, яка там була. Роздано рушниці, але які люди їх взяли, не могли б сказати і ті, що всім верховодили. Непевного елементу було дуже багато, а нерозумного іще більше.

21. II. — Це скоро помстилось. Хтось з доморослих большевиків післав телеграму в Ромодан, що місто озброюється і готується до повстання. Зараз приїхали большевики з двома кулеметами і почалась пальба. Нові охоронці міста розбіглися і грабіжники безпечно могли "карати" контрреволюціонерів. Заарештовано і вбито міського голову Керету, що десять років до революції прожив на заслання, вбито вибраного нового команданта города, якогось жида, і ще двоє чи троє людей. На "буржуїв" наложено контрибуцію 20,000 карб., оголошено об'яву, щоб всі віддали зброю, яка у кого мається, щоб не непокоїтись, оставатись на своїх місцях, не лякатись стрільби, бо вона направлена була проти тих ворогів демократії, що зараз після виїзду большевиків підняли голову, щоб помагати "Петлюро - германським

бандам". Щоб всі знали про присутності охоронців, цілий день ішла пальба з рушниць. Два кулемети стояли в центрі міста і готові були кожної хвилини устелювати трупом братів немошені вулиці. На вулицю вийти не можна було. Кожного чоловіка задержували, обшукували, жадали документів і багато людей попало на станцію, де находилась імпровізована в'язниця. Але ж обшуків на вулиці мало було большевикам. Ходили по домах і розпитували про касу та шукали зброї. Не минули і мене грішного, але на щастя не дуже строго "трусил". Погулявши так, під вечір виїхали большевики з міста. Розуміється, що в такий час не можна навіть думати про нормальні заняття. Всі школи були закриті, уряди також. Крамниці не торгували. Непевний, страшний день довелося пережити. Давно таких днів у мене не було. А з пошти одержав я листа з Полтави і з дому. Вони ще більше розстроїли мене. Може завтра краще стане, а перші проміння весняного сонця, що сьогодні так весело гріли, розженуть холодну тугу, перші пташки своїм щебетанням розбудять нові надії і віллють хоч іскру радості в наболіле серце.

22. II. — Занять не було, але я сидів цілий ранок в Земстві і переписав всі картки, які є і можуть бути помічними при викладах. Карт багато, передовсім по природознавству і географії. Дві серії фізіології і анатомії рослин без пояснень і використати їх не можна було. Большевики дальше господарять в місті, правда, не багато їх вештається, та все така поганій настрій не пропав. Вчорашній переляк не уступав, ходять чутки про нові убійства. З фронту нічого нового.

23. II. — Рано виїхав я в хутір Максимівку, Лазірської волости, щоб при допомозі чарівного ліхтаря розказати дещо селянам. Дорога вдалася гарно, було погідно і тепло, весняне сонце гріло так сильно, що день був схожий на літній. Вечером тільки приїхав я до хутора. Скликати селян не можна було. По дорозі не стрічав нікого. Все начебто було тихо. В Черевках розказували селяни про якихсь большевиків, що грабили Юськівці і повинні були скоро приїхати в Черевки, щоб і тут пожитись. В Лубнях начебто чехо-словаки заарештували весь большевицький комітет, але це показалося неправдою. Арештовано було багато большевиків, що верховодили в Лубнях, але тільки тому, бо вони показалися грабіжниками і хабарниками, прямо злодіями, що крали людське добро і ховали собі в кишені. Новий комісар міста і станції Філіпський — видав злодіям козака, Наталуху. Наслідники Філіпського те саме скажуть і про нового пуритана, що розкрив об'яву, начебто багато людей приходить до нього з хабарями, а він їх не приймає і каратиме всіх, хто підступатиме з хабаром. Минуле Філіпського вказує на зовсім друге. Це чоловік молодий, що не міг скінчити гімназії, а за зірвання стодоли чи стайні, судився і тільки тому, що не найшлося свідків, був звільнений. Тепер він всемогутній пан в Лубнях.

24. II. — Вечером зібралися селяни, "щоб послухати, що розказуватимуть", а ще більше, щоб подивитися на образки. Максимівка

хутір невеликий і людей зібралося небагато. Мосі промови про потребу і вартість освіти вислухали мовчки, ніхто не перечив, ніхто нічого не додав. Картинки викликали різні уваги, видно подобалися і цікавили всіх. Дуже цікавилися передовсім географічними картинками, жаль тільки, що таких картин мало і не можна уложити з них відповідної серії. Перед моїм докладом лучилася мені неприсмна історія. Лямпа зіпсулася і довго треба було її направляти. На щастя справив я її і картини виходили зовсім гарно. Розказували селяни про те, що большевицькі ешолони їхали в сторону Києва, щоб відбити його в українців і німців, згадували про розбої і грабіжи, які почалися на селах і хуторах; навіть чехи, що переходили через Лазірки, грабували не гірше від большевиків. Гарну пам'ятку лишать по собі ті брати слов'яни у наших селян. Довго пам'ятатимуть вони про грабіжників большевиків, чехів і других.

26. II. — Приїхав до Черевок, а тут найняв коні до Лубень, бо Афанович сказав, що може післати підводу тільки через день. Дождати годі було і я рішив заплатити 15 карб. за 18 верстов. Приїхав в місто якраз тоді, коли коло міської управи відбувався мітинг скликаний по постанові "Малої Ради". Може б і не звернув на нього уваги, але на дверях управи, над головами промовців виднівся портрет Шевченка. Хотілося мені почути, що казатимуть про нашого генія і пророка ці грабіжники, як торкатимуть його своїми кровавими руками і брехливими язиками. На жаль, поки я справився в хаті, мітинг скінчився. Розказували люди, що промовці висипали багато "гарних слів", говорили про волю України, але найбільше балачок було про те, що треба бити буржуазію, навіть інтелігенцію. Про Шевченка говорили мало -- бо хіба ж можна говорити про його тим, хто може і не читав цілого Кобзаря, або тим, що неділю тому топтали портрет Шевченка в домі Шемета. Але ж большевики спосібні до всього. Сьогодні плюють, завтра цілують і злизують своїми губами ту слину, яка ще не засохла. Українські організації не брали офіційної участі в улаштуванні Шевченкового свята, яке обходилося разом з річницею революції. Лубнівська "Пресвіта" улаштувала панахиду о 5 год. з полудня. Тихонько, але урочисто та сумно пройшла панахида і пригадалася панахида в Полтаві 1916 р. і ще тяжче стало. Прийшла воля, тільки не для нас і ще тепер щирим українцям треба ховатися зі своїми почуттями і думками. Вечером був я в гімназії. Вечір в пам'ять Шевченка устроений без усякої підготовки, ніхто про його не знав і тому пройшов дуже погано. Це були іграшки чи комедія в порівнянні з тими вечорами, які устроювалися в Галичині.

27. II. — Роковини революції, тому занять нігде не було. Газети сьогодні досить цікаві, подавали багато правдивих відомостей і це так обурило большевиків, що відбирали всі газети з рук рознощиків і дерли їх. Гарна свобода. Роковини хоч куди. Що так обидило большевиків, годі вгадати. Може відставка Троцького, чи виїзд союзних послів з Росії, чи ті грабіжі і крадежі, які творили большевики в сто-

лиці, чи заняття Ерзерума турками, чи вістка про те, що німці посуваються від Кисва? А може пригадали собі вчорашню новинку про те, що чехи повісили 18 полонених німців, яких забрали під Яготином? І болюче, і радісно, що виявляється правдиве лице тих соціалістів. Сьогодні бачив я багато з тих, які повтікали перед "вторим пришествієм" большевиків. Але ж ще приємніше стало мені, коли завітати до мене дві курсистки знакомі з Хоролу. Пішком прибігли вони в Лубні, щоб про дещо розвідатися, перечитати газети і перенести нові вістки до Хоролу. Дуже приємно, коли знаєш, що люди не забувають про мене, бачиться, що наслідки моєї праці ще десь є. До того ж сміливість тих дівчат дуже мене здивувала. В такий небезпечний час вибралися вони в далеку дорогу самі. Молоде життя, вільне і безжурне; хіба ж можна придумати щось таке, що здержало б їх? — Цілий день приносили люди нові вістки з фронту, а вечером розказували, що Гайдамаки підходять до Гребінки.

28. II. — Рано був у Земстві, заходив у книгарню, щоб купити карбіту для ляпки, шукав пачки, де б переховував карбіт, щоб не горів, бігав по місті, але ніде не найшов її. На щастя в Земстві найшлася добра посудина. На засіданню Шкільної Управи прийнято діловода. Кандидатів було чотирьох. Кожний з них гарний і дуже важко було вирішити цю справу. Таємним голосуванням призначено укінченого семинариста — Яцуна.

Про рух німецьких військ передавалися дуже радісні чутки. Говорили про заняття Гребінки; через кілька днів повинні бути в Лубнях. Цілий день чути було далеку канонаду, а в вечір сильний гук від зриву. Сьогодні перший раз був я на курсах для підготовки учителів у вищій початковій школі. Лекція Е. П. Ковби зробила на мене дуже погане враження.

1. III. — Рано пробував в Земстві; своєму діловоді показав ту роботу, яку йому доведеться робити; окрім того полагав я багато дрібних справ. Вечером повинен був поїхати в Луку, Тишківської волости, але коней не дали. Їхати справді небезпечно, бо кожної хвилини можна було надіятися боротьби большевиків з німцями, а разом з тим грабіжів, розбоїв і пр.

2. III. — Масляна і по старому звичаю всі інституції не працюють. Все таки багато людей було на місцях, бо большевики приказали "заниматися". Але ж самі поспували роботу, бо прийшли узброєні, щоб забрати земські гроші. Як це сталося, але грошей їм не видано. Погвинні були відбутися збори районних учительських спілок, та з'їхалося дуже мало людей. Звичайно, їхати в таку годину немає охоти. Самі большевики признавали, що відступають і не сьогодні - завтра прийдуть до Лубнів німці. Тому і гроші хотіли забрати з Земства, щоб німці не захопили. Настрій в місті веселий, всі наче вільніше дихають. І в природі повеселішало. Погода знова гарна. Після декількох хмарних, сумних днів, оп'ять пригріло весняне сонячко і життя заграє. З полудня большевики, чи самі міщани розбили пинний склад,

горілка вже другий раз потекла по дорозі. Народ кинувся пити з землі і тут багато було комічних сцен. Сміливі черпали горілку і зливали в ведра. Багато смішного було у всіх тих подіях, які пересунулися за большевицького панування, але разом і з тим і дуже сумних. Коли тільки почалася нагінка на українців, деякі патріоти прохали, щоб з "Просвіти" вернути їм членські внески; інші і мови відреклися, а були і такі, що в Земстві зняли портрет Шевченка. І скільки ще разів зніматимуть його і ховатимуть в погреби; коли настане той час, що кожний українець, і смерті заглядаючи в очі, зватиме себе українцем? Так і проситься думка, що всі ті люди, що почепили на стінах Шевченка, зробили це тільки для користі; — новомодне українство! Багато його скрізь!

3. III. — Рано в Земстві повинна була відбутися Шкільна Рада, але не приїхали представники від волості і засідання не відбулося. Розказувано, що гайдамаки і німці вже дуже близько і скоро будуть в місті. Стрільб не було чути і ніхто не сподівався, що прийдуть сьогодні. Але коло четвертої години приїхав перший відділ з артилерією. Біля окружного суду поставлено гармати і почалась пальба по большевицьких поїздах, що стояли на Солониці. Перше вражіння від приходу українських військ дуже гарне. Весело стрічав гайдамаків народ, бо большевицький терор надокучив. Між гайдамаками багато було Лубенців, що перед приходом большевиків втекли з міста. Німецьких військ ще зовсім не було. Невдоволені з приходу гайдамаків були жиди і деякі кацапи. Одні тому, що боялися кари за кокетування большевиків, другим не хотілося розставати з пануванням над поневоленним українським народом. Нині бачили вони, що край уже величині російської держави, що "матушка Росія" на віки втратила Україну.

4. III. — Після шостої год. ранку розбудила мене сильна канонада. Скоро я одівся і пішов на вал, щоб побачити, що діється. Большевицький броневик під'їхав до Солониці і почав обстріл гайдамацьких батерій. На щастя знаряди не долітали до міста і не наробили шкоди ні містові ні гайдамакам. Не довго тяглася боротьба. Гайдамацькі нішрапнелі почали рватися коло броневика. Тимчасом українські і німецькі війська прибули в місто. Вже розклясно перший український наказ, по місті їздило багато гайдамаків і два броневики - автомобілі з українськими записами. Неприємне враження зробило те, що розстріляно двох большевиків. На біду бачив я, як везли їх на кладовище. Чогось сумно робиться, як бачиш, що пропадає життя молодих збаламучених людей. Але ж винити в цьому гайдамаків не можна, бо большевики поводяться як розбійники. Пополудні поїхав я до Булатця з чарівним ліхтарем. По дорозі стрічав гайдамаків вже знайомих, що пристали до них сьогодні. На селі стало дуже тихо - спокійно. Большевики деякі повтікали, другі поховалися, а більшість замовкла і носа не показують між людей. Прикази гайдамаків сповняють дуже скоро. Мабуть успокоїться село і життя народу піде ти-

хо і щасливо. Жаль тільки, що вдержати народ можна тільки строгістю. Краще було б, щоб сам він зрозумів, чого йому можна бажати, що робити. Читання і показування картин затяглося довго і тільки коло 12 год. вночі вернувся я додому.

5. III. — Об'явлено в Земстві, щоб заняття припинити, бо вирішено торжественно стрічати головні сили українських і німецьких військ. На Троїцькій площі построєно поміст, умаєно українськими прапорами, зібралася вся сотня ім. гетьмана Гордієнка, але головних сил не було. Сотня відійшла в Ромодан, щоб сьогодні ще почати бій з большевиками, народ розійшовся і торжество не відбулося, бо війська тут не спинятимуться, а зараз же поїдуть далше. Перше вражіння з одушевлення пройшло і багато людей почали кривим оком дивитися на гайдамаків. Не подобався людям, що привикли до сваволі, безладдя і анархії, той режим, який зараз введено. Зародився сумнів в душах не одного, коли побачив німців. Та це тільки непорозуміння, яке скоро пройде. Більшість твердо дивиться в будуччину, бо бояться нічого. Представники Земської і Міської Управи на станції витали хлібом — сіллю штаб українських військ, розпитали про відносини, які можуть настати і вияснили фактичний стан речей. Боятися нічого, бо німці не втручаються у внутрішні справи України, а большевики не вернуться, їх гонять і гонитимуть куди захочуть. Під вечір бачив я боротьбу двох панцирних поїздів. Боротьба була коротка і мала більше заманчивий характер. Ввечері відбулося засідання міської Думи в справі контрибуції, яку в сумі 500,000 наклали на Лубні гайдамаки. Оправдуються тим, що грошей в них нема і обов'язком населення гроші дати. Газет чужих нема і ширших відомостей не можна добути.

6. III. — Рано було тихо, около полудня почалася пальба, яка не спинялася до вечора. Большевицькі поїзди стояли на роз'їзді між Ромоданом і Солоницею, українці обстрілювали їх з Засуля. Розуміється, що під гук гармат заняття не могли іти правильно. Все тягне туди ближче фронту, хочеться бути в тому пеклі, яке придумали собі люди. Вісті кружляли всякі. Багато розказували ті, що самі щось почувли. Газет і далше не було. Нічого певного нема, одно тільки всім видно: німці йдуть на Україну великими силами. Що в них на думці, яка будуччина України? — знова бере сумнів.

7. III. — З самого ранку йшов бій і все на одному місці. Хотілося зараз же піти на вал, щоб подивитися на все зблизька. Таки не вдержав я і пішов за Земство, бо роботи не було. Грошей учителям не видавали, збирати на учительську спілку не можна було і за порадами ніхто не звертався. Коли б не те, що треба було списати всі помічні прилади в Земстві, то робота не вистарчила б і на хвилину. На село їхати годі, бо не пускають і небезпечно, бо скрізь по повіті ще багато большевиків. Вечером пускали чутки, що гайдамаками взятий Ромодан, що в Полтаві козак донські і пр. Розуміється, що всі ті відомості це тільки здогадки. Між українцями, навіть розумнішими, велика

тривога. Все таки думають, що німці поневолять Україну. Я покищо не піддаюся таким думкам і вірю, що все буде гаразд. Гук гармат навіває на мене дивний настрій. Ранені німці примушують мене черпоніти, що я, українець, сиджу спокійно. Тому хочеться мені поступити в Гайдамаки. Боротись за Україну це мій обов'язок. І виконати його треба.

8. III. — Заходив до коменданта міста Лубень і лубенського повіту о дозвіл їздити по селах, скликати збори "Просвіти" і сільські сходи, але такого дозволу мені не дали. Воєнний стан, строга цензура і пр., треба кілька день пождати. Хоч як треба бути тепер на селі, хоч селянство розагітоване большевиками, хоч буйні пристрасти ще не заспокоїлись — порадити нічому і ніяк, бо "тепер треба робити все по закону". Тільки в канцелярії не робиться по закону, бо розмовляють по російськи, а був приказ писати і говорити тільки по українськи. Сидів я в Земстві і переписував каталог тих научних предметів, які давно лежать в Земстві і не використовуються. Стріляння не дуже було чути, бо фронт посунувся далше до Ромодану і Хоролу. Поведінка місцевих українців взагалі, а молоді зокрема, дуже погана. Говорять про те, що прийшли німці і поводяться як побідники, а переводять ревізії хліба, сіна і других споживчих предметів, грошей не платять і навіть квітацій не видають на ті предмети, які забирають для себе лично, а не для військових частин. Чуються балачки про грабівку, насильства і пр., про нову неволю, яку несуть німецькі війська, але разом з тим нічого не робиться, щоб та неволя не прийшла. Мені довелось бачити і чути таке: На валу, відки видно всю позицію, в тепленьку годину зібралось багато народу, щоб побачити кровавий бенкет. Туди заходили і німці, навіть їхні старшини, щоб оглянути ситуацію. Деякі люди сиділи тут зранку до ночі, навіть обідати не ходили. Це були справді ті люди, які захоплювались невиданим зріщем, а то з цікавістю стежили за ходом боротьби і трепетали при кожному відході українських чи німецьких частин. Але ж багато зібралось і таких, яким байдуже було до стріляння. Між іншими була така картина: На березі, над проваллям, лежав чоловік в солдатському убранню. На йому розлігся учень семинарії, чи студент, а біля їх сидів учень гімназії. Всі вони балакали про щось недбало, а далі один, вказуючи на гарматні вистріли, сказав: "Українці наступают". На це учень, що лежав, відповів: "Хіба ж це українці, це німці, — які там українці". Так справді не українці наступали, бо українці ледачі, лежать догори черевом, покинувши школу, бо в школі нудно. Німець, що від дитинства до 20-го року життя працював як віл, тепер покликаний на воєнну службу, проливає кров, а син невольничої України ще посміхається з завзятого німця. Ой боюся я того сміху. Боюся, щоб наша ледачість не загубила свободи.

9. III. — Після вчорашнього засідання Курської Ради, нині йшов відгомін в Шкільній Управі. В Земській Управі діло не налагодиться. Молоді люди не привикли до постійної важкої умови чи господарської

праці, втратили голови, опустили руки й ще більше розпустили язика. Все не так як їм хотілося, тут не демократично, там надто демократично, тут думають по старому, там зовсім не вмюють думати, а мені здається, що всі ті молоді люди, тільки за малими виїмками, несподібні ні до думки, ні до праці. Вже другий раз став я свідком непорозуміння в Управі і це дуже мене бентежить і працювати в таких відносинах неможливо.

10. III. Ще раз ходив я до команданта, бо поїхати на село треба конче. Але сьогодні не-то-що не одержав дозволу на виїзд, а удостоївся ще й довгої промови, чи науки, від пана команданта. Аж соромно стало за того старого чоловіка, що говорив таку нісенітницю, яка купи не держалася. Режیم старий начебто введений тому, щоб поставити на законі все життя. Таке то воно, але лишко в тому, що люди не розуміють що таке закон, бо по закону ніколи не жили і закону не придержувалися. Дожидаючи закона і я буду сидіти дома, а село най хоч і пропаде, або організуєсь проти Укр. Центр. Ради, або панів, що запросили собі на поміч Німців. —

12. III. — В Земстві було доволі роботи. Приходила ще раз п. Яковська, що хотіла б стати районним інструктором. Після довгих балачок рішила подати прохання, зараз його оставила, Шківська Упрва, не питаючись мене, призначила її. Від повітового комісара адвоката Супруненка, передав земський голова дозвіл на те, що можна їздити по селах всім працівникам Земства, котрі по службовим обов'язкам повинні виїздити.

14. III. — Зранку сидів я на станції і дожидав поїзда. Людей було багато. Багато знайомих. Верталися до Києва пп. Шемети, що були на похороні брата, який застрелився в Лубнях. Цікаві велися балачки, ще більше було смішних моментів. Незвичайно цікава була картина, коли ввійшли Шемети. Говорили вони зі знакомими, а зі сторони приглядався їм народ, між іншими два кельнери. Їх іронічні погляди, якась погорда до "поміщика", якому відібрали землю і він опинився без хліба, дуже щиро малювалися на обличчях тих неосвічених, некультурних молодиків, що за свою легку працю одержували по 300 карбованців. А Шемет? Що він тепер в порівнянні з кельнером. З Лубнів вїхали ми коло четвертої години.

15. III. — Цілу ніч їхав і тільки вранці був в Дарниці. Довелося мені їхати з українськими козаками, що їхали у Київ за амуніцією і прочим зряддям для відділу, який формується в Лубнях. Враження від козаків дуже негарне. Дисципліни нема, охота до праці ще менша, вся їхня завзятість в тому, що добре п'ють горілку і мабуть ховають кожний для себе якісь неясні думки. По п'яному один козак вибив хазяїна ресторану в Гребінці. Взагалі пристрасти у тих молодих юнаків дуже багато. Грають в карти. Програють гроші тисячами. Тільки через лінивість козаків втратив я цілий день. Вечером приїхав до Києва.

16. III. — Полагоджував різні справи. Заходив до міністерств —

освіти, внутрішніх справ, земельних справ і до інформаційного бюро. В відділі позашкільної освіти бачив п. Русову, передав їй повідомлення про те, що в нас вільні посади районних інструкторів, а вона поінформувала мене про те, що далі думає робити відділ. В інформаційному бюро не почув нічого нового. Бюро поставлено поганенько. З полудня був в Дніпровському Союзі замовляти книжки.

17. III. — Ходив по крамницях і книгарнях за книжками. Накупив книжок більше чим на 500 карб. Дуже жаль, що не було в мене більше грошей. Книжки виявились добрі і зараз треба їх розпродувати по селах. Прислухався я до розмов, які ведуться між киянами. Українська інтелігенція обурюється на теперішнє міністерство, називає його узурпаторським і пр. Це все тому, що кожному середньому чоловікові хотілось би бути міністром. Про панів, поміщиків і говорити нічого. Для них міністерство є ще грабіжницьким, а Грушевський, що вписався в партію Соц. Рев., нечесний і пр. — людина або старичок, що з глузду зійшов. В українському війську теж негарно. Незгоди, партійні і особисті справи висуюються на перший плян, а загально, народня справа хай пропаде. Кому яке діло до народних справ, коли тепер кожний гається за почесами і матеріальними користями. Один тільки український полк Січових Стрільців в одинокою обороною Української Держави. Кожного дня до Стрільців приходять нові люди, перебігають з австрійської армії і вписуються ті, що живуть в Києві. Багато допомагають українцям німці. Своїх військ держать в Києві доволі і мабуть тільки вони спляють виступи чорної сотні і тих большевиків, що лишилися в Києві. На українських полонених, що сформували відділи в Німеччині і від німців одержали одягу і зброю, не дуже можна надіятися, бо вони, як взагалі місцеві українці, дуже піддаються впливам кацапів. Виступ проти українських елементів не удався. Маніфестацію 16 березня заборонено, хоч устроювалась під маркою святкування роковин революції. Взагалі треба сказати, що великороси, піддержані жидами, починають погану політику. А з ними ще церемоняться. Після всіх денних турбот пішов я до опери. Грала "Гугенотів" Майєрберга. Опера гарна і співаки добрі. Після тієї розкоші, яку дали мені співи і музика, тепла нічка нагородила мене примусовою безсонницею.

18. III. — Думав, що поїду сьогодні до Лубнів, але поїзди не ходять, а ешелон, з яким приїхав до Києва, повинен нагрузити шість вагонів. Цілий день пропав. Вечером був я на виставі "Богдан Хмельницький" в Національному Театрі. Знакомі артисти пригадали мені Полтаву і ті гарні хвилини, які пережив я в літі.

20. III. — Цілий день ходив по Києві і шукав книжок потрібних мені особисто. Вечером зайшов до Шеметів, щоб розвідати, коли поїде ешелон. Застав там сотника Деркача, начальника ешелона, і з ним пішов до арсеналу, де стояв поїзд, яким повинні ми були вертатися до Лубнів.

21. III. Цілий день працював в арсеналі разом з козаками. Грузив вагони, заточував вози з гарматними набоями, носив різні речі потрібні для упряжі коней і для артилерії, сторожив, замітав хату і пр. Щоб не гайнувати марно часу, став я за робітника і працював не гірше за других. Козаки ще гіршими показалися тут чим в дорозі. До роботи дуже ледачі, більше охоти в їх до п'ятики та ще дечого.

22. III. — Другий день просидів при ешелоні і робив, що приказали. Роботи при погрузці не було, бо грузили набой наняті робітники, тому більше вештався я в вагоні, носив козакам що було потрібне, ходив на базар, дижував і пр. Вечором приїхали ми на Київську товарну станцію, а пізно в ночі виїхали на Дарницю.

Відбувся похорон відомого письменника Івана Нечуя - Левицького. Дуже мені було жаль, що не був на похороні.

23. III. — Приїхали на Пост-Велинськ, але далше не можна було рушати, бо перед мостом на Дніпрі усунувся поїзд. Цілий день простояли ми серед поля. До Києва їздив я трамвасм, але пробув в місті недовго.

24. III. — Приїхали до Дарниці. Тут ще грузили вагони, а з полудня виїхали на Лубні.

25. III. — Тільки рано, около 8 год. були ми в Гребінці. Тут довелося довго ждати і тому я виїхав першим поїздом, який їхав на Лубні. Так остаточно розв'язався я з "українським" ешолоном. Дуже вдоволений був, що не бачитиму більше п'яних лиць, не чутиму поганих балачок і зможу спокійно заснути в своїй хаті після півтора тижня бурлакування і спання на дошці. В Лубнях відбувалися два селянські з'їзди і землевласників і членів Селянської Спілки. Люди, що за большевицького панування мовчали і страху ради не протестували проти постанов Сільських сходів, тепер підняли голови, щоб обороняти ту землю, яку добули працюючи гірко, коли нероби грілися на сонці. Тепер не віддадуть неробам цієї землі. Вибрали делегацію до Центральної Ради, щоб вона припинила переведення в життя закону про скасування права власности на землю. З'їзд представників Селянської Спілки перед грізним словом селян землевласників — трохи поступив, бо на якийсь час залишив недоторкальними ті хазяйства, які мають не більше як 9 десятин. Волосні сходи можуть ту норму піднести, коли визнають потрібне. Це вже добрий поворот до уступок можна надіятися, що справа з землею буде поладжена як слід. Землі нетрудових хазяйств всі відбираються.

28. III. — Рано було засідання Ради Учительської Спілки. Вечером пішов я до Засуля з учителем Діденком. Селяни не збираються вже вечорами, бо почалася робота в полі. Тільки від Діденка зібрав я потрібні інформації, переглянув бібліотеку "Просвіти" і Українського Полку, яку той кинув, тікаючи від большевиків.

29. III. — Рано в Земстві розділював я книжки для районних учительських спілок. Довго довелося мені балакати з новим районним інструктором п. Яновською. Аж нудно від тих балачок, які так люб-

лять вести жінки. Вечером був я на засіданню Курсової Ради, яка управляє курсами для дорослих в Лубнях.

30. III. — Кінчав роботу з книжками для районних учительських спілок, а вечером читав лекції в двох відділах вечірних курсів. Слухачів було мало, бо курси не були як слід зорганізовані. Багато жидів не прийшли, мабуть тому, що заходила субота. Слухачі дуже мало розвинені. Української літератури і мови не знають і других наук теж знають небагато.

31. III. — Рано зі своїм діловодом пішов я до Круглика, щоб покінчити справу з бібліотекою. Вияснивши, що і як треба робити, вернувся я додому і скоро пішов до Пісків на збори Селянської Спілки. Людей зійшлося багато. Обговорили земельне питання, яке вирішують дуже легко, бо поміщика нема. Від багатших селян забирають землю і дають бідним, але все проходило спокійно. Трохи гірше поставлена справа з "Просвітою". Книжок не читають, голова — учителька Вайда багато книжок поконфіскувала, а всю роботу в "Просвіті" звела до того, що запросила аматорів з Лубнів і вони поставили дві вистави. Постаюбно зараз же купити книжок і якнебудь оживити "Просвіту".

14. IV. (Нового стилю). — Хотів поїхати в Луку, Тишківської волости, але коней не дали. Другий раз заповів я зібрання в Луці і другий раз не поїхав. Що скажуть селяни не важко догадатися. Мабуть не благословитимуть. В городі роботи не було. Хотів я було піти на археологічну прогульку, в монастир, яку вів п. Стелжецький, але спізнився. Осталось одно — робити порядки дома. О год. 12 почалася процесія на гріб Кирети, якого вбили большевики. Сумна це була процесія. Промовці ще більше наводили суму, бо пригадали ті тяжкі хвилини неволі, які довелося прожити під большевиками. Але найбільше враження зробила панахида. Сумний і дуже гарний спів, глибоко зворушували душі і навівали багато дум. Велична ця хвилина, не забудеться ніколи.

16. IV. — Рано виїхав до Оржиці, щоб переглянути бібліотеку і виготовити або справити каталог. В Оржиці бібліотека упорядкована, каталог виготовлений, тільки не переписаний. В Зарозі бібліотека найкраща. Багато книжок, є уся майже клясична русска література і читачів багато. Книжки беруть люди і з чужих сіл, хоч частіше учні. В зимі відбувалися в Зарозі курси для неграмотних. Дванадцять людей вивчилися писати. В Оржиці курси почалися, але не покінчилися. В самій "Просвіті" виїшло непорозуміння. Люди почали ворожо ставитися до членів Ради, голова і кілька членів Ради зріклися, але Сільський Союз висказав довір'я Раді і вона осталася. Улаштовано дві вистави, які дали більше як 500 карб. прибутку. За ті гроші думають купити книжок, щоб поповнити український відділ своєї бібліотеки.

17. IV. — В бібліотеці переглянув книжки, вибрав ті, які треба обложити, а коло полудня виїхав до Лубнів. По дорозі в Оржицю і з поворотом стрічав я селян із Чутівки, що їхали як свідки до Лубнів,

щоб розказати про "славні подвиги" Лубенського куріня. Негарно поводитися курінь, але і селяни не святі. Економію розграбили, одного сторожа вбили, другого побили, а кажуть, що вони невинні. Не знаю, як розсудила слідча комісія селян з козаками, та покарати можна було і одну і другу сторону.

18. IV. — Дуже скучна робота в самих Лубнях. Відносини Шкільної Ради з Земством не налагоджуються. Другий раз сьогодні читав я лекцію на вечірних курсах, замість загального курсу літератури, треба мені переходити самі елементарні відомості з української мови, бо слухачі ледви грамотні і українського письма зовсім не знають.

19. IV. — Почав приготувати справоздання для департаменту позашкільної освіти, при міністерстві освіти. Ходив в міліцію, щоб добути дозвіл на виїзд у Галичину і тут сказали мені, що такий дозвіл може дати тільки міністерство. На курсах читав третю лекцію. Від інж. Фідровського переняв я всі діла Повітової Спільки "Просвіти". Голова Спільки Фідровський виїздить до Києва на постійну посаду.

20. IV. — В Земстві даліше виробляв справоздання, а з полудня виїхав до Пісок на загальні збори "Просвіти". Голова "Просвіти" А. Ф. Вайда зрікся своїх обов'язків, бо не може знести того ворожого настрою селян, який помічас довший час. На збори прийшло дуже багато людей. Настрій на зборах був пригнічений, бо якраз тоді вїхали в село гайдамаки і висікли нагайками двох чоловіків, добре тільки, що не знали у кого є оружжя. Мабуть козаки нагнали страху селянам і вони заховувались дуже спокійно. Острих виступів проти Ради "Просвіти" не було. Вся вина голови і других діяльних членів Ради була в тому, що не читались лекції на політичні теми. Остаточно перевибрано тільки голову, а паню Вайда оставлено заступником голови... Ночував я у Пісківського священика. Робить він дуже гарне враження. Сам хотів би працювати, але кожне непорозуміння знеохочує його до роботи.

22. IV. — Прийшла телеграма з Полтави, в якій закликається всі "Просвіти" на губернський з'їзд "Просвіт" 10-11-12 травня нового стилю. Дуже негарний час вибрали панове організатори — розуміється тільки для мене. Перебили мені всі плани. Нічого робити. Повідомив всі "Просвіти" через волосні управи, а кілька представників приїде — побачимо. Мені треба остатись до З'їзду, бо справа "Просвіт" дуже близька моїй роботі і питання, які вирішуватиме з'їзд, можуть змінити плян моєї діяльності.

25. IV. — Рано виїхав до села Шершенівки на іспити. Випускних дітей було шістнадцять і іспити протягнулись до вечора. Враження дуже слабе. Загальні знання учнів невеликі. Мало знають історії і географії Росії, ще менше історії України. З природознавства зовсім нічого. По програмі пройшли тільки рахунки і релігія.

28. IV. — Думав, що бодай сьогодні піду на археологічну екскурсію улаштовану проф. Споллецьким, але п. Вадимів прохав мене, щоб поїхав на екзамінацію до Оржиці. Тільки о год. 12 прибули ми

зі Стасенком до школи. Випускних дітей було 24 і екзамени затяглися до 11 год. вечора. Враження краще, ніж те яке зробили діти в Шершенівці. Говорили краще, більше добули загального знання та з історії і природознавства. Екзамін перебив нам справу з "Просвітою". Відбувалося засідання ради "Просвіти", на якому хотілося мені бути, бо "Просвіта" в Лубнях ледви животіє.

29. IV. — Скоро світ мене збудили, щоб не опізнився на поїзд до Києва. На жаль довелося ждати поїзду до 2 год. по пол. По дорозі різні люди розказували усякі дива про події в Києві, але не хотілося вірити всьому.

30. IV. — Приїхав до Києва о 3 год. рано. Довго сидів на станції, ще довше ходив по місті і шукав кімнати. Багато вулиць сходяв, але тільки після двох годин блукання найшов кімнату. Добре, що знакомих Господь післав, а то пропав би був з нудьги. Коло 10 год. зайшов я в Інформаційне Бюро і тут тільки розвідався про той переверот, який справді відбувся в Києві. З'їзд хліборобів землевласників, великих поміщиків, виніс постанову, що під теперішню хвилину єдиним ризиком може бути Гетьман. Він зараз же явився і прийняв владу. Так настав на Україні Гетьман — ясновельможний Павло Скоропадський. Написали і післали Гетьманові адрес, він відповів тепленькими словами, яким не вірили і ті, що з гетьманом говорили (Шемет і др.). Різні думки насуваються тепер. Чи це німецька інтрига, що повинна довести до цілковитої окупації, чи ізоляція від Росії, а може початок наближення з нею. Покищо положення дуже темне. Міністерства ще не складено, але розбросання Січових Стрільців і полонених (синожупанників) вказує на те, що політика піде в ворожому напрямі до українства і в самостійній Україні. Бачився з Б. М. Мартосом, був у Шеметів, але враження з бесід лишилося дуже пригніченим. Розказували про останні події, про арешт міністрів, про ранення Грушевського — начебто галичанином москвофілом і пр. Мартос нарікав, що все пропало, бо людей нема. Шемети пили здоров'я Гетьмана. Події з Гетьманом не дозволили мені покінчити свою справу. Пропуску не дістав, бо за ним треба було йти до міністерства закордонних справ, тільки добр. Русова дала мені дуже гарне посвідчення.

1 V. — Першого травня, робітниче свято, пройшло без шуму, без маніфестацій, тихо і спокійно. Робітники не працювали, крамниці, хоч не всі, були замкнені, але свята в дійсності не було, бо німці, а може вже і Гетьман не дозволив. Зате приготувань було без кінця. Скрізь по вулицях були розставлені кулемети, пандирники крутились як навіжені, проходили цілі відділи німецьких військ, за кожним деревом ховався німець, навіть на кришах ховалися німці. Ось як бережуть порядку на Україні. Розуміється, що в таку пору нікому було думати про маніфестацію. Газети вийшли, але не всі. "Рада" і "Народна Воля" не побачили світла. Цілий день бігав я за книжками. Вечером був в опері. Грали Кармен.

3. V. — Велика П'ятниця, сумний день, але ж до церковної жалоби прилучилась і національна. Нове правительство почало вже свої розправи з дотеперішніми представниками уряду. Почалися арешти, труси, пошукування і пр. Аж гірко від такого життя. Було заарештовано Шкільної Управи, обговорювано деякі прохання о посади районних інструкторів, але не призначено нікого. Вечером поїхав я до Матятівки на іспит. Дітей було тільки п'ять, тому іспит скоро покінчився. Враження і тут не дуже добре. Діти не дуже підготовані, дуже слабо знають релігію, а за те краще географію і рахунки.

5. V. — Великдень, третій Великдень на чужині, далеко від дому. І хочеться мені поїхати до дому і боюся того, що там застану. Чогось дрожу цілий, коли згадаю, що скоро треба буде таки поїхати.

СПИСОК УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ КАПЕЛЯНІВ В АВСТРИЙСЬКІЙ АРМІЇ В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ АКТИВНІ КАПЕЛЯНИ

Калята Антін
Ковальський Олександр
Кишакевич Йосиф
Куницький Кассіян — в твердині в Перемишлі — помер 22 жовтня 1918, в гарнізонівім шпиталі ч. 14 у Львові.
Ломницький Антін — при 24-ій дивізії піхоти — попав в російський полон.
Д-р Нагорянський Микола — при Фельдвікаріяті
Озімкевич Іван
Панасевич Дмитро
Садовський Володимир-Домет — 4-та дивізія кавалерії — попав в російський полон.
Шурко Фелікс, стаціонований в Боснії — капелян при 8-ій кавалерійській дивізії, помер на холеру в Нагімігалі, на Угорщині.

РЕЗЕРВОВІ КАПЕЛЯНИ НА ЧАС ВІЙНИ

Адам Іван
Амброзьяк Іван
Артимишин Олекса
Базилевич Анатоль
Базилевич Теодор
Балинський Лонгин
Бачинський Евзевій
Бачинський Степан
Бачинський Юліян Михайло — Ляндвер Інфантерія Ч. 35, попав в італійський полон.
Д-р Богачевський Константин
Боднар Порфірій, ЧСВВ.
Боднар Євген
Боднар Микола
Будний Теофіль
Будзенко Григорій
Бріль Микола
Брицький Василь
Вань Лев
Волянський Микола
Болчук Ігнатій
Воробець Стефан
Гаврищак Андрій
Гадзевич Онуфрій — полк піхоти Ч. 33 — попав в російський полон.

Гаркавий Лев — в гарнізонівім шпиталі Ч. 3. в Перемишлі.
Гентіш - Янишин Микола
Гнатковський Еміль
Д-р Гординський Теофіль
Горняткевич Іван
Гринь Іван
Гошовський Євген
Горчинський Еміліян
Гут Алексей
Демчук Антін
Демчук Володимир
Дідуник Микола
Добрянський Посиф
Дутчак Яків
Зафійовський Адріян
Загайкевич Корнило
Зелений Мельхіор — ранений при полку піхоти Ч. 26.
Зінкевич Михайло — полк піхоти Ч. 80., попав в російський полон.
Жовнірчук Михайло
Жупанський Петро
Іванець Йосиф
Іванчук Семен
Ілевич Володимир
Д-р Ішак Андрій — полк піхоти Ч. 24.
Каленюк Еміліян
Каленюк Зенон
Каленюк Роман
Каровець Макар'ї ЧСВВ
Качмарчик
Кашуба Петро
Кіжак Віктор — Резервовий Шпиталь Ч. 6/6 — помер 4 січня 1916, у Львові на віспу.
Кирилюк Василь
Ковальський Кирило
Колтонюк Іван
Колтунюк Мирон
Д-р Колтун Дмитро — попав в італійський полон.
Кобіляк Андрій
Комарницький Михайло
Козій Константин
Котис Володимир — полк піхоти Ч. 77., попав в російський полон.
Косович Іван - Олександр
Козак Рафаїл
Кузьма Василь
Кузик Корнило
Кушлик Євген

Кушкевич Михайло
Д-р Лаба Василь — попав в італійський полон
Левицький Теодор
Левицький Милош
Лебедович Іван — Вишкіл I-ої Армії, Полк піхоти Ч. 77., попав в італійський полон.
Лободич Роман — полк піхоти Ч. 89., попав в італійський полон.
Любович Микола
Манько Лев, ЧСВВ.
Менцінський Юрій, ур. 1885 р., ординований 1911 р., живе в ЗДА.
Мартиник Іван
Д-р Масцюх Василь — попав в італійський полон.
Олексин Василь
Пасічинський Теодор, полк піхоти Ч. 9., попав в російський полон.
Паславський Михайло
Пелех Василь, полк піхоти Ч. 9., попав в російський полон.
Д-р Пелліх Володимир
Плавюк Іван
Престашевський Володимир
Прокурат Михайло
Проскурницький Стефан, поляг 29 вересня 1917 р. пострілений гранатою в голову.
Притуляк Микола
П'ясецький Микола
Рак Теодор
Рачковський Генрих
Рейнарович Йосиф, ур. 1886 р., ординований 1909, живе в ЗДА. Був на італійським фронті в 1918 р. в Monte Salona, полк піхоти Ч. 9.
Ріпецький Мирослав
Роснецький Олександр
Савойка Теодор
Самотулка Володимир
Сембратович Лев - Ізидор
Семчишин Петро
Д-р Скобельський Лев
Слонський де Остоя Юліян, при Фельдсуперіаті в Перемишлі.
Скоробогатий Іван
Соболта Модест, полк піхоти Ч. 77., помер на тиф 5 квітня 1915 в воєнному шпиталі Ч. 7/7.
Степаніна Василь
Сенів Михайло, полк піхоти лядверів Ч. 22.
Телішевський Василь, польовий шпиталь Ч. 4. в твердині в Перемишлі, попав в російський полон.
Ткачук Тома
Тимчук Іван
Тустановський Кирило

Уляницький Антін
 Хома Максим
 Хомань Матвій, помер 15 грудня 1916 р. в шпиталі I-ої Гірської Бригади в полудневім Тиролі з побиття лявіною.
 Хомишин Ніль, ЧСВВ.
 Хировський Стефан
 Хрущ Григорій
 Д-р Цегельський Ігнатій
 Цегельський Антін
 Цегелик Іван
 Чавс Петро
 Чайківський Омелян
 Чайківський Теофіль
 Чекалюк Богдан
 Чорний Віктор
 Фединський Іван, Ляндштурм полк піхоти Ч. 19., попав в російський полон.
 Фенчинський Глярій
 Шанковський Ріттер фон Евген
 Шпіцер Семен
 Шебец Володимир
 Юрик Петро
 Юрик Микола, Ляндштурм полк піхоти Ч. 19.
 Юзвяк Михайло
 Юзич Стефан
 Ярема Теодат, Резервовий Шпиталь в Шенберг на Моравії, помер там 24 грудня 1916.

КАПЕЛЯНИ ПРИ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРЕЛЬЦЯХ

Базилевич Анатоль
 Іжак Микола, попав в російський полон.
 Пшепорський Андрій
 Фацієвич Юліян

ЗАКІНЧЕННЯ

Книжка "Полеві Духовники Української Галицької Армії" познайомлює читача з постатями українських католицьких єрархів і священників, що на протязі довгих років орали народну ниву та приготували шлях для подій новітньої історії. За їхнім часто почином і співпрацею творились культурно - освітні, господарські й спортові товариства, кристалізувалась національна свідомість, виростали кадри майбутніх громадських діячів.

На тому тлі малюються силуетки полевих духовників Української Галицької Армії, що в слушний час, разом зі своїм народом підняли прапор незалежності. Вони заступлені постатями різного віку. В однострою полевого духовника Української Галицької Армії знайшлися старші священники, що пішли слідами своїх синів, а також ті, що стояли на порозі родинного щастя. Всі вони совісно, аж до самопожертви, сповняли свої обов'язки і часто були символом витривалості і відданості справі. Деякі з них впали в нерівному бою з наїзником, а ще більше скосила жахлива пошесть — тиф. Ті, що залишилися живими, ділили долю і недолю полонених, але не переможених. В повосних часах вони знову станули до праці для рідного народу та плекали далі ідею незалежності.

Матеріали, зібрані в книжці, подають лише малу частину жертвенної праці українського католицького духовенства для рідного народу. Коли б ми хотіли мати повний образ, треба б перейти по черзі парафію за парафією та заглянути в історію творення всіх установ на західно - українських землях.

В державних народів при міністерствах війни переховуються архіви — у нас їх немає. Відтворити минуле сьогодні, далеко від рідних земель, неможливо, бо і самі інституції зруйновані, а з ними пропадає також пам'ять про їхніх основників. Новіші історичні події і зуб часу немилосердно прикривають усе серпанком забуття.

Цим треба пояснити також те, що деякі постаті в цій книжці опрацьовані докладніше, інші тільки побіжно. Навіть список полевих духовників і тих учасників визвольних змагань, що по війні закінчили теологічні студії, не є повний.

Чи потрібна така праця? — може спитати дехто.

Я піднявся її, щоб рятувати від забуття світлу пам'ять українського католицького духовенства в Галичині і тих священників — синів України, що разом зі своїми вірними творили ту частину нашої історії, що йі на ім'я "Листопадовий Зрив".

І якщо цей малий почин — книжка "Полеві Духовники Української Галицької Армії" зрушить серпанок забуття, — оживить постаті полевих духовників і дасть почин другим до збирання матеріалів, — то сміло можна буде сказати, що вона своє завдання виконала.

Мило мені ще скласти сердечну подяку всім, що пішли назустріч моїм проханням і подали окремі статті або надіслали спомини, як учасники Визвольних Змагань в Українській Галицькій Армії. Зокрема дякую Вп. Панам Степанові Шахові, кол. директорів української державної гімназії в Перемишлі і Василеві Мудрому, кол. віце-маршалкові польського союму, яких я просив написати статті, щоб вони, як світські особи, висказали свої думки про працю українського католицького духовенства для рідного народу. Сердечна подяка належиться Впр. О. Мітратові д-рові Василеві Лабі, як начальному духовникові УГА., та о. Ісидорові Сохоцькому, які дуже прихильно поставились до моїх прохань і радо подавали потрібні інформації. П. проф. Д. Горняткевичові дякую за переслання матеріалів з Вісників Державного Секретаріату Державних Справ, п. Дмитрові Микитюкові, видавцеві "Українська Галицька Армія" за практичні поради і передання мені деяких матеріалів, а ПП. д-рові Левові Мидловському, проф. Степанові Конрадові, мгр. Іванові Скочиласові, з Філадельфії, за безкорисне виправлення мови і переведення коректи. Зокрема дякую ПП. д-рові Григорові Лужницькому і редакторів Богданові Кравціву, які переглянули і справили матеріали.

Належиться також щира подяка українській пресі, а передусім тижневикові "Наша Мета", з Торонта, за безкорисне поміщення оголошень і статей, зв'язаних з виданням цього збірника.

о. Іван Лебедович

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська Галицька Армія — матеріали до історії — том I і II Дм. Микитюк. Вінніпег, Канада, 1958.
2. Що дали греко-католицька Церква і духовенство українському народові — о. Ісидор Сохоцький — Філадельфія 1951.
3. Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях у 1918—23 рр. Сидір Ярославин, Філадельфія 1956.
4. Лемківщина і лемки — Історично-Побутова Монографія — Мгр. Володимир Бучацький, Торонто 1961.
5. Було колись — о. Остап Гайдукевич.
6. Від Легенд до Правди — д-р Лонгин Цегельський — Нью Йорк-Філадельфія 1960.
7. Українська Армія в боротьбі за Державність — Лев Шанковський — вид. "Дніпрова Хвиля".
8. Юнацтво в обороні Рідної Землі — Володимир Татомир — Вид. "Молода Просвіта", Філадельфія 1960.
9. "Естеррайх-Унгаріше Католише Мілітерзаельзорге ім Вельткірпе" — Д. Віктор Ліпуш — Грац 1938.
10. Між Сяном і Дунайцем — Степан Шах — Видавництво "Християнський Голос", Мюнхен 1960.
11. Календар тов. "Просвіта" 1923 — "Блихари на Великдень" в Сокалі в 1919 р. Степан Шах.
12. Кривава Книга — Матеріали до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918—1919 р. Відень 1919 р.
13. Ювілейний Альманах Українських Католицьких Богословів Перемиської Епархії — збрала редакційна Колегія, Перемишль 1937, стор. 271. — Накладом Греко-католицької Духовної Семінарії в Перемишлі.
14. Жалібна книга.
15. "Наша Мета" Греко-Католицька Церква і Українська Державність 1918-20 років. — Анатоль Курдидик — 4 жовтня 1952.
16. "Наша Мета" Ч. 48. з 29 листопада 1959 р.
17. Літопис Червоної Калини 1930 р. "Звіти і Документи".
18. Лікарський Вісник за січень 1960 р. "В Мареві злиднів і пошестей" стор. 5-11. Д-р Микола Терлецький.
19. Голос Комбатанта Ч. 5. Нью Йорк 1960 р.
20. Голос Христа Человіколюбця Ч. 9 (93) з 1958 р. стор. 147-150. "Їхня Віра", О. Кухарек
21. "Перший Листопад 1918 р. в Теребовлі" — Д-р Антін Заплітний.
22. Угнів і Угнівщина — Історично Мемуарний Збірник: Український Архів Т. XVI, стор. 101-189.
23. Моє Служіння Україні — о. Йосафат Жан
24. Великий Митрополит — о. Йосафат Жан.

ПОАЗБУЧНИЙ СПИСОК
ІМЕН ОСІБ, ЗГАДАНИХ У КНИЖЦІ

А

Абрагамович Давид, пол. політик, 144
Абрагамович Михайло, о., парох, 237
Абрисовський Лев, о., парох, 237
Абрисовський Омелян, о., шк. інспектор, 241
Адам Іван, о., пол. духовник, 299
Адріанович Леонтій, о., парох, 237
Александрович Йосиф, о., парох, 237
Алексевич Микола, сотник, 174
Амброз Іван, о., пол. духовник, 81, 299
Андрейчук Петро, богослов, 229
Антаганенко, лікар, 261
Антонович Михайло, о., парох, 237
Апостол Василь, богослов, 229
Аркас Микола, полковник, 173, 174
Артимишин Олекса, о., п. духовник, 229
Артимович Вероніка, монахиня, 242
Афонович, нач. земськ. станції, 284, 287

Б

Бабій Василь, сотник, 222
Баб'юк Андрій (Ірчан), 145
Бадан Йосиф, о., парох, 43
Бажанський Йосиф, о., композитор, 26
Базилевич Анатоль, о., пол. духовник, 81, 91, 197, 299, 302
Базилевич Теодор, о., пол. духовник, 299
Бакітько, сотник, 225
Бала Йосиф, о., ЧНІ, пол. духовник, 78, 81, 185
Бала Михайло, о., парох, 239
Балько Володимир, о., парох, 61
Балнський Лонгин, о., пол. духовник, 299
Балнський Фердинанд, сотник, 196
Бандера Андрій, о., пол. духовник, 32, 46, 81
Бандера Степан, провідник ОУН, 184
Баранік Северин, о., ЧСВВ, 18, 241
Баранецький Микола, о., парох, 43, 44
Барановський, о., парох Дарахова, 46
Барановський, о., парох Темерівки, 61
Барановський Евстахій, катехит, 240
Баранський-Марчак Омелян, о., пол. духовник, 81, 92, 93
Барвінський Олександр, д-р, лікар, 176
Бардах, д-р, лікар, 128, 130

Барик, о., парох, 64
Баричко Михайло (Іван?), о., пол. духовник, 81, 90, 91, 237
Бартків Евстахій, декан, 237
Баріко, дир. банку, 197
Бауер, заст. губернатора, 225
Бачинський Володимир, о., парох, 38
Бачинський Евзебій, о., пол. духовник, 26, 81, 237, 299
Бачинський Іван, о., парох, 237
Бачинський Олександр, о., крилошанин, 237
Бачинський Степан, о., пол. духовник, 299
Бачинський Степан, кіннотчик і пізн. священник, 229
Бачинський Юліян-Михайло, о., пол. духовник, 299
Бачинський, о., парох Ріпчиць, 44
Бачинський, о., парох Блйковець, 58
Безручко Марко, генерал, 219, 225
Белей Олекса, поручник і пізн. свящ., 229
Беншій Андрій, о., декан, 42, 240
Березинський, о., парох, 66
Березовський Роман, о., парох, 46
Березовський Тома, о., парох, 237
Березюк Михайло, о., завідатель, 241
Берерський Юліян, богослов, 242
Бертман, кардинал, 225
Бетер, о., декан, 183
Бігарій Климентій, четар, 251
Бігун Богдан, ук. богослов, 229
Бідолах Герман, монах ЧСВВ, 242
Бізанц Альфред, полковник, 121
Білевич Прохима, монахиня, 242
Білецький Андрій, о., ген. вікарій, 215, 237
Білик Нестор, д-р медицини, 142
Білик Олекса, о., сотрудинок, 239
Біликевич Омелян, о., парох, 241
Біликевич Теофіл, о., парох, 240
Білинський Віктор, о., парох, 54
Білинський Симеон, о., парох, 240
Білинський Степан, о., катехит в Жовкві, 240
Білинський Ярослав, о., парох, 241
Білинський, о., катехит в Самборі, 42
Білинський, о., парох Ріпчиць, 44
Білинський, суддя в Скалаті, 63

Білинський Юліян, суддя в Калуші, 47
Білозор Володимир, д-р, лікар, 168, 169, 176, 197, 206, 217
Білозір Іван підстаршина, 169, 208
Біляк Степан, д-р, 134
Бінешток, студ. медицини, 107
Бірюков, археолог, 261
Благий Микола, поручник і пізн. свящ., 229
Блозовський Михайло, підстаршина і пізн. свящ., 229
Блотна Анна, монахиня, 242
Боберський, о., 41
Боберський Іван, гімн. професор, 132
Бобикевич Іздор, о., парох, 241
Бобикевич Олекса, о., катехит, 45
Бобикевич Теофіл архикат. сотрудинок, 237
Бобидяк Ілля, старшина і пізн. свящ., 229
Бобидяк Микола, о., парох, 237
Бобовник Михайло, о., парох, 239
Бова, учитель, 270
Богачевський Іван, хорунжий, 161
Богачевський Константин, о., пол. духовник, крилошанин, 53, 93, 158, 239, 299
Богачевський Теодор, о., парох, 46
Богатюк Теодор, богослов, 239
Богун Василь, монах ЧСВВ, 242
Боднар Володимир, о., парох, 239
Боднар Евген, о., пол. духовник, 299
Боднар Микола, о., пол. духовник, 299
Боднар Порфірій, о., ЧСВВ, пол. духовник, 81, 93, 94 - 100, 241, 299
Боднар Юрій, о., парох, 237
Бойчик Герарда, монахиня, 242
Бойчук Авксентій, о., ректор Дух. Семинарії, 241
Бокало Емілія, монахиня, 242
Боліновський Василь, четар і пізн. свящ., 229
Болеслав Крилоустий, князь, 15
Болух Василь, поручник, 154
Болн Франц, о., ЧСВВ, пол. духовник, 81, 209
Борачок Северин, о., парох, 45, 237
Борачок Юліян, о., парох, 61
Бордуляк Тимофей, о., письменник, 25
Борівець Дмитро, о., парох, 39
Боцян Йосиф, єпископ, 65, 106, 213, 218, 220, 237
Брайтер Ернест, посол, 131
Бріль Микола, о., пол. духовник, 299
Брикович Іван, о., пол. духовник, 62, 81, 100 - 105

Брилинський, о., парох, 237
Брицький Василь, о., пол. духовник, 299
Будка Никита, єпископ, 25
Будний Теофіл, о., пол. духовник, 299
Будзенко Григорій, о., пол. духовник, 299
Будьонний, ком. больш. кавалерії, 225
Буката, ком. скорострілів, 178
Буклашук Никифор, о., катехит, 241
Букшований Йосиф, отаман, 145, 200
Букшоваца Софія монахиня, 242
Булат Хведір, 58
Боліновський Василь, четар і пізн. свящ., 229
Бурачинський Андрій, д-р, лікар, 149
Бурій, 274
Бурдяк Порфірій, о., ЧСВВ, 134
Буцманюк Юліян, сотник, 145, 150
Бучинський Йосиф, о., парох, 239
Бучко Іван єпископ, 57, 121, 237
Бядоруська, землевласниця, 247

В

Варилевич Іван, письменник, 22, 188
Вадимів, голова земської упр., 270, 276, 296
Вайла, учителька, 295, 296
Вальницький Іван, о., завідатель, 240
Вальницький Юліян, богослов, 240
Вань Лев, о., пол. духовник, 81, 153, 254, 299
Ваньо Іван, о., парох, 26, 57
Ваньчицький Володимир, о., пол. духовник, 81, 106
Вановська Катерина, землевласниця, 12
Варениця Аркадія, монахиня, 242
Вареха, о., парох, 32
Варивола, полковник, 179
Василенов, маляр, 258
Влах Павло, богослов, 240
Величкооський Нестор, о., парох, 241
Венедикт Св., 178
Венедикт XV, папа римський, 209
Венгринович Володимир, о., парох, 240
Венгринович Степан, член УГА і пізн. свящ., 219, 229
Венгринович, о., парох Козачі, 32
Венгринович, о., парох Наконечного, 40
Вербицький Михайло, о., композитор, 36
Вергун Петро, о., Ап. візитатор, 25, 152, 153, 177, 221, 229, 255
Весоловський Евстахій, ук. богослов, 215-16, 228, 229, 235
Вехтер, губернатор Галичини, 225
Вільман, канцелярист, 208

Вільшинський Ігнатій, о., парох, 14
Вітик Михайло, о., завідатель, 239
Вітик Семен, міністер, 133
Вітовський Дмитро, сотник, 226
Вітонинський Писиф, о., парох, 26
Вітешинський, підполковник, 182
Вигиданський Писиф, о., парох, 241
Виницький Микола, о., катехит, 59
Виницький Іван, декан, 237
Винярський Володимир, о., парох, 26, 62, 63, 214, 237
Винярський Євген, студент прав, 63
Винярський Олександр.Юрій, богослов, 63, 214, 229
Вислоцький, о., 60
Височанський Степан, о., парох, 31
Витвицький Степан, д-р, 100, 131
Вовчик Михайло, монах ЧСВВ, 242
Воевідка Кость, д-р, лікар, 200
Воевідка Ярослав, сотник, 145
Возняк, сотник, 66
Войнаровський Тит, о., крилошанин, 25, 177, 237
Войтович Альфонса, монахиня, 242
Войтович Прохір, монах ЧСВВ, 242
Войціховська Маргарита, монахиня, 242
Войцеховський, десятник, 208
Волф, генерал, 153
Волниць Михайло, о., пол. духовник, 81, 153
Волосянський Іван, о., парох, 41
Волошин Юрій, начальник податк. уряду, 197
Волошинівський Карло, о. мітрат, 161
Волошук, сотник, 145
Волчук Ігнатій, о., пол. духовник, 299
Волянська Юлія, монахиня, 242
Волянський Іван, о., парох Дичкова, 26, 60, 237, 257
Волянський Іван, декан в Сокалі, 66
Волянський Олексій, о., парох, 241
Волянський Микола, о., пол. духовник, 299
Вонторек д-р, лікар, 97
Воробець Степан, о., пол. духовник, 299
Воробець, ук. богослов, 237
Воробій, богослов, 229, 235
Ворона Володимир, четар і пізн. свящ., 229
Воронка Теодор, 67
Воронюк Василь, четар і пізн. свящ., 203, 229
Вояковський Микола, четар, 222, 223, 230

Вояковський Сильвестер, о., парох, 63, 222
Врангель, рос. генерал, 250

Г

Гаврилук Євген, о., пол. духовник, 81, 106 - 111
Гаврилук Олексій, о., завідатель, 241
Гаврин Омелян, о., декан, 53, 54
Гавришко Іван, монах ЧСВВ, 242
Гавришак Андрій, о., пол. духовник, 17, 299
Гадаевич Олександр, о., катехит, 42
Гадаевич Онуфрій, о., пол. духовник, 299
Гайдукевич Іван, о., сотрудинок, 240
Гайдукевич Олександр, о., сотрудинок, 240
Гайдукевич Іван, о., парох, 161
Гайдукевич Писиф, о., парох, 230, 240
Гайдукевич Остап, о., пол. духовник, 82, 114 - 121, 208
Галабарда Єронім, о., ЧСВВ, 241
Галабарда Мокрина, монахиня, 242
Галанчук Михайло, 44
Галайчук Володимир, о., пол. духовник, 45, 78, 82
Галібей Альберт, о., пол. духовник, 78, 82
Галібей Адальберт, о., духовник Духовної Семінарії, 240
Галібей Василь, о., парох, 241
Галібей Іван, о., парох, 237
Галлер, п. генерал, 96, 97, 164
Галушка Ігнатій, богослов, 180, 237
Галушинський Михайло, командант УСС, 17
Гамай, поручник, 222
Гаморак Кирило, о., парох, 25
Ган, полковник, 94
Ганкевич Ізидор, о., парох, 241
Ганкевич Писиф, о., парох, 25
Ганкевич Лев, д-р, адвокат, 32
Ганківський Василь, учитель, 183
Ганицький Володимир, о., пол. духовник, 82, 112-114, 170
Ганушевський Михайло, о., парох, 25, 47-51, 241
Ганушевський Богдан, о., 51
Ганушевський Роман, ЧСВВ, 51
Ганушак Кипріян, о., ЧСВВ, 241
Ганяк Писиф, о., парох, 37
Гарабач Степан, о., парох, 38
Гарабач, отаман, 250
Гарасимович, о., парох в Калушині, 46
Гарасимович Микола, о., парох, 64, 218

Гарасимович Іван, суддя, 65
Гаркавий Лев, о., пол. духовник, 17, 300
Гарматій Григорій, о., парох, 54
Гарух Петро, о., парох, 237
Гвоздецький Олександр, о., парох, 237
Гелпш-Янишин Микола, о., пол. духовник, 300
Гіряк Григорій, о., парох, 237
Гіряк Михайло, о., завідатель, 195
Гіряк Никифор, д-р, отаман УСС, 154
Гірінг, д-р, лікар, 95
Гиндевич Григорій, о., парох, 25
Гиндевич Володимир, о., пол. духовник, 82, 121 - 123
Гиндевич Константин, технік, 123
Гиндевич Степан, редактор, 123-124
Гиндевич Ярослав, д-р, лікар, 123
Гладилевич, о., парох, 181
Глібовицький Михайло, о., парох Березан, 26, 54
Глібівський, о., з Жаб'я, 241
Глібовицький Софрон, катехит, 54, 237
Глинський Петро, о., парох, 61
Глодзінський, о., парох, 46
Гнатів Володимир, о., завідатель, 241
Гнатів, богослов, 237
Гнатішак, адвокат, 32
Гнатківський Емільян, о., пол. духовник, 300
Гнідні, д-р, лікар, 107, 111, 217
Гойдич Петро, о., парох, 38
Голічек Іван, о., парох, 240
Голішин, ремісник, 41
Голішський Петро, підхорунжий і пізн. свящ., 43, 230
Головацький Яків, о., ун. професор, 14, 22, 23, 46
Головацький Севастіян, монах ЧСВВ, 242
Головешський Леоїзій, о., ЧСВВ, 241
Головінський Василь, УСС і пізн. свящ., 230
Головінський Митрофан, четар і пізн. свящ., 230, 236
Головка Микола, о., ЧСВВ, 241
Головкевич Іван, о., декан, 45
Головкевич Пантелеймон, о., парох, 237
Гончар, хорунжий, 169, 209
Гончарський Митрофан, богослов, 230
Горалевич Лев, о., парох, 237
Горбань Пасафата, монахиня, 242
Горбачевський Антін, д-р, повіт. комісар, 44
Горбачевський Іван, о., мітрат, 241
Горбачевський Василь, о., парох, 240

Гордінський Дмитро, о., декан, 124
Гордінський Теофіл, д-р, о., пол. духовник, 82, 124, 300
Горнікевич Митрофан, д-р, о., 93, 297
Горнікевич Теофіл, о., пол. духовник, 78, 82, 124-130, 153
Горницький, о., парох, 40
Горнякевич Іван, о., пол. духовник, 82, 112, 300
Городецький Пантелеймон, о., парох, 240
Городецький Степан, о., шамбелян, 51, 237
Городецький Степан (молодший) четар і пізн. свящ., 53
Горошко Михайло, учитель, 38
Гофман, генерал, 227
Гошовський, о., парох, 45
Гошовський Євген, о., пол. духовник, 300
Грабеш Дмитро, о., парох, 39
Грабовенський Іван, о., пол. духовник, 82
Грабовенський, проф., четар, 207
Грабовецький Іван, о., завідатель, 241
Гребенюк Олексій, о., завідатель, 241
Гребешок Семен, о., пол. духовник, 82, 122
Гребешок Симеон, о., експозит, 241
Греків, генерал, 219
Грінченко Борис, письменник, 267, 285
Гриневецький Денис, богослов, 230
Гриневич Теодозія, монахиня, 242
Гринь Іван, о., пол. духовник, 300
Гринів, д-р, 165
Гринкевич Митрофан, о., ЧСВВ, пол. духовник, 82
Гринюх Симеона, монахиня, 242
Гробельський, о., декан, 32
Громницький Валеріян, о., парох, 61
Громницький Володимир, о., парох, 26, 58
Громницький, о., парох в Красній, 46
Громов'як, селянин, 32
Грушевський Михайло, ун. професор, 13, 293, 297
Грушка, о., парох, 54
Грушкевич Володимир, богослов, 230, 235
Грушкевич Теодор, о., завідатель, 240
Губчик, о., парох, 46
Гура Дем'ян, о., парох, 240
Гумбовський Олексій, о., сотрудинок, 241
Гумешок Магдаліна, монахиня ЧСВВ, 242
Гумецький, о., парох, 33
Гумецький, суддя, 33
Гурбаль Іван, о., парох, 56, 58
Гучко Василь, о., парох, 240

Г

Галан Володимир, сотник, 172, 188
 Галь, польський пол. єпископ, 99, 155
 Гайовський Онуфрій, завідатель, 237
 Геншин, отаман, 173
 Геровський Яків, о., д-р, ун. професор, 16
 Гіль Марко, о., катихит, 66, 141, 240
 Гижовська, мед. сестра, 169
 Гижовська Марія, студ. медицини, 169, 208
 Голуховський Агенор, граф, намісник, 16
 Гонтарський Григорій, пот. кандидат, 37
 Горчинський Омелян, о., пол. духовник,
 віце-рект. Дух. Сем., 185, 237, 300
 Гощий Олексій, о., парох, 237
 Гоянюк Микола, о., парох, 47
 Гураль Іван, четар, 230
 Гураль Наталія, монахиня, 242
 Гут Олексій, о., пол. духовник, 300
 Гутковський Теофіль, о., парох, 26

Д

Давидович Константи́н, монах ЧСВВ, 242
 Давидчук, міщанин, 63
 Давосир Григорій, богослов, 237
 Данилів Володимир, богослов, 154
 Даник Михайло, ук. богослов, 215, 230
 Дашо Станіслав, підстаршина і пізн.
 свящ. 41, 110, 216, 217, 230, 256
 Дайнека Корнелія, монахиня, 242
 Декало Маруся, 263
 Демчук Антін, о., пол. духовник, 300
 Демчук М., 103
 Демчук Володимир, о., пол. духовник 18,
 82, 89, 300
 Денікін, рос. генерал, 252
 Дерев'янка Іван, о., сотруди́к, 241
 Деркач, сотник, 293
 Джулинський Лев, о., парох, 54
 Джулинський Павло, катихит, 46, 237
 Дзвиняцький, богослов, 240
 Діденко, учитель, 294
 Дідницький Омелян, декан, 195
 Дідуник Микола, о., пол. духовник, 158
 300
 Дідушок Василь, сотник, 200
 Дибуня, отаман, 152
 Дидик Іван, о., пол. духовник, 54, 92, 130
 Дикий Посиф, о., парох, 237
 Дикий Олександр, о., архик. сотруди́к,
 237
 Димський, редактор, 261, 262
 Дичковський Микола, УСС, 230
 Дзугош Ян, історик, 16
 Дмитерко Михайло о., завідатель, 241

Дмитрик Василь, богослов, 237
 Добриловський Юліян, о., ЧСВВ, 13
 Добровольський Василь, ук. богослов, 230
 Добрянська Епіфанія, монахиня, 242
 Добрянський Посиф, о., сотруди́к, 240
 Добрянський Посиф, о., пол. духовник,
 300
 Дольницький Іздор, о., духовник Дух.
 Семинарії, 237
 Дольницький Андрій, о., парох, 237
 Дольницький Петро, о., парох, 62
 Долинський Анатоль, о., парох, 64, 239
 Долинський Роман, підполковник, 137
 Дозуд Андрій, отаман, 96
 Доварович Константи́н, о., парох, 237
 Доварович Степан, о., парох, 237
 Дорожанський Діонісій, д-р, о., катихит,
 237
 Дороцький Михайло, о., парох, 240
 Дорош Андрій, богослов, 230, 235
 Дорош Володимир, о., парох, 237
 Дранчук, богослов, 240
 Дубицький Василь, о., катихит, 54, 55, 237
 Дудикевич Корнеліо, о., парох, 46
 Дудинський Роман, отаман, 224
 Дуль Андрея, монахиня, 242
 Думка Тарас, четар і пізн. свящ. 230
 Дурбак Савин, о. катихит, 58, 237, 257,
 259
 Дурдела Михайло, о., парох, 241
 Дуфанець П., 90
 Дуткевич Євген, о., парох, 25
 Дуткевич Тома, о. парох, 26, 64
 Дуткевич Юліян, о., парох, 26, 64, 237
 Дутчак Яків, о., пол. духовник, 300
 Дякович Софрон, о., ЧСВВ, 95, 237, 241

Е, Є

Еліяшевський Богдан, о., декан, 237
 Езерський Петро, о., парох, 61
 Ерми Карло, д-р, о., пол. духовник 78,
 82, 239

Ж

Жан Посифат, о., ЧСВВ, пол. духовник,
 82, 99, 131-136, 153
 Жарський Івай, о., декан, 35, 161, 184
 Жаховський Євген, сотник-летун, 224
 Жегаллович Тадей, поручник і пізн.
 свящ., 230
 Желіховський Микола, д-р, адвокат, 47
 Жидан Юрій, монах ЧСВВ, 242
 Жовнірчук Іван, о., пол. духовник, 300
 Жолнярчук Василь, підхорунжий, 142
 Жук Іван, о., завідатель, 237

Жупанський Петро, о., завідатель, 241
 Жупанський Петро, о., пол. духовник, 300
 Журібіда Надія, монахиня, 242

З

Заболотна Параскевія, монахиня, 242
 Загайкевич Корнеліо, о. пол. духовник,
 300
 Загайкевич Володимир, д-р, адвокат, 32,
 122
 Задворняк Петро, о., парох, 237
 Залеский, о. сотруди́к, 237
 Залеский Михайло, 239
 Залужний Лев, о., парох, 57
 Залуцький Василь, о. парох, 57
 Залуцький Ілля, о. парох, 239
 Заплітний Антін, д-р, 61
 Зарихта, о., парох, 58
 Зарінький Роман, о., парох, 63
 Засвойський Посиф, монах ЧСВВ, 241
 Заторський Посиф, о., парох, 55, 237
 Зафійовський Адріян, о., пол. духовник,
 300
 Захарій, поручник, 109
 Захарієвич Лука, о., парох, 237
 Заячківський Посиф, о., парох, 25
 Заяць Іван, о., парох, 240
 Зварич Василь, богослов, 237
 Збудовський В'ячеслав, о. пол. духовник,
 82, 240
 Згорлякевич Франц, о., парох, 240
 Зегорш, отаман, 150
 Зелський Іздор, декан, 237
 Зелений Мелхіор, о., пол. духовник, 300
 Землинський Микола, о., парох, 230
 Зінкевич Михайло, о., пол. духовник, 300
 Зрада Іван, УСС і о., 230
 Зубрицький Володимир, сотник, 230

І, І

Іванець Посиф, о., пол. духовник, 300
 Іванчук Іван, о., парох, 26, 63, 237
 Іванчук Семен, о., пол. духовник, 300
 Івак Микола, о., пол. духовник, 75-79,
 82, 136, 196, 302
 Івевич Володимир, о., пол. духовник, 300
 Ільницький Василь, о., директор гімназії,
 25
 Ільницький Володимир, о., парох, 240
 Ігорукова, медсестра, 110
 Ісаїв Іван, о., парох, 47
 Івак Андрій, д-р, о., пол. духовник, 83,
 97, 300

И, И

Іосиф II, пісар, 14
 Іосифович Дмитро, о., парох, 237

К

Кабаровський Евстахій, підхорунжий і
 пізн. священик, 230, 256
 Кагане, апікарь, 208
 Каганець Марко, селянин, 61
 Кадайський Олександр, о., парох, 47
 Казанівський Антін, о., парох, 241
 Казанівський Петро, о., парох, 65, 237
 Каковський Адам, п. архієпископ, 135
 Каламунецький, о., парох, 32
 Каленюк Еміліян, о. пол. духовник, 300
 Каленюк Зенон, о., пол. духовник, 300
 Каленюк Роман, о., пол. духовник, 300
 Калішевич Сильвестер, о., парох, 237
 Калінець Мирон, о., ЧСВВ, 241
 Калінич, о., парох, 43
 Калінич Теофіль, член УГА і пізн. свящ.,
 231, 256
 Калініч Атаназій, о., ЧСВВ, пол. духовник,
 83, 131-134
 Калужняцький Антін, о., парох, 43
 Калядін, полковник, 143, 144
 Калита Андрій, о., пол. духовник, 83, 144,
 299
 Калужняцький Орест, о., парох, 35, 161
 Каменський Василь, монах ЧСВВ, 242
 Каменський Микола, монах ЧСВВ, 242
 Канда Григорій, о., сотруди́к, 37
 Капустинський Іван, о., парох, 241
 Капустинський Олександр, о., парох, 241
 Капустянський, генерал, 151
 Каратницький, о., парох, 45
 Каратницький, чл. УГА, 45
 Карач, д-р, 254
 Карло, пісар, 178
 Кармази Володимир, четар і пізн. свящ.
 231
 Карманський Петро, гімн. професор, 209
 Кароньєв Макарій, о. ЧСВВ, пол. духов-
 ник, 83, 145, 300
 Каринський Платон, о., парох, 31, 60, 237,
 257
 Кархут Спиридон, о., д-р, гімн. профе-
 сор, 31
 Катерина, медсестра, 208
 Качан, о., пар. Лісник, 239
 Качала Степан, о., парох, 23, 24, 25, 58
 Качмарський Евстахій, о., парох, 32, 237
 Качмарчик, о., пол. духовник, 300
 Качоровський Михайло, о., парох, 239

Кан С., студ. медицини, 107
Кашуба Петро, о., пол. духовник, 137, 153, 167, 170, 202, 300
Кедринський Василь, член УГА і пізн. свящ., 231, 235
Ківак Віктор, о., польовий духовник, 300
Керста, 265, 295
Кімакевич, суддя, 37
Кінсігер Гектор, о., ЧНІ, 237
Кіржецький Степан, четар і пізн. свящ., 231, 235
Кіт Іван, о., парох, 19
Кіт Михайло, о., парох, 237
Кипріян Іван, о., пол. духовник, 83, 141, 144
Кипріян Віктор, комісар, 206
Кирилюк Василь, о., пол. духовник, 238, 300
Кисілевський Нестор, катихит, 240
Кишакевич Посиф, о., пол. духовник, 17, 157, 299
Клікерман, сотник, 224
Кліш, о., парох, 43
Кліш Теофіл, о., парох, 240
Клебан Петро, о., катихит, 66
Клепарчук Степан, богослов, 64, 218, 230
Кливак Ілля, о., завідатель, 241
Климакевич Михайло, сотник, 18
Клоє Василь, богослов, 37, 231
Кміщкевич Посиф, о., парох, 237
Кміщкевич Єронім, о., декан, 59
Кміт Юрій, о., парох, 39
Кметь Василь, богослов, 231
Кобіляк Андрій, о., пол. духовник, 300
Кобзар Микола, монах ЧСВВ, 242
Ковальський, гім. професор, 37
Ковальський Іван, о., парох, 237
Ковальський Кирило, о., пол. духовник, 300
Ковальський Олександр, о., пол. духовник, 237, 299
Ковальський Павло, учитель, 257
Ковалюк Дам'ян, монах ЧСВВ, 242
Ковба Є. М., 288
Коваленко, інстр. Вільного Козацтва, 260, 269
Ковч Григорій, о., пол. духовник, 83, 241
Ковч Омелян, о., пол. духовник, 83, 104, 137 - 140
Ковшенич Посиф, д-р. підл.-лікар, 54, 125
Козак Іван, сотник, 197
Козак Іван, диригент, 59
Козак Рафаїл, о., пол. духовник, 300
Козакевич Олександр, д-р. лікар, 147

Козенка Августина, монахиня, 242
Козій Константин, о., пол. духовник, 300
Козоріс Володимир, богослов, 231
Козоріс Михайло, економіст, 37
Коленський Посиф, богослов, 231
Колтун Дмитро, о. д-р, пол. духовник, 83, 140, 141, 159, 300
Колтонож Іван, о., пол. духовник, 83, 153, 300
Колтунок Микола, о., парох, 38
Колтунок Мирон, о., пол. духовник, 38, 195, 300
Колчак, 258
Коляківський, о., парох, 58
Коланковський Олексій, о., сотрудинок, 240
Комаринський Юліян, д-р, 164
Комаринський Михайло, о., 162, 240, 300
Комаринський Роман, 178
Кондра Степан, богослов ЧСВВ, 242
Коновалець Володимир, о., парох, 287
Коновалець Євген, 215
Конрад Микола, о., д-р, катихит, 58, 237
Константинович Омелян, о., парох, 26, 257
Копилянський Орест, о., парох, 35, 161, 257
Копровський, о., 60
Коренень Олександр, о., катихит, 237
Кордуба Іван, о., катихит, 54
Кордуба Михайло, о., парох, 60
Кордуба Омелян, о., парох, 237
Кордуба Теодор, о., парох, 54
Коритко Олександр, о., парох, 37, 237
Кормош Омелян, о., катихит, 240
Кормош Теофіл, д-р, адвокат, 122, 192
Король Омелян, о., парох, 54, 237
Король Іван, хорунжий і пізн. свящ., 224, 231
Кос Микола, поручник і богослов, 231
Косевич Володимир, о., парох, 241
Косіковський Михайло, підстаршина, 169
Косович Іван, Олександр, о., пол. духовник, 83, 107, 141, 300
Косович Іван, о., експозит, 241
Косонога Іван, о., пол. духовник, 8, 83
Косоноцький Яків, о., парох, 239
Косса Іван, сотник, 96
Косса Омелян, о., парох, 25
Косса Степан, о., парох, 238
Костек Іван, о., парох, 38
Костек Мирослав, о., парох, 39
Костельник Гавриїл, о., д-р, парох, 25
Костельний, уряди. мін. 182

Костельний Константин, о., бук. ген. вік., 181
Костишин Дмитро, о., пол. духовник, 83
Костишин Мирон, о., д-р, пол. духовник, 78
Котис Володимир, о., пол. духовник, 300
Котович Петро, о., ЧСВВ, 241
Котовський, 198
Котлярчук Микола, о., парох, 54
Кошк Іван, о., парох, 241
Кошк Роман, 130
Кощко Адам, студ. ун., 61
Кощоловський Посафат, ЧСВВ, єпископ, 17, 19, 20, 25, 28, 30, 31, 155, 184, 193, 202, 209, 213, 216, 218, 221
Кощобинський Михайло, письменник, 285
Кощомака Роман, СС, 231
Кравец Антін, генерал, 120, 182, 208, 253
Кравчук Михайло, о., пол. духовник, 46, 83, 238
Крамарчук, четар, 209
Краснопера, поручник, 227
Крайчик Омелян, о., парох, 40
Кривенький Іван, підхорунжий і пізн. свящ., 231
Креса, 269
Креста, 269
Крета, 270
Крізь Михайло, о., завідатель, 270
Крілик, кадет, 187
Кривуцький Мирон, о., ЧСВВ, пол. духовник, 83, 93, 146 - 153, 253
Кривуцький Павло, о., парох, 149
Крижановський Іван, о., парох, 46
Крижановський, прав. свящ., 198
Крува, учитель, 38
Крува Роман, о., парох, 39
Крува Сидьвестер, о., парох, 39
Кругий Посиф, сотник, 231
Круцько Андрій, о., парох, 39
Круцько Семен, о., парох, 39
Кручковський Посиф, о., парох, 40
Кубійович Володимир, 219
Кудрик Павло, о., парох, 57, 238
Куземський Михайло, крилошанин, 16, 23
Кузьма Василь, о., пол. духовник, 17, 83, 153, 156, 300
Кузьма Зенон, хорунжий і пізн. свящ., 213, 214, 230, 237
Кузьмак Маріян, о., парох, 238
Кузьмович, о., парох, 238
Кузик Корнелю, о., пол. духовник, 300
Кулеба Анастасія, монахиня, 242

Кулинич Михайло, підхорунжий і пізн. свящ., 231
Кульницький Зенон, богослов, 231
Кульницький Симеон, о., парох, 42, 240
Кульницький, булавний, 189
Куницький Володимир, о., парох, 238
Куницький Касіян, о., пол. духовник, 15, 157, 299
Куницький Леонтій, о., крилошанин, 25, 238
Куницький Михайло, о., парох, 17
Куницький Юрій, о., парох, 238
Купчинський Григорій, о., парох, 26
Купчинський Іван, о., парох, 66
Купчинський Роман, четар УСС, 145, 200-201
Курівець Іван, д-р, лікар, 46
Курілас Василь, о., парох, 238
Курілович Володимир, суддя, 32
Куртик Теодозій, о., парох, 241
Кутній Теодор, ук. богослов, 58, 231
Кухарик К., о., 143
Кучкула Посиф, о., катихит, 238
Кущевич Михайло, о., пол. духовник, 18, 301
Кушлик Євген, о., пол. духовник, 84, 156-157, 300
Кущір Василь, о., парох, 54
Кущіт, о., катихит, 231

Л

Лаба Василь, о., д-р, пол. духовник, 17, 71, 94, 133, 146, 157 - 159, 178, 184, 301
Лабай Посафат, монах ЧСВВ, 242
Лазарівський, о., парох, 61
Ладз Василь, о., катихит, 238
Лазорів Василь, о., пол. духовник, 78, 84
Лакоч Константин, монахиня, 242
Лакота Григорій, єпископ, 25
Ланчинський Яків, о., парох, 14
Лебедович Адриян, член УПА, 38
Лебедович Григорій, учитель, 38, 169
Лебедович Іван, о., пол. духовник, 20, 31, 39, 84, 90, 146, 160 - 173, 178, 202 - 203, 291
Лебедович Іван, о., парох, 39, 169
Лебедович Михайло, гімн. ученик, 39
Лебедович Олексій, о., парох, 39
Лебедович Стефанія, мед.-сестра, 169, 171
Лев, о., парох, 41
Левинський Юліян, о., парох, 54, 238
Левинський Василь, о., д-р, парох, 19
Левинський Кость, д-р, адвокат, 25, 131
Левинський Іван, д-р, лікар, 122, 147

Левницький П'єсиф, сотник, 127
Левницький П'єсиф, о., парох, 100, 101
Левницький Лев, о., парох, 238
Левницький Микола, о., парох, 238
Левницький Милош, о., пол. духовник, 301
Левницький Петро, о., парох, 238
Левницький Северин, нач. пошти, 65
Левницький Теодор, о., пол. духовник, 301
Левницький Юда, о., парох, 46
Лежогубський Теодозій, о., катехит, 238
Лепкий Данило, о., парох, 42
Лепкий Микола, о., парох, 25
Лепкий Сильвестер, о., парох, 26, 54
Лесняк Омелян, отаман, 152, 185, 224
Лехницький Захар, о., катехит, 239
Лешняк Никифор, о., парох, 44
Лещук П'єсиф, о., катехит, 231, 256
Лисковецький Лев, поручник, 224
Літвичський, о., парох, 40
Літвичський Петро, о., парох, 114
Літвичський П'єсиф, парох, 239
Літвичський Іван, о., парох, 44
Літвичський Теодозій, монах ЧСВВ, 242
Лиско Володимир, о., парох, 238
Лисович Роман, четар, 255
Литвин Богдан, четар, пізн. священик, 231
Литвинович Спиридон, митрополит, 25
Лішак Мирон, монах ЧСВВ, 242
Льбодич Роман, о., пол. духовник, 25, 84, 165, 177, 179, 238, 301
Логинський П'єсиф, о., парох, 237
Лозинський Владислав, н. історик, 13
Лозинський, співак, 200
Лозинський П'єсиф, о., парох, 25
Ломницький Антін, о., пол. духовник, 299
Лопатинський, гімн. професор, 257
Лопатинський Євген, о., парох, 237
Лопатинський Дам'ян, о., катехит, 25, 26
Лопушанський Омелян, о., парох, 238
Лотоцький Володимир, о., парох, 238
Лубинський Іван, о., парох, 64
Лубкевич, стрілець УГА, 198
Лужницький Леонід, о., катехит, 26
Лукашевич, сан.-четар, 169, 208
Лукашович, дир. гімн., 142
Луцький Микола, о., парох, 47
Луцький Мирон, сотник, 145
Луцький Петро, о., парох, 240
Луцук Порфирій, монах ЧСВВ, 242
Лучаківський Антін, о., парох, 46
Луциский Іван, о., пол. духовник, 84, 153, 179-180, 216, 218, 228, 235
Луциский Іларіон, о., пол. духовник, 84

Лушпинський Антін, о., завідатель, 240
Любович Микола, о., пол. духовник, 301
Лютак Маріяч, монах ЧСВВ, 241
Лютый Микола, о., парох, 231
Львівський Іван, єпископ, 25
Ляхович Володислав, лат. канонік, 134

М

Магус, прокурор, 98
Мазур Михайла, монахиня, 242
Мазурак Степан, учитель, 38
Маз'як Іван, поручник і богослов, 232
Майснер, полковник, 177
Макар Степан, о., завідатель, 240
Макаревич П'єсиф, о., парох з Жидачівщини, 45
Макаревич, о., парох з Калушини, 46
Малафій Степан, четар і богослов, 231
Малецький Михайло, землевласник, 42
Малецький Онуфрій, о., парох, 240
Мальчицький Євген, о., ЧСВВ, 241
Мальчицький Олександр, поручник і богослов, 232
Малий Микола, о., парох, 56
Малий Юрій, член УГА і пізн. священик, 185, 232
Малиновський Анатоль, о., декан, 62, 102
Малиновський Михайло, о., крилошанин, 23
Малиновський Олександр, сотник і пізн. священик, 232
Малницький П'єсиф, о., парох, 241
Малницький Олександр, о., парох, 25
Малкович Василь, о., парох, 232
Мандичевський Корнело, о., парох, 26
Мандичевський Ярослав, о., парох, 61
Мандичевський гімн. професор, 65
Мандзюк Іван, член УГА і богослов, 232
Манько Лев, о., ЧСВВ, пол. духовник, 84, 132, 180-181, 246, 301
Манько Юліян, о., ЧСВВ, 241
Манько, поручник, 176
Марія Тереса, цесарева, 13
Марітчук Олександр, пов. комісар, 42, 246
Маринович П'єсиф, о., парох, 239
Маркевич Посафат, о., ЧСВВ, 241
Маркієв Микола, УСС, і пізн. свящ., 232, 238
Мармаджі, ап. пуцій в Празі, 150
Мартиник, Іван, о., пол. духовник, 301
Мартинків П'єсиф, о., катехит, 238
Мартос Борис, секр. зем. справ, 262, 297
Мартинюк Іван, сотник, 66, 168, 219

Мартинюк Платон, о., ЧСВВ, 241
Маруся, медсестра, 208
Марціняк, студ. медицини, 171, 208
Масса, о., пол. духовник, 178
Маселко Володимир, член УГА і пізн. священик, 232
Масляк Володимир, радник суду, 54
Масцюх Василь, о., д-р, пол. духовник, 12, 158, 165, 167, 178, 301
Масюк Володимир, богослов, 238
Матвійко Вероніка, монахиня, 242
Матківський Микола, о., катехит, 45, 238
Матковський Северин, о., парох, 26, 32, 62, 102
Матюк Віктор, о., парох, 26
Матюк Мирон, член УГА і пізн. священик, 20, 232
Махник Тадей, член УГА і пізн. священик, 232
Махницька Марія, мед.-сестра, 169, 208
Мацелюх Євген, член УГА і пізн. священик, 58, 232
Мацелюх Параскевія, монахиня, 142
Машак Іван, о., пол. духовник, 78, 84, 238
Медвєвич ук. богослов, 232
Мельник Андрій, о., парох, 41
Мельник Андрій, о., катехит, пол. духовник УПА, 232
Мельничий Василь, о., 238
Мешинський Юрій, о., пол. духовник, 240, 301
Мешинський Модест, оп. співак, 200
Метельський Степан, богослов, 238
Метелля Северин, о., парох і декан, 25, 31, 38, 161
Мійський Олександр, о., парох, 238
Мигаль Семен, сотрудинк, 239
Мидловський Василь, о., парох, 47
Микитей Григорій, редактор, 132
Микитка П'єсиф, генерал, 102, 120, 197
Микитин П'єсиф, завідатель, 241
Микитюк Григорій, о., парох, пол. духовник, 65, 84
Микола II, цар, 222
Миколаєвич Володимир, д-р, лікар, 195
Миколаєвич Кость, о., парох, 38
Милушевич Володимир, богослов, 238
Миргородський, інструктор, 261
Миронович, землевласник, 57
Миськів Павло, о., архимандрит ЧСВВ, 179
Михайлів Макар, підстаршина і пізніше священик, 142

Михайлишин Володимир, о., 238
Михаліха, о., парох, 38
Мишик П'єсиф, о., парох, 238
Мишуга Лука, д-р, 131
Мишуга Олександр, оп. співак, 200
Мриглодович, о., парох, 238
Могильницький Антін, о., парох, 25, 46
Могильницький Володимир, 33, 215
Могильницький Іван, о., крилошанин, 14
Мокривський Матвій, о., парох, 39
Мокумела Єремія, монахиня, 242
Монджейовська Софія, канцеляристка, 169, 208
Мороз Григорій, о. декан, 43, 239
Мосаковський, д-р, лікар, 168
Мосора Михайло, о., парох, 54, 238
Мостовий Ксаверій, ук. богослов, 146, 232
Мотлюк Роман, сан. четар, 168, 171, 208
Мотюк Михайло, о., парох, 240
Мохнацький Степан, о., парох, 26, 59, 238
Мудрий Василь, 22
Мудрицький Дмитро, здв. кандидат, 37
Музичка Григорій, о., катехит, 238
Мулик Ігнатій, о., парох, 40
Муринець Агнета, монахиня, 242
Мушкет, д-р, лікар, 96
Мухнацький Яків, о., парох, 43

Н

Навельський Антін, о., поручник і богослов, 252
Напронський Василь, о., шк. інспектор, 47, 241
Нагірний, підстаршина, 169
Нагорянецький Микола, о., д-р, пол. духовник, 158, 299
Назарко Іриней, о., ЧСВВ, 20
Назарук П'єсиф, д-р, 131, 133
Наклович, о., парох, 41
Наконечний, о., парох Завадки, 46
Наконечний, о., парох Різдвяного, 46
Наконечний Т., 204
Наталуха, ком. Лубень, 277, 286
Натребецький Іван, о., парох, 240
Несторко Теодозій, брат ЧСВВ, 242
Нечуй-Левницький Іван, письменник, 294
Ніжинський, о., завідатель, 241
Німцлович Теодор, о., завідатель, 240
Німцоловський, сотник, 150
Нічковський, драм. артист, 276
Нівралі Діонізій, єпископ, 151
Ниванковський Остап, о., парох, 26, 44, 238

Нидлай Віталій, монах ЧСВВ, 242
Нипцій Євген, о., 95
Носковський Зенон, сотник, 144, 145

О

Обуховська, уч. Учнт. Сем., 257
Обушкевич, о., пол. духовник, 157
Обчавий Станіслав, монах ЧСВВ, 242
Огієнко Іларіон, ректор унів., 132
Огозовський Омелян, о. д-р, унів. професор, 24, 25
Одрина міністер здоров'я 130
Озаркевич Іван, о., парох, 25
Озаркевич Іван, підхор. УСС, 192
Озімкевич Іван, о., пол. духовник, 84, 299
Озімкевич, урядовець, 153
Олексин Жигмонт, сотник, 179
Олексин Василь, о., пол. духовник, 240, 301
Олексин, класет, 187
Олексини, о., парох, 64
Олексини Ярослав, поручник, 65
Олесницький Євген, д-р, адвокат, 25, 26, 44
Олійник Павло, о., 238
Ольшанський Іван, о., пол. духовник, 84, 181, 183
Ольшанський Михайло, о., декан, 181
Омельченко, інструктор, 261
Омельчинович-Павленко, генерал, 150, 157
Ошикевич Степан, о., парох, 25, 31, 42, 43, 239
Ошиченко, 260, 263
Онуферко Антін, о., парох, 63
Онуферко, о., парох Довгого, 61
Опарівський Василь, о., пол. духовник, 78, 84, 183-184
Опарівський Лев, студ. унів., 184
Оренчук Ілля, богослов, 240
Орловський Івач, о., пол. духовник, 84, 134, 169
Орловський, шк. інспектор, 280, 281
Ортинський Сотер, ЧСВВ, єпископ, 92
Ортинський, член УГА, 219
Осадца Євген, о., катехит, 238
Осадца Михайло, о., катехит, 54
Осідач Богдан, підстаршина і піз. священник, 232
Осідач Михайло, о., парох, 239
Оскілко, отаман УНР, 19
Осташевський Посиф, богослов і піз. священник, 218, 232

П

Павликів Теофіл, о., парох, 54
Павликовський, поміщик, 12
Павлусевич Іван-Володимир, о., парох, 46
Палажій Лука, о., пол. духовник, 78, 84
Палій, о., декан, 46
Панає Микола, о., д-р, парох, 20
Панає О., поручник, 174
Панась, о., пол. пол. духовник, 97, 98, 99
Панасевич Дмитро, о., пол. духовник, 17, 39, 85, 164 - 186
Паньківський Іларіон, віце-ректор Дух. Семінарії, 238
Паньківський Теофіл, богослов, 238
Паньчущин Григорій, о., парох, 239
Парфанович, студ. медицини, 165
Паславський Іван, о., парох, 62
Паславський Михайло, о., пол. духовник, 85, 186 - 187
Пастернак, поручник, 151
Патріло Михайло, богослов, 238
Пашко Іван, кооператор, 38
Пашковський Володимир, поручник і піз. віце священник, 92
Пережило, о., парох, 35, 161
Пеленський Андрій, о., парох, 45, 200
Пельвєнський Антін, поручник і піз. священник, 233
Пелліх Володимир, о., д-р, парох, 66, 168, 238
Пелех Василь, о., пол. духовник, 85, 187 - 189, 197
Пелех Михайло, о., 97
Пелехатий Петро, о., парох, 238
Пелен Юліян, д-р, єпископ, 25
Перфецький Роман, д-р, 215
Петлюра Симон, Гол. Отаман, 134, 154, 224
Петрівський Євген, о., завідатель, 241
Петрик Володимир, о., парох, 41, 238
Петрицький Михайло, посол, 63
Петрицький Петро, о., парох, 238
Петрицький Теодозій, о., сотрудинок, 238
Петриця Петро, о., парох, 56, 238
Петронела, монахиня ССНЗДМ, 168, 169
Петрушевич Антін, о., крилошанин, 12
Петрушевич Володимир, о., парох, 46
Петрушевич Євген, д-р, президент ЗУНР, 68, 131, 132, 133, 134, 153, 214, 215, 220
Петрушевич Константино, о., парох, 45
Петрушевич Роман, член УГА, 45
Петрушевич Степан, о., пол. духовник, 32, 65, 85, 189 - 191, 198
Петрушак, комісар, 173

Підгороденький Людвік, о., парох, 238
Піджарко Іван, підхорунжий і піз. священник, 233, 235
Підляшеський Захар, о., парох, 240
Пій XII, папа, 221
Пілеусдський Посиф, п. маршал, 135, 136
Пімен, прав. єпископ, 132
Підач, поручник, 173
Пісецький, о., парох, 240
Підсонський Володимир, о., парох, 56
Підпрень Володимир, хорунжий і піз. священник, 121, 224 - 225
Пинило Василь, о., д-р, крилошанин, 177
Піакида Григорій, о., парох, 63
Підшовецький Володимир, о., парох, 56
Плевкевич Іван, о., парох, 239
Побігушка Филімон, богослов, 238
Повх Маріян, о., ЧСВВ, 241
Повх Маркіян, о., ЧСВВ, пол. духовник, 85
Погорський Іполит, о., парох, 238
Погорський Омелян, о., катехит, 25, 31, 37, 240
Подоліньський Богдан, о., катехит, 241
Подоліньський Василь, о., парох, 16, 23
Подоліньський Олександр, д-р, лікар, 168
Подолок, сотник, 65
Подоліничук Василь, поручник і піз. священник, 232
Подоліничук, о., пол. духовник, 85
Покорин, нач. зал. станції, 182
Подохайло Іван, д-р, лікар, 37
Польський Тома, о., парох, 25
Понятовський Станіслав, король, 13
Попель Василь, о., парох, 241
Попель Іван, о., парох, 241
Порайко Василь, комуніст, 175
Потелицький Микола, член УГА і піз. священник, 233
Пристай, о., парох, 32
Присташ Ілля, о., парох, 239
Присташ Юліян, о., парох, 43
Прутяк Микола, о., пол. духовник, 45, 301
Пришляк Василь, ук. богослов і піз. священник, 63, 233
Прокопчук Іван, богослов і піз. священник, 65, 218, 233
Прокурат Михайло, о., завідатель, 240
Прокурницький Іван (Михайло, Орест?), о., пол. духовник, 78, 85, 192
Прокурницький Степан, о., пол. духовник, 158
Проць Посиф, о., катехит, 241

Процько Павло, о., завідатель, 240
Пушкарський Ілля, о., ЧСВВ, 241
Пшеницький Андрій, о., пол. духовник, 17, 35, 192 - 193

Р

Рабій Володимир, богослов і піз. священник, 41, 233
Рабій Франц, о., декан, 41, 239
Рад, староста, 196
Радішевський, лікар, 171, 208
Радікевич Володимир, імен. професор, 18
Радікевич Омелян, о., декан, 18, 238
Райтаровський Іван, о., парох, 238
Рак Теодор, о., пол. духовник, 301
Раковський Посиф, проф. учнт. семінарії, 241
Ратті Ахіль, ап. нунцій, 134, 135
Рачковський Генрих, о., пол. духовник, 301
Ревакович, о., парох, 61
Ревуцький, учитель, 279, 280
Регіна, медсестра, 208
Рейнерович Посиф, о., пол. духовник, 301
Решетіло Степан, о., ЧСВВ, 241
Рибак Микола, о., пол. духовник, 85
Рибчак Григорій, о., пол. духовник, 85, 193 - 194
Рибчак Стефанія, медсестра, 194
Рідо Максим, єпископ, 14
Ришківський Денис, учитель, 257
Рівенький Мирослав, о., пол. духовник, 85, 194 - 199, 301
Рівенький, аль. кандидат, 42
Роза, медсестра, 208
Розенберг, студ. медицини, 208
Романович Михайло, о., парох, 238
Ромлюк Микола, о., пол. духовник, 85, 194
Ромер, п. генерал, 224
Роспецький Олександр, о., пол. духовник, 301
Росткович Олександр, інженер, 85, 194
Рубель Роман, о., пол. духовник, 78
Рудковська Марія, монахиня, 248
Руденський Микола, о., парох, 47
Рудницький Антін, о., катехит, 44, 240
Рудницький Володимир, д-р, 165
Рудницький Іван, о., парох, 238
Рудович Іван, о., катехит, 238
Рурська Катерина, монахиня, 242
Русин Володимир, о., парох, 26
Русин Олександр, о., декан, 47
Русова Софія, 293, 297

Саврій Петро, о., парох, 241
 Савицький, о., катехит, 42
 Савойка Роман, д-р, 167
 Савойка Теодор, о., пол. духовник, 26, 35, 160, 161, 301
 Савчин Антін, о., парох, 38
 Садовський Іван, о., парох, 238
 Садовський Дюмет, о., пол. духовник, 17, 299
 Саксаганський, драм. артист, 276
 Салук Лука, член УГА і пізн. священник, 233, 235
 Самогулка Володимир, о., пол. духовник, 301
 Самогулка Теодозій, старшина, 178
 Савицький, о., сотрудинк, 241
 Саврун Северин, хорунжий і пізн. священник, 219, 230, 233
 Сахно Теодор, о., парох, 239
 Смергун Пилип, о., парох, 238
 Спірський, інженер, 165
 Світенський Михайло, о., парох, 26, 61
 Санстун Володимир, богослов, 238
 Санстун Іван, четар, 224
 Сакерязицький, о., парох, 161
 Секета Іван, о., парох, 239
 Селезівка Микола, о., парох, 238
 Сембай, о., катехит, 58
 Сембратович Йосиф, митрополит, 28
 Сембратович Лев-Іздор, о., пол. духовник, 195, 238, 253, 254, 301
 Сембратович Сильвестер, митрополит, 60, 62
 Семен, майор, 195
 Семків Володимир, о., парох, 55
 Семків Гарасим, о., парох, 238
 Семчишин Петро, о., пол. духовник, 301
 Семчук Степан, о., парох, 39
 Сенета, о., д-р, член УГА і пізн. священник, 20, 233
 Сенів Михайло, о., пол. духовник, 301
 Сень Василь, ук. богослов, 238
 Сендзік Іван, о., завідатель, 240
 Сеньківський Іван, богослов, 238
 Серант Іван, поручник і пізн. священник, 233
 Серета С. П., фельдшер, 274
 Скора Микола, о., парох, 35, 161
 Славський Степан, студ. університету, 41
 Слізський Лев, о., парох, 64
 Сіменович Володимир, студ. унів., 60
 Сіменович Микола, о., парох, 241
 Сіренський Антін, завідатель, 241

Синицький, протоєрей, 133
 Синицький Амврозій, о., парох, 241
 Сивенький Микола, о., парох, 65, 239
 Сімко Михайло, о., парох, 39
 Скасків, ук. богослов, 214, 233
 Скобельський Андрій, о., завідатель, 241
 Скобельський Лев, д-р, о., пол. духовник, 301
 Слободський Теофіл, парох, 38
 Складкович Дмитро, о., декан, 238
 Сколоздря Олександра, монахиня, 242
 Скоморовський Мечислав, о., парох, 239
 Скоморовський Мирослав, о., пол. духовник, 85
 Скоробогатий Володимир, о., парох, 239
 Скоробогатий Іван, о., полевий духовник, 301
 Скородницький, о., парох, 46
 Скоропадський Павло, гетьман, 224, 240, 297
 Скорунка, п. пол. духовник, 206
 Скрипчук Яків, 67
 Скубин Михайло, о., парох, 40
 Скульський Йосиф, четар і пізн. священник, 233
 Сліпий Йосиф, д-р, митрополит, 25
 Слободян Антін, стрілець, 104
 Слободян Віра, монахиня ЧСВВ, 242
 Слободян Ігнатія, монахиня ЧСВВ, 242
 Слонський Юліан, о., пол. духовник, 177, 213
 Слюсарчук, полковник, 206
 Сmacher Степан, четар і пізн. священник, 233
 Смулка Семен, о., парох, 194
 Снігурський Іван, єпископ, 14, 25
 Соболта Модест, о., пол. духовник, 158, 301
 Сойка, о., парох, 46
 Сологуб Василь, о., парох, 239
 Соловій Василь, о., парох, 52
 Соломка Володимир, член УГА і пізн. священник, 53, 233
 Соломка Теодор, селянин, 52
 Солтикевич Орест, о., парох, 35, 161
 Солтикевич Юрій, студент, 36
 Солонівський Климентій, о., парох, 240
 Солонівський Михайло, о., катехит, 54
 Солонівський Нестор, о., парох, 241
 Сосенко Антін, о., парох, 238
 Сосенко Кеєнофонт, о., парох, 239
 Сосенко, санітарний четар, 141
 Сосновська Олена, монахиня, 242
 Сотський, хорунжий, 174

Сохоцький Іздор, підхор. і пізн. священник, 54, 213 - 214, 233
 Сохоцький Юліан, підхорунжий, 169, 208
 Співак Іван, хорунжий, 176
 Співак, учитель, 263
 Споленький, професор, 295, 296
 Стадник Андрій, о., парох, 239
 Стажницький, граф, 33
 Старосольський Михайло, четар, 197
 Станмир Йосиф, сотник, 217
 Старух Микола, підхорунжий і опісля священник, 233, 236
 Старчак Іван, підхорунжий і опісля священник, 233
 Стасенко, 297
 Стасюк Андрій, член УГА і опісля священник, 253
 Стахура Данило, д-р, адвокат, 41
 Сташницький, большевицький агент, 184
 Стебельський, о., парох, 47
 Стельманчук Теодор, богослов, 240
 Степанів Іван, о., парох, 238
 Степаніна Василь, о., пол. духовник, 301
 Стернюк Володимир, о., парох, 239
 Стеткевич, о., пол. духовник, 17
 Стеткевич Микола, о., парох, 238
 Стефанович Володимир, о., парох, 241
 Стефанович Олександр, о., катехит, 18, 26, 31
 Стеців Лев, о., парох, 240
 Стешишин Михайло, о., парох, 239
 Стелович, четар, 45
 Стоян, чеський архієпископ, 216
 Стрелак, нач. міліції, 262
 Ступницький Кирило, д-р, ун. проф., 16
 Супруненко, лікар, 292
 Сухоровський Юстин, о., парох, 239

Т

Табіньський, о., протоєрей, 151
 Тачак Василь, УСС і пізн. священник, 233
 Тачук Йосиф, 44
 Тачкевич Данило, о., парох, 25, 55
 Тачкевич Кость, д-р, лікар, 56
 Тачкевич Неоніля, 56
 Тарнавський Мирон, генерал, 134, 197, 224
 Тарнавський Омелян, поручник і пізн. священник, 233
 Тарнавський, четар, 116
 Татомір Володимир, гімн. учень, 45
 Татомір Михайло, о., декан, 45, 240
 Татомір Юліан, катехит, 41
 Татухова, медсестра, 169

Тимус Анатрій, о., парох, 59
 Тимчак Мартин, богослов, 239
 Тимчишин, старший десятник, 208
 Тимчук Іван, о., пол. духовник, 301
 Тис Прокіп, о., завідатель, 239
 Тисовський Володимир, о., парох, 46, 239
 Тишкевич Михайло, граф, 209
 Телес Михайло, о., декан, 40
 Телішевський Василь, о., пол. духовник, 301
 Телішук Денис, о., парох, 239
 Теодорович Євстахій, о., парох, 239
 Теодорович Микола, о., парох, 268
 Терешкун, підхорунжий і опісля священник, 18, 233
 Терещенко, 179
 Терлецький Микола, о., парох, 47
 Терлецький Микола, д-р, лікар, 107, 168, 169, 208
 Тесля Євстахій, о., парох, 241
 Твердохліб Антін, о., парох, 239
 Твердохліб Михайло, о., пол. духовник, 67, 78, 85, 199
 Ткач Іриць, учитель, 38
 Ткачук Лаврентій, завідатель, 241
 Ткачук Тома, о., пол. духовник, 301
 Товпаш Пахомія, монахиня, 242
 Тогош Іван, учитель, 38
 Толочко Теодозій, монах ЧСВВ, 242
 Торські, учительки, 283
 Тренішевський Роман, четар і пізн. священник, 228, 234
 Тренішевський Смерян, о., парох, 239
 Тренішківський Лев, о., парох, 23
 Трилоцький Кирило, д-р, посол, 158
 Тронький, 237
 Троян Л., о., парох, 239
 Трех Андрій Григорій, о., ЧСВВ, 205, 226, 234
 Туркевич Іван, о., катехит, 239
 Туркевич Михайло, о., парох, 239
 Турко Адольф, учитель, 38
 Турула Євген, о., катехит, 59, 61
 Тустановський Кирило, о., пол. духовник, 301
 Турчанович Амврозій, о., парох, 239
 Тютюнник, богослов, 62, 234
 Тютюнник Юрій, генерал, 148

У

Урбанський, 182
 Уляницький Антін, о., пол. духовник, 302
 Устиянович Микола, о., парох, 23, 25
 Утриско Володимир, о., декан, 239

Ф

Фадієвич Кирило, о., парох, 199, 200
 Фадієвич Юліан, о., пол. духовник, 86, 199 - 201, 302
 Федак Степан, д-р, адвокат, 99, 100
 Федак, суддя, 193
 Федасюк Дмитро, поручник і опісля священник, 234
 Федасич Іван, о., катехит, 32, 43, 239
 Федик, сотник, 155
 Федиський Іван, о., пол. духовник, 86, 201, 302
 Федиська Марія, медсестра, 169
 Федорович Володислав, землевласник, 25
 Федорович Станислав, о., пол. духовник, 17
 Федоршин Іван, о., парох, 239
 Федіцький, богослов, 234, 235
 Фейншльський Іларіон, о., пол. духовник, 302
 Фенцк Яким, о., ЧСВВ, пол. духовник, 86, 93, 95, 142, 171, 172, 173, 201 - 203, 206
 Фідровський, інженер, 296
 Філіпський, больш. комісар, 286
 Філас Платонід, о., ЧСВВ, 32, 95, 97, 99, 146
 Фінцлович Юліан, о., парох, 239
 Фіодоров Леонід, ексарх, 209
 Фодис Посиф, о., парох, 25
 Фостаківський Іван, сотник, 224
 Франк, генерал-губернатор, 225
 Франко Іван, д-р, письменник, 42, 214
 Франковський, лікар, 165
 Фродяк, богослов, 234
 Фуканич Гриць, підхорунжий і пізн. священник, 234

Х

Хабурський Григорій, о., парох, 226
 Хабурський Степан, УСС і пізн. священник, 226 - 228, 234
 Хавалка Іван, о., парох, 66
 Хархаліс, 193
 Хилак Дмитро, о., парох, 240
 Хировський Степан, о., пол. духовник, 302
 Хлестун Андрій, підхорунжий і пізн. священник, 219 - 220, 234
 Хмільовський Микола, о., катехит, 57, 239
 Хмільовський Микола, о., пол. духовник, 85
 Хома Іван, о., д-р, 14
 Хома Максим, о., пол. духовник, 195, 302
 Хома санітет, 208

Хомань Митрій, о., пол. духовник, 39, 302
 Хомик Антонія, монахиня, 242
 Хомич Петро, підхорунжий і пізн. священник, 234
 Хоминин Григорій, єпископ, 25, 28, 31, 50, 57, 93, 105, 122, 216
 Хомляни Ніль, о., ЧСВВ, пол. духовник, 158, 302
 Хотинецький Кириян, о., парох, 27
 Хрущ Григорій, о., пол. духовник, 302
 Худерська Посифа, монахиня, 242

Ц

Цап Григорій, член УГА і пізніший священник, 234
 Цар Теодозій, о., парох, 239
 Царгородський, лікар, 147
 Цегельський Антін, о., пол. духовник, 302
 Цегельський Ігнатій, о., д-р, пол. духовник, 93, 158, 302
 Цегельський Євген, о., парох, 61
 Цегельський Лев, д-р, гімн. професор, 257
 Цегельський Михайло, о., парох, 65, 239
 Цегельський Теодор, о., парох, 60, 61, 239
 Цегелюк Іван, о., пол. духовник, 302
 Цеганський Григорій, директор гімназії, 122
 Целевич Володимир, секр. Горож. Комітету, 98, 100
 Целевич, о., 241
 Ценкун Агнета, монахиня ЧСВВ, 242
 Ціріц, генерал, 120, 224
 Цісик Константин, о., декан, 47
 Цьорох Соломія, монахиня ЧСВВ, 242
 Цукерберг, медсестра, 110
 Цурковський Євстахій, 26, 239
 Цюпка Григорій, хорунжий і опісля священник, 234

Ч

Чавс Петро, о., пол. духовник, 302
 Чайківський Посиф, четар і пізн. священник, 234
 Чайківський Омелян, о., завідатель, 240
 Чайківський Теодор, о., пол. духовник, 32, 39, 78, 86, 196, 203 - 206
 Чайковський Андрій, д-р, адвокат, 42
 Чайковський Василь, о., парох, 241
 Чайковський Михайло, о., парох, 25, 203
 Чайковський Теодор, о., декан, 35, 161
 Чайковський Теофіл, о., пол. духовник, 86, 207, 302
 Чайковський, о., парох в Товстім, 62
 Чапельський Іван, о., крилошанин, 26, 239

Чарнецький Василь, о., пол. духовник, 86, 206 - 207
 Чарнецький Николай, єпископ, 25
 Чарторийські, графи, 33
 Червінський Іван, о., член УГА і пізніше священник, 234
 Череватий Микола, о., завідатель, 241
 Чекляк Богдан, о., пол. духовник, 302
 Чемерніський Олександр, о., парох, 56
 Чевіль Посиф, монах ЧСВВ, 242
 Черкавський Іван, підхорунжий і пізн. священник, 221, 234
 Черкавський Юрій, о., парох, 37, 38, 161
 Чертежинський Дмитро, о., парох, 239
 Чехович Константин, єпископ, 25, 38, 41, 112, 156, 202, 203
 Чехович Константин, богослов і хорунжий, 234
 Чеховський Степан, о., завідатель, 241
 Чехут Павло, о., парох, 239
 Чировський, о., парох, 64
 Чиркович Степан, о., парох, 41
 Чопей Василь, поручник і пізн. священник, 234
 Чорний Віктор, о., пол. духовник, 301
 Чорнодоля Ілля, о., парох, 241
 Чубинський Павло, письменник, 36
 Чудько Алоїзій, монах ЧСВВ, 242

Ш

Шавла Варлаам, монах ЧСВВ, 242
 Шавла Степан, монах ЧСВВ, 242
 Шанковський Євген, о., пол. духовник, 302
 Шанковський Лев, підхорунжий, 45
 Шанковський Петро, о., декан, 45
 Шаповал, нач. гарнізону, 266
 Шараневич Індор, д-р, унів. професор, 12
 Шах Степан, дир. гімназії, 11, 16, 17, 19, 20
 Шацкевич Богуслав, отаман, 179, 193
 Шацкевич Григорій, о., крилошанин, 15, 23
 Шацкевич Маркіян, о., письменник, 14, 15, 16, 22
 Шебець Володимир, о., пол. духовник, 302
 Шемердяк Микола, член УГА, 192
 Шемети, 280, 287, 292, 293, 297
 Шепарович, сотник, 151
 Шепель, повст. отаман, 108
 Шептицький Андрій, митрополит, 17, 20, 23, 27, 31, 48, 52, 57, 58, 99, 106, 113, 114, 121, 131, 133, 134, 135, 136, 146,

155, 201, 208, 209, 213, 216, 220, 221, 222, 223, 227

Шептицький Лев, граф, 42
 Шеремета Константин, о., парох, 241
 Шерстюк, 263
 Шидловський, староста, 63
 Шиманський Павло, член УГА і пізн. священник, 235
 Шипайло Юліан, д-р, лікар, 107, 217
 Шинкевич Михайло, о., 241
 Шкільник Іван, богослов ЧСВВ, 242
 Шкроміда Ілля, о., парох, 241
 Шлюссер, отаман, 117, 120
 Шляхтовський Антін, монах ЧСВВ, 242
 Шорш, о., праб. пол. духовник, 178
 Шостак Клим, поручник і пізн. священник, 235
 Шпіпер Семен, о., полевий духовник, 302
 Шпилька Пантелеймон, о., парох, 20, 22
 Шпиталь, о., декан, 42
 Шпиталь Іван, сотрудник, 239
 Шпичковський Станислав, о., гімн. професор, 239
 Штойко, д-р, лікар, 219
 Шуть Дмитро, о., парох, 239
 Шувевич Андрій, ук. богослов, 235
 Шурак Тимотей, сотник, 216
 Шурко Федікс, о., пол. духовник, 299
 Шухевич Роман, 20
 Шухевич Степан, д-р, отаман, 191

Щ

Щепавський Микола, ук. богослов, 235
 Щербанюк Микола, о., парох, 45, 239
 Щирба, поручник, 45
 Щурат Василь, д-р, професор, 21
 Щуровський, Володимир, д-р, лікар, 145

Ю

Юденіч, генерал, 252
 Юзяк Михайло, о., пол. духовник, 86, 120, 207-208, 217, 235, 302
 Юзяк, член УГА і богослов, 208, 235
 Юнич Степан, о., пол. духовник, 302
 Юрик Микола, о., пол. духовник, 302
 Юрик Петро, о., пол. духовник, 17, 86, 302
 Юрик Степан, о., д-р, шамбелян, 32, 57, 239
 Юрків Михайло, сотник, 51
 Юрчакевич, о., парох, 32
 Юрчинський Лев, о., парох, 58

Я

Яворський Іван, о., парох Романивки, 239
 Яворський Іван, о., парох Могильниці, 59

Яворський Іван, о., парох Стрільбиц, 31, 32, 42, 239
 Яворський Іван, о., пол. духовник, 86
 Яворський Олександр, о., парох, 239
 Ягайло Володислав, король, 12
 Ядловський Степан, о., парох, 12
 Якимів Михайло, підхорунжий і пізн. священник, 235
 Якубів Михайло, о., пол. духовник, 86, 196
 Ямиський, о., парох, 45
 Янів Марія, медсестра, 89, 137, 203
 Янович Антін, о., парох, 55
 Янович Микола, о., парох, 46, 239
 Яновська, шк. інструкторка, 292, 294
 Янцаш Павло, слов. єпископ, 120
 Ярема Василь, о., парох, 239

Ярема Теодот, о., пол. духовник, 302
 Яремкевич Респль, о., парох, 43, 240
 Яримевич Олександр, о., архівар, 239
 Яркл Теодор, о., парох, 240
 Яросевич Микола, о., пол. духовник, 86
 Ярош Ірина, 201
 Ярош, о., пол. духовник, 86
 Ясенський Іван, о., парох, 43
 Ясенський Кипріян, о., парох, 239
 Яськевич Степан, о., завідатель, 240
 Яхимович Григорій, митрополит, 15, 16, 23, 25
 Яхно Яків, о., парох, 240
 Яців Нестор, сотник, 171
 Янковський Михайло, крилошанин, 239
 Яцун, діловод, 288

Спис ілюстрацій

	Стор.		Стор.
1. Степан Шах	11	21. о. Микола Імак	136
2. Василь Мудрий	22	22. о. Іван-Олександр Косевич	141
3. ВПреосв. Митрополит Андрій Шептицький	27	23. о. Мирон Кривуцький ЧСВВ	146
4. Преосв. єпископ Григорій Хомишин	28	24. о. Василь Кузьма	153
5. Преосв. єпископ Йосафат Коциловський	28	25. о. Д-р Василь Лаба	157
6. Преосв. Йос. Коциловський перед смертю	30	26. о. Іван Лебедович	160
7. Могила Преосв. Коциловського	30	27. о. Роман Лободич	177
8. о. Теодор Савойка	34	28. о. Лев Манько ЧСВВ	180
9. Частина в'язнів в таборі в Талергофі	36	29. о. Іван Ольшанський	181
10. о. Михайло Ганушевський	47	30. о. Степан Петрушевич	189
11. Президент Д-р Євген Петрушевич	68	31. о. Григорій Рибчак	193
12. о. Д-р Василь Лаба	71	32. о. Мирослав Ріпецький	194
13. Великодня сповідь укр стрільців	79	33. о. Теодор Чайківський	203
14. о. Анатоль Базилевич	91	34. о. Теофіль Чайковський	207
15. о. Омелян Марчак Баранський	92	35. Команда Пол. Лічниці I-го Гал. Корпусу у Вінниці	208
16. о. Іван Брикочич	100	36. о. Ізидор Сохоцький	214
17. о. Володимир Ганицький	112	37. о. Микола Вояковський	222
18. о. Володимир Гинилевич	121	38. о. Володимир Пилипець	224
19. о. Теофіль Горникевич	124	39. о. Степан Хабурський	226
20. о. Йосафат Жан, ЧСВВ.	131	40. Хор і оркестра полонених членів УГА в Тухолі	228
		41. Полеві духовники і богослови в таборі полонених в Тухолі	235
		42. о. Мирон Головінський	236
		43. о. Степан Кірмецький	236
		44. о. Микола Старух	236
		45. о. Петро Голинський	245
		46. Полонені члени УГА в таборі в Молдині	259

ПЕРЕД ЧИТАННЯМ КНИЖКИ ПРОШУ ВИПРАВИТИ
ТАКІ ВАЖНІШІ ПОМИЛКИ:

Стор.:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
9	10 згори	культурно	культурно
11	7 знизу	початкові	початково
12	20 знизу	в 1569 р.	в 1596 р.
12	17 знизу	рочил	рочил
12	8 знизу	Василя Мацюха	Василя Масцюха
16	12 згори	Гаровський	Гаровський
17	20 згори	кепеляном	кепеляном
18	5 знизу	кетихитом	катехитом
20	6 знизу	західньо-укр.	західньо-укр.
25	4 згори	о. Калачі	о. Качалі
25	10 згори	Спіридон	Спиридон
26	10 знизу	в Теребовельщині	в Теребовельщині
26	2 знизу	ур. 25 березня	ур. 25 березня 1868 р.
32	18 знизу	і східній	в східній
32	10 знизу	Громов'як	Громов'як
32	4 знизу	присяглих	присяглих
36	4 знизу	стало	стали
37	2 знизу	ними	З ними
42	4 знизу	Рудецькому	в Рудецькому
45	4 знизу	парох в Ілавча	парох Ілавча
53	18 знизу	в Чиднові	в Чуднові
53	7 знизу	в Ірмані	в Урмані
55	2 і 3 знизу	Закомар	Закомар'я
57	9 і 13 знизу	у Мшанах	у Мшані
58	2 згори	Шевшонка	Шевченка
59	4 згори	аткий	такий
61	16 знизу	знарядь	знарядів
63	5 знизу	по виздоровленні	по виздоровленні подався
		подався	
64	20 згори	Бради	Броди
66	10 згори	І-шої	І-шого Корпусу
68	1 знизу	католицькі	католицької
	17 знизу	упорожнювалося	опорожнювалося
75	20 згори	Державний	Державний
81	12 згори	Карпати	Карпати
82	23 згори	В с. Глібова	В с. Глібові
84	3 згори	в Авсбурзі	в Авсбурзі
84	6 згори	1918	1948
84	8 згори	при ДСВС	при Диктатурі
84	17 згори	о. Лобович	о. Лободич
86	14 знизу	у Долговичу	у Дроговику
91	8 згори	гелми	шоломи
93	22 згори	студіювали	студіювали
94	24 знизу	вбити переконання	переконати його
96	10 згори	в Камінці Подільській	в Камінці Струмилівій
100	8 знизу	в Голубичку	в Глубичку
102	14 згори	в часі другої	до другої
103	18 знизу	Фешур	Фещур
106	17 згори	Цегельському	Цегельському
106	21 згори	Демократичної	націонал-демократичної

Стор.:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:
114	16 знизу	Волошина	Волошина
117	15 і 16 згори		переставити
117	17 згори	Криворучка	Криворучки
120	14 згори	Гаврилюкові	Гайдукевичові
122	20 знизу	український	український
128	3 знизу	випади	випадок
129	23 згори	виходив	входив
130	1 знизу	патіота	патріота
130	24 знизу	в Барі	в Балті
132	3 згори	купе - кімнати	купе - кімнату
132	5 згори	редагував	редагував
132	23 згори	вечова	вечора
133	13 знизу	завіс	завіз
134	12 згори	вклинити	вклинити
138	6 знизу	на лінії	на лінії
141	12 згори	капітана	сотника
141	20 згори	Хох	Хоч
142	21 згори	без засобів	без засобів
142	30 згори	в Яловецькому	в Яловецькому
144	4 знизу	коло Миколаєво	коло Миколаєва
144	13 знизу	ловти	жовти
145	5 згори	абсолювентів	абсолювента
149	6 згори	чара	чура
149	5 знизу	не може	може
156	2 згори	відчуває до сьогодні	відчував до смерті
158	7 згори	Проскурницький	Проскурницький
160	18 знизу	хлопців і дівчат	хлопці і дівчата
162	6 згори	небезпеку життя	небезпеку втрати життя
162	4 знизу	пункт	пункт
163	2 знизу	поляглих	поляглих
165	11 знизу	Лобовича	Лободича
167	12 згори	там	там
170	15 знизу	віо	від
171	16 згори	грудя	грудня
175	19 згори	громади	громади
176	13 згори	а розвіди	на розвіди
188	3 знизу	Покравителі	Покровителі
190	18 знизу	Державна	Державна
194	15 знизу	1899	1889
200	4 знизу	позафронтної	позафронтної
208	5 знизу	Медикська-Білозор	Медикська-Білозор
208	2 знизу	Вонцеховський	Вонцеховський
209	4 згори	в серпні 1909	в серпні 1902
209	9 згори	війни	війни
216	11 згори	Митрополита	Митрополита
217	2 згори		виправити
238	7 згори	Левинський Юліан	Левинський Юліан
254	2 згори	голод	холод
261	21 згори	Розмовляв	Розмовляв
270	15 знизу	корольо	крав'ю

З М І С Т

	Стор.
1. Вступ	9 - 10
2. <i>Степан Шах</i> : Вступне слово	11 - 21
3. <i>Василь Мудрий</i> : Роля українського духовенства у відродженні Галичини	22 - 27
4. <i>о. Іван Лебедовиз</i> : Українське католицьке духовенство у відбудові держави і його участь у Листопадовому Зриві в 1918 році	31 - 68
Українські Полеві Духовники.	
5. <i>О. д-р Василь Лаба</i> : Українські полеві духовники наших пам'ятних днів	71 - 73
6. Розпорядки Державного Секретаріату, що відносилися до військового духівництва	74 - 79
7. <i>О. Іван Лебедовиз</i> : Список полевих духовників УГА у 1918-1920 р. р.	81 - 86
8. Духовники УГА	89 - 209
9. Студенти богослов'я і повозні богослови	213 - 228
10. Список богословів і повозних богословів, учасників УГА ..	229 - 235
11. Список священників арештованих або інтернованих поляками в р.р. 1919 і 1920	237 - 242
Додатки	
12. <i>О. Петро Голіцький</i> : Богослови у роках визвольної війни	245 - 256
13. <i>О. Савин Дурбак</i> : Молін (вривок із споминів)	257 - 259
14. <i>О. Теодор Чайківський</i> : Щоденник	260 - 298
15. Список українських капеланів австрійської армії в першій світовій війні	299 - 302
16. Закінчення	303 - 304
17. Джерела	305
18. Поазбучний список імен осіб, згаданих у книжці	306 - 322
19. Список ілюстрацій	323
20. Завважені важніші помилки	324 - 325